

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI

KUŞAKLARARASI ANNELİK ANLATILARINDA
SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: ANKARA ÖRNEĞİ

Nuray SOY GENÇASLAN

Manisa, 2023

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI

KUŞAKLARARASI ANNELİK ANLATILARINDA
SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: ANKARA ÖRNEĞİ

Nuray SOY GENÇASLAN

Danışman
Dr. Öğrt. Üyesi Faika ÇELİK

Manisa, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kuşaklararası Annelik Anlatılarında Süreklilik ve Değişim: Ankara Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/ 05/2023

Nuray SOY GENÇASLAN

ÖZET

“Kuşaklararası Annelik Anlatılarında Süreklilik ve Değişim: Ankara Örneği” konulu sözlü tarih çalışmamızın amacı; kuşaklararası aktarılan annelik deneyimlerinde benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durarak anneliğin tarihsel sürecine ışık tutmaktır. Araştırmanın ilk bölümünde üç farklı kuşaktan annenin hamilelik, doğum, lohusalık ve emzirme süreçlerine dair deneyimleri ele alınarak, bu süreçlerde annelerin, sağlık hizmetlerine erişim sağlayıp sağlayamadığı, emzirme pratikleri ve lohusalık döneminde yaşadığı zorluklara ışık tutulmuştur. Devamında annelerin anneliğe hangi anlamlar yüklediği, ideal annelik algıları, anneliğin kadına sağladığı ayrıcalıklar ve kadını kısıtladığı yönler ele alınmıştır. Son olarak da kuşaklar ekseninde annelerin çocuk yetiştirme deneyimleri, annelerin anneliği öğrenme kaynakları, çocuk bakımı ve yetiştirmede anne-baba rolleri, çocuk yetiştirmede gözetilen cinsiyet farkı, annelerin pişmanlıkları gibi konular işlenmiştir. Üç farklı kuşaktan her biri diğerinin akrabası olan Anneanne- kız- torun olmak üzere 27 farklı annenin anlatımları ile ortaya konulan çalışma bütün bu konuları araştırmak için kadınların annelik deneyimlerine odaklanmaktadır.

Bu çalışmanın ana amacı; geçmişten geleceğe annelik değerlerinin ve pratiklerinin aktarımına dair süreklilikleri ve değişimleri feminist bir metodoloji ile ele alarak incelemektir. Doğum tarihleri kabaca 1940-1950, 1960-1970 ve 1980-1990 arası yıllara tekabül eden aynı aileden üç farklı kuşaktan yirmi yedi (27) anne ile gerçekleştirilen olan sözlü tarih çalışması kapsamında annelik deneyiminin takriben 1960 – 2000’li yıllar arasında geçirdiği evrimin haritasını çıkarmak araştırmanın en önemli amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, annelik deneyiminin hangi açılardan aynı kaldığı ve hangi açılardan dönüştüğü ve hangi açılardan tamamen kırılmaya uğradığı araştırmanın en önemli sorularını oluşturmaktadır. Üç farklı kuşak üzerinde gerçekleştirilen bu sözlü tarih araştırması ile aynı zamanda 1960 – 2000’li yıllar arasında annelik deneyimindeki değişim ve dönüşümün sebepleri de mercek altına alınmıştır. Toplumdaki tarihsel dönemlere göre değişen kültürel değerler ve sistem, annelik ve kadınlık söylemlerini çeşitli iktidar mekanizmaları aracılığıyla kuşatır ve sürekli olarak yenilemektedir. Klasik aile yapısından uzaklaşarak geleneksellikten kopuş yaşanmaya başlanmıştır.

Küreselleşme olgusu ile birlikte anneler tamamen kültürel değerlerden, örf ve âdetlerden yararlanarak çocuk yetiştirmek ile yetinmeyip alternatif annelik deneyimleri sürecine girdikleri gözlemlenmiştir. Kadınların yaptığı bu annelik pratiklerinin değişim ve dönüşüm içerisinde olması gelecek nesilleri de etkileyeceği aşîkârdır.

Anahtar kelimeler: Kuşaklararası annelik deneyimlerinin aktarımı, annelik deneyimlerinde süreklilikler ve değişimler, toplumsal cinsiyet rolü, çocuk yetiştirme, sözlü tarih

ABSTRACT

The aim of our oral history study on “Continuity and Change in Intergenerational Motherhood Narratives: The Case of Ankara”; is to shed light on the historical process of motherhood by emphasizing the similarities and differences in intergenerational motherhood experiences. In the first part of the study, the experiences of mothers from three different generations regarding pregnancy, childbirth, puerperium and breastfeeding processes were discussed, and the mothers' access to health services during these processes, breastfeeding practices and the difficulties they experienced during the puerperium were shed light on. In the following, what meanings mothers attribute to motherhood, ideal motherhood perceptions, the privileges that motherhood provides to women and the aspects that motherhood restricts women are discussed. Finally, on the axis of generations, subjects such as mothers' child-rearing experiences, mothers' sources of learning about motherhood, parent roles in child care and upbringing, gender difference in child-rearing, mothers' regrets are discussed. The study, which is presented with the narratives of 27 different mothers from three different generations, each being a relative of the other, focuses on women's motherhood experiences in order to investigate all these issues.

The main purpose of this study is to examine the continuities and differences with regard to motherhood practices across three generations through the feminist methodology. The most important purpose of the research is to map out evolution of motherhood between the years 1960 and 2000 by using oral history as a main methodology. In this context, the most important questions of the research are in what ways the motherhood experience remains the same, in what ways it transforms and in what angles it has been completely broken. Oral history interviews were carried out with twenty- seven (27) mothers from three different generations of the same family, whose birth dates roughly correspond to the years between 1940-1950, 1960-1970 and 1980-1990. With this oral history research carried out on three different generations, the reasons for the change and transformation in the experience of motherhood between the 1960s and 2000s were also examined. The cultural values and system, which change according to the historical periods in the society, surround and constantly renew the discourses of motherhood and womanhood through various power mechanisms. By moving away from the classical family structure, there has been a break with tradition. With the phenomenon of globalization, it has been observed that mothers do not content themselves with raising children by fully benefiting from cultural values, customs and traditions, but enter the process of alternative motherhood experiences. It is obvious that these motherhood practices of women will be in a state of change and transformation and will also affect future generations.

Key words: transmission of intergenerational motherhood experiences, continuities and changes in maternal experiences, gender role, child-rearing, oral history

TEŞEKKÜR

Bu çalışma gündelik hayat tecrübelerimin akademik bir sorgulamaya dönüşme hikâyesi özelliği taşımaktadır. Bir kadının ve annenin toplumsal düzende mücadelesini araştırma isteğim; “Tarihsel Perspektiften Türkiye’de Kadın ve Toplumsal Cinsiyet” dersini aldığım dönemde değerli hocam Dr. Faika Çelik’in biz öğrencilerinden proje olarak istediği ve farklı kuşaktan birbirinin akrabası olan üç anne ile gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih çalışması ile başlamıştır. Bu mikro düzeydeki çalışma sonucunda elde ettiğim verileri analiz ederken aldığım haz ve önümde açılan pencereler şu anki araştırmamın nüvesini oluşturmuştur. Hem kendi çağdaşlarım olan annelerin annelik tecrübelerine, hem de kendi annemin ve anneannemin de içinde yer aldığı bir önceki kuşakların annelik tecrübelerine dair gözlemlerim bana annelik deneyimini akademik bir merakla soruşturduğum bir düşünme alanı açtı. Farklı bir alanda lisans eğitimi almış olmama rağmen bir kadın ve anne olarak kadın çalışmaları alanında böyle bir çabanın içerisinde olmak bana ayrı bir haz ve tarif edilemez bir mutluluk verdi. Bu çabanın içerdiği akademik sorgulama, tartışma ve yazma işinden vazgeçmeden devam etmem ise kıymetli insanlar sayesinde gerçekleşti.

Öncelikle çalışmanın her aşamasında bana destek olan, akademik deneyim ve bilgilerini benimle paylaşan, her görüşmemizde düşünce ufkumda yeni bir pencere açılmasına vesile olan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük bir emeği olan kıymetli hocam ve danışmanım Dr. Faika Çelik’e çok teşekkür ediyorum. Ders döneminde vurguladığı noktaları tez dönemimde hayata geçirmemde katkısı olan, saha çalışmalarında annelerle kurduğum iletişimde “Ben dilini” kullanmamı ve feminist metodolojinin önemini bana kavratan değerli hocam Dr. Ayşe Gönüllü Atakan’a müteşekkirim. Kıymetli vakitlerini, bilgilerini, yorumlarını ve yönlendirmelerini esirgemeyen tez savunma jürimde oldukları için daima kendimi şanslı hissedeceğim hocalarım Dr. Feyda Sayan Cengiz ve Doç. Dr. Hande Şahin’e minnettarım.

Bu meşakkatli süreçte en büyük destekçim ise ailemdi. En başta her daim dualarında olduğumu bildiğim, beni büyütüp yetiştiren ve gücüme güç katan annem Hamiyet SOY ve babam Mehmet SOY’a sonsuz sevgi, sabır ve teşvikleri için minnettarım. Ayrıca hayatımın her evresinde olduğu gibi bu süreçte de hep yanımda olan, benimle dertlenip benimle gülen can parçalarım, kız kardeşlerim Hilal SOY YAVUZ ve Ayşenur SOY ÖZİL’e müteşekkirim. Bununla birlikte yaparsın deyip yüreklendiren, kendimi iyi hissetmem için elinden geleni yapan, öyle güzel seven eşim, hayat arkadaşım Umut GENÇASLAN’ın desteği ve sabrı olmasaydı, bu sürece dair her şey çok daha zor olurdu. Gayretimi arttırmama vesile olan cesaretlendirmeleri, ümitsizliğe kapıldığımda teskin edici desteği ve hayat arkadaşlığı için teşekkür borçluyum. En özel teşekkürüm, bana anneliği tattıran ve yüksek lisans çalışmalarına başladığımda dört yaşında olan, iki gözümün nuru oğlum Yusuf Kerem’e. Onun bu çalışmadaki yeri tarifsiz.

Annesinin öğrenciliğine gösterdiği yaşına göre olgun sabrı, anlayışı ve hatta desteği, zor zamanlarımı aydınlatan neşesi, hayatıma anlam katan varlığı için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Her sesini duyduğumda dilinden hayır duasını eksik etmeyen, kadın kimliğinin üzerine adeta kalın bir pardösü gibi annelik kimliğini giymiş, evlatları için mücadele edip onlar için var olmuş, genç yaşta eşini kaybedip dul kalan, o titreyen nasırlı elleri öpülesi anneannem Fatma Derin’e minnettarım. Bana azmini, inadını, çalışkanlığını, cesaretini ve mücadele ruhunu taşıdığım genleri miras bırakan, “üç oğlan annesi” rahmetli babaannem Yörük güzeli Ayşe Sultanı anmadan olmaz. Hayatta olsaydı onunla “gara düzen” dediği ataerkillik hakkında konuşmayı çok isterdim. Ve beni ben yapan tüm aileme sonsuz teşekkürler...

Annelerle yapacağım görüşmeler için anahtar kişileri bulmama yardımcı olan arkadaşım Mine Kalaycı’ya, öğrencilerime ve öğretmen arkadaşlarıma minnettarım. Tezle ilgili o kadar çok konuştuğum ve sonucunu merakla bekleyen öğretmen arkadaşlarıma, komşularıma, kuzenlerime sabır ve anlayışları için teşekkür ediyorum. Ve tabi Celal Bayar Üniversitesi Kadın Çalışmaları bölümünün hayatıma en güzel katkıları olan kız kardeşlerim, yol arkadaşlarım Esra, Semra, Sefa Nur, Ayşenur, Büşra, Neşe, Yaren ve Şule’ye çok teşekkürler.

Üç kuşak annelik deneyimine ve kadınların annelik algısına ayna tutarak toplumsal ve kültürel dönüşümün kavranmasına katkı sunmayı ümit eden bu çalışma için görüşmelere katılmayı kabul ederek yardımlarını sunan, annelik deneyimlerini açık etmekten ve anneliğe dair düşünce ve değerlendirmelerini benimle paylaşmaktan imtina etmeyen araştırmamdaki katılımcı annelerin her birine teşekkür borçluyum. Yüreği sevgi dolu güçlü kadınlar. Bu çalışmanın mimarı onlardır. Bana içlerini açtıkları, evlerine davet ettikleri, ikramlarda bulundukları, bol bol dua ettikleri ve yardımcı oldukları için sonsuz teşekkür ederim. Sesiniz sesim oldu... Duyulsun... Sevgiyle...

Nuray SOY GENÇASLAN

Manisa, 2023

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
TEŞEKKÜR	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
EKLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: METODOLOJİ.....	8
1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU, PROBLEMİ ve ÖNEMİ.....	8
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI.....	9
1.3 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	10
1.4 SAHADA YAŞANAN PROBLEMLER VE ÇÖZÜMLERİ.....	11
1.5 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	13
1.5.1 Araştırma Modeli.....	13
1.5.2 Nitel Araştırma Modelinde Fenomonolojik Yaklaşım.....	14
1.5.3 Nitel Görüşme Tekniği Olarak Sözlü Tarih.....	15
1.5.4 Kuşak Kavramı ve Tarihsel Kuşakların Analizi.....	17
1.5.5 Evren ve Örneklem Grubu.....	19
1.5.6 Araştırmanın Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	23
1.5.7 Veri Toplama Süreci.....	24
1.5.8 Verilerin Analizi ve Çözümlemesi.....	25
2. BÖLÜM: ANNELİK ÜZERİNE BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ	
.....	28
2.1 Toplumsal Cinsiyet Rolü Olarak Annelik: Kavramsal Çerçeve	28
2.2 Toplumun Kadın Üzerine Ürettiği İdeolojiler Açısından Annelik....	30
2.3 Feminist Düşüncede Annelik: Kuramsal Yaklaşım.....	33
2.4 Annelik Kimliğinin Tarihsel ve Sosyolojik Analizi.....	37
2.5 Türk Toplumunda Anneliğin Tarihsel Arka Planı.....	42
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	47
Verilerin Tematik ve Betimsel Analizi	47
I. TEMA	47
3.1 Üç Kuşak Annelerin Hamilelik Doğum ve Lohusalık Süreçleri	47
3.1.1 Anne Olma Kararı.....	47
3.1.2 Doğum Kontrol Yöntemleri.....	52

3.1.3	Hamile Olup Olmama Durumunu Öğrenme	56
3.1.4	Gebelik ve Doğum Süreçlerinde Sağlık Hizmetlerine Erişim	59
3.1.5	Bir Garip Dilemma: Kız Çocuk veya Erkek Çocuk Doğurmak	67
3.1.6	Lohusalık Dönemi Yardım ve Destekler	72
3.1.7	Lohusalık Döneminde Anne ve Bebek İçin Uygulanan Ritüeller	79
3.1.8	Emzirebilme ve Mama Desteği.....	83
II.	TEMA	88
3.2	Üç Farklı Kuşaktan Annelerin Annelik Algıları	88
3.2.1	Kuşaklar Ekseninde İdeal Annelik Algısı	89
3.2.2	Çalışan Anne Olmak.....	97
3.2.3	Anneliğin Kadına Sağladığı Ayrıcalıklar ve ya Kadını Kısıtladığı Yönler	105
3.2.4	Kadınlık Annelik Durumları: Kadınlık Annelikle mi Tamamlanır?	119
III.	TEMA	129
3.3	Kuşak Ekseninde Annelerin Çocuk Yetiştirme Deneyimlerinin İzini Sürme	129
3.3.1	Annelerin Anneliği Öğrenme Kaynakları.....	130
3.3.2	Çocuk Bakımı ve Yetiştirmede Anne Baba Rollerini	134
3.3.3	Çocuk Yetiştirirken Gözetilen Cinsiyet Farkı	145
3.3.4	Annelerin Pişmanlıkları.....	153
3.3.5	Kuşaklar Arasında Aktarılan Annelik Deneyimlerinde Benzerlikler Farklılıklar.....	161
4.	SONUÇ VE ÖNERİLER	176
4.1	Sonuç.....	176
4.2	Öneriler.....	185
KAYNAKÇA.....		187
EKLER.....		
EK A.	Katılımcı Görüşme Soruları	196
EK B.	Gönüllü Katılım Formu	199
EK C.	Etik Kurul Onam Formu	200

KISALTMALAR LİSTESİ

DİYK: Diyanet İşleri Yüksek Kurulu

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

Vd. : ve diğerleri

Yy.: Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1- Örnekleme Grubu Tanıtıcı Bilgiler

TABLO 2- I. Kuşak Annelerin Doğum Tarihleri, Evlilik ve Çocuk Doğuma Yaşları

TABLO 3- II. Kuşak Annelerin Doğum Tarihleri, Evlilik ve Çocuk Doğuma Yaşları

TABLO 4- III. Kuşak Annelerin Doğum Tarihleri, Evlilik ve Çocuk Doğuma Yaşları

TABLO 5- I. Kuşak Annelerin Evde ve Hastanede Yaptıkları Doğumlar ve Toplam Çocuk Sayısı

TABLO 6- II. Kuşak Annelerin Evde ve Hastanede Yaptıkları Doğumlar ve Toplam Çocuk Sayısı

TABLO 7- III. Kuşak Annelerin Evde ve Hastanede Yaptıkları Doğumlar ve Toplam Çocuk Sayısı

TABLO 8- “Sizce Annelik Nedir?” Sorusuna Annelerin Verdiği Cevaplar

TABLO- 9: I. Kuşak Annelerin Çalışma Durumları

TABLO- 10: II. Kuşak Annelerin Çalışma Durumları

TABLO- 11: III. Kuşak Annelerin Çalışma Durumları

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Anahtar Kişi Merve ile Kartopu Örnekleme

Şekil-2: Biri Diğerinin Annesi Olan Kadınların Akrabalık İlişkileri

Şekil-3: Üç Kuşak Annelerin Hamilelik Doğum ve Lohusalık Süreçleri Bölümü Akış Şeması

Şekil-4: Üç Farklı Kuşaktan Annelerin Annelik Algıları Bölümü Akış Şeması

Şekil-5: Kuşak Ekseninde Annelerin Çocuk Yetiştirme Deneyimleri Bölümü Akış Şeması

EKLER LİSTESİ

EK-1: Araştırma Soruları

EK-2: Gönüllü Katılım Formu

Ek: 3 Etik Kurul Raporu

GİRİŞ

Kadının biyolojik olarak doğurabilme yetisine sahip olması sebebiyle anneliğe geçiş hali toplumsal bir rol değişikliği olarak görülmektedir. Annelik, kadınlara içinde bulundukları sosyo-kültürel çevre tarafından aktarılan aynı zamanda genetik ve fizyolojik özellikler bağlamıyla da değerlendirilebilecek çok yönlü bir süreçtir. Ancak en genel haliyle anneliği bir çocuğa hamile kalmakla başlayan bedensel bir deneyim ve doğumun ardından bebeğin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak ekseninde devam eden bir rol olarak tanımlayabiliriz. (Miller, 2010: 33). Bu anlamda annelik; kadının üzerine yüklenen bireysel bir süreç gibi algılansa da, aslında pek çok sosyal, kültürel ve ekonomik durumdan etkilenen ve şekil alan bir deneyimdir.

Annelik deneyimlerinde kuşaklararası değişim üzerine yoğunlaşan çalışmalar yerli literatürde oldukça sınırlıdır. Türkiye’de annelikle ilgili yapılan çalışmalarda, genel olarak iki eğilimin yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

Bunlardan birincisi, modernlik tarihi içinde annelik değişkenliği üzerine analizler yapan çalışmalardır. Örneğin;

- Aksu Bora “Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması” adlı tez çalışmasında Türkiye’de modernleşme sürecinin çocuk yetiştirme yöntemleri, çocuklara kazandırılmaya çalışılan toplumsal değerler ve annelerin kendi annelik kimliklerini nasıl algılamış olduğunu ele almıştır. Aksu Bora araştırmasında sınırlı bir toplumsal kesimden kadınların anlatımları ile annelik rolü ve çocuklarına verilmek istenen değerlerin iki kuşakta nasıl bir değişim gösterdiğini izlemiştir. Kadınların aile içindeki konumlarını ele alarak annelik rollerini irdeleyen Bora, bu konumun değişime uğrayıp uğramadığını ve klasik modernleşmecî yaklaşımlarda öngörülene uygun olup olmadığını araştırmıştır. (Bora, 1998)
- Tuba Demirci Yılmaz ise; “Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Annelik Kurguları” adlı makalesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda ekonomik, siyasi ve sosyal yapının ve bu yapıya ait

kurumların değişime uğradığı, yeni birtakım kurumların ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısında kadın sorunu olarak annelik meselesinin koşut olarak alınmasını tartışmaktadır. Makalede Osmanlı toplumunda öteden beri önemli bir kurum olarak görülen annelik meselesine ilişkin sorunlara modern düzenin inşası ve modern bireyin yetiştirilmesi meseleleriyle ilgisi oranında cevap aranmıştır. Yılmaz'a göre katı bir cinsiyetler arası ayırım ve kadınlar için oldukça sınırlı sayıda mesleki imkânın bulunduğu Osmanlı toplumunda annelik, bir kadın için hem meşru ve kutsanmış bir meşguliyet, hem de dini kurallar ve örfi kanunlarla koruma altına alınmış bir sorumluluktur. Yılmaz, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye modernleşmesindeki pronatalist politikaların aile, evlenme ve doğurganlık alanına müdahaleleri uzun vadede birbiriyle çelişik sonuçlar yarattığını öne sürer.

Ona göre evlilik ve ilk kez anne olma yaşının düşüklüğü ve bunlara bağlı olarak artan çocuk sayısı, rejimin "bilinçli, malumatlı ve eğitimli anne" hedeflerini de zorlaştırmıştır. Nitekim bu dönemde uygulanan nüfus politikasında toplumsal cinsiyet duyarlılığı yoktur ve bu eksiklik kadınların ihtiyaçlarının ileride daha sistematik bir biçimde göz ardı edilmesinin de önünü açacaktır. (Demirci-Yılmaz, 2015)

İkincisi, kadının "Annelik" kimliği üzerinden tahakküm altına alınması ve toplumsal biçimlendirme ile oluşan annelik çıkmazları üzerine teorik analizler yapan çalışmalardır.

- Örneğin Türkan Erdoğan "Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik" adlı çalışmasında psikanalizi ve sosyolojiyi birleştirip, Freud'un cinsiyet gelişimine ilişkin görüşlerini feminist bir bakış açısıyla eleştiren nesne ilişkileri kuramcısı Nancy Chodorow'un, asimetrik cinsiyet organizasyonunun temel nedeni olarak gördüğü annelik ile ilgili görüşleri irdelenmiştir. Erdoğan makalesinde Chodorow'un toplumsal cinsiyet organizasyonunun ve de cinsiyete dayalı iş bölümünün asimetrik yapısının ana nedenini, asimetrik bir biçimde organize edilen ebeveynlik sistemine

bağladığını belirtir. Nitekim Chodorow’a göre biyolojik anneliğin yanında sosyo-kültürel anneliğin de “kadın rolü” olarak yapılanması, asimetrik rol organizasyonunun ve toplumsal eşitsizliğin en temel kaynağıdır. Erdoğan makalesinde heteroseksüelliği bir norm olarak gören ve feminen sosyalleşmenin bir sonucu olarak kabul eden Chodorow’un kuramsal yaklaşımını ele alarak, her ne kadar Freud’a yönelik eleştiriler içerse de bu noktada onunla bazı paralellikler taşımakta olduğunu öne sürer. Çünkü Chodorow’a göre, heteroseksüel evlilik ve annelik, cinsiyetin toplumsal organizasyonunda merkezi ve tanımlayıcı bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla Erdoğan’a göre Chodorow’un feminist-psikanalitik yaklaşımı homoseksüellik ve cinsel kimliklerin farklılaşmasına ilişkin açıklamalar karşısında yetersiz ve dar kapsamlı olup, aynı zamanda biyolojik ikiliğe dayalıdır. (Erdoğan, 2008)

- Ayşegül Hançer ise “Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının “Annelik” Kimliğine Eleştirel Bir Bakış” adlı çalışmasında feminist kuramdaki belirli tartışmalar kapsama alınarak anneliğin kadınların kimlik arayışında temel alınan bir kategori oluşturup oluşturmayacağı hususunu tartışmıştır. Bu bağlamda Hançer makalesinde; “Kimliğin tekil bir aidiyet üzerinden tanımlanması mümkün müdür? Kimliği tekil aidiyetler üzerinden tanımlamak özcülüğe yol açar mı? Toplumsal cinsiyet normlarından ileri gelen annelik kimliği kadınlar için vazgeçilebilir midir? Ya da siyaset, medya ve toplum tarafından anneliğe ilişkin olarak üretilen söylemlerin feminist teorideki yansıması nedir?” gibi sorulara yanıt aramıştır. Bu tür sorulara yanıt arayan bu çalışmanın amacı, genel olarak kimlikler üzerindeki tekil kategorilendirmelerin bireyin kimlik inşasında yeterli olamayacağını vurgulamaktır. Dolayısıyla farklı aidiyet ve varoluş biçimlerinin aynı kimlikte bulunma potansiyelini görünür kılmaktır. Bu yönde makalede ilk olarak liberal demokrasinin temsil krizi, farklılıkların tanınması bağlamında tartışılmıştır. Liberal demokrasiye ilişkin tartışmalar içerisinde feminist teorinin en temel eleştirisinin, liberal demokrasideki “soyut” bireycilik anlayışının ve kamusal/özel alan ayrımının bir taraftan kadınları rasyonel olarak tanımlanan akıl ve bilimsellik alanından; diğer taraftan da siyasal alana katılım fırsatlarından mahrum bırakması olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca makalede maternal feminizm ve politikalara ilişkin görüşler kapsamında anneliğin kadınlara dair ve adeta vazgeçemeyecekleri bir kimlik olduğu önermesi sorunsallaştırılmıştır. (Hançer, 2018)

Esra Dudu Karaman ve Neva Doğan “Annelik Rolü Üzerine: Kadının “Annelik” Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması” adlı çalışmalarında ise Türk toplumunda anneliğin anlamlandırılmasına ilişkin hâkim kodlamalar ve annelik üzerine toplumun dayattığı normları kabullenme ya da reddetme biçimlerini ortaya koymaktadır. Çalışmada, farklı meslek ve yaş gruplarından, farklı bölgelerde yetişmiş ve yaşamakta olan on dokuz anneyle birebir görüşülerek annelerin yaşı, eğitim düzeyi, konumu ya da mesleği fark etmeksizin toplum tarafından annelikleri üzerinden her çeşit müdahaleye maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Karaman ve Doğan’a göre annelik, kadını ataerkilliğe ilişkin sınırlandırmaların içinde tutmanın ve bunu ‘doğal’ gibi göstermenin meşru zeminini oluşturmaktadır. Buna göre edilgen konumdaki kadın için annelik, onun iradesinin de üstünde bir güç olduğu için sürekli dışarıdan müdahale edilmesi ve düzenlenmesi gereken bir işleyişe sahipmiş gibi algılanmaktadır. Makalelerinde protest bir dil kullanan Karaman ve Doğan, “anne” hariç herkesin annelik üzerine söyleyecek bir sözü olduğunu ileri sürerek anneliğin, kadının bireysel yaşantısının bir parçası olmaktan çıkarak toplum tarafından denetlenmeye ve onaylanmaya mahkûm edilen bir tahakküm biçimi halini almasını eleştirmişlerdir. Makaleye göre, kamusallaştırılan “annelik” kavramı bağlamında, toplumda kendisi için biçilen ideal davranış kodlarını uygulaması beklenen kadın, aksi halde toplumsallaşma sürecinde başına gelecek her şeyi “hak etme” tehdidiyle kendini var eden bir meşrulaştırma bilinciyle yoğrulmaktadır. Dolayısıyla beklentileri bitmek tükenmek bilmeyen toplum, kutsadığı ve baş tacı ettiği anneliği rahatlıkla kamunun “aracı” haline getirmekte ve kendinde annenin her tutumuna el atma hakkı görmektedir. (Karaman ve Doğan, 2018)

Kuşkusuz bu yaklaşımların her biri genel olarak tarih boyunca süregelen annelik olgusu ve toplumsal ve kültürel normlarla kuşatılan annelik kimliği hakkında önemli ipuçları sunmaktadırlar. Ancak, gelenekselden modernleşmeye doğru evirilen tarihsel süreçte görüşülen annelerin kuşaklararası etkileşimlerini, benzerliklerini, farklılıkları ve bu dönüşümün neden ve sonuçlarını kapsamlı biçimde ele alan bütüncül bir çalışmaya Türkiye’de rastlanmamıştır.

Aksu Bora'nın "Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması" adlı yüksek lisans tezinde (sınırlı bir toplumsal kesimden) eğitilmiş ve ekonomik düzeyleri yüksek 17 kadının anlatımları ile annelik rolü ve çocuklarına verilmek istenen değerlerin iki kuşakta nasıl bir değişim gösterdiği izlenmiştir. Annelik rolüne bakılırken kadınların aile içindeki konumları ele alınmış, bu konunun değişiminin klasik modernleşmecî yaklaşımlarda öngörülene uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Bora'nın konuştuğu grup en az iki kuşaktır kentte oturmakta, eğitilmiş, üst orta sınıf kadınlardan oluşmaktadır. Bora "Bu grubu 'toplumsal norm olan grup' tanımına uyduğu için seçtiğini, grubun bir başka özelliğinin de cumhuriyet döneminin kadınlara sağladığı olanaklardan en fazla yararlanabilmiş kesim olduğunu" belirtmiştir. (Bora, 1998)

Bu araştırma özelinde ise kırsaldan kente göç etmiş, alt ve orta sınıf anneler de katılımcı olarak araştırmaya dahil edilip Cumhuriyet'in sağladığı modernleşme sürecinin konforundan ve demokratik haklardan hem kadın hem de anne olarak faydalanamamış kadınların sesini, mücadelesini ve deneyimlerini de aktarmak amaçlanmıştır. Araştırmamız kadının annesi ile olan etkileşiminin, kendi anneliğini nasıl etkilediğini ve bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılan annelik öğretisindeki devamlılık ve değişimleri çok yönlü bir bakış açısıyla açıklayan, annelerin, nesiller arasındaki etkileşimini ve bundan doğan sonuçlarını kuşaklararası annelerin birbirleriyle olan etkileşimleriyle ortaya koymuştur.

Bu anlamda araştırmamız; kadınların aile içindeki konumları, annelerin kendi annelik kimliklerini algılayışları, Türkiye'de çocuk yetiştirme yöntemleri, çocuklara kazandırılmaya çalışılan toplumsal değerler, hamilelik ve doğum süreçlerinde faydalanılan sağlık hizmetleri, lohusalık dönemi, ve yaşanan zorluklar, iyi annelik algıları, annelik deneyiminde yararlanılan kaynaklar, anne-baba-çocuk ilişkisi, çocuğun yetişmesinde ve bakımında üstlenilen ana-babalık rolleri, tarihsel ve sosyolojik değişimlerin annelik sürecine etkisi gibi konuları, kuşaklararası annelerin birbirleriyle olan etkileşimleriyle ortaya koymuştur.

Bu tez çalışması, kuşaklararası annelik deneyimlerinin incelenerek bu deneyimlerin süregelen, değişime uğrayan ya da artık devam etmeyen yönlerini açığa

ıkaran bizzat annelerin kendi ağızlarından aktardıkları anlatılarla ortaya çıkmıştır. Artık annelik deneyimlerinin sadece bir st kuşaktan ya da sosyal çevreden edinilen bilgilerle değıil, sanal ortamlardan, alanında uzmanlaşmış kişilerce aktarılan bilgi ve deneyimler ile de şekillendiğı ve daha çok bilimsel bilgiye rağıbet edildiğı görülmektedir. Bu durum yaşanan kültürel değıişim ve dönüşüm ile ilişkilidir.

Bu araştırmada, üç farklı kuşağı aıt annelik deneyimi ve annelik algıları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, annelerin gözünden deneyimlerinin değıerlendirilmesini sağılamak, süreklilik gösteren veya değıişen annelik deneyimlerini ve annelik algılarına aıt görüşlerini almak amaçlanmıştır. Araştırmamız kapsamında Ankara ilinde yaşayan 27 anne ile sözlü tarih çalışması yürütülmüş olup, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilen verilerin tematik analizi yapılmıştır.

Bu alışma kapsamında; annelik olgusu, kuşaklar arası aktarılan annelik deneyimleri ve bu deneyimler dâhilinde toplumsal gelişmelere ve modernleşme sürecine bağılı devam eden veya değıişiklik gösteren yönler vurgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, araştırmanın konusuna, problemine, amacına, önemine, yöntemine ve sınırlılıklarına yer verilmiş ve ayrıca sahada yaşanan problemler ve çözümlerine yer verilmiştir. Kullanılan metodolojik yöntem olan sözlü tarih çalışmasının ve fenomenolojinin seçilme nedeni hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci blmde çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesine değıinilmiş ve bu kapsamda annelik kavramı incelenmiştir. Kavramsal ereve dahilinde, toplumsal cinsiyet rolü olarak annelik ve toplumun kadın üzerine ürettiğı ideolojiler açısından annelik ele alınmıştır. Daha sonra feminist düşüncede annelik ele alınarak kuramsal bir yaklaşımla annelik ele alınmıştır.

Sonrasında ise annelik kimliğinin tarihsel ve sosyolojik kısa bir analizi yapılarak Türk toplumunda anneliğın tarihsel arka planına bakılmıştır. Son olarak

kuşak kavramına değinilmiş ve tarihsel kuşakların analizi yapılarak özellikleri belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde ise çalışmanın verileri, araştırma soruları kapsamında üç farklı temaya ayrılarak tematik analiz yapılmıştır. Bu temalar “üç kuşak annelerin hamilelik doğum ve lohusalık süreçleri”, “Üç farklı kuşaktan annelerin annelik algıları” ve “kuşak ekseninde annelerin çocuk yetiştirme deneyimlerinin izini sürmek” başlıkları şeklindedir.

Sonuç ve değerlendirme kısmında araştırmanın sonucunda elde edilen veriler feminist kuramlar ve önceden gerçekleştirilmiş çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM: METODOLOJİ

...Çünkü kadınlar bilirler ki tarih, erkeklerin görmeyi tercih ettiği türden kahramanlık anılarından ibaret değildir, tersine gündelik olanın içinde, sıradan insanlar tarafından dokunur durur. (Bora, 2014: 200)

1.1. Araştırmanın Konusu, Problemi ve Önemi

Araştırma, toplumun temeli olan aile kurumu ile doğrudan ilişkili olan annelik deneyimleriyle ilgilidir. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan kavram anneliktir. Bunun sebebi anneliğin her daim tartışmalara sebep olan bir konu olmasıdır. Bu sebeple kuşaktan kuşağa aktarılan annelik deneyimleri hakkında önemli bulguları içermektedir. Bu çerçevede Ankara özelinde yapılan çalışma kapsamında temelde annelik süreçleri ve annelik algısı ele alınarak kuşaklararası aktarılan annelik deneyiminin süreklilik gösteren veya değişen yanları çalışmanın temel problemini oluşturmuştur.

Türkiye'deki kadınların toplumsal yapının inşasında önemli rollerinden biri olan annelik deneyimlerine ilişkin sınırlı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar ya sadece alt, orta ve üst sınıf annelerini ayrı ayrı inceleyen tek bir sınıf üzerinden analiz yapan ya da çalışan anneleri ele alan sınırlı çalışmalar olmuştur. Bu çalışma özelinde kırsaldan kente göç etmiş, alt ve orta sınıf anneler de katılımcı olarak araştırmaya dahil edilip üç farklı kuşaktan kadının annelik pratikleri üzerinde odaklanılmıştır. Bununla birlikte yapılan yerli literatür incelemesinde Ankara ili özelinde veya ulusal boyutta annelik deneyimlerini üç farklı kuşaktan ele alan başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu anlamda araştırmanın üç farklı kuşaktan olup da her üst kuşağın bir alt kuşağın annesi olduğu (yani anneanneler, anneler ve kızları) annelerin, annelik deneyimlerini ve anneliğini kendi bakış açılarından yola çıkarak analiz etmesi önemlidir. Ayrıca çalışma kapsamında elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiş olup bulgular bilimsel tutarlılık kazanmıştır. Sonuç olarak; bir kadın olarak annenin toplumdaki rolü, ailedeki konumu ve anneliğin kuşaklararası gelişimi konusu, tüm sosyal bilimlerin üzerinde durduğu konular arasındadır. Bu konuların incelenmesi, aralarındaki ilişkinin belirlenmesi ve annelerin sosyo-demografik özelliklerine göre yordanması gerekmektedir.

Bu çalışma; Türkiye’de tarihsel süreçte annelik rollerine ilişkin tutumların belirlenmesi; önce toplumda sonra ailede kadının ve annenin konumunun anlaşılması; geleneksel ve modern bakış açılarının ortaya çıkarılması; farklı kuşaklardaki annelerin annelik deneyimlerine dair nasıl bir profil ortaya koyduklarının belirlenmesi; aile içindeki ebeveynlik rol paylaşımlarının araştırılması; çocuğun yetiştirilmesinde ne ölçüde cinsiyete dayalı bir bakış açısının benimsendiğinin anlaşılması, tüm bu konularda kuşaklararasıda yaşanan farklılaşmanın gözlenmesi; zamanla değişen kalıp yargılar neticesinde her kuşakta farklılaşan toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak şekillenen annelik pratiklerinin araştırılması; mevcut aile yapısının ve kültürün anlaşılması; gelecek kuşaklara yol gösterici olması ve bundan sonra konuyla ilgili oluşabilecek sorunlarla baş etmeye yönelik etkili stratejilerin oluşturulması açısından da önemlidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, kuşakların annelik kimliğine yaklaşımları esas alınarak kuşaklar arası farklılıkların değerlendirmesi amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı; geçmişten geleceğe annelik değerlerinin aktarımına dair süreklilikleri ve değişimleri feminist bir metodoloji ile ele alarak incelemektir.

Annelik algısı, hamilelik doğum, lohusalık ve emzirme gibi annelik süreçleri, anne baba ile çocuk ilişkisi, çocuk eğitimi, gibi annelik deneyimlerinin kuşaklararası aktarımlarının tespit edilebilmesi amacıyla aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmada, birbirinin akrabası olan üç farklı kuşaktan kadınların annelik deneyimlerine odaklanılmıştır.

Bu bağlamda bu tez araştırmasının temel soruları arasında aşağıdaki sorular yer almaktadır:

1. Annelerin çocuk sahibi olma motivasyonları ve anneliğe atfettikleri değer nedir? Zaman içinde bu değer değişime uğramış mıdır?
2. Çocuk yetiştirmeyi nereden öğrenmişler ve çocuklarını yetiştirirken kimlerden destek almışlar?
3. Çocuklarını hangi amaç ve öğreti çerçevesinde yetiştirmişler ve disiplin altına almak için ne tür yöntemleri kullanmışlar?

4. Kadınlar, annelik deneyimleri ve sorumluluklarıyla ilgili neleri ifade edip neleri konuşmaktan çekiniyorlar ve bunların olası nedenleri nelerdir?
5. Gelenekselden modernleşmeye doğru evrilen bu tarihsel süreçte görüşülen üç kuşak annenin benzerlikleri, farklılıkları ve birbirlerine etkileri nelerdir?
6. Çocuk yetiştirmede anne ve baba rolleri geçmişten günümüze nasıl bir değişime uğramıştır?
7. Hamilelik, doğum, lohusalık ve emzirme gibi annelik süreçlerinde kuşaklararası süregelen ya da kesintiye uğrayan durumlar nelerdir?

Araştırmada temelde bu sorulara cevap aranmış olup araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde karma bir yöntem takip edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın temelini oluşturacak kapsamlı bir “literatür taraması”, “düşünömsellik” (reflexivity) ilkesini içinde barındıran bir “fenomenolojik yaklaşım”, “derinlemesine görüşme tekniğini içeren bir “anlatısal sözlü tarih çalışması” olmak üzere “niteliksel araştırma” aşamaları kaydedilerek araştırma üç sac ayak üzerine bina edilmiştir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma belli bir kriter ve özelliğe bağlı olarak seçilen (her biri bir diğerrinin akrabası olan) üç farklı kuşaktan yirmi yedi (27) anne ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırmada amaçsal bir örneklem kullanıldığı için araştırmacı olarak örneklem seçimlerinde bireysel bir taraflılık gözlenmesi kaçınılmazdır.

Görüşme verileri görüşme formundaki sorulara annelerin verdikleri cevaplar ile sınırlıdır. Araştırmanın kapsamını; annelerin hamilelik ve doğum süreçleri, annelik deneyimleri süresince yaşadıkları, çocuk bakımları, çocuk yetiştirmede kullanılan kaynaklar, annelik görevleri ve annelik algıları ile ilgili düşünceleri oluşturmaktadır. Bu araştırma nitel veri toplama yöntemlerinden mülakat (görüşme) yöntemi ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma bulgularının genellenebilirliği sınırlıdır. Nitekim bu çalışmanın amacı genellenebilir sonuçlar elde etmek olmayıp, annelik deneyimlerine ilişkin toplumsal anlayışımızı geliştirmektir.

1.4 Sahada Yaşanan Problemler ve Çözümleri

Araştırmamın veri toplama süreci küresel pandemi sebebiyle sekteye uğramıştır ve örneklem grubundaki annelerden özellikle I. Kuşak anneanneler, salgın etkisini kaybedip normalleşme sürecine geçilmiş olmasına rağmen ilerlemiş yaşları sebebiyle ve hastalık bulaşabilir endişesiyle bir yabancı ile birebir görüşme fikrine uzun süre sıcak bakmamışlardır. Dolayısıyla gerek teknik donanım gibi çevresel şartların uygun olmaması gerekse yaşları itibariyle oluşabilecek iletişim kopukluklarının öngörülerek bu annelerin kendilerini bire bir görüşmeye hazır hissettikleri uygun zamanlar kullanmıştır.

Görüşme öncesinde anneleri rahatlatmak amacıyla informel görüşmeler yapılmıştır. Araştırma hakkında bilgiler, annelerin yaşlarına, bilinç ve eğitim düzeylerine, algılayış biçimlerine göre basitleştirilerek veya ayrıntılı bir şekilde onları kaygılandırmadan aktarılmıştır. Ses kaydı için ayrıca izin istenmiştir. Esas görüşmeler öncesinde özellikle I. ve II. kuşak annelerden “yavrum imza atıyoruz, sesimiz kaydediliyor, başımıza bir hal gelmez değil mi, gurban olduğum?” diye soran annelerin çekindikleri noktalardaki kaygıları giderilerek görüşmelerin gönüllülük esasına dayalı olduğu rahat ve güvenli bir ortam sağlanmıştır. Bu anneler her ne kadar görüşme öncesinde tedirgin olsalar da, görüşmeler esnasında, benim de bir anne olarak kendi deneyimlerimi paylaşıyor olmam, araştırmacı olarak etkin ve empatik dinleyişim, ayrıca çeşitli soru tekniklerini kullanarak detaylandırma çabalarım sonuç vermiş ve onları kendi hikâyelerini anlatmalarına istekli kılmıştır. Öyle ki kadınların annelik gibi hassas oldukları bir konuda anlatacakları çok şeylerinin olması, kendileriyle empati kurabilen şahsıma karşı cana yakın olmaları ve kişisel iletişim ağlarının gelişmişliğiyle bu zorluk ortadan kalkmıştır. Bunun en önemli örneği, beni evlerine kabul ederek bana ikramlarda bulunmaları, deneyimlerini paylaşıırken yanımda rahatça ağlayıp, kahkahalarla gülebilmeleri, beni uğurlarken tekrar gelmem için ısrar ve davetleridir. Nitekim Cresswell’in de belirttiği üzere, nitel yöntemi benimseyen araştırmacılar araştırma nesnesinden uzak, ona tepeden bakan veya mikroskop altında inceleyen bilim insanları değildir. Araştırmacı ürettiği çalışmaya dâhildir; bu da düşünümsellik (reflexivity) kavramını ortaya koyar. Beraberinde taraflılığını, deneyimlerini ve değerlerini getirerek araştırmasına katar (Cresswell, 2007: 183). Görüşmeler ilerleyip paylaşımlar arttıkça güven ilişkisi gelişmiş ve buna paralel olarak da duygular yoğunlaşmıştır.

Öyle ki anneler hikâyelerini anlatırken onları güldüren ya da ağlatan deneyimleri beni de bizzat etkilemiştir. Görüşmeler esnasında kadınların özellikle de annelikleri ve kadınlıkları konusunda önemsenmeye ve dinlenmeye ne kadar ihtiyaçları olduğunu gözlemledim, çünkü ben sormadığım halde anlatacakları o kadar çok şey vardı ki, onları kırmadan konuyu toparlayıp yeniden araştırma sorularına ve konularına dönmem gereken çok zamanlar oldu. Öyle ki görüştüğüm annelerden biri *“ahh yavrum ahh şu kâinattaki ağaçlar divit, denizler mürekkep olsa benim anlatacaklarımı yazmaya yetmez”* dedi.

Yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş, önemli görülen noktalar ve görüşme sonunda netleştirilmek istenen sorular not edilmiştir. Böylece, yapılan görüşmelerde alınan ses kayıtları, en az 30 en çok 80 dakika şeklinde kaydedilerek yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara cevaplar toplanmıştır.

Genel olarak görüşmeler öğleden sonra annelerin bizzat kendi ev ortamlarında gerçekleştirilmiştir. Gidilen annelerin evlerinde ilk göze çarpan geçmişten günümüze gelindikçe kuşak farkının özellikle de evlerin eşyalarına ve dekorasyonlarına yansımalarıdır. Evlerdeki eşyaların yaşı ve temsil ettikleri dönemin modası adeta annelerin yaşlarını ve temsil ettikleri kuşağın özelliklerini açıklar nitelikte idi.

Araştırma sürecinde dikkat çekici bir başka durum ise özellikle de I. kuşaktan anneanneler ile görüşmeye gittiğimde kalabalık bir kadın grubu tarafından karşılanıyor olmamdı. Bunun sebebi bu annelerin çoğunluğunun oğulları ya da kızları ile birlikte yaşamaları ya da altlı üstlü aynı binada veya yakın çevrede oturmaları sebebiyle gün içerisinde genellikle bu akraba kadınlar (elti, görümce, gelin, kaynana) ve komşuları ile birlikte vakit geçirmeleridir. Bu yapı, kadınların birlikte bir çeşit destek mekanizması inşa ettiğini ve dayanıştığını göstermektedir. Görüşmeler bireysel olarak tasarlansa da bazı annelerin evlerinde bu kalabalık ortam nedeniyle görüşülen kişiyle yalnız kalınması mümkün olmamıştır. Fakat sessizliğin sağlanıp ve görüşülen kişinin rahatça duygu ve düşüncelerini aktarabilmesi için uygun alan yaratılmaya gayret edilmiştir.

Görüşme bitiminde annelerle samimi vedalaşmalar gerçekleşmiş, araştırmamın başarıya ulaşması için dilek ve temennilerde bulunarak, yeniden gelmem için davet edip beni uğurlamışlardır.

Üç farklı kuşaktan kadının bu süreçte gösterdikleri destekleri ve anneliklerine dair samimi anlatıları, bu tez çalışmasının kaynağını oluşturmuş ve araştırmama büyük katkı sağlamıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde; araştırmada kullanılan model, evren ve örneklem, araştırma için gerekli olan veri toplama araçları, verilerin çözümlenmesinde kullanılan teknikler ve verileri toplama süreci ve analizi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın ilk bölümü teorik, ikinci bölümü ise uygulamalı olarak yapılmıştır. Öncelikle konu ile ilgili alanyazın taraması yapılmış ve elde edilen kaynaklar ışığında genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.5.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemlerinin kullanıldığı, bakış açılarının, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 41). Bu araştırmada da üç farklı kuşaktan kadınların annelik deneyimleri ile ilgili bilgiler toplanırken nitel araştırma modeli tercih edilmiştir. Nitekim kişinin duygu ve düşüncelerini daha iyi analiz edebilmenin yolunun nitel desen içerisindeki derinlemesine görüşmeden geçtiği düşünülmektedir. Konunun bütünlüğünün derinlemesine görüşmeler ile sağlanması planlanmıştır. Araştırmada üç farklı kuşaktan kadınların annelik deneyimlerine odaklanılmıştır. Bu araştırma kadınların hamilelik, doğum ve lohusalık süresince yaşadıkları, çocuk bakım pratikleri, çocuk yetiştirmede faydalandıkları kaynaklar ve yöntemler, ebeveynlik görevleri ve annelik algıları hakkında düşüncelerinin derinlemesine incelenmesine yönelik bir çalışmadır.

Araştırmada kadınların annelik deneyimleri feminist epistemolojiyi devreye sokmuştur. Çünkü Foucault, bilimsel bilginin değerinin bilimsellik içerisinde yer alan erkek egemen sistemin varlığı ile sürdürülmeye devam etmekte olduğunu ileri sürer (Akt. Oğuz, 2012: 66). Bunun sonucu olarak da bilimsel bilgi iktidarda yer alan eril tahakkümün, genelleyci, nicel ve toptancı bilgileri içerisinde eriyerek kadınların ezilme ve yok sayılma deneyimlerini göz ardı etmiştir.

İşte bu noktada Feminist metodoloji, “bilginin kime hizmet ettiği” sorusuna cevaben erkekleri işaret ederek, bilimsel bilgiyi ortaya koyan araştırmacıların genellikle erkekler olması çerçevesinde, üretilen bilginin cinsiyetli ve eril düşünceye tabi olduğunu öne sürerek eleştirir. Bu kaygılarla bu çalışmada, bilginin cinsiyetli yapısını, eril tahakkümünü reddeden feminist metodoloji kullanılmıştır. Nitekim Akşit’in (2013) de belirttiği üzere “annelik feminizmin, feminizm de anneliğin önemli meselesidir” ve annelik inşası Feminist teorinin en tartışmalı konularından biri olmaya devam etmektedir

1.5.2. Nitel Araştırma Modelinde Fenomenolojik Yaklaşım

Çalışma boyunca, görüşülen kişilerin anlatıları üzerinden yol almak, fenomenolojik yaklaşım kullanmayı gerektirmektedir. Nitekim zaten fenomenolojinin amacı insan deneyimini anlamaktır (Van Manen, 2007: 12). İnsanların gündelik hayatlarında yaşadığı şeyler karşısında ne anladıkları, nasıl tepki verdikleri ve bu süreci nasıl deneyimledikleri üzerinde duran fenomenoloji, yirminci yüzyılın başından beri yaşanan deneyimi anlamlandırmaya çalışan felsefi bir hareketten doğmuştur (Wilson, 2015: 38).

Dolayısıyla fenomenoloji günlük olarak sıklıkla karşılaştığımız, bize yabancı olmayan ancak tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için kullanılmakta ve uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 69).

Fenomenolojik araştırma yönteminde bireylerin fenomenlere karşı vermiş oldukları tepkiler ve yaşamış olduğu deneyimler baz alınarak bu tanımlar kategorileştirilir ve bu kategorilerde bireylerin fenomenler hakkında ne düşündükleri açıkça belli edilir. Bireylerin fenomenlere yapmış olduğu tanımlamaları, doğru ya da yanlış olarak kabul edilmez.

Bu noktada araştırmamız, metodolojik yaklaşımını, katılımcıların öznelliğine ve kendi özel deneyimlerini nasıl anlattıklarını göz önünde bulunduran Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz'e (IPA) dayandırmaktadır (Smith, Flowers ve Larkin, 2009: 82). Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz, temel olarak belirli bir kişinin bireysel deneyimlerinin belirli bir bağlamda yorumlanmasına bağlı süreç odaklı bir metodolojidir (Smith vd., 2009:85).

Bu yaklaşım ile araştırmamız, annelerin kendi deneyimlerini bizzat anlatmalarını, bu deneyimlerin onlar için ne anlam ifade ettiğini ve annelik pratiklerinin üç kuşağa yayılan bir tarihsel süreçte gelişimini ortaya koymayı hedeflemektedir.

1.5.3. Nitel Görüşme Tekniği Olarak Sözlü Tarih

“Sözlü tarih ile tarihin, değişen toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek ve onların hatıralarını, yaşam deneyimlerini kaydederek yorumlanmasını kastediyorum” diyor ünlü tarihçi Paul Thompson. (Thompson, 1999: 64). Ona göre sözlü tarihin potansiyeli anlaşıldığında tarihin dokusunda, yazımında, öğrenilmesinde, sorunlarında, vargılarında değişim gözlenecektir (Thompson, 1999: 64). Thompson’un da isabetle altını çizdiği üzere, sözlü tarih salt bir yöntem değil daha temelinde yeni bir anlayıştır. Keza sözlü tarihin, araştırılan şeyi nesne olmaktan çıkarıp özneleştirdiği ölçüde tarihe katkısı daha temel ve esastır (Thompson, 1999: 89). Thompson’ın yolumuzu aydınlatan bu görüşünü esas alarak tarih boyunca pek çok toplumsal alanda nesneleştirilmiş kadınları araştırmamızın öznesi yaparak seslerini duyurmayı amaç edindik.

Faika Çelik’in de makalesinde belirttiği üzere tarih disiplinin sınırlarını aşarak farklı sosyal ve beşerî bilim dalları tarafından da kullanılan sözlü tarih, yirminci yüzyılın en popüler veri toplama metotlarından biri olarak karşımıza çıkar.

Zira Çelik’e göre sözlü tarih henüz otobiyografilerini yazmamış liderlerin, yerel, ulusal ve uluslararası düzlemde karar verme merciinde bulunan seçilmiş ve atanmış bürokratların belgelenmemiş deneyimlerine erişim sağlayabilmeyi olanaklı kıldığı gibi işçiler, kadınlar, etnik azınlıklar, marjinal ve dezavantajlı grupların tarih anlatısında yer almasını mümkün kılmaktadır. (Çelik, 2022: 35)

Thompson sözlü tarihe, “geçmişin yaşayan belleği” şeklinde yaklaşmaktadır (Akt. Şahin, 2004: 117). İnsan yaşamında görmüş geçirmişlikler vardır. Bunlar tarihe geçmezse, kişilerle beraber “okunmamış bir arzuhal” gibi “tarih” olmaktadır. Sözlü tarih anlayışında tarihçinin yapması gereken, arzuhallerin okunmadan yitip gitmesine engel olmak, arzuhali alıp işleme koymaktır (Şahin, 2004). Bu araştırmayla kadınların kadınlıklarına anneliklerine dair yüzyıllardır okunmayan arzuhallerini bu yöntemle işleme koymayı amaçladık.

Sözlü tarih uygulamaları temelde hafızaya dayalı olarak gerçekleştirildiği için geçirilen yaşantı ve bireysel psikoloji ile yakından ilgilidir. Çünkü hafıza, geçmiş kaydetmenin her zaman güncel ve bireysel psikoloji ile biçimlenen öznel bir aygıtıdır (Acun, 2008: 74). Bu nedenle sözlü tarih çalışmaları, kişisel değerlendirme ve davranışların geçmişi nasıl biçimlendirdiğini ortaya koymasının yanında geçmişinde bugünkü değerleri ve davranışları nasıl biçimlendirdiğini de ortaya koyan bir araç durumundadır. En önemli özelliği de tarihin nesnesi olan insan unsurunu kendisine temel bilgi kaynağı olarak almasıdır.

Sözlü tarih hem en eski hem de en yeni tarih yazma biçimlerinden biridir. Belgenin olmadığı alanlarda, araştırma konusuyla ilgili bilgi verebilecek kaynak kişilerin sözlü anlatımlarına, anılarına başvurulabilir, günümüz kayıt teknolojilerinden faydalanılarak da bunlar hem kendimiz hem de başka araştırmacılar için kayıt altına alınabilir. Fakat yakın tarih söz konusu olduğunda bir kişiyle yapılan hemen hemen her görüşmenin “sözlü tarih” olarak etiketlenmesinin doğru bir yaklaşım olmadığını belirten Amerikalı tarihçi Lynn Abrams, sözlü tarihin 1960’tan itibaren yaygınlaşmasını bir taraftan mutluluk verici olarak değerlendirirken diğer taraftan “sözlü tarih” metodunun maksadının ötesinde esnetilmiş olduğundan yakınır. (Akt. Çelik,2022: 36) Zira sözlü tarihin anlaşılması için öncelikle sosyal bilimlerde görüşme yoluyla veri toplayan diğer teknikler arasındaki farkın belirlenmesinde fayda vardır. Çelik makalesinde, her ne kadar derinlemesine mülakat sözlü tarihe çok yakın bir yöntem olarak düşünülse de derinlemesine mülakatta her zaman geçmişle bire bir ilgilenme söz konusu olmadığını ve derinlemesine görüşmelerin konu veya sorun odaklı olma eğilimini vurgular. Oysa sözlü tarih görüşmeleri genellikle katılımcının yaşamının geniş bir bölümünü kapsar. Leavy’e göre sözlü tarih yöntemi ile hem bireysel deneyimler anlaşılmaya çalışılır hem de bu deneyimler yaşandıkları tarihsel dönem ve zemin içerisine oturtularak değerlendirilir (Akt. Çelik,2022: 36). Bu bilgiler ışığında araştırmamızda katılımcı annelerimizin birebir kendi ağızlarından dinlediğimiz hayat hikayelerinin kayıtları arşivlenerek saklanmakta ve her birine annelik deneyimlerine dair sorulan sorularla annelik rolünün kuşaklararası değişen seyri üzerine kapsamlı bir çalışma sergilenmiştir.

Türkiye’de son 15 yıl içerisinde gelişen sözlü tarih araştırmacılığı, tarih yazımının demokratikleşmesini sağlamıştır.

Toplumsal tarih yazımında dışarıda bırakılmış farklı sosyo-ekonomik ve kültürel grupların, kadınların da tarih yazımının konusu olmasını sağlamış ve tarih yazımının alanının genişlemesine doğrudan katkıda bulunmuştur. Kadın kimliğini sergilemek bakımından kadınların kadınlar hakkında yazmaları gerek gerçekçilik gerekse yarar açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü Necla Akgökçe'nin "Ortak Geçmiş Birlikte Kurmak" başlıklı makalesinde Alman feminist araştırmacı Maria Mies'den yaptığı alıntıyla açıkladığı gibi "Kadınlar için ve kadınlara ait bir tarih ancak farklı alanlara savrulmuş yaşantı parçacıklarının feminist bir bakışla yan yana getirilip, alt alta dizilmesiyle yani kollektifleşmesiyle mümkündür" (Akgökçe, Necla, 1999: 32-35). Sözlü tarih çalışmasının bunu mümkün kılan ayrıcalığından faydalanarak, araştırmamızdaki amaç görüşülen kadınlarla sinerjik güven duygusu tesis edip yazılı kaynaklarda olmayan tatmin edici, kapı aralayıcı, ufuk açıcı donelere ulaşmaktır.

Benzer bir şekilde sözlü tarih araştırmacılığıyla, belli bir toplumda siyasi, kültürel ve iktisadi açıdan ayırt edici özelliklere sahip "kuşakları" birbiri ile kıyaslamak/karşılaştırmak ve/veya toplumsal-ekonomik travma dönemlerinin sıradan hayatlardaki karşılığının tarihlerini de yazmak mümkün olur. Tarih, insansız bir soyutlama alanı olmaktan çıkar, bizzat farklı yaşam deneyimleri ve bunların anlatımlarıyla bezeli insani bir forma bürünür, soluk alır hale gelir. Araştırmamıza işte bu sebeplerden ötürü feminist metodolojinin yanı sıra sözlü tarih araştırmacılığının bu demokratik gücünü de eklemledik.

1.5.4. Kuşak Kavramı ve Tarihsel Kuşakların Analizi

Literatürde, kuşak kavramı iki farklı açıdan ele alınmaktadır. Bunlardan birincisine göre kuşak; 25-30 yıllık yaş gruplarından oluşan bireyler topluluğu, nesil, batın, jenerasyon olarak tanımlanmakta olup (TDK, 2016) biyolojiden ziyade sosyolojik olarak değerlendirilmektedir.

İkinci olarak ise kuşak; bireylerin aynı tarihsel dönemde doğmalarının yanında, bu tarihsel dönemlerin dünyada yaşanan önemli sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi gelişmelere göre belirlenmesini ifade etmektedir (Dereli ve Toruntay, 2015: 3). Her bir kuşak gelişim yıllarında benzer olaylara tanıklık ettiğinden, benzer koşullara ve imkânlarla sahip olduğundan benzer fikir ve tutumlara sahip olma eğilimi göstermektedir (Dereli ve Toruntay, 2015: 3).

TDK Felsefe Terimleri Sözlüğünde kuşak kavramı aşağı yukarı aynı dönem içerisinde doğan ve o dönemin koşullarını, zorluklarını, benzer sıkıntılarını, kaderini yaşayan kişiler topluluğu olarak adlandırılır (TDK, 2016). Kuşaklar sadece aile üyelerinin yaşlarına değil aynı zamanda rollerine bağlı olarak ortaya çıkan statüye göre de (çocuk, anne-baba, büyükanne-büyükbaba gibi) incelenmektedir.

Asım Karaömerlioğlu'nun makalesinde bahsettiği üzere ne yazık ki sosyal bilimler literatüründe tarihsel kuşakların analizi pek gelişmiş değildir, daha çok ideolojilere, sosyal sınıflara, askeri tarihe ve ekonomik meselelere odaklanmak yaygın kullanılan başat analiz biçimleri olarak kullanılmaktadır. Oysa kuşak çalışmaları Mannheim'in da dediği gibi sosyal, biyolojik, demografik ve psikolojik özellikleri dikkate alarak anlaşılabilir bir olgudur ve tarihsel, sosyolojik de bir kategori oluşturur (Akt. Karaömerlioğlu, 2019: 223). Karaömerlioğlu'na göre bir kuşağın kendisini kuşak olarak oluşturabilmesi tarihsel süreçte kendisini var etmesi ve tanımlamasıyla gündeme geliyor. Ayırt edici ortak deneyimler, yaşanan ortak travmalar, ortak bir kelime dağarcığı, yeni iletişim teknolojileri bağlamında gündeme gelen birbirlerine bağlanma biçimleri, “yeni” bir dönemin başladığı sezgisi gibi etkenler bir kuşağı özgün bir kuşak yapan öğelerdendir (Karaömerlioğlu, 2019: 219-229).

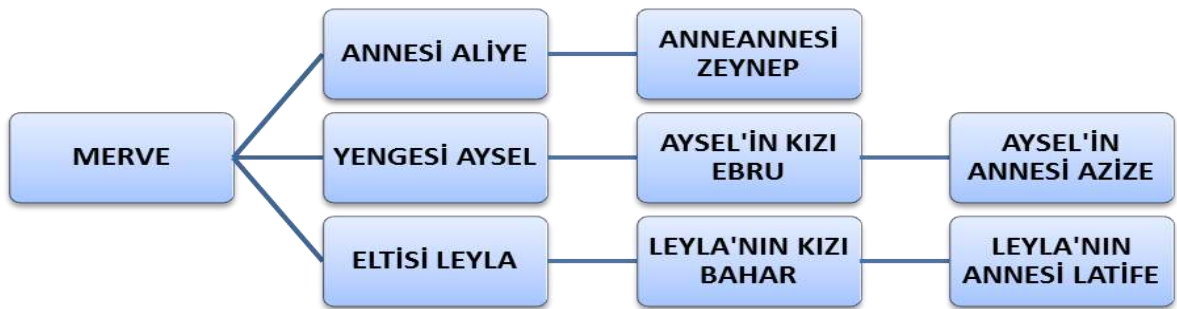
Bu çalışma kapsamında üç farklı kuşaktan annelerin annelik pratiklerini incelerken yaşları ve annelik statüleri itibariyle farklı kuşaklara dahil olan anneler vardır. Bunu genelleylebilmek adına çalışmamızda annelerden I. II. ve III. kuşak anneler şeklinde bahsedilmiştir. Bu minvalde çalışmamızda kuşağı kullanırken TDK Felsefe Terimleri Sözlüğünde verilen kuşak kavramını esas aldık ve kuşak kavramını “aşağı yukarı aynı dönem içerisinde doğan ve o dönemin koşullarını, zorluklarını, benzer sıkıntılarını, kaderini yaşayan kişiler topluluğu olarak” tanımladık (TDK, 2016). Katılımcı annelerin yaşadıkları dönemin özellikleri de göz önünde bulundurularak, anlatılarında aktardıkları annelik deneyimleri çalışmamızın temel verileridir. Anneler kuşaklar arasında aktarımın aktif bir şekilde yapılmasını sağlayan birincil öğelerdir. Böylece yetişkin kadınlar ve yetişkin erkekler, annelerinden öğrendikleri özellikle ev ve aileyle ilgili pek çok alışkanlığı sürdürmektedir (Dunn-Mascetti, 2000: 148). Adeta eğitici ve öğretici bir konumda olan anne, çocuklarına diğer pek çok değerlerle birlikte “annelik” gibi kültürel öğelerin aktarımını da sağlayarak öğelerin taşıdığı anlamı yeniden üretmektedir.

1.5.5. Evren ve Örneklem Grubu

Araştırmanın evrenini Ankara ilinde ikamet eden üç kuşak anneler oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise birbirinin akrabası olan üç farklı kuşaktan 27 anne oluşturmaktadır. Bu annelere ulaşmak için kartopu örnekleme yönteminin işlevselliğinden faydalanılmıştır.

Öğretmen olarak görev yaptığım çevredeki meslektaşlarım, okul yöneticilerim, velilerim ve diğer öğrenci yakınlarının iş birliği ile bana yardımcı olmaya istekli anahtar kişiler aracılığı ile hedef grubumdaki annelere ulaşmak daha hızlı ve kolay olmuştur. Anahtar kişiler aracılığı ile kar topu örnekleme yöntemi gerçekleştirilebilmiş, katılımcılara kolay ve seçici olarak ulaşılabilmiştir.

Örneğin aşağıdaki şekilde de ayrıntılı bir şekilde gösterildiği üzere bana yardımcı olan ilk anahtar kişi Merve (d.1988) sayesinde Merve'nin annesi Aliye'ye (1970) ve anneannesi Zeynep'e (1955) ulaşmış oldum. Ayrıca yine Merve aracılığıyla ulaşabildiğim yengesi Aysel (1968) ve eltisi Leyla'ya (1976) araştırmamın izahını yapma fırsatı bularak onların da çalışmama gönüllü bir şekilde dahil olmalarını sağladım. Böylece üç farklı grup aileden toplam dokuz anne ile kar topu örnekleme yöntemi sayesinde görüşmeler gerçekleştirebildim.

Şekil-1 : Anahtar Kişi Merve İle Kartopu Örneklem

Örneklem seçiminde ise niteliksel örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, araştırmacının teorik yaklaşımına paralel olarak belirli bir yanlılığa dayanır. (Kümbetoğlu,2017 :99)

Bu çalışmada da niteliksel araştırma örneklemini, araştırmanın amacına dayanan (purposive sampling) belli bir kriter ve özelliğe bağlı olarak seçilen (her biri bir diğerinin akrabası olacak şekilde anneler “kız torun-anne-anneanne”) yirmi yedi (27) anne oluşturmaktadır. Doğum tarihleri kabaca birinci kuşağın 1940-1950, ikinci kuşağın 1960-1970 ve üçüncü kuşağın 1980-1990 yılları arasına tekabül eden aynı aileden üç farklı kuşaktan yirmi yedi anne ile gerçekleştirilen araştırmamızda amaçsal bir örneklem kullanılmıştır ve dolayısıyla araştırmacının seçimlerinde bireysel bir taraflılık kaçınılmazdır.

Görüşülen annelerin isim bilgileri etik hususlar nedeni ile değiştirilmiştir. Çalışma boyunca öznel söz konusu olduğunda, I. kuşaktan annelerin isimleri Gülsüm, Zeynep, Latife, Azize, Ayşe, Nezihe, Şerife, Zehra ve Naime olarak verilecektir. II. Kuşaktan annelerin isimleri ise Ayten, Aliye, Leyla, Aysel, Nermin, Belma, Halime Emine ve Cennet olarak değiştirilmiştir. III. Kuşak anneler ise Sibel, Merve, Bahar, Ebru, Fidan, Seda, Buket, Tuğba ve Büşra olarak adlandırılmıştır.

Aşağıdaki Örneklem Grubu Tanıtıcı Bilgileri gösteren Tablo 1’e göre, yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ışığında I. Kuşaktaki anneannelerin en yaşlıları Şerife Teyze ve Gülsüm Teyze 1938 doğumlu iken, I. kuşaktan görüştüğüm en genç anneanne, erken yaşta evlenip çocuk sahibi olan Latife Teyze ise 1960 doğumludur. I. kuşaktaki annelerin genelinin eğitim durumu ilköğretim mezunu iken sadece bir anne ortaokul mezunudur. Bu annelerin çoğunluğunun mesleği ev hanımlığı iken kırsalda yaşayan diğer dört anne ev hanımlığı yanı sıra rençberlik de yapmaktadır. I. kuşaktaki annelerin çocuk sayısı II. ve III. Kuşaktaki annelere göre daha fazladır.

II. Kuşaktaki annelerin en yaşlıları 1957 doğumlu Nermin Teyze iken, en gençleri 1976 doğumlu Leyla’dır. II. kuşaktaki annelerin de genelinin eğitim durumu ilköğretim mezunu iken sadece bir anne ortaokul ve bir anne de lisans mezunudur. Geneli ev hanımlığı yapan bu kadınların arasında esnafılık yapan ve biyolog olarak çalışan iki anne vardır. II. kuşaktaki annelerin çocuk sayısı I. kuşaktaki annelere göre daha düşüktür. Görüştüğüm III. kuşaktaki annelerin doğum tarihleri ise 1979-1995 arasında değişiklik göstermektedir. III. kuşaktaki annelerinin eğitim durumu I. ve II. Kuşak annelere göre oldukça yükselmiş, genç anneler en az lise mezunu iken aralarında lisans ve yüksek lisans mezunu anneler de vardır.

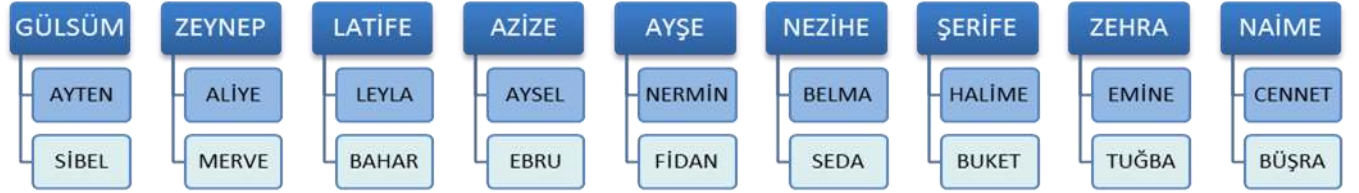
III. Kuşak annelerin çoğunluğu artık özel alandan kamusal alana çıkmış ve ücretli bir işte çalışmaktadırlar. Annelerin içlerinden sadece bir tanesi ev hanımı, (Büşra) iken diğer iki anne (Ebru ve Bahar) bebekleri küçük olduğu için çalışmamaktadırlar. Bu kuşaktaki annelerin çocuk sayısı diğer üst kuşak annelere oranla oldukça düşüktür ve dört anne en fazla iki çocuk sahibi iken, diğer beş anne tek çocuk sahibidir. Bu durum bir yandan eğitim seviyesi artan ve çalışma hayatına atılan genç annelerin artık daha az sayıda çocuk sahibi olmayı tercih etmesi ile açıklanabilirken bir yandan da henüz menopoz döneminde olmadıkları için ileride anne olabilme potansiyellerinin devam etmesi ile de açıklanabilir.

Ankara’da yaşayan anneler Keçiören, Pursaklar, Altınova, Çubuk, Akyurt, Yenimahalle, Demetevler, Aydınlıkevler, Polatlı gibi yerleşim yerlerinde ikamet etmektedirler.

KUŞAK	ANNELER	YAŞ	DOĞUM YERİ	YAŞADIĞI SEMT	ÇOCUK SAYISI K/E	EĞİTİM DURUMU	MESLEK
1.Kuşak 1938-1960	Gülsüm	1938/85	ESKİŞEHİR	KEÇİÖREN	3 K/ 1 E	İLKOKUL	EV HANIMI/ RENÇBERLİK
	Zeynep	1955/68	ANKARA	PURSAKLAR	1E /3 K- 4 ÖZ 1E /2K-3 Üvey	İLKOKUL	EV HANIMI
	Latife	1960/63	ANKARA	ALTINOVA	5K/ 1E	İLKOKUL	EV HANIMI
	Azize	1946/77	ANKARA	ÇUBUK	4K/1E	İLKOKUL 3.SINIF	EV HANIMI/ RENÇBERLİK
	Ayşe	1941/72	ANKARA	YENİMAHALLE	2K/1E	-	EV HANIMI
	Nezihe	1946/77	ANKARA	DEMETEVLER	2K/ 1E	ORTAOKUL	EV HANIMI
	Şerife	1938/85	KONYA	AYDINLIKEVLER	3K/ 3E	İLKOKUL	EV HANIMI
	Zehra	1945/78	ESKİŞEHİR	POLATLI	2K/ 3E	İLKOKUL	EV HANIMI/ RENÇBERLİK
	Naime	1947/76	ANKARA	AKYURT	4K/ 1E	İLKOKUL 4.SINIF	EV HANIMI/ RENÇBERLİK
2.Kuşak 1957-1976	Ayten	1960/63	ESKİŞEHİR	KEÇİÖREN	2 K/ 1 E	İLKOKUL	EV HANIMI
	Aliye	1970/53	ANKARA	ESENBOĞA	3K	İLKOKUL	EV HANIMI
	Leyla	1976/47	ANKARA	AKYURT	2K/ 1E	İLKOKUL	EV HANIMI
	Aysel	1968/55	ANKARA	ÇUBUK	1K/1E	İLKOKUL	EV HANIMI
	Nermin	1957/66	ANKARA	AKYURT	3K	ORTAOKUL	ESNAF/ EVHANIMI
	Belma	1966/57	ANKARA	YENİMAHALLE	2K	LİSANS/ BİYOLOJİ	BİYOLOG
	Halime	1959/64	KONYA	AKYURT	3K	İLKOKUL	EV HANIMI
	Emine	1970/53	ESKİŞEHİR	POLATLI	2K/ 1E	İLKOKUL	EV HANIMI
	Cennet	1966/57	ANKARA	AKYURT	1K/ 2E	İLKOKUL	EV HANIMI
3.Kuşak 1979-1995	Sibel	1979/44	ANKARA	BATIKENT	1 E	YÜKSEK LİSANS FİZİK	FİZİK ÖĞRETMENİ
	Merve	1988/35	ANKARA	AKYURT	1E	LİSANS KİMYA	KİMYA MÜHENDİSİ
	Bahar	1995/28	ANKARA	PURSAKLAR	2E	AÖF LİSE OKUYOR	BEBEKTEN DOLAYI ÇALIŞMIYOR
	Ebru	1995/28	ANKARA	ÇUBUK	1E	ÖNLİSANS/ ADALET	BEBEKTEN DOLAYI ÇALIŞMIYOR
	Fidan	1982/41	ANKARA	AKYURT	1K/1E	AÖF LİSE OKUYOR	KAMU ÇALIŞANI
	Seda	1995/28	ANKARA	AKYURT	1E	LİSANS/ SİYASAL BİLGİLER	MÜFETTİŞ YARDIMCISI
	Buket	1986/37	ANKARA	YENİMAHALLE	1K/1E	LİSE	TIBBİ SEKRETER
	Tuğba	1994/29	ESKİŞEHİR	POLATLI	1K	LİSE	ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANI
	Büşra	1992/31	ANKARA	YENİMAHALLE	2E	LİSE	EV HANIMI

TABLO 1: Örneklem Grubu Tanıtıcı Bilgiler

Araştırmamızın öznesi olan kadınlar, daha önce de belirtildiği üzere biri diğerinin annesi olacak şekilde örneklem grubunu oluşturur. Aşağıdaki tabloda da ayrıntılı bir şekilde isimleri verilen anneler I. kuşak anneanne, II. Kuşak anne ve III. Kuşak kız torun olmak üzere araştırmamızda yer almaktadırlar.

Şekil -2: Biri Diğerinin Annesi Olan Kadınların Akrabalık İlişkileri

1.5.6. Araştırmanın Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmaya katılan annelerin, annelik deneyimlerine ilişkin kişisel bilgilerinin alınması amacıyla açık uçlu sorular içeren yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile yüz yüze sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde en yüksek verimi alabilmek için soruların açık uçlu olması gerektiği kadar, yarı yapılandırılmış olmasına da dikkat edilmiştir.

Araştırma yöntemimizin bel kemiğini oluşturan “Sözlü tarih yöntemi” daha çok malzeme toplama yöntemi olarak gören Caunce (2001: 37), bu yöntemin bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için, geçmişini anlamlandırma sürecine yapılan bir katkı olarak değerlendirmiştir. Bu sebeptendir ki çalışmamızda üç farklı kuşaktan fakat aynı aileden olan kadınlarla sözlü tarih görüşmeleri yaptık.

Böylelikle bu yöntem kadınların annelik deneyimlerindeki sürekliliği, dönüşüm ve değişimi daha iyi görebilmemizi sağlamıştır.

Görüşme sırasında annelere annelik deneyimlerini ifade etme fırsatı veren 23 açık uçlu soru sorulmuştur (bkz. Ek-A). Ayrıca araştırmaya katılan annelere, annelik deneyimlerine ilişkin detaylı bilgi sahibi olunması amacıyla sorulan açık uçlu sorular ile görüşmenin seyrine göre alt araştırma konularına ilişkin sorular da yöneltmiştir.

1.5.7. Veri Toplama Süreci

Araştırmamızın odağında kadınlar olduğundan dolayı ele alınan konulara toplumsal cinsiyet perspektifinden yaklaşmıştır. Çalışma sırasında feminist metodolojiden yararlanarak, sosyal bilimlerdeki hiyerarşik görüşme yapısı yerine araştırmacı ile katılımcı arasında eşitliğe dayanan bir model benimsenmiştir. Ayrıca sosyal bilimlerdeki katılımcının nesne konumu yerine feminist metodolojinin aktardığı gibi, katılımcı kadınlar bu çalışmanın öznesi olmuştur ve böylece bu ilişkiler ağı çerçevesinde daha samimi ve gerçekçi görüşmeler yapılmıştır. Farklı kuşaklardan annelerin, karşısındaki kişinin merak içerisinde, ilgili bir şekilde kendilerini dinlediği ve anlamaya çalıştığını hissetmesi çalışma açısından önemlidir. Bu nedenle kendilerini rahat hissetmeleri için tarafımdan çaba gösterilmiştir.

Katılımcılarla yapılan açık uçlu görüşmeler, konuşmanın akışı ve onların anlatma isteklerine bağlı olarak 30-120 dk. arasında değişiklik göstermiştir. Görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmeleri ve güvende hissetmeleri için kendi seçtikleri mekanlarda gerçekleştirildi. Bu mekânlar çoğunlukla katılımcıların kendi evleri oldu, iki anne ile kafede, üç anne ile de pandemi şartlarından dolayı açık hava ortamında parklarda ve çay bahçelerinde görüşmeler gerçekleştirildi.

Bu araştırma için elde edilen veriler, Ankara ilinde yaşayan üç farklı kuşaktan 27 anneye mülakat yapılması sonucu elde edilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce çalışmanın amacı kısaca açıklanmış ve görüşmeler gizlilik esasına uyularak Ankara’da Kasım 2022 ve Şubat 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu alan araştırmasında aşağıda sözü edilen etik kurallara tamamen uyulmuştur.

Öncelikle katılımcıların her biriyle birer ön görüşme sağlanarak, araştırma hakkında genel bilgiler verilmiş ve esas görüşme için katılımcıların müsait olacakları zaman ve rahat konuşabilecekleri ortam tayin edilerek randevu ayarlanmıştır.

Görüşmecilerden araştırmanın amacını, içeriğini ve katılımcı olarak kendilerinden beklenenleri anlayarak araştırmaya katılmayı kendi rızalarıyla kabul ettiklerine dair bilgilendirilmiş olur alınmıştır. Görüşmelerden önce gizliliğe ve ses kaydı alınacağına ilişkin onay formu katılımcılara okunmuş ve katılımcılardan imza alınmıştır.

Araştırmaya katılanların mahremiyetlerine ve bilgilerinin korunmasına titizlikle uyulmuş, araştırmada katılımcıların gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılarak anonimlik sağlanmıştır ve kimliklerini belli edecek, onları doğrudan tanımlayabilecek özel bilgileri onay formunda da belirtildiği üzere saklı tutulmuştur.

1.5.8. Verilerin Analizi ve Çözümlemesi

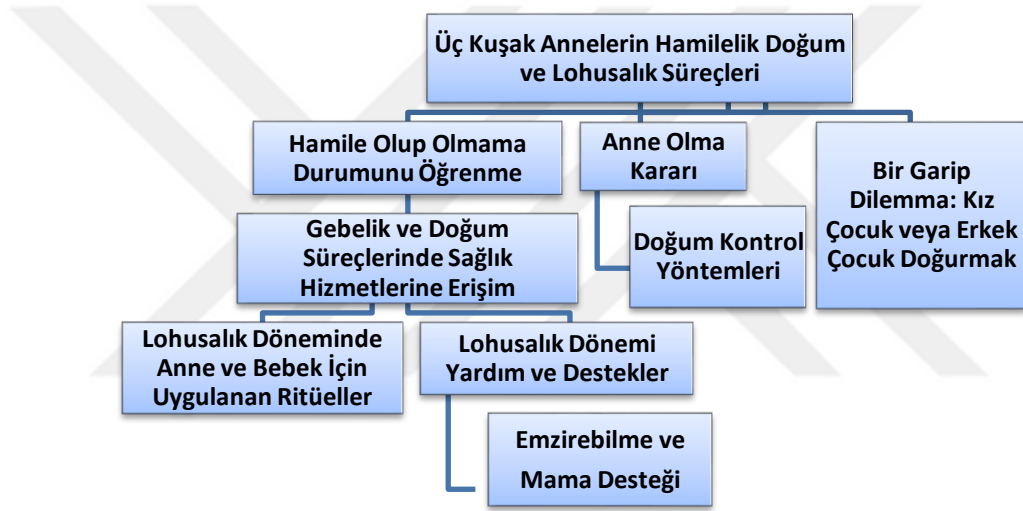
Görüşme verilerinin analizinde Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (IPA) (Smith vd., 2009) metodolojisi uygulanmıştır. Çözümleme sırasında nitel ve nicel veriler ortaya dökülüp, yüz yüze yapılan görüşmeler ile elde edilen kayıtlar defaatle dinlenir. “Tali görülen” kayıtlar ayıklanarak öz yakalanmaya çalışılır. Niteliksel analiz için araştırmacının, görüşmelerin ana temalarını ifade ve anlatılanlar vasıtasıyla belirleyerek sistematik bir şekilde kodlama ve veri kategorileri oluşturması gerekir. (Holloway ve Wheeler’dan Akt. Kümbetoğlu, 2008: 124).

Ses kayıtları tarafımda transkribe edildikten sonra yazılı dokümana aktarılan saha notları ile görüşme verileri betimsel analiz ve tematik analiz teknikleri kullanılarak niteliksel bir veri analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler betimleme ve yorumlama yöntemiyle sistematik bir analiz süzgecinden geçirilerek sonuçlar çıkarılmış ve feminist epistemoloji perspektifinden yararlanılarak değerlendirilmiştir.

Nitel araştırmada asıl olan ölçme, kanıtlama ve evrene genelleme değil, bağlamı anlama, içeriği yorumlama ve analitik genellemedir. Dolayısıyla bu araştırma özelinde elde ettiğim nitel verileri tematik ve betimsel analiz teknikleriyle ele aldım. Araştırmamda transkripti yapılan bireysel görüşme verilerini ve gözlem notlarını bağlamsal anlamda temalar altında kategorilere ayırarak, bir tematik analiz yapılmıştır. Tema analizinin devamı niteliğindeki betimsel analizde ise görüşme transkriptleri ve gözlem notları doğrudan alıntılarla probleme ilişkin veriyi üst tema, kategori ve alt tema altında anlamak ve sunmak esastır. Hangi temada kimin ne söylediğini doğrudan alıntılarla yorum yapmadan vermeye ve katılımcıların ilgili temadaki görüşlerini temalarla ilişkilendirerek araştırmanın iç geçerliliğini artıracak şekilde yine o temaya ilişkin doğrudan alıntılarla analizini yapmaya çalıştım. Kısaca, araştırmada toplanan verilerden (görüşme, gözlem) doğrudan alıntılar yaparak verileri okuyucuya betimsel bir tarzda sunmaya ve buna ek olarak belirlenen bazı temalar ve temalar arası ilişkileri de ortaya koymaya çalıştım.

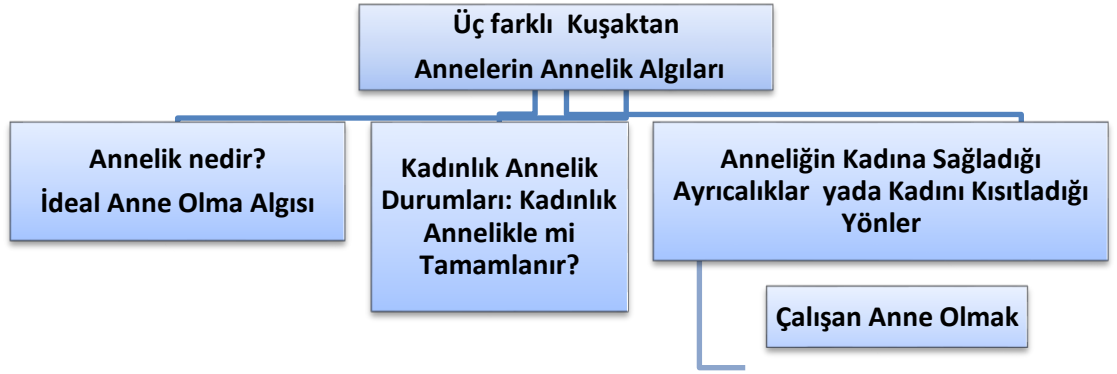
Böylece araştırma verilerinin analiz bölümünde; üç farklı temada “Üç Kuşak Annelerin Hamilelik Doğum ve Lohusalık Süreçleri”, “Üç Farklı Kuşaktan Annelerin Annelik Algıları” ve “Kuşak Ekseninde Annelerin Çocuk Yetiştirme Deneyimlerinin İzini Sürmek” başlıkları ortaya çıkmıştır. Bu üç ana başlık ise alt başlıklarla desteklenmiştir.

Üç farklı kuşaktan annenin hamilelik, doğum ve lohusalık süreçlerinin incelendiği ilk bölümde, aşağıdaki ŞEKİL: 3’te de gösterildiği üzere bu süreçlere dair sorular sorulmuştur. Kadınların anne olma kararını nasıl aldıkları, kız çocuk ya da erkek çocuk doğurmak arasında hayatlarına etki eden bir fark olup olmadığı, hamilelik doğum ve lohusalık süreçlerindeki deneyimleri, aldıkları destekler ve emzirme pratikleri gibi temalar incelenmiştir.

Şekil-3: Üç Kuşak Annelerin Hamilelik Doğum ve Lohusalık Süreçleri Bölümü Akış Şeması

İkinci bölümde ise; aşağıdaki Şekil – 4’te gösterildiği üzere üç farklı kuşaktan annelerin annelik algıları ele alınmıştır. Bölüm içerisinde “Sizce annelik nedir?” sorusu sorularak ideal anne olma algısı araştırılmış, annelerin annelik ve kadınlık durumlarını algılama şekilleri ve anneliğin kadına sağladığı ayrıcalıklar ve ya kadını kısıtladığı yönler ele alınarak katılımcı kadınlar arasındaki çalışan annelerin sesine kulak verilmiştir.

Şekil-4: Üç Farklı Kuşaktan Annelerin Annelik Algıları Bölümü Akış Şeması

Üçüncü bölümde ise; aşağıdaki Şekil –5’te gösterildiği üzere kuşaklar ekseninde annelerin çocuk yetiştirmedeki deneyimleri ele alınmış, annelerin anneliği nereden öğrendikleri, ailede çocuk yetiştirirken gözetilen cinsiyet farkı, çocuk bakımı ve yetiştirmede anne baba rolleri, çocuk yetiştirirken annelerin yaşadıkları pişmanlıklar ve kuşaklar arasında aktarılan annelik deneyimlerinde benzerlikler farklılıklar üzerinde durulmuştur.

Şekil-5: Kuşak Ekseninde Annelerin Çocuk Yetiştirme Deneyimleri Bölümü Akış Şeması

Araştırmanın sonuç ve değerlendirme kısmında ise, araştırmanın sonucunda elde edilen veriler feminist kuramlar ve önceden gerçekleştirilmiş çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2. BÖLÜM

ANNELİK ÜZERİNE BİR LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Toplumsal Cinsiyet Rolü Olarak Annelik: Kavramsal Çerçeve

Bütün canlılar neslin devamlılığının bir gereği olarak biyolojik anlamda üreme işlevi açısından dişi ve erkek olarak ikiye ayrılırlar. Fakat ne var ki, bu terimlerde anlam kazanan biyolojik boyut ile biyolojik yapıda temellenen toplumsal boyut birbirlerinden çok farklı şeylerdir. (Vatandaş, 2007: 29-56) Bireyin biyolojik anlamda dişi (female) veya er (male) oluşu ile toplumun bireye sunduğu roller sistemi dâhilinde anlam kazanan kadın (woman) veya erkek (man) oluşu arasındaki fark toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını sosyolojiye dâhil eden Ann Oakley, 1972 yılında yayımlanan *Sex, Gender and Society*'de açıkladığı üzere, cinsiyet (seks) biyolojik açıdan erkek/kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. (Akt. Vatandaş, 2007) Dolayısıyla 20. yüzyılda kadınların toplum içerisinde daha fazla aktif ve söz hakkı sahibi olması ile birlikte, toplumlardaki kadın ve erkeklerin sosyokültürel farklılıkları üzerinde duran toplumsal cinsiyet rolleri akademiye ve bilimsel çalışmalara konu olmaya başlamıştır.

Bu gelişmelerle birlikte cinsiyet tanımlamalarından birisi olan kadın kavramına da toplumlar arası kültürel farklılıklara ve tarihsel sürece göre farklı anlamlar atfedilmiştir. Simone De Beauvoir'ın dönemine damga vuran ve bugün hala geçerliliğini koruyan “Kadın doğulmaz kadın olunur” sözü, toplumsal cinsiyetin ne olduğunu en açık şekilde tanımlamaktadır (Beauvoir, 2019:13). Buna göre kadınlık ya da erkeklik biyolojik olarak doğumla birlikte değil, toplum tarafından yüklenen rol ve beklentilere göre inşa edilen bir olgudur. Daha bebek doğmadan anne karnında cinsiyetinin belirlenmesi ile bu inşa süreci başlar ve ölümüne kadar devam etmektedir. Kız bebeğe pembe kıyafetler, oyuncak bebekler hazırlanırken, erkek bebeğe mavi kıyafetler ve oyuncak arabalar alınarak cinsiyetlere ait roller kodlanır. Erkek çocuğunun ileride, güçlü, kuvvetli, sözünü dinleten, otorite sahibi, sert ve mert kişi olması beklenirken, kız çocuğundan anaç, paylaşımcı ve sevecen, anneye mutfakta yardım eden, babasının ve abisinin sözlerini ikiletmeyen, ileride eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayan müşfik bir kadın olması beklenir.

Tüm bu toplumsal kodlamalara bir de kadının biyolojik özelliğinden kaynaklı doğurganlığı eklenince, ortaya toplumun üzerine kendi etiketlerini yapıştırabileceği bir başka alan çıkmıştır: Annelik.

Toplumsal yaşamda başlayan ve kadına atfedilen rollerden biri de anne olmak, çocuklara bakmak, onları büyütmek ve yetiştirmektir. Toplumun sürekliliği, genetik ve kültürel aktarım için, neslin devamlılığı temel koşul olduğundan, kadının doğuştan gelen biyolojik özelliklerinden dolayı kendi varoluşunu annelikle tamamladığı düşünülmüştür. (Beauvoir, 1993:75). Geçmişten günümüze tüm toplumlarda çoğunlukla kadın kimliği çocuk sahibi olmakla bir tutulmuş, kadının çocuğu dünyaya getirip, onunla yakın bir ilişki kurup, ona bakması gerektiği algısı oluşturulmuştur. Bundan ötürü annelik kavramı da kadın kimliği üzerinden kurgulanan bir şeye dönüşmüştür.

Annelik rolünün toplumsal ve kültürel değerler tarafından belirlendiğini savunan Lipovetsky, “Üçüncü Kadın” adlı çalışmasında; normlar ve değerler sistemine yüklenen davranışlar sayesinde biyolojik doğurganlığın toplumsal bir değer kazandığını ve bu değeri de korumaya devam ettiğini ifade eder (Lipovetsky, 1998:132). Annelik rolü ve bu rolün getirdiği sorumluluklar gerek kişinin kendisi gerekse de çevresi, içinde yaşadığı toplumun değerleri ve sosyal politikalarca inşa edilmektedir. Bora (2014:147- 148), anneliğin kadının hem güçlendiren hem de ikincil planda kalmasına neden olan bir unsur olduğunu belirtmektedir.

Coward ise anneliği ‘kadınların nasıl olmaları ve neyi başarmaları gerektiğine ilişkin reçetelerin en katı olanı’(Coward,1995: 88) şeklinde tanımlayarak anneliğin ‘çocuk doğurmuş olmak’ niteliğinden ibaret biyolojik/özcü tanımının ötesinde anneliği belirleyen sosyo-kültürel arka planı da net biçimde işaret etmektedir.

Toplumun devamı ve sosyokültürel değerlerin nesilden nesile aktarımı açısından annelik; herkesçe tanınmış ve önemli bir olgu olarak görüldüğünden adeta değişmez kural ve sorumluluklara tabi tutulmakta, bu sebeple neredeyse büyük bir yanılgıyla herkes kendisinde annelik hakkında söz söyleme yetkisine sahip olduğunu düşünmektedir. Böylece annelik üzerinden kadın dört bir yandan tahakküm altına alınmakta ve anneliğe atfedilen kutsallık, neredeyse kadın olmayı ikinci plana atarak perdelemektedir.

2.2. Toplumun Kadın Üzerine Ürettiği İdeolojiler Açısından Annelik

Annelik, genellikle kadın olmanın bir amacı ve toplumca dayatılan “evli, mutlu, çocuklu” mitinin bir parçası ve her ne kadar ertelese de kadının eninde sonunda yerine getirmesi gereken nihai bir görevi olarak görülmektedir. Çocuk sahibi olma “sonsuzca kadar mutlu olma” mitinin bir parçası olarak tanımlanmakta bundan dolayı da anne olan kadından çocuğu koşulsuz bir sevgiyle büyütmesi, ona kendini adanması beklenmektedir (Lewis, 2002: 32).

Kadın yaşamı ve cinsiyet sosyolojisinin anlaşılması için öncelikle anneliğin ve buna ilişkin rollerin anlaşılması gereklidir. Arendell’e göre anneliğin ne olduğu ile ilgili tanımlarda çocuğu beslemek, korumak ve bakmak ortak temalar olarak öne çıkar (2000: 1192). Oysaki Chodorow’a göre (Akt. Erdoğan, 2008: 73-82) biyolojik annelik dışında annelik rolü olarak kurgulanan sosyokültürel annelik rolleri, erkeğin de pekâlâ yapabileceği şeylerden oluşmaktadır. Fakat erkek egemenliğinin toplumsal örgütlenmesi, kadını çocuğa bakan ve yetiştiren kişi olarak nitelerken erkeği ikincil ebeveyn olarak tanımlamıştır. Kadınlar da her ne kadar annelik rolüyle toplumun görece işlevsel öznesi haline gelseler de annelik rollerini içselleştirmelerini sağlayan psikolojik süreçler sebebiyle adaletsiz toplumsal cinsiyet yapılarının yeniden üretilmesine gönüllü olarak hizmet etmişlerdir. Erkek egemen sistemin yeniden üretimi ve yapılanmasında kilit rol oynayan kadınların bu kısır döngüye maruz kalmalarının sebebi, maalesef anneliğin her toplum ve dönemde yeniden kurgulanan karakteriyle yakından ilgilidir. (Akt. Erdoğan, 2008: 73-82)

Toplumlar kadının üzerinde düzenleyici ve denetleyici güç olabilmek için kadının annelik kimliğine dair ideolojiler geliştirirler. Kadınların anneliklerini şekillendirmek için benimsenen ideolojiler geleneksel, bilimsel, milliyetçi, özcü, toplumsal inşacı ve yoğun annelik ideolojileri olarak sınıflandırılmaktadır.

Ataerkilliğin sosyal düzenlemelerin merkezinde yer aldığı geleneksel annelik ideolojisi patriarkal toplumsal ilişkilerden etkilenmektedir. Bilimsel annelik ideolojisi bilimsel ve tıbbi gelişmelerin toplumda artan saygınlığından, milliyetçi annelik ideolojisi ulus devlet ve askerlik anlayışından beslenerek dönemlerinin hâkim düşünsel ve politik atmosferini ya da toplumların kültürel özelliklerini yansıtmaktadırlar. (Sili Kalem A. 2021: 86-105).

Bu ideolojiler zamana göre değişir ve oluşturdukları ideal anne modeline uyum sağlamaları için kadınlar üzerinde baskı kurar (Badinter, 2017: 34).

Rothman çalışmasında anneliğin patriarka, teknoloji ve kapitalizm tarafından şekillenen bir ideoloji olduğunu ileri sürmektedir. Patriarkal toplumsal ilişkilerden etkilenen geleneksel annelik ideolojisinde erkeğin ocuk sahibi olmaya karar verdiğini, kadın bedeninin erkek için bir araç olduğunu belirtmektedir (Akt. Beydili Gürbüz, 2017: 36). Ataerkil bir ideoloji olarak annelik annelerin evde kalıp çocuklarıyla ilgilenmesine, çalışmamasına dair söylemler geliştirmekte ve iyi/kötü anne karşıtlığını yaratmaktadır (Green, 2010: 970).

Bu bağlamda geleneksel annelik çok az ya da çok fazla doğum, erkek ocuk olana kadar tekrar deneme, kadın kısır olunca kusurlu sayılırken erkeğin kısırlığının büyük bir sır olarak saklanması, kadının istediği halde kürtaj olamaması ya da kürtaj olmaya zorlanması gibi anlamlar ifade etmektedir.

Rothman, teknolojinin ise ocuk doğumunu bir üretim olarak gördüğünü, çocukların büyük teknolojik imknlar altında dünyaya gelmesinin kadınları nesneleştirip bir makine olarak görülmesine neden olduğunu belirtmektedir. Kapitalizm yönüyle bakıldığında ise ekonomik bir birim olarak ailenin bir üretim yeri olarak görüldüğünü, kadının bedeninin ve çocuğun sahibinin erkek olduğunu ifade etmektedir. (Akt. Beydili Gürbüz, 2017 :36) Rothman'ın bu bakış açısı kapitalizmin kadınların emeklerinin farklı biçimlerde yer almasını ve bu farklılıkların onların yoğun anneliklerini nasıl etkilediğini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Kadının biyolojik kapasitesinden hareketle anneliği doğal ve içgüdüsel olarak atfeden özcü annelik ideolojisi ise anneliği kadınlar için en yüce mutluluk kaynağı ve kadınların olağan kaderi olarak görmektedir. Toplumsal inşacı annelik ideolojisi ise özcü yaklaşımı eleştirmekte ve kadınların toplumsal tercihlerini ön plana çıkarmaktadır. 'Sevgi emeği' adı altında anneliği kutsallaştırıp kadın emeğinin sömürülmesine karşı çıkan toplumsal inşacı annelik ideolojisi özel alanın politik sömürüsünü gündeme getirir. Anneliğin toplumsal inşasında çoğu zaman örtük ideolojik unsurlara dikkat çeken bu görüş sayesinde anneliğin gerçek değeri ve annelerin bilinçli tercihleri önem kazanmış olur.

Anneler çocuklarına bakım vermede birinci derecede sorumlu tutulduğu “yoğun annelik ideolojisi” (intensive motherhood) ise günümüzde oldukça yaygınlaşan ve anneyi çocuk yetiştirmede sürekli etkin olmaya yönelten, çocuk odaklı ve annenin yoğun emeğine dayalı yaklaşımı kastetmektedir. Annelerin çocuklarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önüne koyduğu bu yaklaşıma göre ideal çocuk yetiştirmek zaman alır, uzmanlar tarafından aktarılır ve duygusal olarak sürükleyicidir (Christopher, 2012: 75). Hays çalışan anneler örneğinde yaptığı araştırmada “yoğun annelik” ideolojisinin annelerin kendilerini suçlu ve yetersiz hissetmesine neden olduğunu ifade etmektedir. (Hays,1996: 98)

Taylor’a göre çocuk yetiştirmekten anneyi sorumlu tutan, zaman, para, enerji gibi pek çok kaynağın harekete geçirilmesine ve çocuk merkezli bir yaklaşımın gerekliliğine inanılan yoğun annelik ideolojisi bu yolla kadınları kamusal alandan özel alana itmektedir ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sürdürülmektedir (Akt. Beydili Gürbüz,2017 :38).

Çünkü kadınların hem aktif çalışma hayatında kalıp hem bütün bunları tek başına yapması mümkün değildir. Nitekim Chodorow erkeklerin biyolojik annelik dışında kadınlar tarafından sürdürülen toplumsal ve kültürel rolleri üstlenmedikçe cinsiyetçi sosyo-kültürel yapı ve cinsiyet hiyerarşisinin varlığını devam ettireceğini ifade etmektedir. (Akt. Aktaş, 2013: 56)

Eda Beydili Gürbüz, mevsimlik tarım işçilerinin deneyimleri üzerine yaptığı doktora çalışmasında literatürde yoğun annelik ideolojisini eleştiren ve bu durumun yoksul anneler için geçerli olmayacağını belirten birtakım çalışmalar bulunduğunu belirtmektedir. Örneğin, Verduzco- Baker (2011) araştırmasında etnik kökeni farklı yoksul annelerin sevgiyi ve kendilerini adamayı iyi anne olmaları için yeterli gördüğünü belirtirken, Romagnoli ve Wise da (2012) orta sınıf annelerde görülen disiplinin ve kendini suçlama eğiliminin yoksul annelerde görülmediğini, temel ihtiyaçların karşılanmasının çocuk ve annenin iyilik halini sağlayacağını altını çizmektedir. (Akt.Beydili Gürbüz, 2017: 39)

Toplum kadınların nasıl anneler olması gerektiğine ilişkin çeşitli ideolojilerle anneliğin yeniden üretimini ve toplumsal inşa süreci desteklemektedir.

Butler, kültürel olarak üzerinde anlaşmaya varılan ve anneliğin nasıl bir şey olduğunu ifade eden kavramı annelik ideolojisi olarak tanımlamakta ve bu ideolojilerin annelik söylemlerinin nasıl inşa edildiği üzerinde ciddi etkileri olduğunu öne sürmektedir (2010: 243).

Annelik üzerine yapılan tüm bu açıklamalardan yola çıkarak, anneliğin her dönemde farklı ideolojiler ışığında toplumsal olarak inşa edilen bir süreç olduğu söylenebilir. Bu inşa süreci toplumların tarihsel gelişimlerine, sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal özelliklerine göre farklılaşabilmektedir. Bu araştırma özelinde de üç farklı kuşaktan annenin yaşadığı dönemler ve o dönemlerin tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik arka planı değerlendirildiğinde toplumun anneden beklentilerinin ve annelerin pratiklerinin farklılık gösterdiği görülmektedir.

2.3. Feminist Düşüncede Annelik: Kuramsal Yaklaşım

Kadınların toplum içerisindeki görünürlüğünü ve erkek egemenliği içerisinde söylem gücünü arttırması açısından önemli bir mücadele olan Feminizm, kadınların toplumsal yaşam içerisindeki ezilme deneyimlerini ve nedenlerini inceleyen bir yaklaşımdır. Nitekim feminizmin annelik konusunda ortaya koyduğu savlar zamansal ve toplumsal farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkan feminizm çeşitleri içinde değişiklik göstermektedir.

1789'da Fransız İhtilali'nin gerçekleşmesi, 18. yüzyıl Avrupa'sında toplumsal ve düşünsel olarak birtakım değişiklikleri meydana getirdi ve feminizm bu tarihten sonra görünür bir konuma geldi.

1940 yılında yazdığı İkinci Cins kitabı ile beraber Simone De Beauvoir tarafından ortaya atılan “kadın doğulmaz, kadın olunur” savı ile beraber biyolojik, psikolojik ve ekonomik olayların kader olmadığı öne sürülerek feminizmin savunuları toplumsal bir hale dönüşmüştür. (2019, s.330) Artık feminizmin odak noktası, kadınların annelik özellikleri üzerinden hak talepleri noktasına yoğunlaşmıştır. 1970'lerden sonra Dünya genelinde feminist hareketlerin yaygınlaşması ile beraber kadın hakları ve siyasal-toplumsal olaylar neticesinde anneliğe bakış açısı farklı bir döneme girmiştir.

Birinci Dalga Feminizm: Liberal toplumların temel mücadeleleri bireysel hak ve özgürlükler, fırsat eşitliği, vatandaşlık çerçevesinde şekillenince ilk dalga feminizmin öncüsü olan liberal feministler de kadının toplum içerisindeki yerini sorgulamaya başladılar ve ilk eleştirilerini kadınlara oy hakkı, eşit ücret hakkı, mülkiyet hakkı ve eğitimde fırsat eşitliği verilmesi gerektiği yönünde yaptılar. (Hançer, 2018:179).

Erkekler ve kadınlar arasında siyasi, toplumsal ve ekonomik eşitlik için mücadele eden liberal feministler, kadının özgürlük alanlarının yeniden kurgulanmasını, özel yaşam alanlarından ziyade kamusal ve üretim alanlarında da var olmasını savunmuşlardır. Bu hareket sonucunda kadınlar, kanunen birtakım haklara sahip olsalar da teoride ve pratikte ataerkilliğin dayatmış olduğu kimlikleri üzerinden atamamışlardır. Nitekim Hartmann'a göre ataerkillik erkeklerin kadınlara uyguladığı tahakküm olarak temellendirilmiştir. Ataerkil toplumlarda ve ailelerdeki hak ve yükümlülüklerin erkek tarafından yönetildiğine, bu hak ve yönetim gücünün babadan oğula geçtiğine, tüm bu silsile içerisinde kadınların iş ve emek gücü üzerinden erkekler tarafından tahakküm altına alındığına inanılmaktadır. (Hartmann'dan Akt. Güneş, 2017:248)

Fransız Devrimi'nin etkisiyle insan haklarıyla ilgili önemli gelişmeler yaşanan bu dönemde, maalesef kadınlar insanlığın özgürleşmesi sürecinin dışında bırakılmıştır. Erkeklerin sahip olduğu pek çok siyasi ve hukuki haktan yoksun olmalarının yanı sıra kadınların bedenleri üzerindeki tahakküm de devam etmektedir. Kürtaj ve doğum kontrol karşıtlığını örgütleyen tıp hekimleri kadınların anne olmaya zorlandığı düzenin devam etmesinde son derece etkili olmuşlardır.

Ataerkilliğin hâkim olduğu bütün toplumlarda, erkek egemenliğinin gücü temsil ettiğini ve bundan ötürü politik olduğunu belirten Kate Millet, Cinsel Politika adlı eserinde, ataerkilliği erkeklerin tarihsel süreç içerisinde iktidar aygıtlarını kontrol etmesi olarak tanımlar. Ona göre, ataerkil devlet iktidarı elinde bulunduran kişilerin oluşturduğu bir organizmadır. Medyanın geniş kitlelere aktardığı ataerkil söylemler, devletin bütün kamusal alanlarında, eğitim, din ve devlet politikaları tarafından desteklenir ve bireyin içselleştirmesi sağlanır.

Böylece toplumsallaşma süreciyle başlayan ataerkil söylemler kolektif hafızanın taze tutulması için her gün, devletin kontrol ettiği iletişim aygıtları tarafından tekrar ve tekrar tanımlanır ve nesilden nesile aktarılır. (Millet'ten Akt. Güneş, 2017:248).

İşte bu yüzden feminizm, kadın kimliğini oluşturan bütün toplumsal, psikolojik ve sosyolojik süreçlerle ilgilenmeye, kadınların ataerkil toplumlarında var olma, tanımlanma biçimlerini ve kadın kimliğini oluşturan nedenleri daha ayrıntılı araştırmaya başlamıştır.

İkinci Dalga Feminizm: 1960-1990 yılları arasında etkisini gösteren ikinci dalga feminist hareket ise, işte bu ataerkillik mefhumunu ele alıp, kadın ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet rollerini temel alıp, ataerkilliğin hüküm sürdüğü her yeri mücadele alanı olarak kabul etmiştir. Radikal feminizm olarak da adlandırılan bu hareket, liberal feministlerin sürdürmüş olduğu kamusal alandaki mücadeleyi özel alana taşır. Çünkü annelik, kadınlık, eş olma, cinsel pratikler gibi kimlikler çoğunlukla özel alanda, toplumsal ve gündelik yaşamın içinde yaşanmaktadır. Dolayısıyla kadınların gündelik yaşam içerisindeki eylemlerinin ve anneliğe yönelik öznel eylemlerinin önemi artmış ve kadınların bireysel direnişleri başlamıştır. İkinci dalga feminizmdeki Nancy Chodorow ve Adrienne Rich gibi isimler annelik kavramını feminizm içinde yeniden ele alıp üretme çabasında olmuşlardır, toplumsal bir kurum olarak anneliğin feminist eleştirisini yaparlar ancak deneyim olarak anneliği reddetmezler.

“The Reproduction of Mothering” (1978) adlı eserinde, anneliğin Sanayi Devrimi sonrasında konumunun değiştiğinden bahseden Nancy Chodorow, kapitalizmin ve endüstrileşmenin bir sonucu olarak özel alan ve kamusal alan ayrımının keskinleştiğini ileri sürer. (Akt. Erdoğan, 2008: 73-82) Evin dışındaki endüstriyel üretimin “iş” olarak tanımlanmasıyla birlikte evin artık bir çalışma yeri olmaktan çıktığını ve yalnızca rutin ev işleri ve çocuk bakımı ile ilişkilendirilen evin değerini yitirdiği belirtir. Erkek evin dışındaki kamusal alanda etkin rol oynarken kadınların bu özel alana hapsedildiği görülmektedir.

Chodorow aynı eserinde Ebeveynliğin rutin aktivitelerini üstlenenlerin neden hep kadınlar olduğunu, erkeklerin de pekâlâ ebeveynlik yapabileceğini sorgulayarak toplumsal cinsiyet sosyolojisini anlamaya çalışır. (Akt. Erdoğan, 2008: 73-82)

1976 yılında yazdığı “Of Women Born” adlı kitabında anneliğin iki anlamı arasında ayrım yapan Feminist şair Adrienne Rich bir kurum olarak anneliği, kadını baskı altında tutan patriarkal bir yapı olarak düşünmektedir. Ona göre erkek tarafından tanımlanan ve yine kontrolü erkekler tarafından sağlanan bu yapı, kadınlar için baskının kaynağı olmaktan öteye geçmiyor. Kendisi de bir anne olan Rich, oysa kadın merkezli bir deneyim alanı olarak anneliğin (mothering) ise kadını güçlendiren bir olgu olduğunu düşünür. (O’Reilly, 2008:191).

Kadınların anne olarak yaşamlarını sürdürdükleri bağlamların sosyal, tarihsel, kültürel olarak inşa edildiğini belirten Miller (2010: 54-55) ise kadınların üreme ve çocuk doğurmaya ilişkin beklentileri ve deneyimlerinin başkalarıyla olan etkileşimler yoluyla oluştuğunu ve “otoriter bilginin” hâkim biçimlerine göre şekillendiğini öne sürer. Miller’a göre (2010: 96), pronatalist ideolojilerle beslenen toplumlarda annelik, kadınların kendilerini nasıl tanımladıklarında ve algıladıklarında son derece önemlidir. Anneliğin toplumsal cinsiyet kavramı ile yakından ilgili olduğunu ifade eden Glenn ise (1994:3), anneliğin belirli tarihsel durumlar içerisinde kadın ve erkeklerin eylemleri ile inşa edildiğini belirtir.

Üçüncü Dalga Feminizm: Öznel kimliklerin ön plana çıkmaya başladığı 1990’lardan günümüze kadar olan dönemde, üçüncü dalga feminist hareket, feminizmi farklı kimliklerde, farklı cinsel yönelimleri, farklı ten rengi, milleti, etnik kökeni olan kadınları da içine alarak genişletmek ister. Evrensel bir kadın kimliği olduğu varsayımına meydan okuyarak, üst-orta sınıf beyaz kadının varlığının tek kadın kimliği olarak genelleştirilmesine karşı çıkarlar. Dolayısıyla tek bir annelik biçimi yerine sınıf, etnisite vb. ayrımlar yapmaksızın anne olan tüm kadınların ve tüm annelik deneyimlerinin ortaya konduğu bir anlayış söz konusudur. Toplumsal olarak kurgulanan ve annelik kimliğine yüklenen talepleri tartışan üçüncü dalga feminist hareket kadınların kişisel kimliklerini kazanma süreçlerinde özgürleştirici eğilimlerin uygulanması için çaba gösterir.

Dördüncü Dalga Feminizm: 2010’larda şekillenen dördüncü dalga feminizmin zemini ise teknolojik gelişmelere ve dijital medyaya dayanmaktadır. Feminist çevrelerin tartıştığı konular böylece çevrimiçi ortamlara ve dijital platformlara taşınmış ve daha geniş kitlelere ulaşabilmiştir.

Günümüz feminist yaklaşımlarında ise; hem öznel hem de toplumsal bir olgu olan annelik kavramının tek bir ekseninde tartışılmadığı gözlenmektedir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde kadın ve annelik kimliği çeşitli toplumsal mekanizmalar tarafından tanımlanmış ve kontrol edilmiştir. Anneliği sadece öznel bir deneyim olarak algılamak, toplumsal hayatta annelerin yaşamış olduğu ortak deneyimleri göz ardı etmek anlamına gelir.

2.4. Annelik Kimliğinin Tarihsel ve Sosyolojik Analizi

Günümüzdeki annelik deneyimleri ve pratiklerinin nasıl bir hale dönüştüğünü anlayabilmemiz açısından, geçmişe bakarak anneliğin sonradan kazanılan bir davranış modeli ya da içgüdüsel bir yönelim olup olmadığını analiz etmek gerekmektedir. Geçmişten günümüze, çocuk sahibi olmak toplumun temel çekirdeği olan ailenin birincil motivasyonunu oluşturmuştur. Ailede geleneksel olarak her kadın doğum yapmak ve çocuklarını yetiştirmekle doğal olarak sorumlu olduğundan, tarihin uzunca bir döneminde annelik, üzerinde düşünülen, farklı alternatiflerinden söz edilen ilgi çekici bir durum değildi. Çünkü avcı-toplayıcı toplumlardan miras kalan ilk iş bölümü cinsiyete göre ayrılmıştı ve erkekler dışarıda avcılık görevini yerine getirirken, kadınlar içeride toplanılan yiyeceklerin hazırlanması ve çocuklarıyla ilgilenmekteydi. Bu durum ile birlikte, yerleşik düzene geçen insanoğlu toplumsal iş bölümünü gündelik hayatına entegre etmeye başladı.

Sonraki dönemlerde ise geleneksel ailede baba ücretli bir işte çalışırken anne ev işleri ve çocuklarla ilgilendiği için zaten kültür kadına ve erkeğe rollerini baştan ezberletmişti. Toplumdan topluma değişen annelik rollerinden söz etmek istisnai örnekler dışında mümkün görünmüyordu. Badinter, 1980’li yıllarda yayınlanan “Annelik Sevgisi” adlı eserinde 17.yydan günümüze annelik duygusunun tarihini inceler ve çalışmasında annelik sevgisinin ne yönde ve nasıl değiştiğini; bu değişimin içindeki ana-baba- çocuk rollerindeki gelişmelerin neler olduğunu ele almaktadır. Badinter’a göre annelik sevgisi o kadar sık “içgüdü” kavramıyla tanımlanır ki; insan bu davranışın çevreye ve zamana bağlı olmaksızın kadının doğasına çakılıp kalmış bir olgu olduğuna inandırılmıştır. Hamilelik, doğum, emzirme, bakım ve sonrasında da eğitim ve hatta öğretim bu içgüdü söylemleri ile otomatik bir etkinlik olarak hep anneye yüklenmek istenmiştir.

Badinter’a göre, 17.yy’da baba ve koca otoritesine dayanan bir aile yapısında çocuğun toplumdaki ve haliyle ailedeki yerinin oldukça silik ve önemsizdi. Buna bir de annenin gerek toplumsal, sosyal ve ekonomik koşullardan, gerekse bir kadın olarak yeterince söz sahibi olamamasından kaynaklanan kayıtsızlığı eklenince içgüdüsel diye düşünülen annelik sevgisi gözlenemez olmuştur (Badinter, 1992: 28)

Dolayısıyla modern öncesi toplumlarda çocuğa ne kadar değer verilirse üretim kaynağı olan anne de o oranda değerli olmaktadır. Annelik içgüdüğü kavramına şüpheyile yaklaşan ve anneliğin kültürel ve tarihsel bir süreç olduğunu savunan Badinter, tam bu noktada şu soruyu sorar: “Bu ne biçim bir içgüdüdür ki kiminde görülüyor kiminde görülmüyor, bu içgüdüye sahip olmayan tüm kadınları “anormal” mi saymalı? Bu ne nasıl bir içgüdüdür ki zamana ve mekana toplumsal ve ekonomik koşullara bağlı değişiyor?” (Badinter, 1992: 15)

Badinter’e göre, 18.yy son çeyreğinde zihinsel bir devrim niteliğinde bir şey gerçekleşti ve annenin imajı, rolü, önemli köklü bir değişikliğe uğradı. Fransız İhtilali ile birlikte ulus-devlet konseptinin yavaş yavaş Avrupa’nın ve dünyanın geri kalan kısımlarına nüfuz etmeye başlamasıyla birlikte, “insan” potansiyel bir askeri güç anlamına geldiğinden değerli bir hale gelmiştir (Badinter, 1992: 43). Sanayi Devrimi ile birlikte, ulus-devletler ekonomik hacimlerini arttırmak adına insan gücünü olabildiğince maksimum hale getirmeye çalıştılar. Devletin ekonomik ve askeri gücünün ancak nüfusun artışıyla mümkün olabileceği söylemiyle devlet tüm kanallarıyla kadınlara yönelir ve anneler “ulustan sorumlu kişiler” düzeyine çıkarılırlar. Badinter’e göre, tam olarak bu noktada, anneliğin kısıkanılacak bir durum olması, anlam ve değerler sistemi içerisinde yüceltilmesi ve kutsanması gerekmektedir. 1760’dan sonra annelere çocuklarıyla bizzat ilgilenmelerini öğütleyip emzirmelerini emreden yayınlar arttı. Kadının her şeyden önce anne olması yükümlülüğü getirilip “annelik içgüdüğü” ya da her annenin kendiliğinden çocuğunu sevmesi efsanesi yaratıldı. Jean-Jacques Rousseau’nun 18. yüzyılın sonlarına doğru yayımladığı pedagojik romanı Emile bu yeni annelik söyleminin amentüsü haline gelir. Rousseau ve takipçilerinin propagandaları işe yarar, kadınlar kendilerini çocuklarından sorumlu hisseder ve görevlerini yapamadıklarında ise suçluluk duygusuna kapılırlar. (Badinter, 1992: 112).

Badinter'e göre, Rousseau'dan miras kalan ahlak söylemi kadını "içeri"de hüküm süren "dışarı"yı erkeğe bırakan itaatkâr bir eş, sessizce acı çekmeyi ve hayatını yakınlarına adamayı bilen vefakâr bir anne olarak biçimlendiriyordu. Freud'tan miras kalan Tıbbi Psikalaniz söylemiyle de kadının pasifliğini, narsisizmini ve mazoşizmini alıp birleştirip ideal bir anne yaratmaya çalışılmıştır. Freud, erkeği aktif fethedici ve dış dünyaya yönelik biri olarak betimlerken, kadını pasif ve mazoşist, yuvasına sevgi saçan, kocasına özveriyle teslim olan şekilde betimlemişti.

Türlü içgüdüsellik ve kutsallık söylemleriyle "Anne" rolü içine hapsedilen kadın artık bundan ancak manen lanetlenme pahasına kaçabilecekti. Bu uzunca bir süre, çocuğu olmayan kadınlara duyulan küçümseme ve acıma duygusunun, çocuk istemeyene sürülen lekenin ve kadının çalışmasındaki güçlüklerin önemli bir nedeni oldu. (Badinter, 1992: 128).

Toplumsal değişimler, hem bireylerin, hem ailelerin, hem de büyük kitlelerin hayatlarında önemli etkilere sahiptir. Bu değişimler esnasında toplum ve aile içerisinde kendi yerini konumlandırmaya çalışan kadın aynı zamanda kendi kimliğini yaratma uğraşı içerisinde girer. Bu durum toplumsal olanı da etkilediği için aile, toplumsal ve bireysel değişimdeki en önemli ve baskın olan olgulardan birisidir (Bayer, 2013:103). Fakat modernleşmeyle birlikte kadınların toplumda daha fazla söz hakkı sahibi olmasıyla toplumsal cinsiyet rolleri sorgulanmaya, özellikle annelik rollerine ilişkin temel yargılar irdelenmeye başlanmıştır. Hal böyle olunca toplumsal rollere bağlı olarak gelişen annelik, sosyolojik olarak toplumun en temel çekirdeğini oluşturan aile kavramıyla yakından ilişki içerisinde olduğundan sosyolojiyi de yakından ilgilendiren bir konu haline gelmiştir.

Tarihçi Sosyolog Lawrence Stone'a göre modern öncesi dönemde aile yapılanmalarında, duygusal bağlılık önemli bir odak değildi. İnsanlar, duygusal bağlılıklarını ve ilişkilendirdiğimiz duygusal içtenliklerini aile kavramı içerisinde aramıyorlardı. Aile kavramı, çocuk yapmak ve soyun devamlılığını sağlamak için bir zorunluluk olarak görülüyordu. Bu dönemde annelik kavramı tamamen, duygusal ve biyolojik bir ihtiyaçtan ziyade, tam olarak açık uçlu, silik, duygusal olmayan ve yetkeci bir kurumdu (Giddens, 2015:569).

Geçmişten günümüze kadar olan süreç içerisinde, aile de topluma, kültüre, coğrafyaya ve dönemlere göre farklılık gösterir. Modern öncesi dönemlerde aile üyeleri ihtiyaçlarını koloniler halinde kendi içlerinde ve geleneksel geniş aile düzeninde gidermeye çalışırken, modernleşme sürecinde aileye atfedilen görev ve sorumluluklar gittikçe azalmaya başladı. Eğitim, öğretim ve üretim aile nezdinden alınıp, kamusal alana taşınınca toplumsal yaşamda ailenin mahremiyet yapısını değiştiren bir “özel alan- kamusal alan” olgusu oluştu. Bu durum ailenin toplum içindeki fonksiyonunda önemli değişiklikler meydana getirerek geleneksel aile tipi yerine daha küçük ölçekte üyeleri olan çekirdek aile tipi ön plana çıkmıştır. 18. yüzyıla kadar, çekirdek aile olgusu, giderek diğer yerel topluluklarla olan bağlarından daha ayırık bir konuma gelmeye başladı. Son evrede ise, bugün Batı toplumlarında gözlemlediğimiz aile dizgesi meydana geldi.

Modernleşme süreciyle birlikte aile yapısında görülen önemli değişimlerden bir tanesi de kadınların iş hayatında aktif bir rol almalarıdır. Erkeklerin ücretli bir işte çalıştığı, kadınların ise ev işleri ve çocukla ilgilendiği geleneksel aile modeli, günümüzde artık modernleşme süreciyle birlikte yavaş yavaş terkedilmeye başlanmıştır. Kadınların ailenin gelir getiren bir üyesi olarak, kamusal görünürlüklerinin artması, ailenin üstlendiği pek çok geleneksel işlevin diğer toplumsal kurumlara aktarılmasına yol açmıştır (Bayer, 2013:112). Yüzyıllardır özel alan içine hapsolan kadın, iş hayatına girerek artık kamusal alanda da kendine yer açmış ve toplumsal iş bölümünün önemli bir parçası haline gelmiştir.

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme gibi unsurlar ile birlikte kadınlar bir yandan iş hayatında önemli aktörler haline gelirken bir yandan da geleneksel rol ve modellerini devam ettirerek evde çocuk bakımları ve ev işleriyle uğraşmaya devam etmişlerdir. Dolayısıyla nasıl ki her devrin ve toplumun kadınlık, erkeklik, çocukluk, yaşlılık rolleri ve makbul temsilleri varsa, zamanın ruhuna uygun, toplumca makbul görülen ideal bir annelik modeline de sahip olduğunu söylemek mümkündür. Annenin biyolojik doğası dışında üstlendiği ve zamanla olağanlaştırdığı sosyal roller; hem ideoloji ve zihniyet kalıplarının gelişmesinden hem de feminist düşünce ve hareketlerin dönüştürücü rüzgârından etkilenmiştir. Dolayısıyla tarihte her dönem değişen toplumsal yapıyla birlikte, annelik ve aile kavramı da sürekli olarak değişmiştir.

Annelik kavramını salt biyolojik bir deneyimden ziyade sosyo-kültürel bir olgu kapsamı içinde değerlendiren Marshall, “Sosyoloji Sözlüğü” adlı eserinde annelik olgusunu, “anne olmanın pratik gerçekliklerini ve toplumsal önemini kapsayan bir terim” olarak tanımlamaktadır (Marshall, 1999: 31). Bu tanım bağlamında annelik olgusu ile toplumun karşılıklı bir etkileşim halinde olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki, nasıl annelik, insanlığın devamı için sosyokültürel bir kurgu olarak, toplumsal önemini sürdürmeye devam edecekse, aynı şekilde toplumsal değerler de anneliğe biçtiği rolleri empoze etmeye devam edecektir. Çünkü annelik deneyimi kadının bireysel bir deneyimi olmasının yanında toplumsal ve kültürel bir olgu olarak da deneyimlenir.

Annelik kişisel bir olgu ve deneyim olsa da, birçok toplumda çocuk ve annelik kavramı mevcut olduğu kültürün yapısı içerisinde tanımlanır, zira o kültür ve toplumsal değerlerden ayrı olarak düşünülemez. Çünkü biyolojik gereğinden ötürü annelik ve kadınlık doğal bir hal olarak algılanmasının yanında, bu rollere hangi anlamlar atfedileceği toplumsal bağlamda belirlenir ve toplumsal roller şekillenir (Türkdoğan, 2013: 39).

İnsanlık tarihinde sürekli farklı anlamlar atfedilen annelik, toplumların neredeyse tümünde toplumsal bir rol olarak tanımlanır ve biçimlendirilir. Bu nedenle insanlık tarihinin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerinde farklı annelik rolleri ortaya çıkar. 17.yy’dan 20.yy’a kadar olan 400 yıllık bu tarihsel süreçte değişen ve dönüşen annelik rolü ve statüsüne şöyle bir bakacak olursak, anneliğin 17. yüzyılda bireye ve insana verilen değer oranında toplumdaki yeri söz konusu dahi değildi. 18.yyda devlete askeri ve ekonomik insan gücü sağlayıcısı ve doktorun yardımcısı konumundaki annenin görevi bebeğin bakımı, babanın eğitimi iken; 19.yyda bu görev paylaşımı ortadan kalkıyor ve adeta rahiple öğretmenin çalışma arkadaşı statüsüne gelen anne tek başına hem bakım hem eğitim bir de üstüne öğretimi de üstleniyor. 20.yüzyıla gelindiğinde ise gelenekselci annelik içgüdüsellliği söyleminin devam ettiğini, üstüne bir de modernitenin anneliğe getirdiği yeni sorumlulukların eklendiğini görüyoruz. Anne çocuğunun bilinçaltı ve isteklerinden sorumlu tutulacak ve evladının mutluluğundan en sorumlu kişi mevkiine yükseltilecektir. Tabi ki tersi de çok mümkün, çocuğun mutsuzluğunun ve başarısızlığının en birinci suçlusu olarak da görülebilir.

Bu artan sorumluluklar anneden hesap sorma yolunu açsa da 20.yüzyılın ikinci yarısında kadınlar eylemleriyle tüm bu söylemlere direnip pasif, mazoşist ve vaginal olmadıklarını kanıtladılar. Evlerinin kapılarını aralayıp üniversiteleri, baroyu, hastaneleri ve sendikaları doldurdularında; aktifliğin, bağımsızlığın ve ihtirasın erkeklerin tekelinde olmadığını gösterdiler. Eylemlerini sınırlandıran anneliğin ise içgüdüsel değil de isteğe bağlı bir tercih olması gerektiğini vurguladılar.

2.5. Türk Toplumunda Anneliğin Tarihsel Arka Planı

Araştırmamızda üç farklı kuşağın kadının annelik pratiklerinde değişen, dönüşen ya da benzer kalan yönleri ortaya çıkarabilmek için öncelikle bu kuşakların yaşadığı dönemin tarihsel arka planını ortaya koymamız gerekmektedir. Türkiye'deki aile ve annelik hakkındaki çalışmalar, batı literatürünün etkileşimiyle birlikte çoğunluklu olarak, geleneksellik-modernlik ekseninde seyretmektedir. Geleneksel toplum düzeninde, annelik kadının kendini gerçekleştirmesi ve kadınlığının tamamlanabilmesi için doğal ve nihai olarak ulaşması gereken bir aşamayı ifade etmekteydi.

Annelik olgusu, geleneksel ve dini referanslarla kutsallık ve fedakârlık ekseninde konumlandırılarak annelik dini ve ahlaki söylemlerle yüceltilmekteydi. Muhafazakâr olan Türk toplumu hala da anneliğin yüceliğine ve kutsiyetine inanmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı toplumunda geleneksel muhafazakâr aile modeli hâkim olduğundan annelik bir yandan örfî kanunlar ve dini kurallarla koruma altına alınmış bir sorumluluk olarak düşünülürken bir yandan da meşru ve kutsanmış bir meşguliyet olarak (Demirci-Yılmaz, 2015, s.68) anlaşılmaktaydı. Hiç şüphesiz ki İslamiyet'in annelere yüklediği değer ve görev anlayışı Müslüman aile kültürünün şekillenmesinde etkili olmuştur. İslam kültüründe annelik kadın fitratına bağlı vasıflarla desteklenen ve annelerin büyük fedakârlıklarla icra ettikleri kutsal bir görev şeklinde anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu fedakârlıklar iyi amel olarak kabul edilerek Allah katında mükâfatlandırılacaktır (Schleifer, 2004, s.71-77). Müslüman bir aile içerisinde anneye bir yandan derin bir saygı duyulurken, öte yandan evde arzu edilen atmosferi gerçekleştirmekle görevli, evi çekip çevirmekten sorumlu baskın bir figür gözüyle bakılır. Bu yüzdendir ki İslam dininde annelere saygı ve hürmet önemlidir.

“Cennet annelerin ayakları altındadır” hadisi şerifiyle de dokuz ay, on gün karnında taşıyan ve sonrasında ölene kadar evladının derdiyle dertlenen annelere saygı ve hürmet gösterilmesinin gerekliliği bir kez daha ortaya konmuştur.

İslamiyet’in kadını her daim koruyan ve anneliği kutsayan bu yönlerinin yanı sıra, nazil olduğu dönemin şartlarına göre değerlendirilmesi gereken dini hükümler, hakim ataerkil zihniyet tarafından erkeğin çıkarları doğrultusunda kullanılmıştır. Dolayısıyla din, Müslüman Osmanlı toplumunda kadını gerek toplumsal, gerek ailedeki rolleri bakımından, gerekse anneliği üzerinden kuşatarak biçimlendirmenin bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel aile içerisindeki bireylere dini yükümlülükler ve algılayışlar hatırlatılarak dinin şekillendirdiği kadın ve erkek kimliği benimsetilir, “ilahî ve kaçınılmaz” bir yazgı olarak öne sürülen kadının erkek karşısındaki ikincilliği tescillenmiştir. Bu anlayışla birlikte de erkeğe tanınan çok eşlilik ya da eşini boşayabilme hakkı gibi haklar kadına tanınmamaktaydı.

Erkeğinin soyunun sürdürülmesini güvence altına almak adına evlilik sürecinde kadından beklenen en önemli görev, eşine bir çocuk vermektir. İslamiyet’e göre kadın bedeni neslin sürdürülmesi görevini yerine getirmek üzere erkek için yaratılmış bir “tarla” olduğu inancı gelenekselleşen erkek egemenliğini pekiştirerek sorgulanamaz hale getiriyordu. Geleneksel aile yapısında soyun erkek evlattan sürdürüldüğü inancına paralel olarak kadından bir erkek çocuk doğurması beklenir, erkek çocuğun doğumu ailede sevinçle karşılanırken, kız çocuk doğunca aile teselli edilirdi. Erkek çocuk doğuramayan kadın, tüm bu algılar ve baskılara maruz kalarak bir erkek çocuk doğuruncaya kadar çocuk yapmaya devam ederdi.

Geleneksel Türk toplumunda anne olabilen kadın bir statü kazanırdı ve anne olmayan kadınlar ‘yarım’ ya da ‘eksik’ kabul edilerek kadınlığın alt seviyelerinde görülür ve toplumsal statüden yoksun kalırdı. Toplumdaki ataerkil yapı toplumsal cinsiyet ayrımını öyle keskin çizgilerle belirler ki eğer bir kadın aileye çocuk veremiyorsa, kısırlığından dolayı kusurlu görülüyor ve kocasının üzerine kuma getirmesi erkeğin inisiyatifine ve isteğine bağlı tutuluyordu. Oysa bir erkeğin kısır olabilme ihtimali hiç akıldan bile geçirilmez, mevzu bahis edilmez ve sır gibi saklanırdı. Ancak evlenip çocuk sahibi olduktan sonra kadınlar toplumda “evli, barklı, çocuklu kadın” olarak bir nüfuza ve söz hakkına sahip olabilirdi.

Kadın bedeninin erkek kontrolüne alınmasının bir başka yolu ise erkeğin hanedeki kadınların namusunu korumakla yükümlü olması ve bu yükümlülüğe bağlı gelişen tahakküm altına alma yetkisidir. Kaldı ki kadının namusu erkeğin namusu kabul edilir ve kadın da ailenin namusunu korumakla ve ona leke sürdürmemekle görevlidir. Böylece kadın, başkalarının gözünden bile sakınılan; “helal daire” adı altındaki özel alana hapsedilen, bedensel olarak da bütünüyle kısıtlanıp, erkek egemenliği ile kontrol edilecek bir nesne haline getirilmiştir. Dolayısıyla evinin içinde çocuklarıyla ve ev işleriyle ilgilenen kadın makbul kabul edilmiştir.

Bununla birlikte Osmanlı toplumundaki her kadının da dönemin makbul diye ortaya sürülen ideal annelik anlayışını her zaman benimsediklerini söyleyemeyiz. Örneğin, Demirci-Yılmaz, Osmanlı kadınlarının problemleri annelik pratiklerinden söz ettiği çalışmasında (2015: 68-75), geç 19. yy. ve erken 20. yy. Osmanlı entelektüellerine göre Osmanlı kadınının anneliğinin sorunlu olduğunu, *‘mesirelerde, çarşıda pazarda, seyir yerlerinde zaman geçirmeyi evde çocuğuyla ilgilenmeye tercih eden Müslüman Osmanlı kadınlarının’* çocuğa odaklı yaşam sürmediğini anlatır. (Akt. Sili Kalem, 2021: 86-115)

Özellikle erkek Osmanlı entelektüelleri tarafından anneliğin önemini kavrayamamakla suçlanan bu kadınlar, kendilerine ait annelik görevlerini dadı, mürebbiye, sütanne gibi başka kişilere bırakarak anneliği hafife aldıkları yönünde eleştirilirler. Bunun yanı sıra annelikle bağdaşmadığı düşünülen kürtaç, istemli düşük, bebeği bile isteye emzirmeme ya da bakımdan mahrum bırakma gibi sorunlu addedilen davranışların doğru ve makbul annelik davranışlarıyla değiştirilmesi için eğitimin şart olduğu düşünülür. Osmanlı aydınları kadınların sorunlu davranışlarının sebebi olarak toplumsal hayattan dışlandıkları için modern eğitim imkânlarından faydalanamamaları sebebiyle çağın gerisinde kalarak bilinçli annelik yöntemlerine yabancı kalmalarını ileri sürer.

Böylece toplumda ve ailede gözlenen katı bir cinsiyetler arası hiyerarşiden dolayı yeterince söz sahibi olamayan kadınların bu yöndeki eğitimi bir devlet politikası olarak gündeme getirilmiştir.

Kadınlık ve anneliğe ilişkin ‘doğru’ davranış kalıplarının kazandırılmasını içeren eğitim süreçleri, toplumun devlet eliyle modernleştirilmesi projelerinin önemli aracı olarak görülmektedir.

Ataerkil sistemle bağdaşan ve her dönemde istisnasız rağbet gören toplumun kadınlarla özellikle de annelerle dizayn edilmesi gerektiği fikri kadınlara annelikleri üzerinden biçilen rollerin iyi niyetli bir eğitim adı altında dayatılması ya da iyimser ifadeyle önerilmesi toplumun her kesiminde normal karşılanmaktadır.

Kadının biyolojik donanımından ötürü doğurganlığı ile başlayan görevler silsilesi, çocuğun bakımı, eğitimi ve gelecek neslin akıbetini de içeren ve toplumsal projelere kadar varmış ve bu durum anneliği doğal akışından çıkarıp politik bir zemine taşımıştır. Dolayısıyla toplumsal proje niteliği taşıyan her dünya görüşü anneleri hedef-araç konumuna getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan ve Cumhuriyet döneminde devam eden modernleşme sürecinde kadınlar, özellikle de anneler önemli rol oynamıştır.

Türkiye'de modernleşme süreci Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlamış ve sosyal, siyasal kültürel, ekonomik birçok alanda yeniliklere gidilmiştir. Kadın sağlığı ve annelikle yakından ilgili olan nüfus politikaları da modernleşme kapsamında ele alınmıştır. Kurtuluş savaşından pek çok büyük kayıplar vererek çıktığımız için devlet tarafından 1923-1963 yılları arasında nüfusu arttırmayı amaçlayan pronatalist nüfus politikaları uygulanmıştır. (Eryurt ve diğ., 2013: 131). Bu dönemde kadınlardan ulusun geleceği için sağlıklı ve gülbüz çocuklar yetiştirmeleri beklendiğinden hızlı bir nüfus artışının olduğu olmuştur.

Devlet, bu dönemde çocuk ölümlerinin azaltılmasını ve sağlıklı nesiller yetiştirilmesini 'milli bir mesele' olarak kabul edip, bu yönde yayınlar çıkarmış ve erken dönem cumhuriyet kadınına makbul annelik portresi çizmiştir. Devlet çocukların yalnızca doğdukları aileye ait değil, devlete de ait oldukları fikrinden hareketle çocuk bakımının ailelere bırakılamayacak kadar ciddi bir iş olduğu vurgulayarak toplumu bilgilendirmeye çalışmıştır.

1960'lı yıllara gelindiğinde ise ekonomik büyüme ve nüfus artışı arasında görülen uyumsuzluk neticesinde nüfus artışını dengeleyici politikalara gereksinim duymuştur. Çünkü izlenen sanayileşme politikası kapsamında işgücüne ihtiyaç artınca, kırsaldan iş imkânlarının olduğu kentlere göçler yaşanmıştır.

Aile yapısı geniş aileden çekirdek aileye doğru evrilirken göç sonucu yoksulluk, işsizlik gibi pek çok sorunla baş etmekte zorlananlar fazla çocuk sahibi olmaktan kaçınarak, aile planlaması yoluna gitmişlerdir. (Eryurt ve diğerleri, 2013: 134-135).

Ayrıca bu dönemde farklı bir ideolojik rüzgâr esmiş ve kadın artık özel alandan çıkıp kamusal alanda çalışmaya başlamıştır. Anneliğe toplumsal cinsiyet perspektifinden bakan Berktaş'a göre (2003, s.109), kadının kamusal alana girmesini tehdit olarak algılayan erkekler, toplumsal inşada simgesel olarak yer verdikleri kadınları ötekileştirerek onları iyi zevcelik ve annelik görevleri ile sınırlandırmaya çalışarak tekrar evlere çekmeye çalışmışlardır. "Ailenin elden gitmesini" kadınların çalışmasına bağlayan muhafazakâr ideolojiler çağın 'dejenerasyonuna' ve toplumun yozlaşmasına karşı anneleri, aileyi ve nesli korumaya davet ederek kadınlara annelikleri üzerinden tahakküm kurmaya çalışmışlardır. "*Annelere bu konuda büyük görev düşmektedir!*" sloganıyla anneleri hem çocuğun eğitiminden hem de ailenin bütünlüğünden sorumlu tutarak pek çok misyon yüklemişlerdir. Ancak, Bora'ya göre (1998: 39), bu kampanyanın başarıya ulaşması zordur, çünkü kadınların çalışma hayatını bırakıp eve dönmeleri için gerekli maddi koşullar sağlanamamıştır.

Günümüzde ise kadınlar bu sorunlar karşısında pratik çözümler üreterek çıkış yolları bulmaya çalışmışlar, anneliği yeni dönemin kendi ayakları üzerinde durabilen 'başarılı kadın' kimliğinin bir bileşeni haline getirmeye çalışmışlardır.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Verilerin Betimsel ve Tematik Analizi

Bir önceki bölümde araştırmamızın teorik çerçevesini çizdikten sonra bu bölümde saha çalışmasında görüştüğüm annelerden elde ettiğim verileri tematik ve betimsel analiz teknikleriyle ele aldım. Hangi temada kimin ne söylediğini doğrudan alıntılarla yorum yapmadan vermeye ve katılımcıların ilgili temadaki görüşlerini temalarla ilişkilendirerek araştırmanın iç geçerliliğini artıracak şekilde yine o temaya ilişkin doğrudan alıntılarla analizini yapmaya çalıştım. Kısaca, araştırmada toplanan verilerden (görüşme, gözlem) doğrudan alıntılar yaparak verileri okuyucuya betimsel bir tarzda sunmaya ve buna ek olarak belirlenen bazı temalar ve temalar arası ilişkileri de ortaya koymaya çalıştım.

Dolayısıyla verileri analiz ederken, üç farklı temada “Üç Kuşak Annelerin Hamilelik Doğum ve Lohusalık Süreçleri”, “Üç Kuşak Annelerin Annelik Algıları” ve “Kuşak Ekseninde Annelerin Çocuk Yetiştirme Deneyimlerinin İzini Sürmek” başlıkları ortaya çıkmıştır. Bu üç ana başlık ise alt başlıklarla desteklenmiştir.

I. TEMA

3.1 Üç Kuşak Annelerin Hamilelik, Doğum ve Lohusalık Süreçleri

Eğitim düzeyi, zamanın şartları, ekonomik durum gibi sosyo-ekonomik göstergeler, annelerin anne olma kararlarını, gebelik ve doğum süreçlerini etkilemekte ve sağlık hizmetlerine erişimlerini eşitsiz bir düzlemde zorlaştırabilmektedir. Bu bölümde örneklem grubunda olan annelerin; anne olma kararları, gebelik, doğum ve lohusalık süreçleri ve bu süreçlerde sağlık hizmetlerine erişimlerinde pürüzlerin olup olmadığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca annelerin emzirme pratikleri üzerinde de durularak tüm bu süreçlerin üç farklı kuşakta ne gibi değişiklikler gösterdiği ya da hangi pratiklerin süregeldiği üzerinde durulmuştur.

3.1.1 Anne Olma Kararı

Ülkemizde Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1960’lı yılların sonuna kadar çocuk sahibi olmayı teşvik edici politikalar da hâkim olduğundan evlilik ve çocuk sahibi olma fikri arasındaki ilişki 1970’li yıllardan itibaren değişmeye başlamıştır.

Badinter; “Kadınlık mı Annelik mi?” adlı kitabında 70’lerden önce çocuğun evliliğin doğal sonucu olarak görüldüğünü, üremenin hem bir içgüdü, hem bir dinî görev hem de türün bekası için bir yükümlülük olarak görüldüğüne ve her “normal” kadının çocuk arzulayan kadın olarak algılandığına dikkat çeker. (Badinter, 2017) O dönemlerde toplum, kadından her şart altında anne olmasını beklemektedir. Evlenen kadın er ya da geç çocuk doğurmalıdır çünkü annelik kadınlığın anlamlandırılmasında en önemli etkenlerden biridir. Bu görüş günümüze gelinceye kadar her ne kadar yumuşayarak daha hoşgörülü bir hal alsa da toplumun bu bakış açısı annelik aracılığıyla kadının bedenine, mahremiyetine ve kimliğine müdahaleci bir ‘dâhil’ olmanın önünü açmıştır bir kere. Dolayısıyla kadının bizzat kendisinin öznesi olduğu annelik rolü kadının tercihi bırakılmamakta, annelik adeta evliliğin doğal ve olması gereken bir neticesi gibi kadına dayatılmaktadır.

Aşağıda TABLO 2’ de görüldüğü üzere örneklem grubundaki üç farklı kuşaktan 27 annenin evlilik yaşları incelendiğinde, ortalama yaşları 75,66 olan I. kuşaktan anneannelerin evlenme yaşı en küçük yaş 13, en büyük yaş 21 olarak aktarılmıştır. Evlilik yaşı ortalaması yaklaşık olarak 16.22’dir. İlk anne oldukları yaşlar incelendiğinde en küçük yaş 15, en büyük yaş ise 22 şeklinde belirtilmiştir. İlk anne olma yaşının ortalaması 17.88’tir.

I.Kuşak Anneanneler	Yaş	Evlenme Yaşı	Anne Olma Yaşı
Gülsüm	85	16	20
Zeynep	68	21	22
Latife	63	14	15
Azize	77	18	19
Ayşe	72	13	15
Nezihe	77	17	18
Şerife	85	14	15
Zehra	78	16	19
Naime	76	17	18
ORTALAMA	75,66666667	16,2	17,88888889

TABLO 2- I. Kuşak Annelerin Doğum Tarihleri, Evlilik ve Çocuk Doğurma Yaşları

Aşağıdaki TABLO 3'te görüldüğü üzere ortalama yaşları 57,22 olan II. kuşaktaki orta nesil annelerin evlenme yaşı en küçük yaş 16, en büyük yaş 27 olarak aktarılmıştır. Evlilik yaşı ortalaması yaklaşık olarak 19.11'dir. İlk anne oldukları yaşlar incelendiğinde en küçük yaş 18, en büyük yaş ise 28 şeklinde belirtilmiştir. İlk anne olma yaşının ortalaması 20.55'tir.

II. Kuşaktan Orta Nesil Anneler	Yaş	Evlenme Yaşı	Anne Olma Yaşı
Ayten	63	17	19
Aliye	53	17	18
Leyla	47	17	18
Aysel	55	21	22
Nermin	66	17	18
Belma	57	27	28
Halime	64	19	20
Emine	53	21	24
Cennet	57	16	18
ORTALAMA	57,22222222	19,11111111	20,55555556

TABLO 3- II. Kuşak Annelerin Doğum Tarihleri, Evlilik ve Çocuk Doğurma Yaşları

Aşağıdaki TABLO 4'te görüldüğü üzere, ortalama yaşları 33,44 olan III. kuşaktaki yeni nesil annelerin evlenme yaşı en küçük yaş 17, en büyük yaş 34 olarak aktarılmıştır. Evlilik yaşı ortalaması yaklaşık olarak 23.11'dir. İlk anne oldukları yaşlar incelendiğinde en küçük yaş 20, en büyük yaş ise 35 şeklinde belirtilmiştir. İlk anne olma yaşının ortalaması 24.55'tir.

III. Kuşaktan Yeni Nesil Anneler	Yaş	Evlenme Yaşı	Anne Olma Yaşı
Sibel	44	34	35
Merve	35	27	28
Bahar	28	17	21
Ebru	28	23	24
Fidan	41	19	20
Seda	28	25	26
Buket	37	24	25
Tuğba	29	19	20
Büşra	31	20	22
Ortalama	33,44444	23,11111111	24,55555556

TABLO 4- III. Kuşak Annelerin Doğum Tarihleri, Evlilik ve Çocuk Doğurma Yaşları

Adolesan (Ergenlik); hızlı bir biyolojik, fiziksel gelişimle beraber cinsel ve psikososyal olgunlaşma ile başlayan ve bireyin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır (Santrock,2014: 36). Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre adolesan 10-19 yaşları arasını kapsar.(DSö,2019)

I. kuşaktaki anneannelerin ilk anne olma yaşı ortalaması, adolesan döneminin sonlarına denk gelse de örneklem grubundaki anneanneler için adolesan gebeliğin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. II. kuşaktaki orta nesil anneler için ise anne olma yaşı en az 2 yaş daha ileri bir yaşta gerçekleşmektedir. III. Kuşak Yeni nesil annelerde ise anne olma yaşını ortalama 24.5 olarak gözlemliyoruz. Kuşakların yaşadığı dönemin şartları, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik faktörler anne olma yaşını etkilemektedir.

Ülkemizde hele ki kademeli olarak kuşakların yaşadığı dönemlerin şartlarını göz önünde bulunduracak olursak erken yaşta evlilik, geleneksel ve normalleşmiş bir olgu olarak görülür. Bu yüzden kadınlar, bu konuda bağımsız kararlar alabilme yetilerini kaybedebilmektedir (Taylan, 2016; Akt. Caner, 2019) Hamilelik olgusu da benzer biçimde, bizzat bu eylemin öznesi olan kadınların bireysel kararlarına bırakılmaktan ziyade, toplumsal ön kabuller ve kültürel normlar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Toplum, aile ve kültür; kadının kimliğini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda görüşmede I. kuşaktan 72 yaşındaki bir anneanne “Anne olmaya nasıl karar verdiniz, anne olma kararı size mi aitti?” sorusuna şöyle cevap vermiştir:

“Ahh yavrum, evlenirken bana soran mı oldu be kızım, ana olurken kim sorsun. Ezeli öyle adet değildi be yavrum, okuycan mı, evlencen mi, bu adamı isten mi, istemen mi? Heeç demediler. Önce hocaya, sonra kocaya dediler. Onu sormayan, sen ana olmaya hazır mısın diye heç sorar mı, Allah verdi oldu, işte hayatın doğal akışı. .” (Ayşe, 72)

Kadının hayati rollerini onlardan çok daha önce belirleyen bu kültürel normlar, üremeye ilişkin davranış ve pratiklerin de belirleyicisi konumundadır. Bir kuşak ileriye gelerek aynı soruyu II. kuşaktan ev hanımı, ilkokul mezunu bir orta nesil anneye yöneltince aldığımız cevap durumun pek değişmediğini göstermektedir:

“17 yaşında evlendim hiç kimse benim fikrimi sormadı evladım, görücü usulü evlendim. Bir yıl sonra da hamile kaldım. Planlı programlı bir hamilelik değildi evlendim mi hamile kaldım nasıl evlenirken soran olmadı, anne olurken de sen anneliğe hazır mısın? Anneliği yapabilir misin diye hiç kimse fikrimi sormadı. Kadına fikri, isteği sorulmazdı ki.” (Ayten, 63)

“Kadınların üreme ve çocuk doğurmaya ilişkin beklentileri ve deneyimleri, başkalarıyla olan etkileşimler yoluyla oluşmakta ve “otoriter bilginin” hâkim biçimlerine istinaden şekillenmektedir” (Jordan 1997’den aktaran Miller, 2010: 55). Bu durumda o dönemlerde anne olmak biyolojik bir olay olmanın çok ötesinde kültürel anlamlandırmalarla inşa edilip, asıl özne olan kadının dışında herkesin fikri olduğu kolektif bir süreç haline dönüşmüştür. Hele ki ekonomik özgürlüğünü eline alamamış kadınlar bu duruma daha çok maruz kalmıştır. II. Kuşak annelerden Cennet’in anlatısı bu duruma örnek gösterilebilir;

“Yok öyle nerede fikrini soran, anneliği de bilmiyorum ki neyine hazır olacağım. El doğuruyor biz de doğurduk. Adet yerini bulsun diye. Nasıl el evleniyor biz de evlendik, âdet yerini bulsun diye evlendiysek aynısı işte. Hayat ondan ibaret sanki, olması gereken tek doğru o sanki.” (Cennet,57)

Nitekim aynı soruyu yine II. kuşaktan yükseköğrenim mezunu çalışan bir anneye sorduğumuzda; *“İlk hamileliğim evet isteyerek ve planlayarak oldu çünkü evlendikten 10 ay sonra hiç çocuk düşünmedim sonrasında istedim ve hamile kaldım. Diğer çocuğumda da isteyerek ve planlayarak doğum yaptım.”* (Belma, 57) cevabını almamız kadının eğitim düzeyinin artması, ekonomik özgürlüğünü elde ederek evin dışındaki bir ortamdan başka kamusal alanda da var olması ona anne olma kararını kendisinin alması ayrıcalığını sağladığını görüyoruz.

Bu sefer aynı soruyu III. kuşaktan yeni nesil bir anneye yönelttiğimizde anne olma kararını eşiyile ortak aldıklarını, aslında her ikisini de yakından ilgilendiren bu sürece demokratik bir yaklaşım sergilendiğini görüyoruz;

“İkimiz de isteyerek ve planlayarak çocuk sahibi olduk, yaşımız ilerlemeden eşim de ben de çocuğumuz olsun istiyorduk.” (Merve, 35)

Ne var ki zaman ilerledikçe ve dönemsel şartlar iyileştikçe Türk toplumunda bir modernleşme sürecine evrilme gözlemlenmiştir. Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesine paralel olarak anne olma kararının altında yatan etkenlerin daha bireyselleştiği görülmektedir. Buradaki farklılaşma geçmişten günümüze evlilik yaşının daha ileri yaşlara kayması, kadının eğitim anlayışının “önce hocaya, sonra kocaya” anlayışından daha ileri bir düzeye gelmesi, kadının kamusal alana çıkıp ekonomik özgürlüğünü elde edebilmesi ile bağlantılı olabilir.

Aynı zamanda bu farklılaşmanın sebebi; kadının eğitim gördüğü sürenin uzaması sebebiyle evlilik ve buna bağlı olarak da anne olma yaşının ertelenmesi karşısında toplumun daha inisiyatifli yaklaşması ya da eğitim seviyesi yükselen kadının yaşamdaki amaç ve önceliklerinin çeşitlenmesi ve toplumsal dayatmalar karşısında daha dirençli hale gelmesiyle de ilişkili olabilir. Genç kuşak annelerin, yaşlı kuşağın aksine “evlendikten kısa bir süre sonra anne olmayı çok doğal bir durum hatta evliliğin esas nedeni” olarak görmedikleri ortadadır.

3.1.2. Doğum Kontrol Yöntemleri:

Bireylerin çocuk sahibi olup olmamak konusundaki fikirlerini, nüfusun ve toplumsal hayatın değişen yapısı etkilemektedir. I. Dünya savaşından kayıplarla çıkan ülkemizde Cumhuriyetin ilk yıllarında artan insan gücü ihtiyacı neticesinde nüfus artışını hızlandırıcı pronatalist politikalar benimsenmiştir.

1960'lara gelindiğinde ise artan nüfus ile ekonomik büyüme arasında görülen uyumsuzluk neticesinde nüfus artışını dengeleyici antinatalist politikalara gereksinim duyulmuştur. Bu yüzdendir ki nüfus planlanması gerekliliğinden dolayı doğum kontrol yöntemleri gündeme gelip yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. (Özdemir,2017: 65-75)

Örneklem grubundaki annelere doğum kontrol yöntemleri sorulduğunda, dahil olduğu kuşaklar fark etmeksizin kadınların cinsellik ile ilgili hususları dillendirmeyi sıkı mahrem alanı olarak gördükleri gözlenmiştir. Çoğunlukla eril tahakkümün hüküm sürdüğü toplumlarda kadınlar birçok alanda olduğu gibi cinsellik gibi öznesinin kendisi oldukları bu alanda da ikinci plana itilmiş olup kendisine atfedilen rolleri yerine getirmiştir. Dolayısıyla cinsellik ve doğum konuları tabulaştırılmış konular olup, kadınların doğum kontrol yöntemine dair sorulan soruya kısa, genel, geçiştirmeli ve çekimser cevaplar vermeleri, bu mahrem olarak attettikleri konular hakkında üçüncü bir kişiye bilgi vermek istememeleri de ihtimal dâhilindedir. Bu yüzdendir ki aktif bir cinsel hayatı olan ve hamile kalma potansiyeli yüksek olan III. kuşaktan 9 yeni nesil anneden yedisi bu soruya “*eşim korunuyor*” cevabını vermiştir. Bir anne eşinden ayrıldığı için bekâr bir anne olarak hayatına devam ederken, bir anne de “*şu anda eşim korunuyor, ama uzun bir süre bebek düşünmediğim için spiral taktırmayı düşünüyorum*” demiştir.

Kimyasal ilaçlar ya da doğum kontrol haplarının kadınlarda kısırlık yaptığına dair yaygın inanç erkek eşin korunmasını daha uygun görmelerine neden olmuştur.

Aktif cinsel hayatı olan III. Kuşak annelerin tersine, örneklem grubundaki I. kuşak anneannelerden 16 yıl önce eşini kaybetmiş Azize Teyze (d.1946) bu soruya gülerek verdiği nüktedan cevabıyla rahat bir şekilde dönemin koşullarını ileri sürmüştür. Öyle gösteriyor ki cinsellik eylemi artık mazide kalmış ve aktif olarak yaşanmıyorsa mahrem olarak algılanmaktan çıkıyor ve kadınlar suskunluğunu bozuyor:

“Zaten eşim Hollanda’ya gidene kadar herhangi bir yöntem uygulamadık, hep çocukların arası ikişer yaş, birini emzirirken öteki çocuğa hamile kaldım, nerede öyle doğum kontrol. Bilmezdik hapi, topu, ilacı neyim. Ne biliyorsak o, anam babam usul yöntemler. Allah ne verdiyse, sonra da adam yurtdışına çalışmaya gidince otomatikman kesildi zaten.”(Azize, 77)

Dönemin şartlarını yaşanan sosyal çevre ile birlikte ele alacak olursak doğum kontrol yöntemleri hakkındaki bilgi eksikliği, çevredeki sağlık kurumlarından aile planlaması desteğinin alınmaması, doğum kontrolüne dair dini ve geleneksel ezber inançlar, doğum kontrol yöntemlerinin kullanımını sınırlamaktadır.

Nitekim yine I. Kuşaktan Ayşe Teyze (d.1941); *“Kocam ne yaptıysa o. Evveli bizde doğumun kontrolü neyim yoktu. Haşa Allah’ın işine mi karışılır derlerdi.”* (Ayşe ,72) diyerek o dönemlerde doğumu kontrol etmekten Allah’ın işine karışılacağı kaygısıyla da çekinildiğini ileri sürmüştür.

Örneklem grubundan II. kuşaktaki orta nesil annelerden Belma (d.1966) ise uyguladığı doğum kontrol yöntemlerini şu şekilde sıralamıştır:

“Ben ilk başta doğum kontrol hapi kullandım, çocuklarım doğduktan sonra artık hamileliği düşünmediğim bir aşamada da spiral kullandım.” (Belma, 57)

Yaşı itibariyle genç olsa da erken yaşta torununun çocuğunu gören I. Kuşak anneannelerden Latife Teyzenin (d.1960) ise bu soruya yanıtı şu şekildedir.

“Aslında ben hep ikiden fazla bebek yapmam derdim, iki kızdan sonra sağlık ocağında spiral taktırdım. Ona rağmen hamile kalmışım. Tarlada çalışırken halsizlik, mide bulantısı, baş dönmesi bir de ağırlardan dolayı doktora gittim.

Bana sen dört aylık hamilesin demesin mi, oysaki adet de görmüştüm, spiral de vardı, doğum esnasında düştü spiral. Sonra da kimi zaman doğum kontrol hapları kullanmaya başladım. Hamile kaldığımı öğrendikçe de asla aldırılmayı düşünmedim günah diye, hepsini doğurdum. Spiral de düşünce artık son çare olarak ne edeyim tüpleri bağlattım.” (Latife, 63)

Üç farklı kuşaktaki annelerden aldığımız cevaplar doğrultusunda; anneler gebeliği kontrol etmek için erkek eşin korunması, doğum kontrol hapları, spiral taktırma, tubal sterilizasyon yaptırma (tüp ligasyonu ameliyatı- kadının tüplerini bağlatması) gibi yöntemler uygulamışlardır. Üç kız çocuk annesi olan orta nesil annelerden Nermin Teyzenin (d.1957) üç çocuktan sonra uyguladığı yöntemi şöyle anlattı:

“Üçüncü çocuğum kordonları koparınca doktor hamileliğin benim için riskli olabileceğini söyledi ve tüpleri bağlamamız lazım dedi, o esnada çok ilginç bir diyalog yaşandı; eşimin imzasını istediler, ben; “çocuğu eşim doğurmayacak, bağlanması gerekiyorsa bağlayın” dedim, “yine de imzasını alalım, belki eşiniz erkek çocuk isteyecek” dediler. “O zaman evlensin madem” dedim. Gülüştük doktorla.” (Nermin,66)

Hukuk sistemimizde Nüfus Planlaması Hakkında Kanun’a göre gebeliğin onuncu haftasının sonuna kadar başka bir sebep aranmaksızın, salt gebe kadının kürtaj yaptırmak yönündeki talebi ile kürtaj yapılması mümkündür ve kadın eğer evli ise eşinin rızasının da alınması şarttır. Aynı şekilde evli kimseye sterilizasyon (kadınlarda tüp ligasyonu) ameliyatının uygulanması, eşinden, ayrıca, izin belgesi alınmasına bağlıdır.” (Mevzuat, tüzük: 1983)

Dolayısıyla ne yazık ki hukuk sistemimizin de eril tahakkümün boyunduruğu altında olduğunu eleştirmekle birlikte Nermin Teyzenin hastanede maruz kaldığı söylem, dönemin güncel yasal prosedürleri gereğince olağandır. Fakat “*belki eşiniz erkek çocuk isteyecek*” söylemi toplumsal dayatmanın, toplumun her kesimine yayıldığından apaçık bir örneğidir. Dolayısıyla sosyal çevre, eş ve akrabaların önce mutlaka bir çocuk sahibi olmalarına yönelik telkinleri sonra da bir erkek çocuk sahibi olmaları gerektiği yönündeki imaları, baskıları ve tepkileri de doğum kontrol yöntemlerini etkilemektedir. Ne var ki bu baskılara maruz kalan kız çocuk sahibi anneler, erkek çocuk doğuruncaya kadar doğurmaya devam ederler.

Örneklem grubundan I. Kuşak anneannelerden Gülsüm Teyzenin (d.1938) anlatısı tam da bu durumu özetler niteliktedir;

“Üç kızdan sonra bakam bir dene daha olsun çocuğum, beki oğlan, beki kız olur, Allah hangisini hayırlı verirse diye gebe kaldım emme içimden de istedim oğlan olsun diye, çünkü kaynanam pek başıma kaktı, hep kız hep kız diye. Allah son çocuğumu oğlan verdi.” (Gülsüm,85)

Örneklem grubundan I. Kuşak anneannelerden Naime Teyzenin (d.1947) ifadesinde geleneksel yöntemlerle düşük yapmaya çalışarak doğum kontrolünü sağlamaya çalıştığını görüyoruz,

“4 kızdan sonra Allah bir oğlan verdi, ondan sonra da bir daha hamile kalınca artık çok çocuğum var olmasın diye düşün diye ilaç içmiştim Allah affetsin, ama o düşmedi inadına doğdu, kız çocuktu, 5 aylıkken öldü zehirli ishal yüzünden.” (Naime,76)

Toplumumuzda çocuk aldirmayı düşünmek ya da gebe kalan bebeğin düşmesi için uğraşmak Allah’ın bir nimet olarak lütfettiği canı istememek gibi algılanıp dinen günah olarak, toplumsal değer yargılarına göre de hoş görülmediği için anneler genel bir suçluluk duygusuyla ve vicdani bir yükümlülükle istemedikleri halde kendilerini doğurmak zorunda hissetmişlerdir. Gerek hükümetin, gerek ana akım medyada konuşan dini statülü kişilerin, gerekse aileden ya da yakın çevreden dini referansla görüşülen kişilerin kürtaajla ilgili görüşleri annelerin düşüncelerini etkileyebilmektedir. II. Kuşak annelerden Nermin Teyzenin (d. 1957) anlatısı bu durumu doğrular niteliktedir:

“2 çocuktan sonra spiral taktırmıştım, kilo kaybettikçe spiral ben farkında olmadan düşmüş ve ben bir Ramazan günü hamile olduğumu öğrendim, eşim aldirmam için çok ısrar etti, ben asla aldirmam, günah dedim, ikinci çocuğumda 3 yıl doktor doktor gezdim tedaviler oldum, şimdi bana lütuf olarak gelen bu canı 3. çocuğum olarak doğurmak istedim.” (Nermin,66)

Nitekim ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun da bu konudaki fetvası, annenin hayatının korunması gibi haklı ve kesin bir zaruret olmaksızın gebeliğe son vermek caiz değildir yönündedir. (DİYK,2017) İlgili fetva şu şekildedir:

“İnsan hayatının korunması, İslam dininin beş temel ilke ve amacından biridir. Zira en şerefli varlık olan insanoğlu saygındır ve dokunulmazdır. İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllenmenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup, artık bu safhadan itibaren anne baba da dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir. Buna göre, annenin hayatının korunması gibi haklı ve kesin bir zaruret olmaksızın gebeliğe son vermek caiz değildir.”

Ayrıca, Din İşleri Yüksek Kurulu Dini Bilgilendirme Platformu'nun, kürtajla ilgili olarak (2017) yayınladığı bir fetvada kürtajın ceninin hayat hakkına bir tecavüz olduğu şeklinde yorumlarda bulunulması ve yoksulluk gibi nedenler ile öldürülmesine karşı çıkışları kadınların suçluluk hissini perçinleyebilmektedir. (DİYK,2017) İlgili fetva şu şekildedir:

“Sağlığa zararlı olmamak şartıyla, deri altına hormon düzenleyici yerleştirmek (implant), kondom kullanmak, azil (geri çekilmek) gibi yöntemlerle hamileliğin önlenmesinde dinen bir sakınca yoktur. Bununla birlikte annenin hayatı söz konusu olmadıkça, hamilelik gerçekleştikten sonra, hangi aşamada olursa olsun, kürtaj ve benzeri yöntemlerle çocuğun alınması caiz değildir. Çünkü hamileliğin başlaması ile doğacak çocuğun hayat hakkı gerçekleşmiş olur. Maddi ya da sosyal endişelerle ceninin hayatiniyetini bir şekilde sona erdirmek hayat hakkına tecavüzdür. Allah Teâlâ, “Fakirlik endişesi ile çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız.” (En’am, 6/151) buyurmuştur.”

3.1.3. Hamile Olup Olmama Durumunu Öğrenme

“*Kadın yüklüymüş*” sözü “*Kadın gebeymiş*” anlamında kullanılır Anadolu’da... Oysa hamile kadının yükü sadece bir bebek değildir. Kucağına aldığı çocukla beraber pek çok sorumluluk, toplumsal, ailevi beklenti annenin omuzlarına çökmektedir. Hamileliğin ilk belirtileri her kadında aynı şekilde hissedilmeyebilir. Gebeliğin anlaşılmasında implantasyon kanaması, memelerin hassaslaşması, vücut sıcaklığının artması, kasık ağrısı, adet kanamasının gecikmesi, halsizlik ve yorgunluk, bulantı ve kusma, baş ağrısı ve baş dönmesi, kokulara karşı hassasiyet, duygusal değişim, sık idrara çıkma ve kabızlık gibi hem fizyolojik hem de psikolojik bir dizi belirti ortaya çıkmaktadır(Dede, 2020).

Fakat bazı kadınlar tüm bu belirtileri yaşarken bazıları ise adet gecikmesi haricinde başka bir belirti yaşamazlar. Günümüzde artık bir kadının kan tahlili verileriyle Beta HCG testi sonucunda gebe olup olmadığını anlaması oldukça kolaylaşmıştır. Ya da eczaneden gebelik testi alıp birkaç dakika içinde sonuç öğrenilebilir. Peki, eski dönemlerde kadınlar hamile olup olmadıklarını nasıl anlıyorlardı? Kan testi yok, ultrason yok, gebelik testi yok.

Yaşı görece genç olan I. Kuşak anneannelerden Latife Teyze ise (d.1960) şunları aktarır:

“O zamanlar nerde şimdiki gibi gebelik testi, cinsiyet öğrenme. Adet görmeyince bilirdik ki çocuk boyumuza kaldı. Öyle hamileyken düzenli kontrol, ultrason, test yok. Ancak çocuk doğunca aşısını yaptırmaya giderdik sağlık ocağına.”(Latife,63)

II. Kuşaktan Nermin Teyzenin (d. 1957) anlatısı ile bir de orta nesil annelerimizin sesi olalım:

“O dönemde kendi isteğimiz, planımız nerede yavrum, evlendim, nasıl hamile kalınır, hamile kalınca nasıl öğrenilir bunları bize anlatmadılar ki, bizimle eş zamanlı evlenen arkadaşım ile konuşurken, “ben iki aylık hamileyim sende bir şey yok mu?” diye sorunca hamile kaldığımızı nasıl öğreneceğimizi ondan öğrendim. Birkaç ay üst üste adet görmeyince hamile kalınır dedi, Meğer üç aydır adet görmüyordum ben de hamileymişim, ne arar öyle idrar testi, kan testi, en ilkel yöntem, adet görmüyorsan hamilesin işte. Düşünsene kendi hamileliğimi öğrendiğimde 3,5 aylık hamileydim. Öyle bir kara cahillik.” (Nermin,66)

Görüşmelerden elde ettiğimiz veriler de gösteriyor ki; özellikle I. Kuşak anneanneler döneminde adet kanamasının gecikmesi hamileliğin anlaşılmasındaki en önemli belirti olarak karşımıza çıkıyor. I. Kuşak anneannelerden olan Ayşe Teyzenin (d. 1941) anlatısı da bu durumu doğrular niteliktedir:

“Öyle hastane filan görmedim, çocuğun boyumuza kaldığını adet görmeyince anlardık, ebedir hemşiredir hiç bilmem.” (Ayşe, 72)

Annelerin yaşadığı sosyo-kültürel coğrafya gebelik öncesi ve sonrasında sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilmelerindeki en önemli belirleyicilerden biridir.

Kırsal alanda imkanların kısıtlı olması, sağlık hizmetlerine erişimin olduğu merkezi yerlere ulaşımın zor olması, rençberliğin getirdiği başlıca zorlu çalışma şartlarından dolayı anne ve çocuk sağlığına birincil önceliğin verilmemesi, eski dönemlerde çokça rastlanan geniş aile çatısı altında birlikte yaşama geleneğinin getirdiği zorluklar hep bir olup adeta kadınların elini kolunu bağlamıştır. Bu zorluklar Gülsüm Teyzenin (d. 1938) anlatısında söze şu şekilde dökülmüştür;

“Köy yerinde ne hastane, ne sağlık ocağı hiçbir şey görmedim. Boyumuza düşünce anlardık gebeliği. Birlik evde yaşırdık, kaynana, kaynata, elti, görümce, koca hargala. İştten güçten, laftan sözden oram buram ağrıyor deyip kendimizi dinleyip dinleştirmeye vakit mi kalırdı ki.” (Gülsüm, 85)

Ülkemizde 1960 darbesiyle iş başına gelen hükümet, sağlık hizmetlerine daha çok önem verdi. Çünkü 1961 anayasasının 48. ve 49. maddeleri ile sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerini bir devlet görevi olarak kabul etmişti. 1963 yılı beş yıllık kalkınma planında sağlık idaresinin temel ilkesi “halkın sağlık düzeyini yükseltmek” olarak belirlendi. Bu amaçla az sayıda nüfusun yararlandığı hastanecilik hizmetleri yerine evde ve ayakta tedavi sağlayan küçük topluluklara kadar yayılan sağlık ocaklarının kurulması öngörüldü. Fakat Türkiye’de Halk Sağlığı disiplininin kurucusu ve sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerinin mimarı Hasan Nusret Fişek sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi uygulamasından beklenen sonuçların alınamamasını uzun yıllar ocakların çoğuna hekim atanmaması, ocaklarda ilaç araç/gereç, lojman, bina gibi gereksinimlerin ve ocak-hastane iş birliğinin sağlanamamasına bağlar. (Sülkü, 2021)

Her ne kadar aksaklıklar olsa da kırsal kesimlere kadar yaygınlaştırılmaya çalışılan sağlık ocakları sayesinde II. Kuşaktaki orta nesil annelerin hamileliklerini öğrenebilmesi, gebelik sürecinde hem kendilerinin hem de bebeğin sağlığı hakkında bilgi alabilmeleri I. Kuşak anneannelere göre daha kolay olmuştur.

“Gebeliği öğrenmek için olsun, rutin kontrollerim için olsun sağlık ocağına giderdim, oradaki ebe hemşire ve doktordan yardım alırdım, ama öyle her ay değil, acil veya anormal bir durum veya ağrım sızım olursa giderdim anca.”(Emine,53)

Bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak dönemin şartları daha da ilerleyen orta kuşak annelerin hem sağlık hizmetlerine kolayca erişebildiklerini görüyoruz, hem de gebeliğin ilk aşaması olan hamile olup olmama durumlarını öğrenebildiklerine şahit oluyoruz. Dönemin görece iyileşen şartlarına bir de ekonomik özgürlüğünü elinde tutan ve çalışan annenin gücünü eklediğimizde, artık annelerin “annelikleri” hakkında dizginleri yavaş yavaş ele aldıklarını görüyoruz. II. Kuşak annelerden Belma Teyzenin (d.1966) anlatısında mesleğinin de sağladığı imkânla kendi gebelik testini bizzat kendisinin yaptığına şahit oluyoruz;

“Hamileliğim boyunca öncesinde ve sonrasında sağlık kuruluşlarından tabii ki yardım aldım çünkü ben de zaten hamileliğim sürecinde hastanede, laboratuvar biriminde çalışan bir biyolog olarak kendi hamileliğimi kendim test ederek öğrendim.” (Belma,57)

III. kuşaktan genç anneler ise artık her eczaneden kolaylıkla edinilebilen, erişimi kolay gebelik testi kitleri sayesinde hamile olup olmadıklarını kolaylıkla öğrenebilmektedirler. Yeni nesil genç annelerden Seda (d. 1995) bu durumu şöyle paylaşmıştır;

“Bebeğime hamile olduğumu isteyerek ve planlayarak düşünülen bir hamilelik olduğu için kendimi evde test yaparak öğrendim.”(Seda,28)

3.1.4. Gebelik ve Doğum Süreçlerinde Sağlık Hizmetlerine Erişim

Bir önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi annelerin gebelik süreçlerindeki sağlık hizmetlerine erişim pek çok faktörden etkilenmektedir. Bunların arasında annelerin yaşadığı kırsal ya da kentsel coğrafya, ailelerin eğitim düzeyleri, sosyo-kültürel belirleyiciler ve kişisel istekler, anne ve bebeğin genel sağlık durumu, doğum öncesi genel gebelik kontrollerini; doğum esnasında ise doğum tercihlerini, mekânlarını ve şekillerini etkileyebilmektedir.

Nitekim Aşağıdaki TABLO 5’te de görüldüğü üzere I. Kuşak anneannelere bakacak olursak dokuz anneden sekizi doğum öncesi gebelik sürecinde herhangi bir sağlık hizmeti almadıklarını belirtmişlerdir. Dokuz anneden dördü ise gebelik sürecinde sağlık hizmeti almak şöyle dursun doğumda dahi sağlık hizmetlerine erişemeyip tüm doğumlarını evde yaptıklarını belirttiler.

I. Kuşak annelerde dönemin şartları gereği sezeryan doğuma rastlanmamıştır. 9 annenin toplam çocuk sayısı 41 iken, anne başına düşen ortalama çocuk sayısı 4,5'tir. Bu doğumlardan 25'i evde 16'sı ise hastanede gerçekleşmiştir.

I. Kuşak Anneanneler	Yaş	Çocuk Sayısı	Evde doğum	Hastanede doğum
Gülsüm	85	4	4 NORMAL	-
Zeynep	68	4	2 NORMAL	2 NORMAL
Latife	63	6	1 NORMAL	5 NORMAL
Azize	77	5	3 NORMAL	2 NORMAL
Ayşe	72	3	3 NORMAL	-
Nezihe	77	3	1 NORMAL	2 NORMAL
Şerife	85	6	6 NORMAL	-
Zehra	78	5	5 NORMAL	-
Naime	76	5	-	5 NORMAL
ORTALAMA	75,6	4,5	25 normal doğum	16 normal doğum

TABLO 5- I. Kuşak Annelerin Evde ve Hastanede Yaptıkları Doğumlar ve Toplam Çocuk Sayısı

I. Kuşak anneannelerden Nezihe Teyze (d. 1946) gebelik sürecinde sağlık hizmeti alamasa da imkân elverdiği ölçüde doğumlarını hastanede yaptığını şöyle aktardı;

“Çocuklarıma hamileliğimi öğrendikten sonra herhangi bir sağlık hizmeti almadım kim götürecektim, nasıl gideceğim, o zamanlar çok acil bir durum olmazsa hamileyken öyle çok doktora gidilmezdi, ama doğumlarımı hastanede yaptım. Son çocuğumda eşim Ankara'nın küçük bir kazasında öğretmenlik yapıyordu, eve ebe geldi, evde normal doğum yaptım. Doğumlar sonrasında lohusalık döneminde de herhangi bir kontrole gitmedim, nerede gideceksin ki.”(Nezihe,77)

Şehir merkezine daha yakın yaşayıp da hastane erişimi olan I. Kuşak Anneannelerden Zeynep Teyze (d. 1955) ise sık sık gitmese de sağlık hizmetlerinde faydalanabilmiştir.

“Hamile olduğumu öğrenir öğrenmez hastaneye ya da sağlık ocaklarına gidebildim ama herhangi bir sıkıntı olmadığı için öyle çok sık sık gitmezdim, anca ciddi bir kanama, ağrı sızı olursa. Zaten o zamanlar şimdiki gibi sık sık kontrol adeti yoktu.”(Zeynep,68)

I.Kuşak anneannelerden Ayşe Teyze (d.1941) gerek dönemin getirdiği şartlar, gerekse doğum gibi mahrem bir olayın aile içinde kalması gerektiği inancıyla bütün doğumlarını hane içinde bizzat kendi kayınvalidesinin desteğiyle gerçekleştirmiştir:

“Beni kaynanam evde doğurttu. Eltilerimi de hep o doğurttu. Artık öğrenmiş ilmini, çok güzel doğurturdu, altımıza sıcak su koyar, ısıtılmış toprak dökerdi leğenin içine, bebek ters neyim gelse çevirir, annede yırtılma olursa dikerdi. Kendi gelinlerini doğurturdu sadece, ne doğurtmaya dışarı ellere giderdi, ne de bizi doğurmak için dışarı yollardı. Evveli öyle adetti. Bir tek çocukların aşıları için gittimdi sağlık ocağına. Ebeymiş, hemşireymiş ondan gayrısı yok.”
(Ayşe, 72)

Eski dönemlerde çocukların yetişkinlere göre statülerinin ve değerlerinin daha düşük olmasının ardındaki temel dinamikler; ekonomik olarak işlevsiz olmaları ve üremeye katkı sağlayamamaları idi(Sormaz ve Yüksel, 2012: 992). Dolayısıyla eski dönemlerde çocuğa verilen değer günümüzdeki gibi ziyadesiyle değildi, bir çocuğun ölümüne bir yetişkin ölümü kadar üzülmeye gereği duyulmaz, kendini ifade etme, derdini anlatabilme yeteneği olmayan bebeklerin hastalıkları önemsiz ya da ihmal edilirdi. Örneğin görüştüğüm annelerden bazıları bebeklerini ya doğmadan ya da doğduktan sonra kaybetmişlerdir. Bu annelerin anlatılarına göre, ölen çocuğun ebeveynleri “*Allah öteki çocukların acısını göstermesin*” diyerek eldeki sağlıklı çocukların varlığıyla teselli edilirdi. Ya da “*Veren Allah, Alan Allah; onu sizden çok sevmiş ki yanına almış, üzülmeyin, daha çok gençsiniz bir daha çocuğunuz olur*” gibi dini duygulara hitap eden bu tevekkül telkinleri aslında iyi niyetle yapılmaktadır. Ama var olan yası önemsiz gibi gösterip, aileye çocuğun matemini dahi tutmayı çok görmektedir. Bir çocuğun ölümüne bir yetişkinin ölümüne verilen önemin verilmediği gibi, bir çocuğun doğumuna da gerekli özenin gösterilmesi ihmal edilmiştir. Dolayısıyla annenin gebelik ve doğum süreci hassasiyet gösterilmesi gereken bir durum olmaktan çıkmış, adeta sıradan, gündelik işler muamelesi görmüştür. I. kuşak anneannelerden Zehra Teyze (d. 1945) yaşadıklarını şöyle aktarır:

“Bi kız, bi oğlan doğduktan sonra iki çocuk kaybettim, kız 5-6 aylık vardı, oğlan da 1 yaşına girmişti nerdeyse. Eskiden hastalıklar vardı, o zaman doktora götüremezdik yokluktan mı yoksa cahillikten mi bilmem, zatürre, bronşit olup öldüler. Mesela ölen kızımı evimizin avlusunda “hayat” deriz biz, hayatta gezerken ağrım geldi, oracıkta doğurdum, hatta bebek toprağa doğdu.

Sonra 5-6 ay yaşadı öldü. Eskiden şimdi olduğu gibi çocukların üzerinde çok durulmazdı. Bir ana olarak üzüldüm elbet ama çevre bir çocuğun kaybıyla bir yetişkin insanın kaybını denk saymazdı. Hamilelik, doğum, lohusalık hiç kalaya bile alınmaz, işten bile sayılmazdı. Bütün çocuklarımı evde, normal doğumla ebeler doğurttu. Ebe dediğim de öyle sağlıkçı neyim değil, köyün bu işten anlayan yaşlı kadınları. ” (Zehra,78)

Şehir merkezine daha yakın yaşayıp da hastane erişimi olan I. kuşak anneannelerden Zeynep Teyze (d. 1955) hastanede karşılaştığı zorluğu şöyle aktardı:

“İlk hamileliğimde ilk kez anne olacağım için ıkınmak nasıl olur, ilk doğum nasıl olur, ne yapmam gerekir hiçbir şey bilmiyordum. Hastaneye gittiğimde hiçbir şekilde benimle ilgilenmediler. Böyle bir köşede resmen kendi doğumumu bekledim. ‘Bana bakar mısınız’ diye hemşirelere yalvardığımda “sen ne anlarsın köylü kadını” diye terslediler sonra yalvardığımda lütfen gelin bana bakın dediğimde de “ay bebek gelmiş zaten” deyip öyle alelacele bebeği aldılar. Akşam 6’da yattım da gece 1’e 2’ye kadar kendi halimde cebelleştirm diyebilirim. Bu yüzden hastane korkumdan dolayı ikinci ve üçüncü çocuğumu evde kendim ebelerle doğurdum. Zaten hastaneye gitsem ne olacak ki. Hiç bir yardım etmiyorlar diye hastaneye gitmedim. Sadece son çocuğumda yaşıma da artık ilerlemiş olduğu için öyle bir hastane yardımı aldım, iyi ki de almışım çok zor doğdu oğlum, vakumla filan çektiler, o yüzden bende doğum için hastaneye gitme fobisi oluştu yavrum maalesef azarlayan hemşireler, ilgisiz ebeler yüzünden...”(Zeynep,68)

Yukarıdaki anlatıda olduğu gibi annelerin yaşadığı olumsuz hastane deneyimleri, sağlık personelinin yaklaşımı, doğum odasının fiziksel koşulları ve ayrıca annelerin aile üyelerinin olduğu tanıdık bir çevrede kalma isteği, güvenli yer addettikleri evde olma isteği, kadınların evde doğumu tercih etmesine neden olabilmektedir. Üstelik eşin ya da hastaneye götürebilecek olan birinin evde olmamasından doğan mecburiyet, doğum gibi mahrem bir olayın hane içinde kalması gerektiği inancının yol açtığı kültürel veya dini kaygılar da evde doğum tercih edilmesinin başkaca nedenleri arasında gösterilebilir.

Hem evde hem hastanede her iki doğum deneyimini de yaşamış I. Kuşak anneannelerden Azize Teyze (d. 1946) anlatısında şunları aktardı;

“İlk iki çocuğumda evde doğum yaptım, normal doğum. Diğer iki çocuğumda ise köy ebesi doğum yaptıracakken bebek ters geldiği için "hastaneye gidin, ben doğurtamam" deyince hastaneye gitmek zorunda kaldık, onları hastanede doğurdum, bana kalsa ev daha rahat, daha temiz, bilip de doğurtan olduktan sonra, son çocuğumu da evde doğum yaptım hepsi normal doğum.”(Azize, 77)

Aşağıda TABLO 6’da gösterildiği üzere II. kuşak annelere gelince evde doğumun kayda değer azaldığını buna bağlı olarak hastanede doğumun arttığını görmekteyiz. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak gitgide gelişen ve yaygınlaşan sağlık hizmetleri bu kuşaktaki annelerimiz için daha erişilebilir olmuştur. 9 annenin toplam çocuk sayısı 25’tir, anne başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,7’dir. Bu doğumlardan sadece 5’i evde olurken, 20’si hastanede gerçekleşmiştir. Hastanedeki 20 doğumun ise 6’sının sezeryan doğum olması sağlık sektöründeki değişimlerim annelerin doğum şeklini de etkilediğini ortaya koymaktadır.

II. Kuşak Orta Nesil Anneler	Yaş	Çocuk Sayısı	Evde doğum	Hastanede doğum
Ayten	63	3	1 Normal	2 Normal
Aliye	53	3	1 Normal	2 Normal
Leyla	47	3	-	3 Normal
Aysel	55	2	-	2 Normal
Nermin	66	3	-	2 Normal / 1 Sezeryan
Belma	57	2	-	2 Sezeryan
Halime	64	3	-	3 Normal
Emine	53	3	3 Normal	-
Cennet	57	3	-	3 Sezeryan
Ortalama	57,2	2,7	5 Evde Normal Doğum	14 Normal / 6 Sezeryan

TABLO 6- II. Kuşak Annelerin Evde ve Hastanede Yaptıkları Doğumlar ve Toplam Çocuk Sayısı

II. kuşak orta nesil annelerden Ayten Teyze’nin (d. 1960) anlatısında gebelik sürecinde sağlık hizmeti almasa da doğum sürecinde hastaneye erişim sağlayabildiğini görüyoruz:

“Hamileliklerim öncesi herhangi bir sağlık hizmeti almadım, hem gerek yoktu, hem de imkan yoktu, ne zaman sancım geldi o zaman hastanede doğumumu yaptım.”(Ayten,63)

Türkiye’de birinci basamak sağlık hizmetlerinin sağlık ocakları temelinde kurumsallaşması, sosyal devlet anlayışının Anayasa’ya girdiği 1960’larda başlatılan “sağlığın sosyalleştirilmesi” süreci ile başlamıştır. 1960’lı yıllarda alınan kararlar, 1980’lerde yaygınlaştırılmış ve bu yıllardan itibaren sağlık ocakları hızla yaygınlaşmıştır. (Özdemir, 2015: 132-179) Bu yaygınlaştırmayla birlikte orta kuşak annelerden Aliye Teyze’nin (d. 1970) anlatısında hem gebelik sürecinde hem de doğum sürecinde sağlık hizmetlerine erişim sağlayabildiğini görüyoruz.

“Hamilelik süreçlerinde her 3 çocuğumda da izlemimi sağlık ocaklarında yaptırardım, doğumlar hastanede oldu, sadece ortanca kızımda ani sancım geldiği için izlemimi yapan ebe hemşire beni evde doğurttu.”(Aliye,53)

Türkiye’de 1980 sonrası sağlıkta reform çalışmaları sonucunda, hastalar “müşteri”ye, sağlık kurumları “işletme”ye, kamu sağlık hizmetleri “piyasa”ya dönüştü. Sağlık için cepten katkılar arttı, ilaç ve teknoloji kullanımının artışının da etkisiyle sağlık harcamaları yükseldi (Erol ve Özdemir, 2014: 119-146). Böylelikle özelleştirmeye dayalı reform programlarının neticesinde özel sağlık kurumlarının sayısı gittikçe artmaya başladı.

Orta kuşak annelerden Aysel Teyze’nin (d. 1968) anlatısında araç-gereç donanımlı özel hastane faktörünün ortaya çıktığını, bununla birlikte hem gebelik sürecinde hem de doğumda aktif bir şekilde sağlık hizmetlerine erişebildiğini görüyoruz.

“Hamilelik döneminde kontrollerimi sağlık ocağında yaptırırdım, her türlü sağlık hizmetinden faydalandım. Çocukların cinsiyetini öğrenebilmek için ultrason sadece özel hastanelerde vardı bu yüzden oğlumun cinsiyetini öğrenemedim ama ikinci çocuğumda özel hastaneye gittiğimde cinsiyetini öğrenmişim kızım olacağını. Her ikisini de hastane ortamında normal bir şekilde doğum yaptım.”(Aysel,55)

Aşağıda TABLO 7’de de gösterildiği üzere III. kuşak genç annelerin gebelik ve doğum süreçlerine dair anlatılarını dinlediğimizde hem gebelik hem doğum her iki süreçte de aktif bir şekilde sağlık hizmetlerine erişebildiklerini ve genç annelerin hiçbirinin evde doğum yapmadıklarını görüyoruz. 9 annenin toplam çocuk sayısı 13’tür, anne başına düşen ortalama çocuk sayısı 1,4’tür.

Bu doğumlardan hepsi hastane ortamında olup 4 doğum sezeryan, 9 doğum ise normal şekilde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte I. Kuşakta ortalama çocuk sayısı 4,5 iken II. kuşakta 2,7 ve III kuşakta 1,4'tür. Bu durum bize annelerin üst kuşak annelerine oranla giderek daha az sayıda çocuk sahibi olduklarını göstermektedir.

III. Kuşaktan Yeni Nesil Anneler	Yaş	Çocuk Sayısı	Evde Doğum	Hastanede Doğum
Sibel	44	1	-	1 Sezeryan
Merve	35	1	-	1 Sezeryan
Bahar	28	2	-	2 Normal
Ebru	28	1	-	1 Sezeryan
Fidan	41	2	-	2 Normal
Seda	28	1	-	1 Sezeryan
Buket	37	2	-	2 Normal
Tuğba	29	1	-	1 Normal
Büşra	31	2	-	2 Normal
Ortalama	33,4	1,4	Yok	4 Sezeryan/ 9 Normal

TABLO 7- III. Kuşak Annelerin Evde ve Hastanede Yaptıkları Doğumlar ve Toplam Çocuk Sayısı

III. kuşak genç annelerden Merve (d. 1988) gebelik ve doğum sürecinin her aşamasında sağlık hizmetlerine kolaylıkla erişebildiğini şöyle anlattı;

“Hamile olduğumu öğrendim andan itibaren düzenli olarak sağlık hizmeti aldım, kalp atışları, cinsiyet öğrenme, tahliller, tarama testleri, kontroller düzenli bir şekilde hepsine gittim, sorunlu bir hamilelik yaşamadım, o yüzden de doktor ne zaman çağırırsa o zaman kontrole gittim, ve oğlumu Keçiören Devlet Hastanesi'nde sezaryen yoluyla doğurdum.” (Merve, 35)

Sezaryen ile doğum hızı, sağlık sektöründe dönemin getirdiği gelişmelerle birlikte artmaktadır. Bu artışın sebepleri arasında; kadınların eskiye göre daha ileri yaşta evlenmeleri, daha ileri yaşta gebe kalmaları, daha az sayıda çocuk sahibi olmak istemeleri, infertilite sorunlarının varlığı, “riskli gebelik” ve “kıymetli bebek” kavramının ortaya atılması yer almaktadır. Pek çok kadın normal doğum acısını çekmemek, sancı duymamak için hamile olduğunu öğrendiği ilk günden itibaren sezaryenle doğum yapmaya karar vermektedir. Bu yüzyılın başlarında sezaryenle doğum kadın hayatını kurtarmak için yapılan bir ameliyat iken, yüzyılın ortalarında, fetüsün hayatını kurtaracak düşük riskli bir operasyon olarak düşünölmeye başlanmış, yüzyıl sona erdiğinde ise hem annenin, hem bebeğin, hem de doktorun hayatını kolaylaştıracak bir işlem haline gelmiştir. (Şahin, 2009: 93-98)

Sezaryenin yanı sıra son yıllarda birçok ülkede alternatif doğum yöntemlerinden biri olan "Suda Doğum" artık gebelere bir başka doğum seçeneği olarak sunulmaktadır. Suda doğum; bebeğin su altında doğumu anlamına gelmektedir. Türkiye'de ilk suda doğum 1993 yılında gerçekleşmiştir. Doğumun birinci ve ikinci evresinde kullanılan suyun doğum ağrısını azaltma, doğum süresini kısaltma, epizyotomi ve perineal yırtıkları azaltma ve anne memnuniyeti artırma gibi yararları olduğu bilinmektedir. (Toker ve Ovalı Turan, 2015: 87-95)

Bu doğum şeklini deneyimleme fırsatı bulan genç annelerden Büşra'nın anlatısında eşinin de bu sürece dâhil olduğunu görüyoruz. Bir değişimin başladığına, babaların da doğumun bir parçası olduğuna Büşra'nın (d.1992) hikâyesinde tanık oluyoruz:

“İkisini de etlik Zübeyde Hanım doğum Hastanesi'nde normal doğum yoluyla kucığıma aldım. İlki de kolaydı ama ikinci çocuğumun doğumu kolaylıkla ve sağlıklı bir şekilde suda doğum oldu, Normalde özel hastanelerde ücretli yapılan bir uygulama ama o sırada benim doğum hikayem buna uygun olduğu için böyle de bir fırsatım oldu. Özel bir odaya alındık, böylelikle ilk kez eşim de doğuma şahit oldu.”(Büşra,31)

Kısaca gelişen bilgi ve teknoloji döneminin de etkisiyle III. Kuşak genç annelerin üzerinde “çocuğu için her şeyin en iyisini düşünen ideal anne” baskısının da olması sebebiyle onları çok boyutlu bir süreç bekler. Her şeyden önce ideal anneden hamilelik sürecini kendi isteğiyle başlatması ve çocuklarını planlayarak dünyaya getirmesi beklenir ki öncesinde bedenini hamileliğe hazırlasın. Örneğin kullanıyorsa sigara alkol tüketimini bırakmalı, sağlıklı beslenmeli, folik asit almalı vb. gibi. Sonrasında düzenli kontrollerle “sağlıklı bir hamilelik” geçiren anne adayının ilk zorlu sınavı, “normal mi? / sezaryen mi?” nasıl bir doğum gerçekleştireceği ikilemindedir.

Anne adaylarına doğum türleri hakkında bilgi verilip kararın anneye bırakılması beklenirken, çoğu zaman annenin nerede ve ne yöntemle doğuracağına karşılıp anne manipüle edilmektedir.

Nitekim Gökçen Beyinli “Elleri Tılsımlı” adlı eserinde hamilenin bir “hasta” olarak görüldüğü ve doğumun “hastane” ortamında, “normal” yolla yapılmasını buyuran bir kurguyu, devletin sağlık çalışanları yoluyla kadınlara telkin ettiğini belirtmiştir (Beyinli, 2014: 11-12). Dolayısıyla kadına özel ve doğal olması gereken hamilelik, doğum ve doğum sonrası dönem olarak kadınların deneyimleri gerektiğinde müdahale edilmesi gereken bir hastalık olarak konumlandırılarak patolojize edilmiş ve kamusal alana aktarılmıştır.

Tina Miller’ın “Annelik Duygusu” kitabında da bahsettiği gibi hamilelik, kadınların korku yoluyla manipüle edilmelerine çok uygun bir dönemdir ve tıbbî bilgi, otoriter bilgiye dönüştürülerek hamilelikten başlayarak annelere empoze edilir (Miller, 2010: 56-60). Çoğu zaman doğum esnasında karşılaşılabilecek risklerin fazlasıyla vurgulanması sonucu, kadınlar hastane dışında doğurmanın sorumluluğundan korkarak önerilenleri kabul ederler.

Modern anneden beklenen, adeta tıbbî bilgiyi sorgulamadan kendisine sunulan “iyi”ye iman etmesidir. Örneğin, hastane yerine evinde ebeyle doğum yapmak isteyen kadının “geleneksel kadın” olarak kodlanması işten bile değildir. Oysa aynı kadın sezaryenle doğurmayı tercih etse, bu kez de normal doğumdan korkacak kadar “kadınlığından kopmuş”, “fazla modern” ve “kolaycı” olmakla suçlanabilir. (Sever, 2015: 72-86)

3.1.5. Bir Garip Dilemma: Kız Çocuk veya Erkek Çocuk Doğurmak

Eski dönemlerde eğer bir ataerkil ailede kadınsanız, ancak bir erkek çocuk doğurarak gelininizin kayınvalidesi statüsüne yükselerek konumunuzu sağlamlaştırmanız mümkündü. Bu nedenle, ataerkil ailelerde kız ve erkek çocuğa farklı anlamlar yüklenir, ayrı bir rağbet ve taltif gören erkek çocuk soyun devamı, ailenin yaşlılıktaki güvencesi olarak görülürdü. Böyle ailelerde kadının statüsü, doğurduğu erkek çocukla güçlenir, erkek doğurmakla kadın itibar kazanırdı. Evlilik söz konusu olduğunda ise “*kız alınır, oğlan evlendirilirdi*” çünkü ataerkil geniş ailelerde kadınlar, erken yaşta, evlilikle erkek reisli o geniş haneye katılmaktadır. Bu ailelerde açık bir erkek çocuk tercihi vardır ve kız çocuğu değersizdir (Kandiyoti, 2011: 28).

Bir erkek evlat doğurması hane içinde bayram sevinci ile karşılanan I. kuşak anneannelerden Azize Teyze (d. 1946), bu dayatmalar sonucunda evlatları arasında cinsiyete bağlı bir ayırım yapmak zorunda kalmaktan duyduğu rahatsızlığı şöyle aktarır:

“Dört kızdan sonra oğlan doğunca sanki dünyalar bizim oldu, çok zengindik adeta, öyle bir şenlik havası ile karşılandı sülalede, oğlan çocuk diye. O sıra babası yurtdışından mama neyim yollardı, mama ile beslenen tek evladımdır. Ne ben kendim, ne de eşim, kız çocuk, oğlan çocuk ayırımı yapmadık, ama hani sülaleden, eltilerden, kayınvalideden ‘hep kızı var bir oğlan doğuramadı’ gibi sözler duyunca, oğlum bizde bayram sevinci ile karşılandı açıkçası. O baskılar ve dayatmalar, ana-babada evlat ayırımı yaptırıyor, ama biz içten hiç evlat ayırımı yapmadık kızı da bir, oğlu bir bizim için.” (Azize,77)

Dört kız çocuktan sonra bir oğlu olan I. Kuşak anneannelerden Naime Teyze (d. 1947) ise bir oğlan çocuk doğuruncaya kadar hem kızlarının hem de kendisinin önce hane içindeki diğer kadınlardan (kayınvalide- görümce, sonra çevredeki kadınlardan (komşu)ve en nihayetinde de kocasından yöneltile sözlü ve psikolojik şiddete nasıl maruz kaldığını aktardı;

“Düşüklerim oldu, bebeler kaybettim, sonra Allah verdi de sağlıklı, dört kızdan sonra bir erkek çocuğum oldu, ama o doğuncaya kadar neler çekmedik, kah zavallı kızlarımın kah benim yemediğimiz laf, kötek kalmadı. Kızlarım, görümcemin oğullarıyla dalaşsa, haklı dahi olsalar, laf hemen bize gelirdi. Kayınvalidem "Siz erkek çocuk doğurmaktan ve büyütmekten ne anlarsınız." derdi. Onu geç, arka komşum; oğulları pencereimin önüne işerlerdi, annelerine şikayet ettiğimde, "benim oğullarım erkek çocuğu, nereye işer işerler, senin kızların gibi eksik etek değiller ya" deyiverdi. O kadar üzüldüm ki anlatamam orada bekçiler vardı kadının bana bu şekilde bağıra çağıra bunları söylediğini duymuşlar, oğlum doğduğunda sevinçlerinden radyoyu açıp oynamışlar, hiç unutmam. Eşim de aynı kafa, aşağı kalır yanı yok, oğlan doğmadan önceki kızımın doğumunda yanımıza gelmeye tenezzül etmedi bile, kız çocuk doğurdum diye, görümceme para vermiş de, "çıkart getir şunları hastaneden" demiş, Gerçi bunu da görümcem başıma kaktı iki gün sonra, "kocan seni hastane köşelerinde bıraktı da ben geldim de çıkardım" diye. Derdim öyle çok ki hangisine yanayım. Eşim kendisi de ezdi, herkese de ezdirdi. Oğlanın doğumunda ise bir file dolusu meyve getirmiş, koydu başucuma, O kadar zoruma gitti ki hem ağladım hem de filenin içindeki bütün meyveleri hastane koridorlarına döktüm. Kız da senin evladın, oğlan da. Kızı olunca yüzüme bakmayan adam, oğlu olunca fileler dolusu meyveler seriyor önüme. Neyleyim ben o meyveyi, neyleyim ben senin babalığını.”(Naime,76)

Deniz Kandiyoti'nin "kadınların sınıf, kast ve etnik kimliğe göre çeşitlilik gösteren bir dizi somut kısıtlama altında saptadıkları stratejiler" olarak tanımladığı 'ataerkil pazarlık' kavramı (Kandiyoti, 2011: 201), kadının mevcut sistemde varoluş mücadelesini gösterebilmek açısından önemlidir. Naime'nin anlatısında cinsiyetlerinden dolayı pek çok toplumsal kısıtlamaya maruz kalan kadınların, aynı baskıları yeniden üreterek kendi hemcinslerine nasıl aktardıklarına bizzat şahit oluyoruz. Kandiyoti, kadınların yaşam döngülerinin farklı noktalarında belirli ataerkil senaryolara nasıl katlandıklarını ya da ne şekilde direndiklerini çözümlemeye çalışmıştır.

Kadınlar ataerkil düzenin örüntülerini farkına varmaksızın rıza göstererek, ses çıkarmayarak, değiştiremeyeceklerini düşünerek yeniden üretmektedir. Örneğin bu noktada erkek çocuğu sahip olmanın kendilerine ayrıcalık sağlayacağına öylesine inanırlar ki, sınırlı bir alanda da olsa otoritelerini meşrulaştırma imkanı sağlayan 'erkek çocuğu anası olma' idealini gerçekleştirmek için uğraşırlar. Bu bakış açısı, kadınları erkek çocuk doğuruncaya kadar doğum yapmaya itmektedir. (Kandiyoti, 2011: 201)

Erkek çocuk annesi olamamanın eksikliğini yaşadığı için defalarca, farklı şekillerde hane içindeki hemcinslerinin psikolojik şiddetine maruz kalan I. kuşak anneannelerden Latife Teyze'nin (d.1963) hikayesi kadınların ataerki düzeni ne şekilde yeniden ürettiklerini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

"Pek çok defa kız- oğlan ayrımı ettiler, psikolojik olarak yıprattılar beni, ben de kayıinvalideme ahdettim, oğlan doğurana kadar gerekirse ölene kadar çocuk doğuracağım dedim. Ölürsem öleyim sana iddia doğuracağım dedim. Beş kızdan sonra oğlum doğunca, kaynanamla eltim açtılar hemen kundağı, baktılar ki oğlan, eşime oğlum bu çocuk senin değil dediler, çünkü bu kadından bir oğlan doğmaz, bunun makinesi oğlan yapmaz, bu çocuk bizim değil dediler, benim uydum akıllı eşimin aklına bunu soktular, aramıza betondan bir duvar ördüler. Sonra hastaneden topuk kanı alınması gerekiyor diye aradıkları zaman götürdüğümüzde eşim DNA testi yaptırmış orada bana söylemedi ama anladım, İşte benim eşime kinim de hıncım da bundan, çok üzüldüm, çok büyük hayal kırıklığına uğradım. Bir onun yaptıklarına bak, bir de benim emeklerime. Hangi hatasını affedeyim, hangi emeğime yanayım. Hastaneden testi alıp ailesine gösterdi de susturdu onları.

Sonra özür diledi ama ne fayda. Benim karım yapmaz diyemedi. Cürmü hatasından büyük, işi bahane edip hem beni çocuklarımla bir başıma bırakıp giderdi, aylar yıllar gelmedi, hem de güvenmeyip beni karalayan anasının sözüne uydu. Ben o yokken bırakıp gitmedim, boş evleri boş ümitlerle bekledim, evim, ailem, yuvam diye sarıldım, birimi bin etmeye çalıştım, anne-babamın verdiği bir ineğe kömürlükte bakarak bir sürü inek ürettim.” (Latife, 63)

I.Kuşak anneannelerden Zeynep Teyze’nin (d. 1955) anlatısında erkek çocuk doğurma ideası öyle bir tabulaşmış ki, sanki yemek, içmek, nefes almak gibi sıradan hayati ihtiyaçlar dahi sadece erkek çocuk doğurma potansiyeline sahip bir kadına ait ayrıcalıklı gibi öne sürülmüştür. Kadına bu konuda hemcinsleri tarafından uygulanan baskının bir başka boyutuna şahit oluyoruz;

“Üç kızdan sonra bir erkek evladım doğdu ama erkek evladımı kucağıma almadan önce gerek doğrudan, gerek dolaylı yollarla bir şekilde hep ima ettiler ‘*Hep kız oluyor hiç oğlu olmuyor*’ şeklinde. Mesela bir gün oturduk, bütün eş dost erişte kesiyoruz. O zaman da oğlana 5 aylık hamileyim ama cinsiyet belli değil tabi "az ye sanki yine kızın olacak değil mi?" şeklinde konuştular, güлüştüler, benim gücüme gitti tabi. Ama eşim inançlı adamdır, ondan bu konuda hiç bir serzeniş duymadım, sağlıklı olsun eli ayağı düzgün olsun da kız erkek fark etmez dedi hep.”(Zeynep,68)

I.Kuşak anneannelerden Gülsüm Teyze (d. 1938) anlatısında, geniş ailede yaşamının beraberinde getirdiği olumsuzlukları deneyimleyerek, diğer aile üyelerinin her şeye müdahil olmaları ve kendilerinde her konuda söz söyleme hakkı bulmaları neticesinde, ayrı ayrı hane içindeki erkeklerin ve hemcinslerinin bu yöndeki baskısını şöyle aktarır:

“Eşim de, ben de evlatlarım arasında kız oğlan ayrımı yapmadık ama kayınvalidem çok başıma kaktı, üçüncü kızımdan sonra her zaman k****k doğuruyorsun demişti bana. Çok gücüme gitti. Hepsi dediler, elim ayrı, kaynatam ayrı, hep kız hep kız diye, demezler mi. Üç kızdan sonra oğlan doğdu, hep kız olur diyenler oğlan olunca da ne sevindiler ne bir şey dediler, yani bravo deyip madalya takan olmadı kimin nesine gerek, o zaman başta niye konuştunuz. Yalnız kocam şöyle söyledi "oğlan oldu diye sevinmem, kız oldu diye yerinmem, evladın kızı oğlanı olmaz, hayırlı, sağlıklı, ömürlü olsunlar" dedi.” (Gülsüm, 85)

II. Kuşak annelere geldiğimizde gittikçe modernleşen bir toplumsal yapı oluşmaya başlamış ve geniş aileler giderek yerini çekirdek ailelere bırakmıştır, bunun da etkisiyle var olan katı cinsiyetçi çocuk ayrımının yerini giderek daha hoşgörülü ve eşitlikçi bir tutumun aldığını gözlemliyoruz. Orta kuşak annelerden Leyla (d. 1976) şöyle aktarır:

“Hiçbir zaman ayırım olmadı. Kız erkek ayrımı yapılmadı, ben de eşim de ayırım yapmadık, ailelerimizde de bu konunun lafı dahi edilmedi. Kız erkek ayırt etmeksizin hepsinin değerleri aynı gözümüzde.”(Leyla,47)

II.kuşak annelerden iki kız çocuk annesi Belma (d. 1966) ciddi bir baskı yada rahatsız edici bir üslupla karşılaşmasa da Türk toplumundaki erkek ve kız çocuk sahibi olmanın anneler arasında farklı statülere yerleşmiş algıların ağırlığını hissederek bir erkek çocuğunun olmasını aslında kendisinin istediğini şöyle aktardı;

“Ben eşimden hiç duymadım keşke oğlumuz olsaydı diye, eşimin ailesi de benim yüzüme karşı hiç bir şey söylemedi keşke erkek torunumuz olsaydı vesaire diye, ama kayınvalidem bir tane daha doğur da belki üçüncüsü oğlan olur diye söyledi samimi ve iyi niyetli bir şekilde. Ben de asla iki tane kızım var keşke bir oğlum olsaydı diye hiç kederlenmedim ama erkek çocuğum olmasını da isterdim. Bunu ben neden söylüyorum, çalışan, okumuş, objektif düşünen, toplumda çabalayarak tırnaklarıyla bir yere gelmiş tahsilli bir kadın olarak bunu söylemem yadırganıyor, ama bunu söylememin sebebi Türk toplumunda bence kız çocuk sahibi olmakla erkek çocuk sahibi olmak değişik bir statü oluşturuyor kadınlar arasında. Bunu ben hissettim iki kız çocuk annesi olarak, direkt söylemle olmasa da bu bana hissettirildi. Kadınlar arasında çocuğu olan bir anne ile çocuğu olmayan evli bir kadının toplumdaki statüsü bence çok farklı oluyor hatta erkek çocuğu olan bir anneyle kız çocuğu olan bir annenin bile toplumdaki hiyerarşik statüsü farklı bunu ben bizzat hissetmiş biriyim. Aslında bunu herkes hissediyor sanki sessiz bir sözleşmeyle bu sabitleşmiş ve hiç kimse dile getirmiyor. Bekâr kadın, evli ve çocuksuz kadın, evli ve çocuklu kadın, evli ve kız çocuk sahibi olmuş ya da evli ve erkek çocuk sahibi olmuş kadın gibi. Bir sonraki basamak kayınvalideler. Mesela kızım evlendi, statüm kız annesi, damadımın annesine göre kendimi daha düşük bir statüde hissediyorum, kızımın evinde dünürüm kadar kendimi özgür hissetmiyorum, aman yanlış bir şey yapmıyayım diye sürekli tetikteyim.

Neden? Toplumsal algılar yüzünden! Değişik değişik statüler var maalesef, ama hiç kimse bunu dile getirmiyor, sessiz bir sözleşme içerisinde bu yürüyüp gidiyor yüzyıllar boyunca. Mesela benim eltimin iki oğlu var, bana habire ablacım çok şanslısın iki tane kızın var diyor, aslında bunu söylerken bile duruşunda bir mağrurluk, sesin de bir gurur, tersini yani iki oğlu olduğunu vurgulayıp ilan etmeye çalışıyor.” (Belma,57)

III. kuşak annelere gelindiğinde ise bu ayrımın ailede geçim ve dirliği zedelemesine mahal vermemesi, kendisi de birilerinin kız çocuğu olan anneye karşı incitici bir tutum oluşturmaması açısından söyleme dökülmediğine genç annelerin anlatılarında şahit oluyoruz. Bu cinsiyet ayrımı tamamen kaybolmasa da her doğan çocuğun kız erkek fark etmeksizin iyi dileklerle karşılandığını, eş, dost, akrabalar arasında erkek çocuğun doğumuna karşılık içten içe gizli bir sevinç varsa da bunun alenen dile getirilmediğini gözlemliyoruz. Bir oğlu olan genç anne Seda bu durumu şöyle aktarır:

“Erkek çocuk olduğu için bunu bana hissettirmediler belki ben kırılmayayım diye ama herkesin bilinçaltında yatan gizli bir sevinç hissettim gerek eşimin ailesinde olsun, gerekse eşimde olsun. Ama bu bende yoktu yani ben sağlıklı olmasını dilemekten başka hiçbir şey hissetmiyordum ama erkek çocuk olmasının verdiği gururu eşimin ailesinde hissettim.”(Seda,28)

3.1.6. Lohusalık Dönemi Yardım ve Destekler

Kadının annelik rolüne adım attığı gebelik, doğum ve lohusalık dönemleri; biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimler açısından dönüm noktası niteliğinde hassas dönemlerdir. Bu dönemlerde anneler; mutluluk ile üzüntüyü, cesaretle kaygıyı, yalnızlıkla birlikteliği aynı anda yaşayıp pek çok zıt duygunun bir arada olduğu bu duygusal dalgalanma dönemlerinde yakınlarından destek beklerler. Lohusalık hali annenin hayatında her zaman yaşamadığı olağanüstü hallerden biri olarak düşünülürse bu gibi kriz durumlarında doğal olarak anneler aile üyelerinden dayanışma beklerler. Bu destek kadının anneliğe uyum süreci ve anneye bebeğin sağlığı için önemlidir. I.Kuşak anneannelerden Gülsüm Teyze (d. 1938) bu dönemde kimseden destek alamadığını belirtti;

“Lohusalık döneminde dinlenmek nerede yavrum akşam doğurdum sabah işe yarıştım. Anam da gelemedi bana destek olmaya onun da işi gücü başından aşkındı ırgatlık yaparlardı akşam doğurdum sabah kendi lohusalığımdan kalan esvaplarımı yıkamaya gitmiştim bebeğimi tek başına bırakarak.”(Gülsüm,85)

I.Kuşak anneannelerden Latife Teyze (d. 1960) ise destek şöyle dursun bebeğinden ayrılmak zorunda kalarak bu dönemde yapılması güç işlere koşulduğunu, kız çocuk doğurduğu için onun bu sürecine hassas davranıp destek olmadıklarını şöyle anlatır:

“Hastaneden doğum yapıp gelirdim kucağında bebekle eve, hadi hadi ver bebeyi bize de sen tarlaya git derlerdi, kaynanam, eltilerim destekleyecek yerde erkeklerle beni tarlaya yollarlardı, “ee noldu gı, oğlan mı doğurdun” derlerdi, sanki kız doğuran ananın lohusalığı, ağrısı, acısı olmaz.” (Latife, 63)

Kocasının ailesiyle birlikte yaşamak zorunda olan kadın, bu dönemde destek olarak hane içindeki diğer kadınların insafına kalmış durumda. Ayrıca o dönemlerde doğum genelde evde ve normal bir şekilde olduğu için, hane içinde kalıp da hastane gibi daha kamusal bir alana yayılmadığından sıradan bir rutin olarak sayılıyor, hane içindeki diğer kadınlar tarafından da gereken hassasiyet ve önem verilmiyordu. I. kuşaktan Azize Teyze (d. 1946) anlatısında bu durumdan şöyle bahseder;

“Zaten kayınvalide ile eltilerle birlikte oturuyordum, lohusalık döneminde eltiler, kayınvalidem hepsi vardı ama tabii bugün doğum yaptıysam, ertesi gün işlere koştururduk, öyle nerede dinlenmek, şimdiki gibi prensesler gibi lohusalık hayatı yaşamak. Birlikte yaşıyorsun eltiler arası sürtüşmeler, didişmeler var, Bir sabah yattıysan akşamına kalkıyorsun, akşam yattıysan sabahına kalkmak zorundasın ertesi gün işe koşturuyoruz. Hatta çocuk doğduktan 10 gün sonra beni beklemişler, sebzeleri toplamaya gitmemişler bostana, 10 günlük çocukla bostana sebze meyve toplamaya gitmiştim. Destek ne arar, Anam geldi de hani geçmiş olsuna gelir gibi geldi doğumdan sonra, bebek görmeye geldi, öyle başımda duramadı, bana destek olamadı, zaten kendisi rahatsızdı. Yardım mardım istemez, ah bi rahat bırakalardı o da yeterdi.” (Azize, 77)

I. kuşak anneannelerin anlatılarında genelde geniş ailede yaşadıkları için kendi annelerinin onlara lohusalık döneminde yardım için gelemediğini görüyoruz. I. Kuşaktan Naime Teyze (d. 1947) lohusalık döneminde çocuk yaştaki büyük kızının bu dönemde hem kendisine hem de kardeşlerine yardım ettiğini belirtti:

“Lohusalık döneminde bana hiç kimse yardım etmedi, hastaneden çıkar kendi kendime bakar çocuğumla ilgilenirdim, sadece küçük çocuklarımda büyük kızım yardım etti, o büyük olunca ablalık yaptı kardeşlerine. Onun doğumunda ise hastaneden taburcu oldum geldim, onlara yemek yapmaya başladım. Bırak yardımı, yük olmasalar o da yeterdi. Kayınvalidem merhametsiz idi gelin onun için köle demekti. Annem de gelemeydi yardıma, hem birlik oturuyoruz diye hem de uzak, onun da kendi işi başından aşkındı, ancak koyun sağmakla meşguldü, evde gelin, bebe, belik, bir sürü ilgilenmesi gereken şey var.” (Naime,76)

I. Kuşak anneannelerin lohusalık dönemindeki yazgıları her ailede aynı değil tabi ki de, hane içindeki diğer kadınlar (kayınvalide, elti, görümce) tarafından destek gören şanslı annelerimiz de vardı. Lohusa annenin çabuk ayağa kalkması için kayınvalidesi tarafından uygulanan geleneksel yöntemleri ve o dönemde anne ile bebeğe herhangi bir zarar gelmesin diye aldıkları tedbirleri Ayşe Teyze (d. 1941) şu şekilde aktardı:

“Sadece bir gün yattık, kaynanam altımıza, apış aramıza, karnımıza toprağı ısıtıp ısıtıp koyardı, o işte temizlerdi tüm vücudu, kendimize çabuk gelir, ayağa kalkardık. Al basmasın diye başımıza al yazma bağlardık, lohusa ana ile bebek odada bi başına konmazdı, gece ışık sönmezdi. Eltilerim de yardımcı oldular, yataktan erken kalktım ama bir haftaya kadar işe güce elimi sokturmadılar sağolsunlar, kendimle ve bebekle ilgilendim.” (Ayşe,72)

Eskiden yaygın olan geniş ailede yaşam şekli bu alanda da kadının aleyhine işlemekte ve kocanın ailesinin yaşadığı eve kadının annesi, lohusalık döneminde dahi kızına destek olabilmek için gelememektedir. Bu noktada çocuklarının ileriki evlilik hayatları da düşünülürse kız annesi olmakla erkek annesi olmak arasındaki farklar ister istemez anneler arasında gizli bir statü oluşturmuştur. Bu durumda özetleyecek olursak I. kuşak anneanneler döneminde ya lohusa anneye destek veren kimse olmamış ve anne bebeğine de kendisine de kendi imkanlarıyla bakmak zorunda kalmıştır, yada kocasının ailesiyle birlikte yaşadığı için o hane içindeki kadınlarla sınırlı destekten faydalanabilmiştir.

“Anam bana bakmaya nasıl gelsin birlik eve, Kaynanam destek oldu, ezeli doğum yaptığın ertesi gün normal hayata dönülürdü, öyle yatak döşek yatmak nerde. Dinlenemedim, ama hemen işe de koşturmadılar.”(Zehra,78)

II. Kuşaktan orta nesil annelerin lohusalık dönemlerine bakacak olursak artık yavaş yavaş geniş aile ile yaşamak azaldığı için, kocasının ailesinin bir sokak ötesinde yada altlı üstlü aynı apartmanda da olsa çekirdek ailenin kendilerine ait bir özel alanı olduğundan bir üst kuşaktaki müdahalelerden bir nebze daha müstesna, yarı bağımsız bir aile yapısı gözlemliyoruz. Böylece kadının annesi lohusalık sürecini atlatması için kızına destek olmak için gelebiliyor. Orta kuşak annelerden Leyla (d. 1976) bu durumu şöyle anlatır;

“Annem geldi lohusalığımda o yardım etti, zaten kayınvalidemlerle altlı üstlü oturuyoruz o da destek oldu, çalışmak zorunda kalmadım, ama öyle gönlümce yatıp dinlenemedim de, lohusalık bitmeden gelen giden çok olurdu, eş, dost çok kalabalık olurduk bazen.”(Leyla,47)

Geniş aileden uzakta kendine ait bir evi olduğu halde bu seferde hiç destekçisi olmayan, üstelik büyük şehirde iş sahibi olsunlar diye gönderilen kocasının bekar erkek kardeşlerinin de bakımı üzerine yıkılan orta kuşak annelerden Ayten Teyze'nin (d. 1960) anlatısında ise; kadının sırf kadın olduğu için gücünün ötesinde üstlenmek zorunda kaldığı iş yükü ve angaryalar dikkatimizi çekiyor. Böyle hassas bir döneminde desteğe ihtiyacı olabileceği hiç düşünülmeyen kadından tam tersine hizmet bekleniyor;

“Lohusalık zamanında hiç kimse destek olmak için yanımda yoktu. Üstelik başımda iki tane bekar kaynım vardı, bir de kocam vardı. Çocuğu doğurup hastaneden geldim ki dinlenmem gerekiyor, ama nereden, her yer çamaşır, bulaşık. Evdekiler aş, ekmek ister. Birlik değildik ama eşim en büyük çocuk olduğu için diğer iki küçük kaynımı da yanıma gönderdiler Ankara'ya, bakacaksın bunlara dediler, onlara hem yengelik hem analık ettim. Sonra su taşımaktan lohusa iken hastalandım bir hafta çocuğuma zor baktım o halde. Şimdiki gibi prensesler gibi lohusalık yaşamadım, ben yatayım oturayım diyemezdik o zamanlarda böyle bir hak tanınmazdı. Mecbur o işi yapacaksın kadınsın, o eve gelin gitmişsin, artık tamam hizmetçisin, senden başka yapan olmazdı.”(Ayten,63)

Hikâyenin en başı yani evlilik süreci göz önünde bulundurulursa toplumumuzda yaygınlaşmış “kız almak” anlayışı, kadının erkeğin soyadını alması ve erkeğin ailesiyle birlikte aynı evde yaşamasıyla da birleşince kadın artık resmi olarak elde edilmiş bir mülkiyet haline dönüşebilmektedir. Böylelikle erkeğin ailesi ona fikrini hiç sormaksızın gelinleri üzerinde her türlü tasarruf hakkını kendinde bulabilmektedir. Ailelerin ve kişilerin sosyal statüleri ve eğitim düzeylerine göre bu durumun boyutları ve şiddeti değişkenlik gösterebilir. Örneğin ayrı bir evi olan ve çalışan orta kuşak annelerden Belma Teyze’nin (d. 1966) anlatısında, lohusalık döneminde anne ve bebeğe kimin bakım vereceği sorunsalı gündeme gelmiş, bu dönemde kendi annesinin yanında olmasını istemesine rağmen tatsızlık çıkar endişesi ile bunu dile bile getirememiştir;

“Bana yardımcı olacak olan çok kişi vardı etrafımda lohusalık döneminde, ama lohusalık sendromu yaşadım, çünkü bizim toplumumuzda lohusa kadınlara bakış açısı çok farklı, insanlar acımasız ve anlayışsız davranabiliyor, bu tutumlar özellikle okumuş ve tahsilli kişileri lohusalık sendromuna itiyor, ben bunu bizzat yaşadım. Ben bu süreçte yanımda annem kalsın istedim haliyle, meğer görümcem kalmak istiyormuş kendisi bekar, hiç daha anne olmamış çocuk nasıl tutulacak bilmez, ki öyle olmasa bile ben annemin kalmasını tercih ediyorum. Bu erkek taraflarında böyle bir anlayışsızlık maalesef mevcut, pragmatik faydadan ziyade böyle bir sürtüşme durumu var. Bırakalım anne kiminle rahat edicekse onunla kalsın diyemiyorlar. Neyse görümcem 40 gün lohusalık çıkana kadar benimle kaldı da bu olay böylelikle kapandı” (Belma,57)

Orta kuşak annelerden Cennet Teyze’nin (d. 1966) anlatısında ise lohusalık dönemlerinde ihtiyaç duydukları anda annelerinden ziyade kız kardeşlerin de birbirine destek olduklarına şahit oluyoruz:

“Lohusalık döneminde annemin de kendi evinde işi gücü, çocuğu çoluğu olduğu için o çok destek olamadı. Kız kardeşlerimin hamileliğinde ben gittim onlara, onlar da bana geldi birbirimize o şekilde destek olduk” (Cennet,57)

III.Kuşak annelerin lohusalık dönemlerine bakacak olursak kendi çekirdek ailelerine ait bağımsız bir yuvaları olan anneler artık bir önceki kuşağa nispeten daha iyi durumdalar ve hem kendi anneleri, hem de kız kardeşleri bu dönemde onlara rahatça destek olabilmektedir;

“Lohusalık döneminde annem yanımdaydı o desteğini hiçbir zaman esirgemedi, nitekim hamileliğimin son bir buçuk - iki ayında sorunlu ve zorlu bir süreçten geçtiğim için annem o dönemde de zaten yanımdaydı. Bebeğimin karnımda ölme ihtimali vardı, doktorlar apar topar hemen bebeği almak zorundayız deyince çocuğum normalden daha erken doğdu, dolayısıyla bu süreçlerin tamamında annem hep yanımdaydı. Hatta hiç unutmam oğlum ilk doğduğunda o kadar küçük bir bebektir ki prematüre olarak doğduğu için il dışından kız kardeşim geldi yardıma, yıllık iznini bizim için kullandı sağ olsun, tekrar işine geri döndüğünde toplam 7 buçuk 8 kilo vererek dönmüştü. Dolayısıyla gece gündüz hiç uyumadan teyzesi de bize çok destek oldu lohusalık dönemimde.” (Sibel,44)

Genç kuşak anneler ihtiyaçları olup olmadığını ve tercihlerini artık rahatça dile getirebilmektedir;

“Lohusalık döneminde sezaryenle doğum yaptığım için ilk bir haftalık dönemde annem yardımcı oldu, hem ben toparlandım, hem de bebeğin toparlanmasına yardım etti. Bir haftalık süre dolduktan sonra ben çocuğa da kendime de kendim baktım, başka kimse istemedim yanımda çünkü ben bebeğimle baş başa kalmak istedim.” (Merve,35)

İlerleyen zamanla birlikte genç kuşak anneler daha iyi koşullara sahip olsalar da ataerkil düzlemdeki geleneksel aile yapısının etkileri hala gözlenmektedir. Oğlunun evinde gelinin annesinin daha aktif bir rol aldığını ve lohusalık döneminde onun desteğinin daha tercih edilir olduğunu gören ve ikinci planda kalmayı hazmedemeyen kayınvalidenin makamının gereği olan ezberini bozmadığına genç annelerden Seda'nın anlatısında şahit oluyoruz:

“Lohusa dönemi benim için anlatılmaz yaşanır dedikleri bir dönemdi. Aslında doğumdan sonraki 2-3 gün çok mutluydum, pozitif bir anneydim, ben ameliyathaneden gülerek çıktım hatta eve geldim gülüyorum çok pozitifim. Beni travmaya sokan şeyler bu noktadan sonra gelişmeye başladı. Neyse hastaneden eve geçtik, annem tabi ki her zamanki gibi başımda, kayınvalidem de görümcem ile birlikte sonradan geldiler. Onların geldikleri sırada ben kuzenimle görüşüyordum, o da yeni bir anne, çocuğumu emzirmek için uyandırmakta zorluk çekiyorum, ondan fikir alıyorum nasıl uyandırabilirim, nasıl emzirebilirim, ne yapmam lazım gibi o da bana telefonda anlatıyor. Onların tam geldikleri sırada ben telefonla görüşüyor olduğum için hoş geldin dememişim, sonrasında da bebeği falan sevmeye kalktıkları için dememişim. Ama hiç farkında değilim, o sırada aklımdan gitmiş hoş geldin demediğim için kayınvalidem bana parmağını sallaya sallaya "sen bize hoş geldin demedin, 40. gün çıksın ben sana gününü gösteririm" demeye başladı. Benim hoş geldin dememe ne gerek var, sonuçta doğum yapıp gelen benim, yani anlayamadım değişik bir zihniyet, burası senin de evin sonuçta, kim kime hoş geldin diyor, Sonra çocukta sarılık olma riski vardı. Çocuğu emzirmek, beslemek için uyandıramıyoruz. 4 saat oldu çocuk hala uyanmıyor. Ben tabii ister istemez sinirlendim, üzüldüm, ağlamaya başladım. Gelip kızım sakın ol diyeceği yerde, üstüne üstlük "ne oldun, herkes senin için çırpınıyor, ne oluyorsun" diye elini beline koyup da üzerime yine gelince, bende film koptu. Sonrasını hatırlamıyorum, ağlama krizine girmişim, çok değişik bir psikolojiydi. Bebeği falan atmışım yatağın bir köşesine. Ağlamak istemediğimi hatırlıyorum ama kendime de engel olmadığımı da hatırlıyorum resmen zorla bir lohusalık travmasına itildim. O günden sonra uyuma sorunları yaşamaya başladım, nefesim kesilerek uyanıyordum, bu yaklaşık 3 ay falan sürdü belki de çok genç ve tecrübesiz olmamın verdiği bir şey. Oysa ki bu kadar basit bir şeyi belki de kafama hiç takmamalıydım. Sonuçta benim sağlığım ve bebeğimin sağlığı önemliydi, ama inanır mısınız cehaletin olduğunu bildiğiniz halde bazen onunla savaşıyorsunuz, o girdabın içine sürükleniyorsunuz. İşte ben de aynen öyle oldum. Kayınvalidemin suratı 40 gün boyunca hiç düzelmedi, annelere de yaptı yapacağını, onları koymaktan beter etti, annem gidince ben iyice kötü bir hale geldim. Dayanağım, tutanağım, bana yardım eden kalmadı gibi hissettim, insan zor durumda yanında annesini ister.” (Seda,28)

3.1.7. Lohusalık Döneminde Anne ve Bebek İçin Uygulanan Ritüeller

Sosyolojik ve biyolojik öneminden dolayı birçok toplumda doğum ve sonrası lohusalık dönemi anne ve bebek için hassas ve riskli bir dönem olarak kabul edildiğinden doğum sonrası gerçekleştirilen bazı uygulamalar anne ve bebeği korumaya yöneliktir. Çeşitli kültürlerde bu dönem 21 ila 40 gün sürmektedir (Dennis, Fung, vd., 2007: 493).

Doğumdan sonra bebeğin sağlığına yönelik, kötü ruhlarla ilişkili olduğu düşünülen, nedeni bilinmeyen tehlikeleri önlemek amacıyla gerçekleştirilen bazı ritüellerin temelinde kan tabusu olduğu görülmektedir. Bu nedenle ritüel olarak temizlenme önem taşımaktadır (Adamson, 1985: 181). Doğumdan sonra gerçekleşen temizlenme veya arınma ritüelleri sembolik olarak, görülmeyen ruhani ve ahlaki kötülüğün vücuttan bir kir gibi atılmasını sağlamakta (Tylor ve Hertz'den Akt. Köse, 2017:178), ve tehlikeyi ortadan kaldırmaktadır. Çoğu kültürde anne ve bebeğin 30-40 günlük dinlenme dönemi yıkanma ritüeli ile son bulmaktadır ve böylece tehlike geçmektedir. Anne ve bebeği topluma kabul edilmektedir (MacCormack'tan Akt. Köse, 2017:179). Dolayısıyla bu inançlara paralel olarak bizim kültürümüzde de arınmanın dinen uygun ve sağlık açısından da faydalı olduğu düşünüldüğü için görüştüğümüz üç farklı kuşaktan annelerin hepsi de bebeğin doğumunun 20. günü veya yaygın olarak 40. günü bu yıkanma ritüelini yaptıklarını söylediler. Lohusalık döneminde banyo ritüelini yapan Gülsüm Teyze (d. 1938), işten güçten başkaca özel kutlamalar ve ritüeller yapamadığını belirtti.

“Kendim de çocuklarım da kırk suyuna girdik, üstümüzden ağırlık gitsin diye Ama öyle kutlamalar nerede yavrum işin gücün arasında derin ya dinlenmeye vakit yoğudu. Bir dene anam yorgan getirdi, işte onunla bütün çocuklarımı büyüttüm, yarısını altına serdim yarısını üstüne serdim öyle büyüdü gitti yavrular.”(Gülsüm, 85)

Anadolu'nun kimi bölgelerinde, yeni doğum yapmış lohusa kadınlara görünen, onların korkmasına, hasta olmasına, hatta ölmelerine neden olan, yeni doğmuş bebeklere de zarar veren, halk arasında alkarısı ya da albasması adı verilen kötü ruhlu habis varlıkların olduğuna inanılmaktadır.

Seyfi Karabaş'a göre alkarısı; erkeklerle uyum içine giren kadınlarla ve meyvelerine (çocuklarına) düşman kötü bir ruhtur. Bir başka deyimle, alkarısının erkeklerin üstünlüğü demek olan babaerkil düzen içinde erkeklere karşı olumlu tutuma giren kadınlara ve o düzenin sürmesini sağlayacak çocuklara karşı adeta bir "yeraltı" savaşını sürdürdüğüne inanılırdı. (Karabaş, 1999: 402). Alkarısını yakalayanların evi albasması ocağı adını alır, doğum yapan kadınlar bu evi ziyaret ederler. Kendilerine de albasmamaları için evin ocağından kül alırlar (Alptekin, 1993: 126-133). Bu inançlara paralel olarak İç Anadolu'da da albasmasının annelere ve bebeklere zarar vereceği korkusu özellikle I. Kuşak anneanneler döneminde yaygın görülmektedir. Nitekim I. Kuşaktan Zeynep Teyze (d.1955) bize lohusalık döneminde aldığı tedbirleri şöyle anlattı:

"Yavrum bizim zamanımızda artık eski kafalılık mı dersin bilmem de "kırk gün lohusanın kabri açık olurmuş" derler "kırkı çıktı korkusu çıktı" derler. Lohusayı bi başına kırk gün yalnız komazlar, lambasını geçirmezler; albasmasın, alkarısı gelmesin diye. Albasması lohusaya farklı farklı gözükürmüş, kadın kılığına girene "Alkarısı" derlermiş. Alkarısı lohusanın yatağının üzerine çıkıp lohusayı korkutur, nefessiz bırakırmış. Evveli anam anlatırdı, lohusayı albasmasın diye, ayakucuna kocasının kıyafetlerini koyarlarmış, çünkü al karısı erkekten çekinirmiş. Aman ne bileyim o zamanlar bu adetlerin hepsini yapmadım emme anaya al yazma bağlarmış al basmasın diye dediler, örtündüm al yazma, bebenin yüzüne de sarı yazma ört dediler sarılık olmasın diye, örttüm. O zamanlar öyle addetti, ne bileyim. Gerçi anam ocakmıştı, okuduydu bana da, bebelere de. Sonra 40 gün geçince hane bereketli, çocuk kısmetli olsun diye çocuğun kırkı dolunca bir tane altını, yüzük de olur, ipe bağlarlar, o altını 40 kere suyun içine bandırıp bandırıp çıkarırlar, o suyla hem bebeği hem anneyi yıkarlar. Biz de 40 suyuna girmek böyle olurdu, böyle yaptık. Sonra da kırk uçurmaya gider anne yıkandıktan sonra bebeğiyle birlikte, hatta ilk çocuğumun adını 20 gün koyamadık 20 gün adsız gezdi de köye 40 uçurmaya gittiğimizde kaynanam koydu adını. Çubuk tarafında beşik geleneği varmış doğumdan sonra bebeğe hediye getirilmiş, ama kayınvalide taraflarımın işleri güçleri çok yoğundu dolayısıyla böyle bir şey düşünemediler. Bizim tarafımızda böyle beşik geleneği yok sadece anneye, babaya, bebeğe hediyeler getirilir. Annem de bebeğe yorgan diktirmiş, kıyafetler giysiler almış, Bana, eşime giysi kıyafet almıştı, bu şekilde annem gönlümüzü almıştı. Yok dış hediğiymiş, yaş günüymüş, balonlar mumlar öyle adetler yok yavrum bizde." (Zeynep,68)

Ankara yöresinde lohusalık döneminde; lohusa annenin anne-babasının ve akrabalarının bir araya gelip bebek beşiğini donatarak lohusanın evini ziyaret etme adetinin olduğuna, ayrıca “kırk uçurma” diye bilinen kırk gün dolduktan sonra anne ile bebeğinin ilk kez dışarı çıkarak bir akrabasının evini ziyaret etme adetinin olduğuna da anlatılarımızda rastlıyoruz. Tabi ki bu adetler I. kuşak annelerden günümüze gelinceye kadar değişime uğrayıp etkisini kaybetse de Halime Teyze (d.1959) anlatısında bunları şöyle aktarır:

“Anam tarafı bebek beşiği yaptı tüm çocuklarıma. Ezeli öyle adetmiş, Nasıl olur dersin, bebek doğduktan sonra bebek için gerekli ne varsa işte bebek beşiği, yorganı, yastığı, kıyafetleri, lohusanın babası ya da dayısı tarafından alınır. Beşik takımının gideceği söylenerek, akraba ve konu komşu eve davet edilir, bebeğin babası, amcası, anası, dayısı, ebesi, takkasına altın takarlar, takkayı da beşiğin içine koyarlar. Akrabalar da hediyelerini beşiğin üstüne koyarlar. Beşiğin üzerine al bürümcük örtülür. Beşiği taşıyacak hamala börek yapılır ve lohusanın evine doğru sokakları dolanarak beşik götürülür. Orada bulunanlar kapıya çıkıp bakarlar “amanın beşik gidiyor kime ki?” derler. Lohusa evi, yatağı hazırlanır, konu komşular dua okurlar, birkaç sofraya yemek hazırlanır. Beşik gelince ortaya konur, çocuğu çok olan bir kadın bebeği alır, beşik etrafını üç kere dolandırır, “uğurlu, kıdemli olsun, kısmeti gür, nasibi bol olsun, analı babalı dört gözle büyüsün” sözleriyle bebeği yatırır. Sonra misafirler gidince de kızın kaynanası bebeği, nazar olmaması için kalkar okur. Bizde böyle yaptık. Bi de kırk uçurma var. Kırk gün evden dışarı çıkmazdık, 40 gün dolunca kırk suyuna girerdik, ilk kez dışarı çıkar, birine misafirlğe kırk uçurmaya giderdik, onda da ben hep anama giderdim, yakın eş dost akraba da olur tabi. Ev sahibi çocuğun yüzüne un sürerdi ki saçına sakalına aklar düşene kadar uzun ömrü olsun diye dua ederdi. (Halime,64)

I. Kuşak annelerin hepsi de bu ritüelleri eksiksiz yapmış değil, geleneksel kalabalık geniş aile yaşamı ve aile bireylerine düşen ağır iş yükü lohusalık döneminde anne ve bebeğe gereken özeni gösterilmesini engellemiş, doğumlar bir nümayiş havasında değil de sıradan rutinler gibi karşılanmıştır. Ayşe Teyze (d. 1941) bu durumu şöyle anlatır:

“İşin gücün arasında hiç öyle şeyler düşünmedik kızım, zaten bebe-belik çok, benimkine ayrı özel kutlama ne gezer, öyle şikara bindirilmezdi evveli çocuk kısmı.”(Ayşe,72)

II. kuşak orta nesil annelere geldiğimizde ise; genelde annelerinden gördükleri gelenekleri yapmaya çalıştıklarını belirttiler;

“Lohusalık dönemine ait ritüellerden beşik kutlaması vardır bizde, annem bebeğe ait kıyafetler nevresimi, yorgan düzdü getirdi. Sonra işte kırk suyuna girer anne bebek, kırk uçurmaya giderler gezmeye, bu gibi şeyler vardı işte anamdan ne gördüysem yapmaya çalıştım.” (Aysel, 55)

Orta kuşak annelerden Nermin Teyze (d.1957) ise kendi lohusalık döneminde neler yaptığını şu şekilde anlattı:

“Bebek doğunca 20 gün sonra 20 kırkı kırklanır, 40. Gün de kırklanır, anne ile bebek banyo yaptırılır, kırk suyu denir buna, çeşitli semboller atılır suya, temiz madeni para ve 40 tane çakıl taşı gibi her güne bir taş, bereket ve sağlık için. Kırk uçurmak için bir kapıya gezmeye gidilir, biz anneme gitmiştik. Bir de beşik merasimi vardır, annem bebek çeyizi getirdi. Bebeğe bana kıyafetler, diğer ev halkına kayınvalideme triko bluz, kayınpederime gömlek vs. donatırdı. Beşik aldırmadım anneme çünkü tek odada yaşıyorum, koyacak yer yoktu, bebek torba salıncakta uyurdu. Ayrıca bebeğin ilk dişi çıkınca diş bulguru kaynatma, göbek bağı gömme gibi ritüeller de vardı. Bebeğin göbeği düşünce dindar olsun diye cami avlusuna, uzun ömürlü olsun diye çınar gibi ağaçların dibine, ilim irfan sahibi olsun diye okul bahçesine, evine sadık bağlı olsun diye de evin sınırları içine gömülür.” (Nermin,66)

II.Kuşaktan Belma Teyze (d. 1966) de anlatısında bize kendi lohusalık dönemini şu şekilde aktardı:

“Ankara'da şöyle bir adet var doğuma 2-3 ay kala annem bebek beşiği donatıp getirmişti ve bebeğin kıyafetleri, yastığı, yorganı, battaniyesi yani kısaca bebek doğduktan sonra her türlü ihtiyacı olabilecek her şey vardı, bir nevi bebek çeyizi gibi düzenleyip getirmişti annem. Sonra bebek doğduktan sonra 40. gün anne bebek banyo yapar, bir tasın içerisine bir altın 40 kere batırıp çıkarılır ve o suyla bebek ve anne banyo yapar sonra bir güzel giyinip süslenirler ve 40 uçurmaya bir yakının evine gidilir. Bir müddet sonra yakın eş dost akrabalar çağrılır evde mevlit okutulur. Daha sonra ben mesela bebeğimin diş bulguru deriz diş çıkarma partisi ile bir yaş doğum gününü aynı gün yapmıştım çünkü dişleri geç çıkmıştı bu şekilde ritüeller yaptık.”(Belma,57)

III.Kuşak yeni nesil annelerden Seda (d. 1995) lohusalık ritüellerini can sıkıntısından ya da sosyalleşme ihtiyacından dolayı yaptıklarını belirtti;

“Bebeğimin doğumu ve ilk bebeklik yılları pandemi dönemine denk geldiği için, aslında evde de can sıkıntısından, insan yüzü görme ihtiyacından dolayı herşeyini yaptık. Bebeğimin kırkıncı gün banyosunu yaptırdık, kırkında mevlit okuttuk, pasta börek yapıp eşi dostu, kuzenlerimi davet ettim, dişleri çıkınca diş hediği kutlaması yaptık, doğum günü partisi yaptık yani her şeyi gönlümüzce yapmaya çalıştık.”(Seda, 28)

Genç kuşak annelerden Buket (d. 1986) ise bu tarz ritüelleri hem sağlık açısından hem de kendilerini iyi hissetmek için yaptıklarını anlatısında belirtti;

“Doğum sonrası lohusalık ritüelleri olarak mesela 40 güne kadar bebek ve anne dışarı çıkmaz, dışarı çıkmadık biz de, misafir de kabul etmedik. Aslında adet yerini bulsundan ziyade sağlığımız için böyle yapmayı tercih ettik. Mesela lohusa şerbeti içirilir anne süt olsun diye adettendir. Böyle bebek çeyizi serilip bebek beşiği ritüeli falan yapmadık tabii ki ama annem ve ablalarım ellerinden geldiğince tüm eksiklerimizi tamamlamaya çalıştılar. Ayrıca mesela 40. gün 40 banyosuna soktuk kızımı abisi kaşıkla 40 kere su alıp tasın içine koydu onu da kızıma besmelelerle döktük. İnsan bu tarz ritüelleri aslında biraz da kendini iyi hissetmek için yerine getiriyor.”(Buket,37)

3.1.8. Emzirebilme ve Mama Desteği

İnsanlık tarihi boyunca, geçmişten günümüze, bebeklerin anneleri tarafında emzirilmesinin gerekliliği ve anne sütünün yaşamsal önem taşıdığı üzerine sayısız görüşler ortaya atılmıştır. Doğumdan sonra, anneden beklentiler artar. Hayatı boyunca sürecek ebeveynlik macerasında annenin vermesi gereken kararlardan sadece biri olan emzirmek esasında bir mecburiyet değil, bir tercihtir. Ne var ki toplumumuzda doğumdan sonraki ilk ve en önemli beklenti, annenin bebeğini emzirebilmesidir, bu da anne üzerinde baskı oluşturur ve zorunluluk haline gelir.

Artık anneden bebeği kendi sütüyle beslemesi, ve bunu biberon yerine emzirerek yapması beklenir. Annelikle bağdaştırılan emzirme eylemini sanki tüm anneler asırlardır kesintisiz biçimde bebeklerini emzirebilmiş gibi hatırlanır ve empoze edilir. Emzirebilen anneler makbul anne kategorisine girerken, emzirmek istemeyenler norm dışı kabul edilirler. Emziremeyen anneler ise başarısızlıklarından dolayı “vah vah”lanıp, “keşke”lerle başlayan uzun uzun öğütlere maruz kalırlar. Aslında bu senaryosu toplum tarafından yazılmış kurgusal bir eylemdir ve anneler bu rolü oynamaya mecbur bırakılmaktadır. Oysa ki emzirme süreci anne ve bebeğin sağlık durumuna göre, annenin kendi isteği ve tercihiyle artılarını eksilerini tartarak bilinçli bir şekilde karar verdiğı bir süreç olması gerekirken, annenin baskı altında mecbur bırakıldığı bir eylem haline gelmiştir.

Görüşmelerde I. Kuşak anneler anneliğin gereği olarak gördükleri emzirme eyleminin aksini hiç düşünmedikleri gibi, sadece diğer çocuğa hamile olduklarında emzirmeleri kesintiye uğramıştır. Geniş aile düzenindeki yaşam şartlarından ve fazla iş yükünden dolayı yeterince dinlenememe ve beslenememe sonucunda bebeği besleyecek kadar sütleri olmadığında ise ancak o zaman emzirmeye alternatif çözümler üretmeye başlamışlardır. Geçmiş dönemin şartları bir de yoklukla birleşince mamayı edinebilmek çok zor olduğundan emzirmek anneler için en kolay ve tercih edilir bir bebek besleme yöntemi olmuştur. Katılımcılar emziremedikleri ve mamayı bulamadıkları durumlarda ise un kavurmasından bulamaç, iğde unundan mama, şerbetli suya ekmek doğrama yada direkt inek sütü verme gibi yöntemlere başvurmuşlardır. Nitekim I. Kuşak anneannelerden Gülsüm (d. 1938) ve Naime Teyze (d. 1947)’nin anlatıları tüm bunları doğrular niteliktedir.

“Bütün çocuklarımı emzirebildim yalnız büyük kızım bir yaşıdayken ötekine hamile kalmışım, çocuğu emzirmeye kucağıma aldığımda bir yudum alırdı sonra ağlardı meğer sütüm acımış, onu o yüzden sadece bir yaşına kadar emzirebildim. Emzirmeme lüksün yoktu ki, emzirmek büyük nimet, o yoklukta bir de nereden mama bulacaksın, un kavururduk, bulamaç verirdik, kimi zaman şerbetli suya ekmek ısladım verdim, bulduysam inek sütü verdim, iğde unu tok tutar diye onu mama yapar verirdim, öyle öyle büyüttüm çocuklarımı, mama yoğudu evveli” (Gülsüm,85)

“Çocuklarımı emzirebildim ama emziremediğim de oldu. O kadar çok iş gücü var ki ve ben o kadar çok zayıfım ki koşturmaktan sütüm gelmiyordu, gizli saklı inekten sağdığım sütü sandığın altına saklardım da çocuğumun doymadığı yerde doyurayım diye verirdim.”(Naime,76)

Emziremediğinde mama verdiği için çevresindeki kişiler tarafından eleştirilen Nezihe Teyze (d. 1946) ise insanların ne söylediğinden çok, mama hazırlama derdinden kurtardığı için sırf bu konforundan dolayı emzirmeyi tercih ettiğini belirtti.

“Üç çocuğumu da emzirdim, yetmediği yerde de mama verdim hatta mama verince de eleştirdi eltilerim, bu çok bilmiş çocuklara mama veriyor gibisinden, sütüm yetmeyince mama takviyesi yapmayacağım da ne yapacağım, hiç dinlemedim onları. Zaman zaman göğüslerim yara oldu, o zamanlarda emziremedim, mama verdim. Dışını sık kızım, emzir dedi rahmetli babaannem, büyüklerimin laflarını da dinledim, iyi ki de dinlemişim, emzirmek hem anne için hem bebek için büyük rahatlık. Her an ulaşımı kolay hazır nimet, mama hazırlamaktan bin kat daha avantajlı. Bu yüzden emzirmeyi tercih ettim, yoksa ellerin ne söylediği hiç umrumda olmadı.” (Nezihe,77)

II. Kuşak annelere gelindiğinde ise emzirmenin alternatifi olan mamaya erişimleri bir önceki nesile göre daha kolay olsa da emzirmeyi kendilerinin istediğini ve bunun için uğraştıklarını görüyoruz. Göğüs uçları olmadığı için çocuklarını emzirmekte zorluklar yaşadığını söyleyen Leyla (d.1976) bu konudaki mücadelesini şöyle anlattı:

“İlk çocuğumu emziremedim, göğüslerimin ucu yoktu, çok küçüktüm zaten. Çocuktum yani annelik sadece kardeşlerime bakmakla öğrendiğim bir şeydi. Gidip de hamilelik döneminde kendimin, ya da çocuklar doğduktan sonra çoluk çocuğumun tedavisine baktırmak, neden göğüslerimin ucu yok diye tıbbi destek almak gibi bir imkânım olmadı. Ben de akıl edemedim, akıl edip götüren de olmadı, istediysen de gidemedim derken ilk kızımı emziremedim maalesef. Doğum için hastaneye gittiğimde göğüslerimin büyümesinden, nasıl emzireceğimden filan hiçbir şey anlamıyorum. Oradakiler de bir şey söylemedi, doğumdan sonra çocuğu emzirmek için göğüs uçlarını getirmek için makineleri takıp normalde biraz çekip sonra hemen bırakmaları gerekiyormuş.

Ama benim hemen bırakmadıkları için göğüs uçlarım parçalandı, bu yüzden emziremedim, mamayla büyüdü, çok eziyetli büyüdü, kırk güne kadar sürekli gece gündüz ağladı, dedim ki annelik hiç de kardeş bakmaya benzemezmiş. İkinci çocukta da çoğunlukla göğüslerim yara oldu, ancak son çocukta gidip tedavi oldum, bir yandan hamileyken bir yandan da kremler pansumanlar tedavilerle çocuk doğana kadar göğüs uçlarımın çıkması için elimden geleni yaptım ve göğüs uçlarım çıktı, sonunda üçüncü çocukta emzirebilmenin hazzını yaşadım. Zaten fark etmişsinizdir, ben doğurmaktan çok emzirememekten korktum. Herkes benim bu konudan ne kadar muzdarip olduğumu bildiğinden kimse neden emziremiyorsun diyemedi, Eş dost soracak olsa kayıinvalidem susturuyordu sağ olsun. Çok uğraştım ama emziremedim işte benim yapabileceğim bir şey yok.” (Leyla, 47)

Bebegin ihtiyaçlarını gidermek ve onu beslemek için başlatılan emzirme eylemi, bebekle anneyi hem duygusal hem de fiziksel açıdan birbirine yakınlaştıran bir eylem olduğu için her ikisi için de sakinleştirici terapi niteliğinde bir etkiye sahiptir. Bu etkiyi Orta kuşak annelerden Nermin Teyze (d. 1957) şöyle aktardı:

“Çok şükür emzirebildim, iyi ki de emzirmişim çünkü emzirmek terapi gibi gelirdi bana rahatlardım.” (Nermin,66)

III. Kuşak annelerde ise emzirmenin yanı sıra mama takviyesinin de yapıldığını, etraflarından emzirmeleri yönünde baskılar, yada mama vermemesi yönünde ikazlar olsa da önemsemediklerini belirttiler. Genç annelerden Buket (d. 1986) ve Merve (d. 1988) bu konuda şunları aktardılar:

“İki çocuğumu da emzirdim ama 5 aydan sonra her ikisi de kendileri emmek istemeyince ben de 5 aydan sonra mama takviyesi yaptım, ek gıdaya başladım. 5. aydan sonra iki çocuğum da emmeyi bıraktınca etraftan baskılar oldu tabii keşke emzirseydin iyi olurdu gibisinden ama çocuklar emmeyince yapabileceğim bir şey yoktu. Tepki alsam da kimsenin böyle bir şeye karışma hakkı yok vallahi hiç önemsemedim, duymazlıktan geldim.”(Buket,37)

“Sezaryenle doğum yaptığım için ilk bir hafta sütüm gelmedi sonradan geldi tabii. 15 ay emzirebildim. O sırada iş dolayısıyla yurt dışına gitmem gerekiyordu hem çocuk hem de ben zorlanmayayım diye bıraktık.

Zaten de ek gıdaya başlamıştı sadece geceleri emiyordu böylelikle memeyi de bırakmış oldu. Çok sütüm olmadığı için mama takviyesi de yaptım tabi ki çocuk doymuyordu çünkü. Kimse mama vermeme karışmadı, öyle bir şeye de müsaade etmedim zaten.” (Merve, 35)

Anne memesi bebeği besleyen, doyuran ve onu güvende kılan ilk nesnedir. Freud’a göre, bebeklerin 18. aya kadar dış dünya ile ağız yoluyla bağlantı kurduğu bu dönemde tüm ihtiyaçları giderme yöntemleri “ağız bölgesinden” sağlanır. Ona göre meme emiyor olmak sadece sütü içmek değildir, kendi benliğini de oluşturmaktır. Birçok psikanalist tarafından bu durum “Süt yoluyla aktarılan benlik” olarak tanımlanır. (Freud, 2015: 62) Dolayısıyla emzirme yoluyla anneyle bebek arasında güçlü bir bağ kurulur. Sibel (d. 1979) bu durumdan anlatısında şöyle bahsetti:

“Evet 2.5 yaşına kadar emzirdim hatta çok zor bıraktırdım diyebilirim. Anneyle çocuğun arasındaki en müthiş bağ bence o anda kuruluyor. Çünkü doğruyu söylemek gerekirse ben bebeğim doğar doğmaz kuramadığım o bağı emzirirken kurabildim. Şöyle ki lohusalık döneminde ben çok hastaydım, bebeğim çok küçüktü, Doğar doğmaz hiç temas kurmadan kuvöze alındı, eşimin psikolojik desteğini çok hissedemedim, annem sağ olsun çok destek oldu, belki onun da o süreçte kalbini kırdım zorluk çıkardım. Ama emzirmek benim için bir dönüm noktasıydı diyebilirim çocuğumla kurduğum en kuvvetli bağı emzirdikçe yakalayabildim. Sütümün yetersiz kaldığı zamanlarda mama takviyesinde bulundum tabi ki. Hem emzirdim hem de mamayla destekledim, hiç de öyle aman mama veririm emmeyi bırakır gibi bir durum olmadı, tam tersine 2.5 yaşına kadar emdi.” (Sibel,44)

Kadınların birbirleriyle rekabet alanına emzirmekle birlikte bir yenisi daha eklendi ve “*benim sütüm yarardı, benim sütüm boldu*” gibi yeni övünç kaynakları ortaya çıktı. Hiç istememesine rağmen sütü yetersiz olduğu için mama takviyesi yapmak zorunda kalan Seda (d. 1995), bütün çocuklarını hiç mama vermeden emzirebilen kayınvalidesinin gurur dolu mukayesesine maruz kaldığını şöyle anlattı:

“Evet çocuğumu düzenli emzirebildim, şu an bir buçuk yaşında ve halen emziriyorum. Evet mama da kullandım. Başlarda çok direndim mama vermeyeceğim, biberon kullanmayacağım diye biberon kullanırsam emmeyi bırakır gibi düşüncelerle başta vermemiştim.

Keşke verseymişim çünkü düzenli bir kilo artışı olmadı sütüm yetersiz olduğu için, dolayısıyla eninde sonunda mama takviyesi yapmak durumunda kaldım. Tabii mama verdiğimde bu klasik kadınların birbirlerini kıyaslaması durumunu kayınvalidemde gördüm; "Ay dedi ben hiç çocuklarıma mama vermedim iyi ki de vermemişim sütüm yarardı" gibi hemen bir kıyas, mukayese ile karşılaştım, yani karşılaşmadığım şeyler değil ama hiç şaşırmadım, bekliyordum." (Seda,28)

II. TEMA

3.2. Üç Farklı Kuşaktan Annenin Annelik Algıları

Kadın kimliği, tarih boyunca biyolojik olarak çocuk doğurmak ve anneliğe indirgendiği için doğurganlığa dair semboller etrafında inşa edilmiştir. Bu ataerkil inşada her kadın için doğal ve istenilir olduğu kabul edilen annelik, anne olan ve olmayan tüm kadınları içine alan ve onları disipline edici ideoloji ve pratikleri barındıran kamusal bir dayatma, kurumsal bir yaptırım haline gelmiştir. Anne olmayan kadınlar kadın olmanın gereğini yerine getirmedikleri iddiasıyla norm dışı kabul edilirlerken, anne olan kadınlar ise toplumsal normların şekillendirdiği annelik ideolojisi ve pratikleri aracılığıyla anneliklerinin niteliği hakkında sürekli sorgu altında yaşarlar. Bu bölümde görüştüğüm üç farklı kuşaktan annenin annelik algıları üzerinde durdum. Annelerin “makbul annelik” algısı, anneliğin kadına ayrıcalık sağladığı veya kısıtladığı yönler ve kadınlık annelik durumlarını nasıl değerlendirdikleri üzerinde durulmuştur.

Katılımcıların annelik algılarını ölçmek amacıyla “Sizce annelik nedir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki TABLO 8’de gösterilmiştir. Annelerden gelen cevaplar ; ‘Pişman olunmayan tek tecrübe’, ‘Çocuğun için saçını süpürge etmek, ‘Hamilelikten ölene kadar her yaş ayrı ayrı dertleri olan macera’, ‘7/27 gönüllü kölelik’, ‘Kalbin iki farklı yerde atması’, ‘En büyük aşk’, ‘Paha biçilmez sevgi’, ‘Eşsiz deneyim’, ‘Hem acı, hem tatlı bir dünya meyvesi’, ‘Kısıtlanmak’, ‘İnsanlığın, neslin, soyun devamı’, ‘Her insanın harcı olmayan yürek işi’, ‘Çocuklara adanmış bir hayat’, ‘Yüreğinin sürekli ağzında atması’, ‘Kendinden bir can daha olması’, ‘Evlilik ikramiyesi’, ‘Hiç akıl karı olmayan ama benzersiz bir haz veren deneyim’,

‘Merhamet, şefkat ve sürekli koruma duygusu’ ‘Sorumluluk ve suçluluk duygusu’, şeklinde olmuş, ve aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

• ‘Pişman olunmayan tek tecrübe’
• ‘Hamilelikten ölene kadar her yaş ayrı ayrı dertleri olan macera’
• ‘Çocuğun için saçını süpürge etmek’
• ‘7/24 gönüllü kölelik’
• ‘Kalbin iki farklı yerde atması’
• ‘En büyük aşk’
• Paha biçilmez sevgi
• ‘Eşsiz deneyim’
• ‘Hem acı, hem tatlı bir dünya meyvesi’
• ‘Kısıtlanmak’
• ‘İnsanlığın, neslin, soyun devamı’
• ‘Her insanın harcı olmayan yürek işi’
• ‘Çocuklara adanmış bir hayat’
• ‘Yüreğinin sürekli ağzında atması’
• ‘Kendinden bir can daha olması’
• ‘Evlilik ikramiyesi’
• ‘Hiç akıl kârı olmayan ama benzersiz bir haz veren deneyim’
• ‘Merhamet, şefkat ve sürekli koruma duygusu’
• ‘Sorumluluk ve suçluluk duygusu’

TABLO 8- Sizce Annelik Nedir?” Sorusuna Annelerin Verdiği Cevaplar

Annelik algılarına ait olumlu söylemler, yoğunluklu olarak her kuşakta görülmektedir. Ancak olumsuz söylemler olarak; anneliğin gönüllü bir kölelik, kısıtlanmak, sorumluluk ve suçluluk duygusu olduğu algısına sahip olan anneler genelde III. kuşaktaki genç annelerdir.

3.2.1. Kuşaklar Ekseninde “İdeal Annelik” Algısı

Kadınların yaptığı annelikler niteliklerine göre etiketlenerek toplumda bir ideal annelik söylemi oluşmuştur. Toplum kadının nasıl bir anne olması gerektiğini daha o anne olmadan belirlemekte ve onu tahakküm altına sokmaktadır.

Dolayısıyla ataerkil bir kurum haline dönüşen annelik, biyolojik anneyi çocuğun psikolojik ve fizyolojik gelişiminden sorumlu tutarak, tüm emeğini, aklını, duygularını ve kaynaklarını çocuğuna/ çocuklarına vakfetmesini yani bir nevi “saçını süpürge etmesini” bekler ki “makbul” ve “iyi” bir anne olabilsin. Toplumsal normların şekillendirdiği inanç, beklenti ve tavsiyelerle çevrelenmiş annelik idealini sunan bu “yoğun annelik ideolojisi” aracılığıyla kadınların annelikleri sorgulamaya açılır ve anneler göz önünde olan, yorumlanan ve suçlanan annelikleriyle toplumsal açıdan güçsüzleştirilir. (Hays, 1996)

Kadınların annelik pratiklerini sorgulamaya açan bu ideolojik beklentiler neticesinde ortaya çıkan “ideal annelik” algıları üç farklı kuşaktan annelere soruldu. Nasıl ki annelik tarih düzleminde değişen ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı olarak farklı biçimlerde uygulanabiliyorsa, aynı şekilde “ideal anne” olma algısı da zaman içinde değişikliğe uğramaktadır. Nitekim geleneksel aile yapısının getirdiği geniş aile düzeninde yaşayan ve çocuklarını doyasıya sevip koruyup kollayamayan I. Kuşaktan annelerin annelik pratikleriyle, çocuklarına ideal anne olabilmek için gelişen bilgi ve teknolojilerden faydalanan, sürekli farkındalık sahibi ve bilinçli bir anne olması gerekliliği ana akım medya tarafından empoze edilen ve görece çok daha iyi yaşam standartlarına sahip genç annelerin annelik pratikleri tabi ki üst kuşaklara göre farklılık göstermiştir dolayısıyla bu kadınların ideal anne olma kriterleri ve algıları da farklılık göstermiştir.

Dönemin şartlarına göre değişen bu ideal annelik algısında değişmeyen tek şey toplumsal yaşantıdaki kadın-erkek rolleri arasındaki eşitsizliği, anne-baba rolleri arasındaki eşitsizlikle devam ettirip pekiştirmesidir. Çocuklarının temel bakım ihtiyaçlarının giderilmesinden ve aynı zamanda edebi, ahlaki, terbiyesinden de birincil derecede sorumlu olan kişinin anne olduğunu peşinen kabul etmiş Ayşe Teyze (d. 1941), bu ihtiyaçların giderilmesiyle iyi ve makbul bir anne olunacağını şöyle aktarır;

“İyi anne; bebesinin karnını vaktinde saatinde doyuran, aynı zamanda da ruhunu hayır öğütüyle doyurandır. Yudun, yıkadın, büyüttün, besledin, edebiyetle ahlakıyla eller içine kattın mı, işte iyi analık budur. Kimse eline su dökemez. Kocam bana hiç yardım etmezdi, çocuk ananın görevidir, doğur, besle, büyüt, eğit, öğret eller içine kat, hepsi anaya vergili. O bidene babayım diye canı isterse severdi. Bir de eksikliğini gediğini gücü yettiği kadar alırdı. İşte o kadar.”(Ayşe,72)

Yine aynı kuşaktan Nezihe Teyze (d. 1946) ise koşulsuz şartsız sevgi ve merhametin anneliğin olmazsa olmaz unsuru olduğunu şöyle aktardı;

“İyi bir anne çocuğun doğumundan son nefesine kadar her aşamasında yanında olan maddi ve manevi destek olan kadındır ve evladını gelecek yatırımı için görmeyen onu koşulsuz ve şartsız sevebilendir.” (Nezihe,77)

Naime Teyze (d. 1947) ise çocuğuna karşı vazifelerini tam yapabilen ona layık bir anne olmanın; iyi annelik olduğunu, çocuğu doğurmakla başlayıp bir ömür boyu arkasında koşmayı gerektiren annelik deneyimini şöyle anlatır;

“İyi anne çocuğuna layık bir anne olabilmektedir. Eğer çocuk doğurduysan vurdu duymaz olamazsın eğer onu doğurmayı seçmişsen onun arkasından da koşmalısın. Onu koruyup gözlemelisin. Ona karşı vazifelerini yapmalısın.”(Naime,76)

I.Kuşak anneannelerden Azize Teyzenin (d. 1946) ise annelik hakkında düşüncesi şöyledir:

“Çocuk doğuran her kadının içinde analık sevgisi vardır evladım, ha yoksa da o insanlıkla alakalı bir şeydir, demek ki zaten onun içinde başka hiçbir şeye karşı sevgi yok ki kendi evladına olsun.”(Azize,77)

Tıpkı I. Kuşak annelerde olduğu gibi II. Kuşak anneler de kadının çocuğu dünyaya getirmekle çocuğun tüm sorumluluklarını üstlenmeyi peşinen kabul etmiş olduğunu düşünmektedirler. Ayten Teyze (d. 1960) anlatısında bu konu hakkında şöyle söyler;

“Evlat bir kere ya, onu dünyaya getirmişsek bakmak, büyütmek, beslemek, her türlü sorumluluğunu yerine getirmek zorundayız. İyi anne çocuklarına her konuda destek olan, yanında olan, haklarını gözeten, üzerine düşen sorumluluklarını yapan kişidir” (Ayten,63)

Öte yandan bazı katılımcılara göre annelik kadının fitratındadır ve çocuk sevgisi ile doğan kadınların anne olma isteği doğal olarak gelişmektedir. Örneğin Aysel Teyze (d. 1968) şunları aktarır:

“Annelik içgüdüselidir bence, çünkü çocuklarımız için bizden başka bir alternatif yok. Anneleriyiz onların, en birinci dereceden yakını. Bizim için de çocuklarımızdan başka bir alternatif yok. Canımızın bir parçası, içimizden kopup gelen bir can. Bu yüzden vicdanı merhameti olan, aklı başında olan her anne iyi annedir gücünün yettiği kadar aklının bildiği kadar annelik etmeye çalışır.”(Aysel,55)

Annelik pratiklerinin niteliği, ailenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik imkanlardan ve annelerin kişisel bilgi, beceri ve donanımlarından doğrudan etkilenmektedir. II. Kuşak annelerden Leyla (d. 1976), bir kadının imkânlarının el verdiği ölçüde annelik yapabildiğini belirtti.

“Bence her anne elindeki imkânları değerlendirip iyi bir anne olmaya çalışır, o anki koşulları neyse, imkanının el verdiği ölçüde, aklının yettiği kadarıyla annelik yapabilir.” (Leyla,47)

Toplum, belirlediği ideal annelik ölçütleri ile anneliği sorgulamaya açık bir kurum haline getirirken, anneleri de bu “makbul annelik” ölçütlerine göre kendi yeterliliklerini sorgular hale getirmektedir. II. Kuşak annelerden Belma (d. 1966), eğer bir annede çocuğuna karşı bir sevgi yoksa sağlıklı bir birey olmadığını, iyi anne olma çabasındaki her annenin kendini sorguladığını belirtti:

“Normal şartlarda sağlıklı bir insanı düşünerek ele alacak olursak; bence her anne elinden geldiğince, bilgisi yettiğince iyi bir anne olmaya çalışır ama aynı zamanda her anne de kendini sorgular mesela ben sürekli sorguluyorum kendimi, acaba iyi bir anne miyim? çocuklarıma yetebildim mi, onları iyi yetiştirebildim mi? diye sürekli sorgularım. Her anne iyidir, çünkü annelik içgüdüsel bir şeydir. Eğer bir annede annelik sevgisi yoksa çocuğuna iyi davranmıyorsa bu sağlıklı bir birey değildir, büyük ihtimalle çocukluktan gelen bir travmatik durumu vardır, anne olabilecek sağlıklı değildir çünkü annelik güçlü bir ruhsal sağlık ister, güçlü bir sorumluluk ister, irade ister. Sağlıklı bir birey çocuğunu atamaz, bırakamaz, ondan ayrı yaşayamaz, bütün alternatifleri düşünür neler yapabilirim diye.”(Belma,57)

III.Kuşak genç annelere gelindiğinde ise anneliğin sadece içgüdüsel bir duygu olduğu inancının yerini anneliğin günümüz bilgi-iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlardan yararlanarak geniş bir bilgi ve donanıma sahip olunması gerekliliği düşüncesi almıştır. Görüşmeye katılan genç anneler bilinçli ve doyum sağlayan anneliğin farklı alanlardan (psikoloji, eğitim kültür biyoloji tıp vb.) beslenmesi gerektiğini, her insanda bulunan tüm potansiyel duygular gibi bir kadındaki annelik duygusunun da ancak kendini yetiştirmesi, insani değerleri ve duygusal zekası oranında ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedirler.

“Annelik içgüdüselidir ve herkeste bulunur diyemicem herkesin kendi insani duygusu kadardır anneliği. Yani şöyle de söyleyebiliriz bir nevi annelik içgüdüğü yerin altındaki bir cevher bir kömür gibidir. Biz onu insani değerlerimizle parlatarak bir elmasa, bir pırlantaya dönüştürebiliriz. Eğer ben insani duygularımı güzel bir noktada geliştirememişsem her ne kadar içgüdüsel olursa olsun annelikte başarılı olamayabilirim. Yani kısacası şöyle özetleyebilirim annelik içgüdüselliliği, insanın kendini yetiştirilmesiyle, duygusal zekasıyla taçlandırılır. Ve dolayısıyla nasıl ki ideal öğretmen diye bir şey var ise ideal anne diye bir şey de var, yani annelik de başarılı olmuş kadın ya da başarısız olmuş kadın. Şöyle ki çocuğuna iyi değerler verebilmiş onu ahlaki, sosyal, duygusal anlamda iyi yetiştirmiş bir kadın ideal bir annedir. Öyle hop diye içgüdüsel olarak annelik birden var olmuyor bu emek isteyen bir süreç bence. Eğer bir çocuk yetiştiriyorsanız kendi kişisel doğrularınızı bir kenara bırakıp evrensel doğrulara göre hareket etmeniz gerekir. Mesela hayırlı evlat adı altında çocuğunu kendisine bağımlı bir birey olarak yetiştirip, ileride kendisinin dışında başka bireylerle mutlu olmasını engelleyecek, sorunlu ilişkiler yaşamasını sağlayacak bir anne modeli düşünelim kendine göre hayırlı bir evlattır kendi doğrusuna göre, ama maalesef evrensel doğrulara göre sorunlu bir birey yetiştirir. O çocuğun bilinçaltına işlenmiş büyük bir minnet baskısı var, dolayısıyla bu koşullarda sağlıklı ilişkiler idame ettiremez. Hastalıklı bir bağımlılıktan ziyade sağlıklı bir bağıllık olması gerekir.” (Sibel,44)

Annelikle bağlantılı olarak çocuk bakım ve eğitimi alanındaki uzmanların her geçen gün sayısının artması, annelik pratiğinin nasıl olması gerektiğine dair paket bilgilerin artışı ve bu ideal annelik bilgilerinin adeta bir pazarlama ürünü gibi tüketiminin yoğunlaşması sonucu anneler arasında da gizli bir rekabet başlamıştır. Profesyonel çocuk bakımı ve eğitimi bilgisine sahip olmak bir gösterge niteliği kazanmıştır. Bu bilgi dahilinde oluşan söylem “aşırı annelik” vurgusuyla tüm kadınları pedagojik eğitimden geçirmiş, çocukları hayatının merkezinde ve daha da önemlisi hayatlarının tek unsuru olarak görme noktasında tek tipleştirilmektedir (Türkdoğan, 2013: 46-49).

Annelik de tam bu noktada gerçek olmaktan çıkıp, sembolik arzu nesnesine ve dolayısıyla tanımına uygun bir şekilde popüler olarak paketlenmiş bir tüketim aracına dönüşmektedir. İmajlar dünyası üzerinden oluşturulan aşırı fedakâr, pedagoji uzmanı, iyi anneler sembolik özneleri oluşturmaktadır.

Bu sembolik öznelerin kurgulandıkları medyatik dil dijital iletişim kanallarının varlığı ile pekişmektedir (Türkdoğan, 2013: 46-49).

Genç annelerden Merve (d. 1988), annelerin kendilerini yetiştirmeleri oranında bilinçli ve farkındalık sahibi olabileceklerini söyledi. Genç anneler, her şeyin ziyadesiyle abartıldığı günümüzde mükemmel annelik imajı adı altında annelik pratiklerinin de mükemmele yakın idealize edilmesinin anneliğin doğallığını bozduğunu ve doğal akışa aykırı olduğunu düşünmektedir.

“Aslında annelik hem de içgüdüsel hem davranışsaldır şöyle ki ben mesela çocuğuma kızdığım da kendimi çok kötü hissediyorum, dünyanın en kötü annesiymişim gibi hissediyorum bu çocuğun geleceğinde belki bir travma yaratacak, belki gelecekte bir korkuyu tetikleyecek, neden böyle yaptım diye kendimi yiyip bitiriyorum sonra bir bakıyorum başka annelere yani hani kızmayı şöyle bırakın belki dayak, sopa, aç bırakma istismarın her türlü var, çocuğun geleceğini bırakın bugününde bir sürü travmalar yaratmış annelerin yanında da iyi bir anneyim bence diye düşünüyorum, hafif sesimi yükselttiğimde kendimi kötü hissetmem benim aslında karakterimle alakalı bir şey de diyebiliriz bilinçle, farkındalıkla alakalı bir şey bence annelik. Dolayısıyla ideal anneye bilinçli ve farkındalık sahibi bir anne diyebiliriz. Çocuğumun her istediğini yapınca, onun gönlünü hoş tutunca iyi bir anne mi olmuş oluyorum bu da bir dilemma mesela o zaman da çocukerki bir aile oluyoruz. Hayatı çocuk etrafında dönen ve kendi istekleri hiçe sayılmış bir anne baba düşünün, ne kadar mutluyuz ve çocuğumuza ne kadar faydalı olabiliyoruz o zaman da. Her istediği yerine getirilen bir çocuk gelecekte nasıl bir karakter haline dönüşecek. İnce bir ip üzerinde yürümeye benziyor annelik. Mesela bizim kuşağımız anne ve babamızın peşinimizde koşturduğu bir dönem değildi, otururduk bir köşede kendi kendimize eğlerdik. Herhangi bir travmamız da olmadı. Belki de biz mükemmel ebeveynler olma yolunda kendini bulamamış anne babalarız. Bunu da aslında bir bakıma bize yeni toplum düzeni dayatıyor, mükemmel annelik imajı... Saatinde yemek, saatinde uyku, hadi bakalım etkinlikler, kaliteli vakit geçirmeler, sinema saati yemek saati, çay saati, okuma saati her şeyin bir saati var, her şey çok mükemmel olmak zorundaymış gibi aslında en güzeli bence doğal olmak, doğal annelik.” (Merve, 35)

Görüşmelerde kuşak fark etmeksizin annelerin dilinden düşmeyen ve sürekli “*sevgi, merhamet, şefkat, sabır, fedakârlık, özveri*” gibi sıfatlarla birlikte anılan annelik; ancak bu nitelikler ölçülü olursa değer kazanır. Nitekim, Erdoğan Çalak’a göre aşırı fedakârlık da masum bir özveri kisvesinin arkasında büyük bir önemsenme ihtiyacı ve yüksek bir beklenti taşır. Annenin bu beklentisi bazen çocuğun üzerinde tam bir iktidar oluşturma arzusudur ki anne sözünden çıkılmamasını bekler. Bazen kendisinden başka kimsenin sevilmemesini talep eder. Bazen de kişinin kendisi olmasına izin vermez ama her fedakârlık, fedakârlık yapan kişinin beklentilerine uygun olmayı talep eder, yani dile getirilmemiş bir karşılık bekler. Bu da ideal annelik dayatmalarına maruz kalarak kendini bu kriterler kalıbına sokmaya çalışan kadını içten tüketen tehlikeli bir durumdur. Bir anne mutlu olduğu ölçüde çocuğunu mutlu edebilir. Aşırı fedakârlık yapan annelerin önemli bir özelliği de çocuklar yetişkin bir hale geldiğinde sürekli olarak kıymetlerinin bilinmediğinden, verdiklerinin karşılığını alamadıklarından yakınmalarıdır. Oysa ki ölçülü bir fedakârlık, kalıplardan azade doğal akışında saf sevgiye dayalı bir annelik, hem anne hem de çocuk için çok daha tatmin edicidir. (Çalak, 2016) Genç annelerden Seda (d. 1995) ise evladına karşı yapması gereken sorumluluklarını yapmayan annelerle, aşırı fedakârlıklar yapıp çocuğunu kendisine bağımlı kılan annelerin çok da farklı olmadığını belirtti.

“ Evladı için saçını süpürge edenler, aşırı fedakarlık yapanlar, çocuğunu kendisine bağımlı kılanlara ideal anne diyemiyorum çünkü onlar bağımlı bireyler yetiştiren kişiler oluyor. Çocuğunu 5 gün anneannesine ve dedesine bırakıp da tatile giden bir kadının da kötü anne olduğunu düşünmüyorum hatta daha iyi annelik yapabilmesi için böyle bir şeyin gerekli olduğunu düşünüyorum. Anne mutluyorsa çocuk da mutlu, anne mutluyorsa aslında ailenin geneli mutlu. Dolayısıyla aslında bizim en önem vermemiz gereken şey annenin mutluluğu. Evde çoğu iş rutine binince kadının da sabrı kalmıyor. Belki de uzaklaşması gerekli o ortamdan, bir mola vermesi, dinlenmesi gerekiyor olabilir.” (Seda,28)

Tüm çocukların evrensel bir çocukluk doğasına sahip olduğu bu yeni düzende çocukların kendi doğalarına uygun biçimde, dinsel dogmalardan ve toplumdaki ahlaksızlıklardan korunarak yetiştirilmeleri, ebeveynlerin öncelikli görevi haline gelir.

Çocukların masum ve doğal olarak güçsüz canlılar olduklarına ilişkin algı, aileleri çocuklarına alaka ve şefkat ile davranmaya ve çocuklarını yetişkin yaşamının sert gerçekliklerinden korumaya yönlendirmiştir (Newman'dan Akt. Uğur, 2018: 227).

Çocuk gibi ilgiye, sevgiye, korunmaya ihtiyacı olan masum bir varlığı sevip sahip çıkabilmek için illaki doğurmak ya da anne olmak gerekmediğini ve kadın-erkek, anne-baba ayrımından azade cinsiyet atfetmeksizin anneliğin insani değerlerle alakalı olduğunu genç annelerden Ebru (d. 1995) şöyle aktardı:

“Ben anneliğin insanlıkla, merhamet ve vicdanla alakalı olduğunu düşünüyorum, cinsiyete atfedilen bir rolden ziyade. Çünkü güçsüz, savunmasız, masum ve gerçekten ilgiye, merhamete muhtaç bir varlığa bir insan nasıl kötü muamelede bulunabilir ya da onun ihtiyaçlarına nasıl cevapsız ve kayıtsız kalabilir. İllaki kendi canından olmak zorunda değil, kendisi doğurmak zorunda değil, bir varlığı sevebilmek insanlıkla alakalıdır bence, kadın-erkek, anne-baba diye bir ayrım yapılamaz.” (Ebru,28)

İyi anneliğin çocuğun mutluluğu ile eşdeğer olduğuna inanan ve *"Biz yaşamadık o yaşasın, hiçbir isteği ertelenmesin ki, özgüven sahibi olsun"* diyen aşırı fedakâr I. ve II. Kuşak annelerin tersine genç anneler çocuğun her isteğinin yerine getirilmesinden ziyade ruhsal ihtiyaçların giderilmesi ve sınır koymanın önemli olduğunu düşünmektedirler. Nitekim çocukların maddi istemlerinin hemen karşılık bulmasıyla tüketim kültüründe yer almaları, mutsuz, tatminsiz, sürekli can sıkıntısı içinde olmalarına ve sadece yaratılmış ihtiyaçları karşılandığı takdirde, kısa süreli olarak rahatlayabilmelerine yol açmaktadır. Her istediğini yapmak, çocuğa yaşından ve konumundan büyük bir durumda olduğu yanılsamasını yaşatacağı için, bu çocuklar ileride mutsuz ve doyumsuz bireyler olabilmektedirler. Genç annelerden Büşra (d. 1992) anlatısında bu konu hakkında şunları dile getirdi;

“Bir annenin çocuğunun her istediğini yapabilmek demek değildir ideal annelik, gerekli olmayan, ihtiyacın olmadığı şeyleri güzel bir dille izah ederek önünü kesmek de aslında bence iyi bir anneliktir çünkü hiçbir gayret sarf etmeden her istediği alınan çocuklar ileride memnuniyetsiz hayattan zevk almayan bireyler haline geliyor.” (Büşra,31)

3.2.2. Çalışan Anne Olmak:

Cinsiyete dayalı iş bölümünün temelinde kadınların anneliği yattığını belirten Chodorow, “The Reproduction of Mothering” adlı çalışmasında kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal yapı ve pratiklerin bir ürünü olduğunu vurgular. “Annelik rolü, kadınların yaşantısı, kadınlar hakkındaki ideoloji, erkeklik ve cinsel eşitsizliğin sürekli üretilmesi ve işgücünün belli türlerinin üretilmesi üzerinde büyük etkilere sahiptir. Anne olarak kadınlar, sosyal yeniden üretim alanında önemli aktörlerdir.” (Chodorow, 1978,11)

Doğa-kültür ekseninde kadının ikincil konumunu sorgulayan Ortner, “Is Female to Male as Nature is to Culture?” (Ortner’den Akt. Türkdogan, 2013: 39) adlı çalışmasında, Chodorow’un tespitlerine öncülük ederek, anneliğin söz konusu ikincil konumla olan doğrudan ilişkisini vurgulamıştır. Doğum sonrası annenin üstlendiği çocuk bakıcılığı ve yetiştiriciliği rolü, zaman içerisinde kadının sosyal rollerinin ev içi alanda konumlandırılmasıyla sonuçlanmıştır, kısaca artık “kadının yeri evi” olmuştur. Fakat kadınlar ev içi alana hapsolmayı reddedip, sadece erkeklerin tekelinde olduğu düşünülen kamusal alana çıkmaya başlayınca çalışma yaşamı annelikle birleşti ve anneler için yeni bir sosyal kimlik ortaya çıktı: “Çalışan Anne”. Günümüzde çalışan annelerin oranı giderek artsa da, hala bazı kesimlerde annenin çalışması “ancak maddi zorunluluk varsa” onay görmektedir. Geleneksel annelik rolleriyle, çağdaş kadının çalışan rolleri arasında kadınlar, hem toplumun yoğun annelik ideolojisine uyum sağlamaya, hem de erkeklere göre düzenlenmiş çalışma hayatının gerekliliklerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. (Seçer, 2010: 38)

Geleneksel aile modeli erkeğin evin geçiminden tek başına sorumlu olduğu, kadının ise aktif istihdamda yer almayarak ev işleri ve çocuk bakımını tek başına üstlendiği aile modeli olarak tanımlanmaktadır. (Cunningham’dan Akt.Seçer,2010: 38)

Aşağıdaki TABLO- 9’da da görüldüğü üzere I. kuşak anneanneler genelde ücretli bir işte çalışmasalar da tarlada rençberlik, bağda bahçede ırgatlık, büyük ve küçük hayvan bakımı ve ya geniş aile içinde günlük yapılması gereken işlerde ücretsiz emekte bulunmuşlardır.

KUŞAK	ANNELER	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	MESLEK
1.Kuşak 1938-1960	Gülsüm	1938/85	İLKOKUL	EV HANIMI/ RENÇBERLİK
	Zeynep	1955/68	İLKOKUL	EV HANIMI
	Latife	1960/63	İLKOKUL	EV HANIMI
	Azize	1946/77	İLKOKUL 3.SINIF	EV HANIMI/ RENÇBERLİK
	Ayşe	1941/72	-	EV HANIMI
	Nezihe	1946/77	ORTAOKUL	EV HANIMI
	Şerife	1938/85	İLKOKUL	EV HANIMI
	Zehra	1945/78	İLKOKUL	EV HANIMI/ RENÇBERLİK
	Naime	1947/76	İLKOKUL 4.SINIF	EV HANIMI/ RENÇBERLİK

TABLO-9 : I. Kuşak Annelerin Çalışma Durumları

Günde 10-12 saat çalışıp kalan zamanı da ev işine ayıran, çocuklarıyla ilgilenemeyen, kendisi çalışırken de çocuklarını güvenip de emanet edecek birini bulamayan, yaşam koşullarının ağırlığı altında ezilen I. Kuşak annelerden Naime Teyze (d. 1947) anlatısında mücadelesini şöyle aktardı;

“Ben para karşılığında herhangi bir işte çalışmadım ama hayvancılık yaptım tarımcılık yaptım bağda, bahçada, bostanda çalıştım. O dönemde büyük kızıma da kayınvalidem bakmaya çalışırdı. Ama çok umursamaz bir kadındı, başına bir dert mi gelecek, bela mı gelecek hiç umurunda olmazdı. Karnı mı acıkmış, susamış mı, bir derdi mi var, köpek mi kaptı, büyükbaş hayvan mı ezdi, hiç ilgilenmezdi. Güvenemezdim kimseye, o yüzden sarardım sırtıma nereye gidersem onu da götürürdüm. Bu benim huyum iş, aş, temizlik ve evlatlarım noktasında hiç kimseye güvenemezdim. Bu da beni yıprattı.”
(Naime,76)

Geleneksel aile yapısının getirdiği geniş aile yaşamı ve beraberindeki zorluklar kadınların durup dinlenmeden, hatta çocuklarına gerekli bakımı sağlayamadan çalışmalarına neden olmakta ve içinde bulundukları bu sosyo-ekonomik koşullar da kadınların annelik pratiklerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum da küreselleşen bir dünyada Hays’ın 1990’lı yılların sonlarına doğru ortaya attığı “yoğun annelik” ideolojisinin görüştüğü I. Kuşak anneler için geçerli olmadığı aşîkârdır. Geçimini tarımdan sağlayan ailelerde çalışabilecek yaşa gelen her üye az-çok demeden çalışarak aile ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

“Rençberlik, ev hanımlığı, analık, 6 çocukla beraber her iş yaptım eğer çalışmadan sayılıyorsa. Ama hiç maaş almadım. (güler....)” (Şerife,85)

“Ben evet parayla çalışan bir kadın değildim, ama durup dinlenmeden ve hatta çocuklarımı dahi sevmeden çalışan bir kadındım.” (Gülsüm,85)

Bu tarz geniş ailelerde anneler çalışmak için tarlaya gittiğinde geride kalan çocuklara, ya hanedeki diğer kadınlarla dönüşümlü olarak bakılır veya emzikli ya da gebe kadın çocukların başında bırakılırdı. Tabi ki tek işi çocuk bakmak olmayan bu kadın kendisine yüklenen onlarca işi de yapmakla mükellefti.

“Tarla tapan işlerimiz vardı, elimle dönüşümlü giderdik tarlaya, ya da hangimizin çocuğu emzikliyse o kalırdı evde. Evde kalan yemek, temizlik, bakılacak bir ahır dolusu hayvan ve bütün çocuklardan sorumluydu.” (Zehra,78)

Görüştüğüm kadınlar içerisinde kentsel yerleşim yerlerine daha yakın oturup da tarım arazisinde çalışmayan I.Kuşak anneler de mevcuttur. Onlar arasında aile bütçesine katkıda bulunmak için aynı anda çok sayıda farklı işte çalışmak zorunda kalıp bir yandan da 6 çocuğun bakımını sağlayan I. Kuşak annelerden Latife Teyze (d. 1960) yaşadığı zorlukları şöyle anlattı.

“Kalabalık bir aileydik, 6 çocuk var, eşimin kazancı yetmiyordu, çoğu zaman bir yandan çocuklara bakıp, bir yandan da çalıştım. Eşim ağır vasıta şoförü, mazot tankeri kullanırdı, oradan da emekli oldu, gittiği yerden de gelmezdi üç beş ay, o çocuklarla hep ben uğraşırdım, hem annelik yapardım, hem babalık, hem de evin geçimi. Elişi yapıp satardım, başkalarına çapa, tırmık yapmaya giderdim. Boş durmazdım. Sonra kazancıyla hayvancılık yapmaya başladım, bir ahır dolusu hayvan ürettim. Hem süt üretirdim hem de besilik olarak kesime verirdim. Hem 6 çocuğa bakıp hem de günlük 100 kg süt çıkarırdım. Bir kadın olarak asla boş durmadım. Mesela 2007’de Altınova’ya taşınmadan önce 6 çocuğumu büyüttüğüm evimi de topraktan kerpiçleri keserek tek tek kendi ellerimle yaptım eşimle beraber. Hiç öyle sıcak sudan soğuk suya elini sokmayan hanım hanımcık bir kadın olamadım. Ben aslında çocuklarımın bir nevi babası da oldum, 1,5 aylık hamileyken eşim işe diye gitti. 4 sene sonra döndü, çocuklarım babalarının fotoğraflarına bakarak büyüdüler. Baba sevgisinden mahrum yaşadılar. Emekli olduktan sonra yanıımızdaydı ama onları büyütürken yalnız büyüttüm.”(Latife,63)

Kadının çalışma hayatına girmesi ‘Sanayi Devrimi’ olarak adlandırılan, teknik, teknolojik, ekonomik ve toplumsal birtakım değişikliklere yol açan endüstrileşme ile birlikte olmuştur. Sanayileşmenin başlamasıyla erkekler toprak ve çiftlik işlerinden fabrika ve büro işlerine geçerken kadınlarda ev işlerinden kamu hizmetlerine, büro işlerine ve sanayi kesimine geçmeye başlamışlardır (Demir, 1997: 23). Bu gelişmelerin etkisiyle aşağıdaki TABLO-10’da görüleceği üzere II. kuşaktan orta nesil anneler artık yavaş yavaş kamusal alanda görünür olmaya başlasalar da büyük çoğunluğu yine ev içi ücretsiz emek gerektiren ev hanımlığı yapmaktadır ya da çocuklar küçükken çalışmayıp, onlar büyüdükten sonra çalışmaya başlamışlardır.

KUŞAK	ANNELER	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	MESLEK
2.Kuşak 1957-1976	Ayten	1960/63	İLKOKUL	EV HANIMI
	Aliye	1970/53	İLKOKUL	EV HANIMI
	Leyla	1976/47	İLKOKUL	EV HANIMI
	Aysel	1968/55	İLKOKUL	EV HANIMI
	Nermin	1957/66	ORTAOKUL	ESNAF/ EV HANIMI
	Belma	1966/57	LİSANS/ BİYOLÖJİ	BİYOLOG
	Halime	1959/64	İLKOKUL	EV HANIMI
	Emine	1970/53	İLKOKUL	EV HANIMI
	Cennet	1966/57	İLKOKUL	EV HANIMI

TABLO- 10: II. Kuşak Annelerin Çalışma Durumları

Örneğin II. Kuşaktan çocuklar büyüdükten sonra çalışan Cennet Teyze (d. 1966) şunları aktardı:

“Çocuklar küçükken çalışmadım, onları kendim büyüttüm. Onlara bakıcıya verecek bütçem yoktu, çocuklarımı oraya buraya bırakarak perişan etmek de istemedim. Onlar büyüdükten sonra 15 sene çalıştım” (Cennet,57)

Çalışan kadının, doğum sonrası işine dönmek için bebeği bir başkasına emanet etme zorunluluğu karşısında akla gelebilecek ilk seçenek elbette büyükannelerdir. Özellikle bizimki gibi aile bağları kuvvetli toplumlarda anneanne ya da babaanne en güvenilir “emanetçi” olarak düşünülür. Görüştüğüm annelerden çocuklar küçükken çalışmak zorunda kalanlar ise çocuklarını en güvendikleri kişiye yani kendi annelerine emanet etmişlerdir.

“Benim çalışma hayatım boyunca çocuklarıma annem baktı sağ olsun, annem o sırada Yenimahalle Demetevler’de oturuyordu. Anneme yakın olsun diye 3-4 kez ev değiştirdik.” (Belma,57)

“Kırda tarlada çalışmak zorunda kaldıysam en güvendiğim kişi anama bırakırdım, biraz büyüdüklerinde de peşim sıra nereye gitsem, kıra bayıra götürürdüm.”(Emine,53)

III. kuşak genç annelerde ise durum farklıdır. Günümüzde kadınlar, gerek ekonomik zorunluluklardan dolayı aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla, gerekse yaşam standartlarını yükseltmek, meslek ve kariyer sevgisi, toplumda prestij kazanmak, çevre edinmek, yeni insanlar tanımak ve eşinin yanında konumunu yükseltmek gibi bir dizi psikolojik nedenlerle çalışma hayatında yerlerini almışlardır.

Ülkemizde çalışan kadınların büyük bir çoğunluğu ekonomik zorunluluklar nedeniyle; aile geçindirmek veya aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaktadır. Yaşam standardını yükseltmek veya eğitim gördüğü bir alanda uzman olduğu için çalışanların oranı ise maalesef oldukça azdır (Aktaş, 1994: 7). Oysa ki çalışma hayatına katılım, bir kadın için para kazanmanın çok ötesinde bir anlama sahiptir; kadının kendi ayakları üzerinde durmasının ve kendisine güven duymasının da önemli önkoşullarından biridir. Kadınların ekonomik ve sosyal yaşama etkin ve erkeklerle eşit oranda katıldığı ülkelerin tümü, günümüzde “gelişmiş ülkeler” kategorisinde yer alırken, kadınların eğitime, istihdama, karar alma mekanizmalarına eşit oranda katılmadığı ülkelerin hemen hepsi “az gelişmiş” ya da “gelişmekte olan ülke” grupları arasında yer almaktadır.

Aşağıdaki TABLO: 11’de de görüldüğü üzere III. Kuşak annelerin üst kuşak annelere göre eğitim durumları artmış ve buna bağlı olarak da sadece bir anne ev hanımlığı yaparken, iki anne bebeklerinin yaşı küçük olduğu için şu anda çalışmamaktadır. Görüştüğüm diğer anneler ise aktif bir çalışma hayatı içerisindeyler.

KUŞAK	ANNELER	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	MESLEK
3.Kuşak	Sibel	1979/44	YÜKSEK LİSANS /FİZİK	FİZİK ÖĞRETMENİ
1979-1995	Merve	1988/35	LİSANS / KİMYA	KİMYA MÜHENDİSİ
	Bahar	1995/28	AÖF LİSE OKUYOR	BEBEKTEN DOLAYI ÇALIŞMIYOR
	Ebru	1995/28	ÖN LİSANS/ ADALET	BEBEKTEN DOLAYI ÇALIŞMIYOR
	Fidan	1982/41	AÖF LİSE OKUYOR	KAMU ÇALIŞANI
	Seda	1995/28	LİSANS/ SİYASAL BİLGİLER	MÜFETTİŞ YARDIMCISI
	Buket	1986/37	LİSE	TIBBİ SEKRETER
	Tuğba	1994/29	LİSE	ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANI
	Büşra	1992/31	LİSE	EV HANIMI

TABLO - 11: III. Kuşak Annelerin Çalışma Durumları

Annelerin çalışma hayatına aktif katılım sağlamaları, beraberinde bazı sıkıntılar da getirmektedir. Bunların başında; geleneksel toplum yapısının ürettiği kodlamalarla bebek bakımından birincil derecede sorumlu tutulan annenin olmadığı saatlerde çocuğun bakımını kimin üstleneceği meselesidir. Bu meseleyi yakın aile üyelerinin desteğiyle çözebilen Sibel (d.1979) anlatısında şunları aktardı;

“Çalışan bir anneyim ama oğlum doğduğunda zaten yaz dönemindeydik dolayısıyla okullar kapalıydı, ele avuca gelip de biraz büyüyünceye kadar da yeni dönem için anlaşıp yapmadım. 4-5 ay gibi bir zaman çalışmadım yani bir dönemi kapatmış oldum sonraki dönem için ise bir kurumda ihtiyaç varmış fizik öğretmeni çağırdılar, ders programım beni yormayacak, haftada 2 buçuk gün olacak şekilde çalıştım. O sürede annem evde çocuğa baktı. Erkek kardeşim olsun babam olsun getir götür ihtiyaç işlerinde hiçbir zaman desteklerini elimden üzerimizden çekmediler. Şu anda da zaten çocuğumla birlikte aynı okula gidiyoruz dolayısıyla benim mesai saatlerimde o da okulda olmuş oluyor.” (Sibel,44)

Annenin çalışması sebebiyle suçluluk duygusu içinde olması, çocuğunu emanet ettiği aile büyüğünün rahatsızlığı, iş yerinin stresi, çocuğun anne babaya güvenli bağlanma sorunu, çalışma hayatı, ilgi bekleyen çocuk ve halledilmesi gereken ev işleri arasında sıkışıp kalan annenin aşırı sorumluluk yüklenmesi zihinsel ve bedensel yorgunluğa neden olur. Ve anne bir süre sonra bu döngüyü devam ettiremez ve tıpkı Merve’nin (d. 1988) örneğinde olduğu gibi çalışma hayatına ara verir.

“İş hayatımda ben çalışırken 4 yaşına kadar annem baktı, ben mesela işe giderken bacağımdan sarılıyordu anne beni bırakma diye dolayısıyla bir güvenli bağlanma söz konusu olamadı. Bize doyamıyordu çocuk, çünkü biz işten geldiğimizde onun uykusu geliyordu. İşyerinin stresi evde ilgi bekleyen bir çocukla da birleşince, Selim'e annem bakıyordu, onun rahatsızlığı da nüksedince ve Selim her gece ağlayarak anne senden ayrılmak istemiyorum dedikçe ben de işten ayrılmayı uygun buldum. Bir buçuk yıl oldu işi bırakalı şu anda çalışmıyorum, ama 3 ay sonra tekrar geri döneceğim.” (Merve,35)

Ataerkil annelik kurumu içerisinde yasallaştırılan yoğun annelik ideolojisinin ve nosyonunun kadınları günlük yaşamlarında böylesi zor seçimlerle baş başa bırakmaktadır. Yaşadığı zorluklara rağmen çalışma hayatını sürdüren anneler çocuklarını uygun şekilde yetiştiremedikleri için eleştirilmekte, çocuk yetiştirmek için çalışmayı bırakan anneler ise pasif ve sıkıcı bir hayat sürmekle karşı karşıya kalmaktadır. Çalışma yaşamı kadınlara ekonomik özgürlük sağlarken, diğer taraftan da onların özgüvenlerini ve toplumsal saygınlıklarını artırmakta, aile içindeki konumlarını iyileştirmektedir. Sürekli aynı şeyleri yapmanın verdiği tekdüzelik ve evdeki kısır döngüden sıkılan Ebru (d. 1995) ise bebeği küçük olduğu için şu anda çalışmadığını ama çalışmak için can attığını şöyle aktardı;

“Çalışmıyorum ama çalışmak için can atıyorum, çünkü ben çalışmayı ortam değiştirmek, farklı insanlar görmek, farklı bir hizmet vermek, bakış açısı kazanmak, kafayı dağıtmak olarak görüyorum, şu anda da benim en çok ihtiyacım olan şey bunlar gerçekten çok bunaldım çünkü sürekli aynı şeyleri yapmaktan ve kendimi tekrarlamaktan.” (Ebru,28)

Bebeğin bakımının aile büyükleri ya da yakın akrabalar tarafından dönüşümlü olarak (örneğin birer hafta birer ay) paylaşılmasının sağlıklı bir çözüm olmadığını ileri süren Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak, özellikle ilk yıl, çocuğun kişiliğinde güven duygusunun gelişmesi için anne ile birlikte, çocuğun bakımını üstlenen kişinin “sürekli” olması gerektiğini belirtmektedir. Bebek eğer büyükannenin evinde bakılacaksa, çocuğun o evde bakıldığı ortamı “sabitlemek” gerekiyor. Çocuğun sevdiği bazı eşyalar ve oyuncakların onunla birlikte taşınması, onun “süreklilik” duygusunu yaşayarak kendini güvende hissetme gereksinimini karşılaması açısından önemlidir (Yeşilyaprak, 2004:27)

Kendisi çalışırken çocuğunu bıraktığı aile büyüklerinin bu durumu sağlayamadığından yakınan Seda (d. 1995), üstüne bir de çalıştığı kurumda sırf evli ve çocuklu bir kadın olduğu için mobbinge maruz kaldığını şöyle aktardı:

“1,5 - 2 ay oldu ben işe başlayalı, şu anda çocuğuma annem ve kayınvalidem dönüşümlü olarak bakıyorlar. Bir düzensizlik var, açıkçası istediğim düzeni yakalayamadım. iki gün orada üç gün burada, çocuğumun da dengesi bozuluyor. Kayınvalidem tek başına çocuğu uyutamıyor, görümcemin evde olduğu zamanlarda bakmak istiyor, ben de diyemiyorum ki tamam o zaman annem baksın, sen de hafta sonları ilgilenirsin diyemiyorum. Çünkü duyacaklarımı tahmin edebildiğim için. Yani onların keyfine nasıl uyuyorsa ben çocuğu ona yönlendirmeye çalışıyorum oysa ki tam tersi olması gerekir. Zaten çalıştığım kurumda da zorluk yaşıyorum, önceden kadın olmak evli olmak sorun iken bu sefer de anneliğim sorun ediliyor, "çocukla bunu nasıl sürdüreceksin?, Bakalım bu işin altından kalkabilecek mi? Kesin yapamaz bırakır gider!" diye herkes bekliyor bakalım, Allah kerim diyorum. Henüz hiç şehir dışına çıkmadım, bu sene martın ortasında 75 günlüğüne şehir dışına çıkmam gerekiyor, İstanbul'a gideceğim. Ama yanımda çocuğumu da götürücüm tabii ki annemle beraber. Ben yapabileceğimi düşünüyorum ve onlara da göstericem bakın nasıl oluyormuş şeklinde iyi ki de annem var, başarıyorum umarım. Çok bilinçli bir annem var çok şükür, ona çok güveniyorum. Valla hatta çok da güzel olur, bize de tatil olmuş olur, 2 buçuk ay kafamızı dinleriz, annem yavrum ve ben. Krizleri fırsata çevirmek lazım diye düşünüyorum.” (Seda,28)

Oysa ki annelik vasfının kadının çalışma hayatında herhangi bir engel teşkil etmeyeceği kamusal kuruluşlar olarak bir vizyon olarak formalite icabı dile getirilse de iş teoriden pratiğe dökmeye gelince maalesef sınıfta kalınmaktadır. Çalışan annelerin, kendilerini olumsuz hissettiren ve destekleyici olmayan çalışma koşullarına ilişkin açıklamaları; annelerle ilgili “yapamaz” şeklindeki önyargılar ve imalar, psikolojik baskı (mobbing), ayrımcı davranışlar, fiziksel koşulların yetersizliği, anlayışsızlık, çalıştığı kurumdan yeterli destek görememe gibi sorunlar etrafında yoğunlaşmaktadır. Orta kuşak annelerden Belma,(d. 1966) kızı Seda’nın (d.1995) çalışma hayatında karşılaştığı kalıplaşmış cinsiyetçi yargılardan kaynaklı sorunları şöyle aktardı:

“Hadi bunu geçtim zaten oluşagelmiş toplumsal kalıp yargılar kadın ve erkeği farklı farklı statülere koyuyor. Misal kızımda bunu çok yaşadık kendisi müfettişlik sınavlarına girdiğinde KPSS'de çok yüksek puan almış olmasına rağmen mülakatlarda da en yüksek puanı almış olmasına rağmen kadın olması ve anne olması onun mülakatlarda elenme sebebi oluyordu. Sonra bir şekilde Rabbim yardım etti, şans yüzümüze güldü, Elif mülakatı geçti bu sefer de “çocuğun var evlisin seni nasıl işe aldılar” mobbingine maruz kalıyor. Yani söylemlerle eylemler birbirini tutmuyor, hükümet hem genç yaşta evlenmeye teşvik ediyor, üç çocuk sahibi olun deniliyor. Hem de kadın ve annelerin önleri bu şekilde kesiliyor. O zaman şunu mu anlamalıyız "kadının kamusal alanda yeri yok mu?" Evli ve çocuk sahibi olması bir erkeğin önüne asla sorun olarak düşmüyor. "Hayırlı olsun, Allah bağışlasın, Allah analı babalı büyütsün, vs." görüşmeler eşliğinde konu kapanır. Ama kadına gelince " Çok genç değil misin, neden erken evlendin, Eee nasıl yapacaksın, çocuğa kim bakacak, başarabilecek misin?" gibi sorular... Bence kökten gelen çok büyük bir haksızlık ve adaletsizlik var.”(Belma,57)

3.2.3. Anneliğin Kadına Sağladığı Ayrıcalıklar ya da Kadını Kısıtladığı Yönler

Anne olma isteğinin temelinde çocuğun artık annenin kendisini gerçekleştirip güçlenmesine fırsat sağlayan, kök salma ve geleceğe uzanma arzularını tatmin edip duygusal ihtiyaçları karşılayan bir varlık olarak algılanması etkili olmaktadır. (Beck ve Beck-Gernsheim,2012: 205-207). Yapılan görüşmelerde katılımcılara “anne olmanın kendilerine ne gibi ayrıcalıklar sağladığı” sorusu karşısında kuşak fark etmeksizin hemen hemen bütün anneler merhamet-sevgi, sabır-fedakârlık, güçlenme-tamamlanma gibi duygusal ve psikolojik kazanımları vurgulamışlardır. Bu kazanımlar anneliğin kadını tamamlayan, onu her anlamda güçlendiren bir sorumluluk olarak algılanmasına temel oluşturmaktadır.

Mesela I.Kuşak anneannelerden Latife Teyze (d. 1960) çocuklarına duyduğu sevginin ona güç verdiğini, hayata dört elle sarılabilmesi için en güçlü motivasyon kaynağını oluşturduğunu belirtti:

“Annelik kadına güç verir, bu güç de onu hayata dört elle sarılmasını sağlayan en büyük tutkudur, ben çocuklarım için didindim çabaladım, elimden geleni yapmaya çalıştım. Yok, hiç kısıtlamadılar kafama koyduğum ne varsa onlarla beraber yaptım, istersen dağı devirirsin çocuk hiçbir şeye bahane değil, tam tersi onların varlığı senin gücün olur.” (Latife,63)

Zeynep Teyze (d.1955) ise zorlu geçen hamilelik süreçlerine rağmen, anneliği çok sevdiğini çocuklarıyla tamamlandığını şöyle aktardı:

“Ben anneliği de, kadınlığı da çok sevdim, çocuklarımla tamam oldum, sadece 9 ay hamilelik esnasında hamileliğim çok zor geçerdi, onun dışında doğum olduktan sonra dünyalar benim olurdu. Yok annelik beni hiç kısıtlamadı her yere çocuklarımla giderdim, nereye gitsem onları da götürürdüm çünkü bırakacak bir yerim yoktu onlar benim yaka süsüm gibi her yere gezdirdim onları.”(Zeynep,68)

Anneliğin kadına sağladığı ayrıcalıkların yanı sıra elbette ki küçük ve bakıma muhtaç bir varlığın sorumluluğunu almanın kendine göre zorlukları her zaman söz konusudur ve bu zorluklar pek çok sorumluluğu aynı anda üstlenen annenin elini kolunu bağlamakta ve çoğu zaman onu kısıtlamaktadır. Ataerkil toplum yaşantısı kadına zaten yeterince kısıtlama ve baskı uygularken bir de toplumun şekillendirdiği kültürel annelik nosyonu ile birlikte çocuğa karşı sorumluluklar bu kısıtlamaları ve baskıyı iki kat artırmıştır. Yaptığım görüşmelerde artan sorumluluklarla birlikte anneliğin fazla fedakârlık gerektirmesi, yeterli sosyal desteğe sahip olmamak, ebeveynlik sorumluluklarının büyük ölçüde anne tarafından üstlenilmesi gibi ortak temalar anneliğin kadını kısıtlayan yönlerini oluşturmaktadır.

Çocuk sahibi olmadan önce de kısıtlı bir hayatı olan Gülsüm Teyze, (d. 1938) kadını kısıtlayan şeyin aslında annelik değil de, kadın olarak doğmuş olma kaderi ve kara düzen diye nitelediği toplumsal dayatmalar olduğunu şöyle aktardı;

“Çocukları bahane edip bi ebesine dedesine götüreyim diye alıp götürmüşlüğüm var. Çocuklarımla bana sağladığı özgürlük bu kadar işte... Ona da laf ederlerdi gerçi "Hah gidin bakalım, tekkeye mi gideceksiniz, tekkeden mi geliyorsunuz?" Anamın babamın evine tekke derlerdi. Çocuğum olmadan da bişeye dahlim geçmezdi ki yavrum. Çocuklar olunca yüreğimin sızısı katlandı... Öfkem, hırsım, derdim, tasam, doğrularım, yanlışlarım, günahlarım, sevaplarım hep onlar için oldu bezde. (Bu seferde) Önce hiçbir şeye gücü yetmeyen çaresiz bir kız çocuğu, sonra çaresiz bir kadın, sonra çaresiz bir ana oldum. Velhasıl kadını analık değil, kaderi kısıtlar yavrum, bu kara düzen kısıtlar” (Gülsüm,85)

Kadınlar üzerlerinde ağır bir baskı oluşturan ataerkil sistemin adaletsizliğini genç yaşlarında fark edemeseler de, yaşlanıp da geriye dönüp baktıklarında işleyişin hiç de adil olmadığını acı bir şekilde anlamaktadırlar.

Toplumsal dayatmalar sonucunda çocuk yaşıta evlendirilen Ayşe Teyze de (d. 1941), tıpkı Gülsüm Teyze gibi çocukluğuna ve gençliğine doyamadan omuzlarına yüklenen sorumluluklardan dolayı anneliği değil de bu adaletsiz kara düzeni suçladı.

“Anne olunca ben evliliğe adapte olmaya başladım, evime ısındım. Öncesinde, o 2 yıl çocuksuz dönemde anlamıyor insan ben neyim, kimim. Ana olunca kadınlığın da tamam oluyor. Evim, barkım, kocam çocuğum çoluğum diye daha bir dört elle sarılıyorsun her şeye. Ben eşimin hiçbir kötülüğünü görmedim. Severdi, korurdu beni, evlilik içinde bazı aksaklıklar da olur tabi, o da evliğin cilvesi. Eee çoluk çocuk olunca yüküm de sorumluluklarım da arttı, zaten kalabalık ailede çocuk yaşıta gelin oldum, bir de çocuklar olunca, çocuk yaşıta da anne oldum, ne çocukluğuma ne gençliğime doyamadan umur imiğime bindi. Bırak kadınlığımı, çocukluğumu, genç kızlığımı, kadınlığımı kısıtladı, ama annelik ve çocuklarım değil. Bu kara düzen. Bu adaletsiz düzen yüzünden açamadım gözümü, doyamadım tatlı canıma.” (Ayşe,72)

Aynı kuşak annelerden Azize Teyze (d.1946) de geleneksel geniş aile yaşam tarzında kadına herhangi bir söz hakkı tanınmadığını, çocuklarıyla gönlünce ilgilenemediğini ancak ayrı bir eve çıkıp da kendi evinin kararlarını almaya başlayınca kendi kadınlığının ve anneliğinin idrakine vardığını şöyle aktardı:

“Her çekirdek ailenin ayrı evi olmalı, ben orada anladım kadınlığımı, analığımı, kendi evimin kendi kararlarını orada almaya başladım, çocukla bir alakası yok. Zaten kısıtlı bir kadını ki, hiçbir konuda fikri sorulmayan, bir de çocuklar olunca onlara gönlümce bakamamak, ilgilenememenin verdiği acı bağladı elimi kolumu.” (Azize,77)

Tıpkı Azize Teyze gibi Naime Teyze (d. 1947) de, anneliğin kadınlığı değil, cinsiyet eşitsizliğinin kadını kısıtladığını, toplumun kadın üzerindeki baskısından dolayı gönlünce annelik yapamadığını, ancak ayrı eve çıkıp da rahata kavuşunca çocuklarına annelik yapabildiğini şöyle aktardı:

“Ana olmayı sevdim, sevmem mi. Hepsi evlat. Öteki çocuklarımda rahattım, rahata kavuştum kendi evime çıkınca. Bi ilk kızımda çok sefillik çektim, köyde olduğumuzdan rezil oldum, çocuğum da rezil oldu işten güçten bakamadım. Analık beni kısıtlamadı ki yavrum, benim zaten her şeyim kısıtlı olduğu için ben analık yapamadım, ancak herifim Ankara'da iş bulunca, kendi evime çıkıp da rahata kavuşunca hem özgürlüğüme kavuştum hem de rahat bir şekilde çocuklarıma analık yapabildim. Anamın babamın evinde iş güç, kaynana kaynata evinde iş güç, kocamın evinde iş güç... Özgürlük ne ki yavrum, çocuk benim özgürlüğümü kısıtlasın, daha o garibanların özgürlüğü kısıtlandı, onlara iyi analık yapamamış olabilirim.” (Naime,76)

Zehra Teyze (d. 1945) ise köy hayatının getirdiği fazla iş yükü nedeniyle çocukları doğduktan sonra, onların da bu gidişata dahil olduklarını, evde kalınca aş ekmek yapan, tarlada kocasının peşinden koşan, bu arada da çocuklarına annelik etmeye çalışan köşeye sıkışmış hallerini şöyle anlattı:

“Yazın ırgatlık ve harman zamanı ne kadar özgürleşebilir insan. Kışın alıp giderdik çocukları anamıza gezmeye yoksa keyif zamanı yazın hiç değildir. İşimiz çoktu, kadın hem evin aşını, ekmeğini yapar, hem çoluk çocuğuna bakar, hem de eşinin peşine tarla tapan işlerine koşar. Çocuklar kısıtlamadı aslında zaten iş-güç çok bir köy hayatı. Çocuk yokken nasılsa, çocuklar doğunca da devam, bir farkı yok, bazılarını evde eltiye bırakıp giderdim, kimisini de kırdan peşimde götürürdüm. Hatta çocuk doğunca emzikliyken evde kalınır diye sevinirdik, bu seferde evin işleri bize kalırdı.” (Zehra,78)

İdeal anne imajında annelik aldatıcı ve göz alıcı derecede parlayan adeta altından bir hareyle sarmalanmış, kutsiyet atfedilmiş ve yüceltilmiştir. Öyle ki kadından hamilelik öncesinde, hamileliğinde ve doğum sonrasında sürekli örnek bir anne gibi davranması, her daim sevgi dolu, mutlu ve müteşekkir olması beklenir. Oysaki anneliğin “tüketme, frustrasyon, yalnızlık ve hatta bir sürü suçluluk duygusuyla karışık bir yabancılaşmadan meydana gelen öbür yüzü” (Badinter, 2017: 21-22) görmezden gelinir. Kadınlar arasında anneliğin zorluklarını unutma, dile getirmeme konusunda gizli bir iş birliği varmış gibi bir suskunluk hâkimdir.

Kadının hâkim annelik modeline olan uzaklığı veya yakınlığı onun anneliğini sorgulamaya açacağından bu konunun üstü örtülmektedir. Nitekim ideal annelik anlayışının zorlukları dile getirmeyi engelleyen yapısı kadınları susturur, çünkü anneler her daim anne olmaktan mutludurlar, yaptıkları fedakârlıklar ve üstlendikleri sorumluluklar onlara haz verir, şikayet etmezler, eleştirmezler ve yakınmazlar. Nitekim onlar annelik gibi kutsal bir vazife ile onure edilmişlerdir. İşte bu altın suyuna bandırılmış ideal annelik dayatmasının getirdiği suskunluğu bozan, ben çocuklarımı sevdim ama anneliğin bana yüklediklerini sevedim diyen, zaten baskı altındaki kadınlığını bir de annelik baskıladı diyen II.Kuşak orta nesil annelerden Cennet (d. 1966) görüşmemizde şunları aktardı;

“Anneliğin tek sağladığı ayrıcalık evlat sevgisi oldu bana, onu da doya doya yaşayabilmek gerek. Kadınlık ve annelikte başarılı olabilmek için önce kendimizi sevmeliyiz.

Şöyle ki; okumayı isterdim, şimdiki aklım olsaydı çok isterdim hem de, ama öyle bir imkân tanınmadı ki bana, çocuk yaşta bırakmak zorunda kaldım okulu, annem hep peş peşe çocuk doğurdu onun çocuklarına yani kardeşlerime bakmak zorunda kaldım. Biri gelir kalemimi alırdı, biri gelir defterimi alırdı silgimi alırdı. Kızardım onlara. Döverdim kardeşlerimi. Sonra annem gelir beni döverdi. Sonra babam gelir annemi döverdi, zincirleme giderdi, böyle bir kısır döngü işte. Bu şartlar altında nasıl okuyacağım ki. Çocuklarıma gelince onları çok sevdim, ama anneliği ve omuzlarıma yüklediği onca şeyi sevedim. Annelik beni çok kısıtladı, hiç mutlu etmedi, hep baskıladı. Ben hayatı dolu dizgin, özgürce, deli dolu yaşamayı çok severdim. Ama bu benim hem kendi aileme hem çekirdek aileme ters düştü, hep bir kısıtlama, baskı altında yaşadım. Maddi imkânsızlıklar bir taraftan, tercih ettiğim eş bir taraftan, çocuklar da bir taraftan, evli barklı çocuklu kadın olma yaftası ile toplumun dayattığı baskılar da bir taraftan, hepsi bir oldu doya doya bir annelik, doya doya bir kadınlık, doya doya bir insan olabilmemi engelledi. Evleniyorsun "evli barklı kadın, otur oturduğun yerde oluyorsun" sonra çocuğun oluyor; "evli barklı, çocuklu kadın, utanmıyor musun" oluyorsun. Sonra çocuğunu çoluğunu evlendiriyorsun, ununu eleyip, eleğini asıyorsun; bu sefer de "utanmıyor musun koskoca kadın, toruna torbaya karışmışsın" oluyorsun yani kadına karşı toplumsal baskılar asla bitmiyor ve hiçbir zaman kadını kısıtlamaktan vazgeçmiyor. Ben hayatımın son evresinde bütün zincirlerimi kırmayı amaçladım, o zaman da etrafımdaki insanların gözünde başka bir şey oldum. Aslında şunu fark ettim ama çok geç oldu evlilik bana göre değil ben hür olmayı isterdim. Nasıl ki bana en başında fikrim sorulmadı, ki ben öyle zannettim, herkesin evlenmesi gerekiyor, herkesin çocuk doğurması gerekiyor zannettim, gidiş o gidiş, daha da bu saatten sonra neyi değiştirebilirim ki. Ben bu ikinci evliliğimi yaptım diye çocuklarım kırıgın bana, Ben de aslında tam tersi onlara yük olmamak için yaptım bu evliliği ekonomik özgürlüğüm olsaydı kendi kendime idare edebilseydim asla evlenmezdim. Biri şimdi bana dese ki gel sana aylıklı bir iş vereceğiz bir de sana ev tutup döşeyelim, sen kendi hayatını kendin idame ettir, dese şuradan sizinle beraber çıkıp gitmezsem adam değilim. Ben hiç kimseye bağımlı olmadan yaşamak istiyorum. Birilerine bağlı yaşamayı sevmiyorum ben, hür olmak istiyorum, ama imkanım yok, bu bağımlılık da beni kahrediyor.” (Cennet,57)

Aynı kuşak annelerden Ayten Teyze (d. 1960) ise bu hayattaki en güçlü motivasyon kaynağının çocuklarına duyduğu sevgi olduğunu, bu dünyayla başa çıkmak ve zorluklara göğüs germek için çocuklarından güç aldığını belirtti:

“Çocuklarım benim anneliğimi asla kısıtlamadılar, tam tersine birbirimize sırtımızı dayadık, hayatı o şekilde devam ettirdik. Zor zamanlarımın teselli armağanlarıydı onlar. Onlar sayesinde hayata tutundum, onlar sayesinde çoğu güçlüğe ve zorluğa direndim, göğüs gerdim, o yüzden onlar benim bu hayattaki nimetlerim. Bu hayatta bana babalarından çok çocuklarım destek oldu.”(Ayten,63)

Otizimli bir oğlu olan Aysel Teyze (d. 1968) ise, 9 ay karında taşımakla başlayan, uykusuz günler ve gecelerle devam eden anneliğin, dünyanın gelmiş geçmiş en zor mesleği olduğunu vurguladı. Annelik bugün Badinter’in sözüyle “tam mesaili bir çalışma” (2017: 119), meslek, kimlik, hatta bir bilim ve ideoloji haline gelmiştir. Kadınlara bu kimliğe sahip olduklarında ve onu getirdiği rolleri iyi oynadıklarında mutlu olacakları mesajı verilmektedir. Şüphesiz ki tam mesaili annelik, çalışma koşullarını ve şartlarını sıralasanız, piyasadaki en yüksek maaşı teklif bile etseniz yapılacak bir iş değil. Ancak bu mesleği geçmişten günümüze, dünyada milyonlarca kadın, koşulsuz şartsız ve aşkla yapmaya devam ediyor tıpkı Aysel Teyze gibi;

“Oğlum gözlerimin içine bakar benim, sevgiye ilgiye, merhamete muhtaç. Hiç babasına gitmez mesela, hep bana gelir, bilir ki ben onu severim, bilir ki benim sevgime ihtiyacı var, ne yapayım şimdi o bana öyle bakarken, sokağa mı atayım; sevgisiz mi bırakayım, cevap vermeyeyim mi isteklerine, o benim iç sızım, o benim her şeyim. Şu anda 30 yaşında, küçükken ayrı ilgiye muhtaç, büyükken ayrı ilgiye muhtaç.(ağlar.) Annelik bu dünyanın gelmiş geçmiş en zor mesleği, parasız, karşılıksız, koşulsuz ve aşkla yapılır, yürek gerekir yürek, o yüzden herkes yapamaz annelik. Herkes anne olabilir, ama herkes annelik yapamaz.”(Aysel,55)

Kadının zaten toplumsal dünyada ve evlilik kurumu içinde cinsiyetinden kaynaklanan sorumlulukları varken, bir de anneliğin getirdiği fazladan sorumluluklar gelecek yaşantısı üzerinde belirleyici bir role sahip olmuştur. Bu kısıtlamalar silsilesinin aslında bir imza ile başladığını söyleyen II. Kuşak annelerden Nermin Teyze (d. 1957) şunları aktardı:

“Anne olunca sorumluluklarım arttı, gece uyku uyuyamaz hale getirir annelik insanı, bebekken gece ağlamalarına kalkardık, büyüyünce dertleri de büyür bu sefer uyku tutmaz, uyuyamazsın. Ama özgürleştiği zamanlarda oldu tabi, çocuğu bahane edip bakkala, çarşıya, pazara, oraya buraya giderdik. Çocuk durmuyor, çocuk istiyor bahanesiyle çok gezdiğim zamanlar oldu onları bahane ederek. Kısıtladı tabi kısıtlamaz mı, zaten en başında evlilik benim hayatımı kısıtladı. Hayallerimi gerçekleştiremeden hayatımın baharında imza attım. O imza ile aslında gelecek her şeyi peşinen kabul etmiş oldum, evlilik ve akabinde anneliğin getirdiği tüm sorumluluk ve kısıtlamaları peşinen kabul etmiştim. O imza ile başladı her şey.” (Nermin,66)

Daha önceki anlatısında “*Toplum içinde özgürleştirilmesi meselesini ele alacak olursak çocuğu olan bir anne ile çocuğu olmayan evli bir kadının toplumdaki statüsü bence çok farklı oluyor*” diyerek anne olmanın kadına toplumda bir statü sağladığını belirten Belma, (d. 1966) anneliğin kadını kısıtlayan yönlerinden ziyade toplumun zaten kadını kısıtlayan çok fazla kalıp yargıları olduğundan bahsetti:

“Annelik kadının kişisel özgürlüklerini kısıtlıyor ama kadının toplumda statüsünü artırarak toplum çapında özgürleştiriyor. Artık çocuklu bir kadın oluyorsun anne sıfatını alıyorsun, ama bireysel ve kişisel özgürlükler anlamında tabii ki kısıtlıyor. Şöyle ki nasıl evlenince özgürlüğünüzün %50 sini kaybediyorsunuz, çocuğunuz olunca % 100 ünü kaybediyorsunuz bence. Çünkü çocuğa bağımlı oluyorsunuz, onun uyku saatine, onun yeme düzenine, her şeyi ona göre şekillendirmek zorunda kalıyorsunuz. Fakat çözüm her zaman bulunur, çocuğa odaklı yaşamaya da bilirsiniz, bu da bir alternatif, annenize bırakabilirsiniz, bakıcı tutabilirsiniz çok fazla çözüm yolları ve alternatifler var önemli olan siz neyi nasıl yaşamak istiyorsunuz. Evlilik ve beraberinde getirdiği annelikle bir ton sorumluluk alıyorsunuz sorumluluk= özgürlüklerin kısıtlanması. Anneliğin kadınlığı kısıtlayan yönlerinden ziyade toplumun zaten halihazırda kadını kısıtlayan çok fazla kalıp yargıları olduğu için biz zaten aslında görünmez zincirlerle bağlıyız, ben mesela her ne kadar ayaklarının üzerinde durabilen, tahsilli, okumuş, mesleği elinde olan, eşime, aileme bağımlı olmayan bir kadın olsam dahi böyle düşünüyorsam, her bakımdan maddi anlamda kocasına bağımlı olan bir kadın nasıl düşünür.

Yani evet şu anda bana hiç kimse karışamaz istediğim yere istediğim zaman giderim ama toplum bunu nasıl algılar, aslında görünmez sınırlar, zincirler var ve biz bir şekilde özgür değiliz. Kadınlar anne olduklarında kadınlıkları bitiyor bence, çünkü bütün enerjilerini çocukların bakımına veriyorlar. Bu bence eşle de alakalı bir durum, bakım ortak olursa yük ortak olur sorumluluk ortak olur ve kadın kendisiyle de ilgilenebilir. Bütün yük kadının omuzlarında olursa kadın kadınlığını hissedemiyor.”(Belma,57)

Kadının anne olma kararı aslında bir bakıma bütün hayatın yeniden organize edileceğini ve çocuğa öncelik verileceğini gösteren bir taahhüttür. Bu durum fedakarlıkların ve anneliğin sunacağı hazzın bilincinde olarak karar vermeyi gerektirmektedir (Badinter, 2017: 18). Annelik kadının bedenini ve sosyal hayatını değiştirmekle birlikte talep ettiği zorlu görevler ve sorumluluklarla, zaman zaman kadının mutsuzluğuna, şaresizlik ve yetersizlik duygularına sebep olabilir. Fakat annelik deneyimi her zaman olumsuz, stresli, yorucu ya da bunaltıcı değil, aynı zamanda da heyecan verici, faydalı ve tatmin edicidir. (Nicolson, 1993: 213). Dolayısıyla bir yandan mutluluk ve haz kaynağı olan annelik diğer yandan yorgunluk ve strese sebep olduğundan ortaya “*annesel çift değerlilik*” kavramı ortaya çıkar. (Featherstone, 1999: 43). Çifte değerlilik, sevgi ve nefret gibi zıt duyguların aynı anda aynı nesneye karşı hissedilmesidir. Freud bunu “Biri diğerini örtene dek zıt duygular barışıl biçimde yan yana dururlar.” biçiminde tanımlamıştır. (Freud,1914: 243)

Annelikte nefret varsa da gizlenir, hatta bazen yok sayılır. Çünkü korku vardır ve maskelenmek zorundadır. Bebeğin doğumuyla birlikte fiziksel ve psikolojik taleplerle boğuşan annede her an nefret duygularının uyanması mümkündür (Karakuş Öztürk, 2016: 109). Winnicott'un “*Karşı Aktarımda Nefret*” makalesinde dile getirildiği şekilde bu duygu aslında anne için bir tür bir savunma mekanizmasıdır, kendini koruma refleksidir. Bastırılan bir duygu olan nefret çoğu kez zıttı olan sevgi ile telafi edilme yoluna gidilir. Anne bir çocuğun hayattaki en yakını olmak gerçeğinin verdiği sorumluluk duygusundan ürkmektedir. Anne olmak adanmak demektir. Her daim vazgeçmek, başkası için var olmak demektir. (Akt.Karakuş Öztürk, 2016: 109)

Dolayısıyla çocuklar anneleri için suçluluk ve sorumluluk, tatmin ve yetersizlik, bağımsızlık ve bağlılık, acı ve heyecan anlamına gelebilmektedir.

Farklı duyguların sakin durumunu değil aksine çelişkili ruhsal durumu ifade eden “*anneler çiftdeğerlilik*” aslında neredeyse tüm anneler tarafından paylaşılmaktadır. Önemli olan anneliğe ilişkin kaygıları kabul edip dile getirebilmektir. Böylece bu çelişkili duyguların yıkıcı sonuçlarından kaçınabilmek için taraflardan birine odaklanmak yerine anne ve çocuğun ihtiyaçlarını bütün olarak ele almak mümkün olabilir (Featherstone, 1999: 44). Kısaca toz pembe bir düşsel kurgu olmayan annelik deneyimi türlü fedakârlıklarla yoğrulur ve annesel çiftdeğerlilik ile deneyimlenir. II.kuşak annelerden Leyla (d. 1976) anneliğin verdiği hazzın yanı sıra zorluğunu da dile getiren annelerimizdendir:

“Annelik zor, emek isteyen çok büyük sorumluluklar isteyen ama bir o kadar da insanı mutlu eden, kadına güç veren bir duygu. Onun verdiği hazzı bu dünyada hiçbir şey veremez ayrıcalığı bu. Ama özgürleştirmez asla, her yeni çocukla görev ve sorumlulukların artar, bu da seni bağımlı kılar. Anne olmak beni özgürleştirmekten ziyade kısıtladı, zaten çok küçük yaşta evlendiğim için daha hayatın hevesini alamadan durup ben bu hayatta aslında ne istiyorum diye kendime sormadan evlendim 2-3 ay sonra da hamile kaldım, aklım başıma gelip de okumak istiyorum, çalışmak istiyorum desem artık çocuğum var, demedim, diyemedim bile” (Leyla,47)

Kocası vefat ettiği için genç yaşta üç çocukla dul kalan Halime Teyze (d. 1959) ise çocuklarından aldığı güçle hayata tutunduğunu, onlar için bir varoluş mücadelesi verdiğini şöyle anlattı:

“Şu anki genç bekar kızların yaşında 25-26 yaşında 3 çocukla dul kaldım ve yine onlar sayesinde ayakta kaldım, anneliğin faydası yavrum; hayata tutunmamdır. Ama bir özgürlük sağlamadı, tam tersine çocuklarıma bağımlıydım. Onlara bakmakla yükümlü olduğum için çalışmadım. Yok bence asla kısıtlamaz, tam tersine annelik kadını güçlendirir, kadın isterse her şeyi yapar, çocuklarına rağmen değil, çocukları için ve çocukları sayesinde... Çocuklarım kadınlığımı kısıtladı mı? ya da çocuklar olmasaydı bu zorlu hayattan boşanarak kurtulmayı dener miydim? Yok be kızım boşanamazdım, eskiden boşanmak yoktu çünkü, gelinliğinle giriyorsan kefeninle çıkacaksın o evden ancak, çünkü zaten annen baban senin boşanmanı desteklemiyor ki, deseler ki "kızım seni ezmesinler, katlanma o çileye, gel seni bağrımıza basalım" boşanırdım, çocuklarım dahi olsa bir soluk durmazdım.

Anne babadan böyle bir destek görmeyince katlandık kaderimize, zaten amacımız onların başını öne eğdirmemek, boşanmak ana babanın başına öne eğdirmektir, o yüzden boşanamazdık. Yoksa çocuklarım benim hayatımı kısıtlamadı tam tersine onlar için varoluş mücadelesi verdim ve her şeye rağmen ayakta durmaya çalıştım.” (Halime,64)

II. kuşak annelerden Emine (d. 1970), dünyanın en masum varlıkları olan çocuklar tarafından koşulsuz şartsız sevilmenin anneliğe kattığı bir başka hazzı dile getirdi:

“Birlik yaşadığımız için haliyle işten güçten kaytarmak da zor, çocuklar olunca, onları bahane edip daha rahat oraya buraya gidebildim. Koşulsuz şartsız dünyanın en masum varlıkları tarafından sevilme bence en büyük ayrıcalık. Bir de eşimle aramda hakem gibiler, en ufak bir tartışmamızda adil bir şekilde kimin haklı olduğuna karar vermeleri de ayrı bir güzel. Annelik sorumluluk demek hepsinin bakımı, büyütme besleme, gelişimi- eğitimi ile ilk elden anne sorumlu olduğu için yük omuzlarında. Dolayısıyla da kısıtlanıyorsun.” (Emine,53)

Anneliğin kadını kısıtlayan ya da ona ayrıcalık sağlayan yönlerini III. kuşak genç annelerin anlatılarını ele alarak değerlendirdiğimizde ortaya farklı bir tablo çıkıyor. Artık hane içine hapsolmayan, evin dışına çıkan ve kamusal alanda “ben de varım” diyerek masaya yumruğunu vuran kadınlar bu sefer de ideal annelik söylemleriyle tahakküm altına alınmaya çalışılmaktadır. Yüksek eğitim almış kadın artık parasını kazanıyor ve kısmen de olsa özerkleşiyordur, ama yeni annelik trendiyle birlikte bu sefer de çocuğa hapsolmuştur.

Badinter’a göre “batılı kadınların, tam da patriarkal düzenden kurtuldukları sırada evde yeni bir efendilerinin olması tarihsel bir ironidir... bu kadar göklere çıkarılan maternalizm, şu ana dek ne anaerkil bir düzene geçilmesini sağladı, ne de cinsiyet eşitliğini getirdi. Hatta tersine, yaşananlar, kadınların koşullarında bir gerilemeye neden olmuştur.” (2017: 101)

Çocuğun aile içerisinde merkezi konuma yerleştirilip kadının birincil uğraş alanı haline gelmesiyle kadın, çocuk üzerinden inşa edilen yeni bir ataerkiye tabi kılınmıştır. Genç annelerden Sibel (d.1979) mevcut durumunu anlatısında şöyle aktarmıştır:

“ Annelik beni özgürleştirdi mi? Anne olmadan öncesi ve sonrası diye ayıracak olsak hayır özgürleştirmede, tabii ki aklımın bir köşesinde sürekli çocuğum vardı, bir an önce onun yanına gitme düşüncesi. İşte anneme bırakayım da bir kahve içiyim, arkadaşlarla şöyle bir buluşalım olamadı çünkü annem de uzaktaydı sadece mesai saatlerinde anneme bırakabildiğime şükrediyordum. Onun dışındaki özgürlükten bahsedecek olursak hani zaten o yaşma kadar yeterince özgür ruhlu bir insandım, üniversite hayatım olsun, kendi kişisel hayatım olsun zaten dolu dizgin özgür yaşayabilen bir insandım şimdi de yanımda evladım varken bu duyguları onunla birlikte yaşamak da aslında bambaşka bir özgürlük, benim bir parçam benim canımdan bir parçayla da dünyayı yeniden keşfetme özgürlüğünü annelik tadıyla yaşamış oldum. Kısıtlaması şu yönden oldu benim bebeğim çok ağlayan bir bebek olduğu için arkadaşlarımla buluşmalara gidemedim, bir yerlere bırakıp kuaföre gidemedim, yani o anlamda hayatımı epey kısıtladı kolay bir bebek olmadığı için. Bir de annem uzak olduğu için hadi bakalım annemin evine taşın, bir şey olduğunda annem bize gelsin yani sürekli böyle bir hengame, taşınma halinde olduğumuz için böyle çok da keyifli vakitler geçiremedim çocuğumun çocukluğunda.”(Sibel,44)

Bir başka genç annemiz Merve (d. 1988) ise çocuk sahibi olmanın sağladığı ayrıcalıktan bahsederken çocuğuyla birlikte daha fazla sosyalleşebildiğini fakat plan program yaparken çocuğun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması gerektiğine değindi:

“Çocuk sahibi olmanın sağladığı ayrıcalık benim oğlumla daha fazla sosyalleşiyor olmam. Onu sosyalleştireyim derken etkinlikler, tiyatro, sinema vesaire aslında bir bakıma kendim de sosyalleşmiş olabiliyorum. Çocuk benim hayatımı tamamen değil de bazı noktalarda kısıtladı, mesela bir yere gitmek istiyorsan çocuğa göre ayarlama düzenleme yapıyorsun, 5 günlük bir gezi ise yeri geldiğinde iki üç günlük bir geziye indiriyorsun, gece yatmalı değil de geri dönüşlü gidiyorsun. Ya da erteleyebiliyorsun çocuğun yaşı çok küçük biraz büyüsün de öyle yapalım diyebiliyorsun bazı şeyleri. Yoksa benim hayatımda çok büyük bir kısıtlama yaratmadı mesela iş hayatımı oğlum için bırakmadım, eğer iş hayatım çok mükemmel olsaydı ve benim istediğim şekilde ilerleseydi ona rağmen çalışırdım, bu konuda oğlumu bir bahane olarak gösteremem.” (Merve, 35)

Evlenmeden önce çok fazla toplumsal dayatmalara maruz kalan Bahar (d. 1995), anneliğin ona verdiği güçle birlikte tüm bu kuşatmalara meydan okuyabildiğini; “özel olan politiktir” ve annelik de kadına özeldir, dolayısıyla hiç kimsenin müdahalesine fırsat vermediğini belirtti:

“Yok tam tersi, aslında daha çok güçlendim, anneliğin bana verdiği güçle her şeye meydan okuyabildim, başta babama ve bana pranga vuran el alem ne der zincirlerine. Şöyle ki; bekarken hayatımda kendim söz sahibi olamadım, babam istediğim okula göndermedi, gitmedim, üstüne onların istediği biriyle talihsiz bir evlilik yaşadım, karnımda çocukla döndüm geldim. Tekrar aynı martavalların farklı şekilde okunmasına fırsat vermedim, sen çoluklu çocuklu evlenmiş boşanmış dul bir kadınsın, oraya gidemezsin, bunu yapamazsın gibi geri kafalı cümleleri kurmalarına dahi fırsat vermedim. Artık bu noktadan sonra benim de şarteller atmıştı, okumak istiyorum bile demedim, gittim harcıma buldum yatırdım ben okula başladım dedim, bu saatten sonra çocuklu bekar bir anne olarak sırf ekonomik özgürlüğüm yok diye kimsenin benim üzerimde tahakküm kurmasına izin veremezdim, kimseye maddi açıdan minnet etmeyeyim diye kendi yol paramı, okul harcıma, çocuğumun ihtiyaçlarını vs. gidermek için de çalışmaya başladım, onun için de kimseye danışmadım. Kendi paramı kazanabilmek o süreçte bana çok iyi geldi, özgüvenim yükseldi. Ben çalışırken sağ olsun annem destek olduğu için oğlum beni hiç kısıtlamadı tam tersi onun varlığı sayesinde toparlandım, güç verdi bana, ama işte vicdanen acaba ona haksızlık mı ettim, gelişimlerine yetişemedim mi gibi sanrılarım var. İlk çocuğumda çok duygusaldım, her şeyinde ağlardım hala öyle, ikinci çocukta daha profesyonelim.”(Bahar,28)

Genç anneler için “annelik, bir kadının yaşayabileceği en güzel duygu” olmasının yanı sıra birtakım kısıtlamaları da beraberinde getirir. Örneğin; çocuk sahibi olmak, çalışma ve sosyal hayattan kopmak, mesleki kariyerini yarım bırakmak ya da istenilen noktaya getirememek olarak görülmektedir. Çok istediği halde çocuğu küçük olduğu için çalışma hayatında yer alamayan Ebru (d. 1995), anlatısında anneliğin hem sosyal hayatını hem de çalışma hayatını kısıtladığını belirtti.

“Şu an zaten çok küçük 2,5 yaşında beni tek özgürleştirdiği alan onunla parka çıkıyor olabilmek onun dışında çok fazla bir özgürleştirdiğini söyleyemem. Ama tabii annelik bambaşka bir şey anne olmak çok güzel bana sağladığı en büyük ayrıcalık anneliğin verdiği haz ve mutluluk.

Annelik beni fazlasıyla kısıtladı kesinlikle, çünkü ben bekârken çok özgür ruhlu, başına buyruk istediğini istediği saatte yapabilen genç bir kızdım. Annem bile hala şaşırır bu kadar sabırlı olabildiğime. Hayatımda hiç olmadığı kadar sabırlı oldum, hayatımda hiç olmadığı kadar evde oturdum, hayatımda hiç olmadığı kadar fedakârlıklarda bulundum. Mesela 3 yıl sonra ilk kez daha dün saçımı boyattım. Ben alışveriş yapmayı, kıyafet almayı çok severim artık otomatikman istesem de kendime bakamıyorum önceliğim hep oğlum oluyor acaba şunu mu alsam onun için, bunu mu alsam. Ve bundan da inanılmaz mutlu oluyorum, haz alıyorum kendime almış olmaktan daha çok mutlu oluyorum. Mesela oğlumun beni kısıtladığı bir başka nokta da çalışmak isterdim, şu anda çocuk benim elimi kolumu bağlıyor ama büyüdükten sonra bir yerden sonra ben de boşuna okumadım, çalışmayı düşünüyorum eşim her ne kadar çalışmam taraftarı olmasa da. Bir de ben anneliğin; kadınlığı törpülediğini düşünüyorum çünkü anne olduktan sonra eşler karılarını anne olarak görüyorlar daha böyle bir kutsiyet yüklüyorlar belki de anneleri ile pekiştiriyorlar daha bir saygınlık kazanıyoruz sonuçta. Biz kadınlarda anne olduktan sonra önceliği eşlerimize değil çocuklarımıza veriyoruz, ve çoğu erkek de önceliği çocuğuna veriyor, doğal olarak bu da kadınlığımızı törpülüyor.”(Ebru,28)

Ebru’nun da anlatısında bahsettiği gibi anneliğin kadınlığı kısıtlayan bir başka yönü ise eşiyle olan ilişkisidir. Doğum sonrası dönemde eşler arasındaki ilişkinin dinamikleri değişmekte, karı-koca birbirini öncelikle kadın-erkek olarak değil de anne-baba olarak görmektedirler. Dolayısıyla eşler arasındaki cinsellik alışverişi de değişiyor. Elbette annenin tüm zamanını ve enerjisini alan bir bebek vardır. Anne baba için bebek ve gereksinimleri her an ilk plandadır ve ertelenemez. Erkekler bu dönemde eşlerini anne olarak görüp kutsiyet atfederler, örneğin; kadının memesi artık erotik bir bölge değil, bebeği besleme aracıdır. (Öngel Atar, 2021: 169-177) Çocuk büyüyüp anne babaya bağımlılığı azaldıkça, eşler de birbirine daha fazla zaman ayırabilmektedir.

III. kuşak genç annelerden Seda (d. 1995) ise yine benzer şekilde gerek çalışma hayatında gerekse sosyal yaşamında anneliğin önüne set çektiğini dile getirir:

“Anneliğin kadını kısıtlayan yönleri olmaz mı, ben kendimi felaket kısıtlanmış hissediyorum. Mesela bu işe girerken 10 kişi girdik, 4 erkek 6 kız şeklinde.

Kızlardan hiçbir evli değil, mesai arkadaşlarımın içlerinde tek evli olan benim, Üstüne üstlük tek çocuğu olan da benim. Böyle hani konuşuyorlar şuraya gideriz bunu yaparız planlar programlar ben bu programların hiçbirine dahil olamıyorum mesela, çocuktan dolayı önümü göremiyorum, evet ben de gelirim, katılırım diyemiyorum. Böyle olduğu için kendimi iyi hissetmiyorum, sıkılıyorum, bunalıyorum. Doğumdan sonra yaşadıklarım da bunalttı beni, yani böyle altın tepsiyle sunulmadı annelik bana, öyle başıma kuş da kondurmadı. Olmasaydı bu gibi sıkıntılar daha mı farklı düşünürdüm bilemiyorum. Ama hani keşke biraz daha erteleyseydim anneliği dediğim oldu. Mesela yıllardır ilk maaş hayalini kurdum şunu yaparım, bunu yaparım gibisinden ama evli ve çocuklu olunca böyle o yıllardır hayalini kurduğunuz harcama planlarınız birden çöp oluyor çünkü bir ton sorumluluk var, öncelikler var. O yüzden bu kadar erken evlendiğime de, bu kadar erken çocuk sahibi olduğuma da pişmanım. Mesela şu anki aklım olsa hiç evlenmem. Ama çocuğumun kokusunu duyunca, eve gidince iyi ki de evlenmişim de diyebilirim. Fikirlerim bu kadar da değişken, çünkü beni üzen, beni böyle Araf'ta bırakan, ortada kalmış hissiyatı yaratan olumsuzluklar böyle düşünmeme sebep oluyor. Keşke hiç yaşanmasa da ben de bu bunları hiç bu şekilde düşünmesem. Mesela ilk şehir dışı mesaimi yapacağım, İstanbul'a gideceğim kafam hiç dingin değil, sürekli bir planlamalar var. Böyle içimde heyecandan çok bir korku var, o nasıl olacak, bu nasıl olacak; şöyle olacak mı vs. Ama mesela bekar olsam, valizimi al git, hayatın tadını çıkar, sadece kendi canını düşün, kendi keyfini düşün. Ama bana şöyle bir getirisi de oldu sağladığı ayrıcalık olarak anneliğin bundan 35 yıl sonra şu anda gezip tozan o kız arkadaşlarımdan birkaç adım önde olacağım sonuçta onlar daha yeni evlenip çocuklarını yeni kucaklarına alırken ben büyümüş rahatlamış bir kadın olacağım.” (Seda, 28)

Geleneksel geniş aile ortamında ve omuzlarında diğer kuşaklara göre daha ağır iş yüküyle yaşamak zorunda kalan I. Kuşak anneanneler, kadını kısıtlayan şeyin annelik değil de ataerkil aile yapısı olduğunu belirtip hane içindeki herkesin annelik pratiklerine doğrudan ya da dolaylı olarak bir etkilerinin olduğunu dile getirirler. Yavaş yavaş geniş aile düzeninden çekirdek aile düzenine geçen II. Kuşak orta nesil annelerin anlatılarında ise çemberin biraz daha genişlediği gözlemleniyor. Bu kuşakta da anneler yine kadını kısıtlayan şeyin annelikten ziyade ataerkil toplum yapısı olduğunu söylemektedirler.

Günbegün gelişen bilgi ve teknoloji çağında yaşayan ve gittikçe kamusal alanda, çalışma hayatında ve sosyal yaşamda görünür olan III. Kuşak genç annelerde ise bu alanlarda kadını kuşatan idealize edilmiş bir “mükemmel annelik” algısı mevcuttur ki bu algıda yine aslında kadını annelikleri üzerinden tahakküm altına almak istemektedir.

Dolayısıyla üç farklı kuşak ekseninde incelenecek olursa kadınlar toplum tarafından annelikleri üzerinden kısıtlanmaya, yargılanmaya devam etmektedir. Fakat geçmişten günümüze doğru geldikçe I. Kuşak annelerin hane içinde birebir maruz kaldıkları kısıtlanmanın çemberi genişlemiş, geniş aile düzeninden çekirdek aile düzenine geçen ailelerin özel yaşamlarına dışarıdan müdahale azalmış, kadınlar annelik pratiklerini yerine getirirken daha özgür daha kısıtlanmamış nefes alan bir ortama kavuşmuşlardır.

Kendi evlerinde yaşayan III. Kuşak anneler hane içinde birebir bir baskıya maruz kalmasalar da toplumun kadınlar ve anneler üzerindeki kalıplaşmış yargıları ve buna bağlı olarak da kısıtlamaları halen devam etmektedir. Sözelimi yüzyıllar boyunca yanan bu patriarkal ateşin dumanı, sisi torunların üzerine kadar sinmiştir.

3.2.4. Kadınlık Annelik Durumları: Kadınlık Annelikle mi Tamamlanır?

Kadın kimliğinin tanımlanmasında “çocuk sahibi” olmak önemli bir süreç olarak değerlendirilebilir. Biyolojik bir nitelik olan doğurganlık, toplumsal bir statüye ve unvana dönüşmektedir. Kadının çocuk doğurması gerekliliği toplumda “otoriter bir bilgi” haline gelmekte, kadın yalnızca ‘annelik’ kimliğiyle sosyal olarak tasvip edilir hale gelmektedir (Miller, 2010: 55). Bu bilginin asırlardır tasvip edilerek süregelmesi onu pekiştirmiş ve artık herkesçe kabul edilen bir yaşam pratiği halini almıştır. Dolayısıyla annelik kimliği kadının biyolojik becerisinin bir sonucu olarak yüceltilerek çocuk sahibi olmak hayatın amacına indirgenmekte, kadınların varlık nedeni ve birincil işlevi haline gelmektedir (Karaman ve Doğan, 2018: 1486).

Ayrıca bu bölümde sıkça kullanacağım çocuk sahibi olamamak (childless) ve çocuk sahibi olmak istememek (childfree) arasındaki sosyokültürel uçurumu, gönülsüz çocuksuzluk ve gönüllü çocuksuzluk kavramları aracılığıyla ele almak yerinde olacaktır. Badinter, toplumda kültürel değerlerle bezenmiş yaygın annelik olgusunun yanı sıra, anneliğe dair yeni bir gerçekliğe de dikkat çeker.

Günümüzde kısır olmadığı halde çocuk yapmayan ya da çocuğu olmayan çift ayrımı yapılabildiğinden söz ederken, bu çiftlerin Anglofonlar tarafından sırasıyla, childless (çocuğu olmayan) ve childfree (çocuk yapmayan) olarak adlandırıldığını belirtir (Badinter, 2017: 135). Childfree (gönüllü çocuksuzluk) olgusu, sosyokültürel değerlerin “uygun” gördüğü çocuk sahibi olmanın karşıtı bir durum olduğundan, normalden sapan bir davranış olarak ele alınmaktadır. Tercihli olması nedeniyle gönüllü çocuksuzluk kavramına çok daha eleştirel yaklaşılmaktadır ve çocukluluk teşvik edilmektedir.

Üç farklı kuşaktan annelerle yaptığım görüşmelerde de dile getirildiği gibi, özellikle I. Kuşak anneanneler ve II. Kuşaktan orta nesil annelerden bir kısmı *“toplumda var olabilmek, evliliğinde başarılı olmak ve yaratılışı gereği kadınlığının tamam olabilmesi”* için anneliği önemli yollardan biri olarak görmektedirler.

I. Kuşak anneannelerden Naime Teyze (d. 1947) bir evde çocuk yoksa o evde mutluluğun olmayacağını düşünerek, çocuğu aileyi birleştiren bir tutkal, anne ile baba arasındaki bir köprü olarak görmektedir. Hatta çocuk öylesine önemlidir ki; eğer bir kadın anne olmak isteyip de olamıyorsa ya evlat edinmeli, ya da kocasının üzerine damızlık bir kuma getirmesine rıza gösterebilmelidir çünkü kadın kısmının her konuda olduğu gibi maalesef bu konuda da eli kolu bağlıdır.

“Çocuk bu dünya nimetlerinden bir tanesidir, bir velinimettir, çocuk sevgisi olmazsa o evde mutluluk olmaz, Çocuk aslında bir nebze de anayla baba arasındaki köprüdür, anayla baba kavga eder, anlaşamazsa çocuk ortayı bulur. Çocuk o aileyi yeniden birleştirir tutkal gibi. Anasına gider anam der, babasına gider babam der, köprü kurulur. Ben şimdiki devirden hiçbir şey anlamıyorum, süpürgeye soğuk geçti deyip ayrılıyorlar, yoktan sebeplerle yuvalar bozuluyor. Mesela diyelim o zamanlar anam babam arkamda olaydı, gel yavrum çekme bu adamın kahrını diyeydi, elimde maddi imkanım olaydı da ben yine ayrılamazdım, çocuğum varsa ben ayrılamazdım. Eğer bir kadın doğurmak isteyip de doğuramıyorsa, kısır, Allah vermiyorsa o zaman bir çaresine bakacak, ya evlat edinecek ya da artık kuma mı ister kocası, ne dilerse o olacak kadın kısmının eli kolu bağlı oluyor.” (Naime, 76)

Aynı kuşaktan Zehra Teyze (d. 1945) ise bir kadının herhangi bir sağlık problemi olmadığı halde bile isteye çocuk sahibi olmamasını “*Allah’ın verdiği dünya nimetini elinin tersiyle çevirmek*” olarak yorumlamakta ve çocuksuz bir kadını dal budak salamamış meyvész bir ağaca benzetmektedir.

“Bir kadın kısırlık problemi var da anne olamıyorsa o da onun imtihanıdır, Allah yardım etsin ama eksik değildir, Allah çocuk verir ayrı imtihan eder, vermez ayrı imtihan eder. Ama herhangi bir sağlık problemi yok bile isteye anne olmuyorsa da o onun bileceğı iştir. Ama elinin tersiyle bu nimeti çevirmiş olur. Çocuklar bir dünya meyvesidir, bir ağaç düşün dallı budaklı, meyveli yapraklı olunca mı daha makbuldür, yoksa tam tersi mi. O yüzden çocukların hayatı tamamladıklarını, onlarla tastamam olduğumuzu düşünüyorum.” (Zehra, 78)

Ayşe Teyze (d. 1941) de tıpkı Zehra Teyze ile benzer düşüncelere sahip olmakla birlikte, anne olmak istemeyen kadınlara akıl erdiremediğini, isteyip de anne olamayan kadınların ise anneliğın içlerinde ukde kalacağını ve kendilerini eksik hissedeceklerini ilave etti. Çünkü I. kuşak anneannelerin döneminde “*ben çocuk sahibi olmak istemiyorum*” diyebilme lüksü yoktu. Bu yüzden Ayşe Teyze’nin isteyip de çocuk sahibi olamayan kadınları (gönülsüz çocuksuzları) “*hadi onların mazereti var, Allah vermiyor*” diye anlayıp da, hiç çocuk istemeyenlere (gönüllü çocuksuzlara) akıl erdirememesi son derece normaldir.

Ayrıca emzirmek, tarih boyunca biyolojik doğurganlık ile birlikte anlam kazanan annelik deneyiminin merkezinde yer alan temel konulardan biri olmuş ve tıpkı doğurganlık gibi “kutsal bir yükümlölük” olarak görölmüştür. Bu çerçevede I. Kuşak anneannelerden Ayşe Teyze de böyle düşünüyor olacak ki sütleri taşarken emzirmeyen annelere “*yazık, günah, israf, haram*” diyerek tepki gösterdi.

“Benim anne olmak istemeyen kadınları aklım havsalam almıyor, Allah böyle bir yeti vermiş neden olmayasın ki. Kimileri sütleri taşarken emzirmek istemez, yazık, günah, haram, israf...İsteyip de anne olamayan kadının da içinde ukde kaldığını, “keşke benim de olaydı ben de eller gibi besleyip büyütüp el içine kataydım” diye kendini eksik hissedeceğini düşünüyorum.”(Ayşe,72)

Doğurganlığın geleneksel toplumlarda kutsal bir dini yükümlülük olarak kabul görmesi yaygın bir eğilimdir. Bu düşünceden etkilenen Azize Teyze (d. 1946) , annelik konusunda peygamber eşlerinin örnek göstererek, eğer bir kadının çocuğu olmuyorsa da kusurdan sayılmayıp Allah'ın takdiri olarak razı gelinmesi gerektiği ileri sürdü.

“Tabii ki her kadın anne olmalı evladım. Peygamber efendimizin de eşlerinin bir sürü çocukları varmış. Allah bize bu meziyeti verdiyse onu değerlendirmek de lazım, ama olamıyorsa da çocuğu onu da Allah vermemiştir. Ona da eksik denmez kusur denmez. Allah vermemiş denir, evlat nimettir, o nimeti Allah'ın verdiğini bilersen, çocuk olmayınca yine Allah'ın vermediğini bilersin, o eksikliği kuldan bilmezsin.”(Azize,77)

Aynı kuşaktan Halime Teyze (d. 1959) ise anneliğin acısıyla tatlısıyla, verdiği lezzet ve yüklediği zorluklarla birlikte apayrı bir haz olduğunu fakat anne olmamanın da kadını eksik yapmayacağını belirtti.

“Annelik duygusu bir başkadır acısıyla tatlısıyla o tadı tatmak ayrı bir hazdır. Ama hayır tabi ki de anne olamamak ya da olmamak kadını eksik yapmaz; ama anne olmak kadına birtakım artılar sağlar, farklı duygular, lezzetler beraberinde sorumluluklar ve yükümlülükler gibi. Acısıyla tatlısıyla annelik yaşanması gereken bir duygu. Belki her kadın anne olabilir ama her anne annelik yapamaz.” (Halime,64)

Nezihe Teyze (d. 1946) ise bir kadını tamamlayan şeyin annelik değil de insani değerleri olduğunu belirtip, hayatı bir yolculuğa benzeterek “*kişinin o yolda giderken hangi duraklarda duracağı kendisine kalmıştır*”, dedi.

“Annelik kadını hem tamamlayan bir şeydir, hem de olmazsa olmaz değildir bence. Allah vermiyorsa kadın anne olamıyorsa yapacak bir şey yok hayatındaki bu boşluğu başka şeylerle doldurabilir. Her anne olan kadın tamam mıdır, bu hayattaki yolculuğunu dört dörtlük tamamlamış mıdır ya da anne olamayan kadın sırf anne olamadığı için mi eksik kalır? Bence bunun annelikle falan bir alakası yok kızım bu insanın yürüdüğü yolla alakalıdır o yolda hangi duraklarda duracaksın, o sana kalmış.” (Nezihe,77)

Gülsüm Teyze (d. 1938) de anneliğin bir nasip işi olduğunu, hatta isteyip istememenin de bu nasibe dahil olduğunu, bu yüzden “anneliği istemeyenleri kınamamalı, isteyip de olamayanları da incitmemeli” diyerek aslında bu konuda toplumumuzda eksik olan ve çok ihtiyacımızın olduğu hoşgörüye değindi.

“Annelik güzel bir duygu, Allah nasip ederse ne ala, ama nasip etmezse de vardır Allah’ın bir bildiği. Hem yürekle isteyebilmek de nasiptir, hem de isteyip doğurabilmek de nasiptir. O yüzden anne olmayı istemeyenleri kınamamalı, isteyip de olamayanları da incitmemeli.” (Gülsüm,85)

Yine bir hoşgörü ikliminde, külfetlerine rağmen anneliğin verdiği hazzı da tadan ve bu duyguyu her kadının yaşaması gerektiğini bir tavsiye niteliğinde belirten, tatmak istemeyenlerin de görüşüne saygı duyan Zeynep Teyze (d. 1955) anlatasında şunları aktardı:

“Hayat pahalı olabilir, annelik zor olabilir, külfetli olabilir. Uykusuz gecelerin olabilir, vücudun bozulabilir bir sürü sorumluluk senin omuzlarında olabilir. Ama annelik duygusu o kadar güzel o kadar başka bir duygu ki onun verdiği hissi ve hazzı başka bir şey veremez o yüzden bu duyguyu her kadının tatması gerektiğine inanıyorum, tatmak istemeyenlerin de kendi görüşü onları da eksiklikle ya da başka herhangi bir şeyle suçlamıyorum herkesin görüşüne saygı duyuyorum bu da benim görüşüm annelik çok bambaşka bir duygu tarif edilemeyecek kadar mükemmel.” (Zeynep,68)

II. Kuşak orta nesil annelere gelindiğinde ise Cennet (d. 1966); anneliğin de kadınlığın da zaten yeterince zor olduğu ülkemizde, anne olmak isteyip de olamayan kadınları eksiklikle suçlamanın, anneliği istemeyenleri de yargılamanın yersiz olduğunu yersiz olduğunu belirtti.

“Anneliği isteyip de anne olamayanların yapabileceği zaten bir şey yok hoş görmek hatta yanlarında olmak desteklemek gerekir. Bile isteye anne olmak istemeyenleri de hoş görmek saygı duymak gerekir. Annelik değildir kadını tamamlayan şey kadınlık başka annelik başkadır çocuğuna iyi bir gelecek sağlamayacağını düşünerek anne olmak istemiyorsa ne mutlu onlara, onlar çocuğunu doğurup da şöyle bir köşeye atanlardan bin kat daha iyidir. Bizim ülkemizde analık da çok zor kadınlık da. Batılı medeni ülkelerde erkekler eşlerine yardım ediyorlar. Dinimizde de erkeklerin eşlerine yardım etmesi fetva ediliyor. Ama ülkemize bir bakıyoruz ki; kadınlar arafta, hiç kıymetleri yok. Erkek karısını hizmetçiden farklı görmüyor. Kadın kocasının her türlü hizmetini görse de, hiçbir şekilde kıymet bilinmiyor, duyguları göz ardı ediliyor.” (Cennet, 57)

Orta kuşak annelerden Emine (d. 1970), bir kadının sorumluluklardan, zorluklardan çekinerek sırf zevk, sefa ve kariyer uğruna çocuk yapmamasını, Allah'ın verdiği dünya nimetini istememesi olarak yorumlamakta ama bu durumun kadını eksik kılmayacağını da ilave etmektedir.

“Eğer Allah vermedi de anne olamıyorsa bu eksiklik değil, onun imtihanıdır, kadın eksik diyemeyiz. Onun elinde olan bir şey değil. Bile isteye anne olmak istemiyorsa neden olmak istemediği önemli, anneliğin getirdiği sorumluluklardan zorluklardan korkuyor olabilir, çünkü annelik kolay bir şey değil, bir de aa yapamadım bana göre değilmiş diye vazgeçilebilecek bir şey de değil. Ama yapan yapıyor hem çocuk büyütüp hem de kariyer de yapılabilir. Engel değil çocuk. Sırf kariyer için zevk sefa için çocuk yapmamak, ben bu dünya nimetini istemiyorum demek gibi bir şey.” (Emine,53)

Anne olmayı talep edip etmemenin ideolojik bir mesele olduğunu söyleyen Belma'ya (d.1966) göre kadının düşünce yapısında çocuk sahibi olmaya nasıl baktığı onun tercihlerini ve isteklerini belirlemektedir. Ona göre toplum kendi dayatmalarını yapadursun, zaten gündeminde çocuk sahibi olmak gibi bir derdi olmayan kadın, anne olmamayı neden bir eksiklik gibi hissetsin ki?

“Anne olmayı isteyip de olamayanlar maalesef kendilerini eksik hissediyor olabilirler eğer böyle bir istekleri varsa annelik kadını tamamlıyor ama halihazırda zaten böyle bir istek ve beklentileri yoksa, kadın anne olmadan da kendini tamam hissediyorsa bu sadece bir toplumsal dayatma oluyor, annelik o zaman kadını tamamlayan bir unsur olmaktan çıkıyor. Aslında bu durum ideolojik bir şey, tamamen düşüncede bitiyor.” (Belma,57)

Annelik pek çok sorumluluğu üzerine almak, hayatta pek çok şeylerden fedakârlık etmek ve pek çok cephede mücadele vermekse o zaman bir kadına “neden bunca yükü omuzlamıyorsun? Sen eksik bir kadınsın!” diyebilir miyiz? Bu farkındalıkta olan Nermin (d.1957) anlatısında şunları söyledi:

“Annelik çok büyük bir sorumluluktur, maddi manevi, vicdani, pek çok cephede mücadele vereceksin. Ve hep keşkelerin olduğu, ne yaparsan yap kendini yetersiz hissettiğin, bir türlü dört dörtlük iyi bir anne olarak hissedemediğin bir muamma. Bunu göze alabiliyorsan anne olacaksın, ama bir kadına da “neden bunca sorumluluğu üstlenmiyorsun, sen eksik bir kadınsın” diyemeyiz. Bu bir tercih meselesidir. Tıpkı evlilik gibi.” (Nermin,66)

Anneliğin kadınlığı, çocuk sahibi olmanın da insanlığı tamamladığını düşünen Aysel, (d.1968) tüm zorluklarına rağmen anneliğin her aşamasının ayrı bir tadı olduğunu, ancak çocuk sahibi olan kişilerin birbirini anlayabileceğini belirtti.

“Bence annelik kadınlığı tamamlar aslında bir çocuk sahibi olmak insanlığı tamamlar birine o sevgiyi verebilmek onun sorumluluğunu alıp üstenebilmek büyük bir iştir. Çünkü çocuk sahibi olmayan birisi o duyguyu bilemez, o kişiyi anlayamaz, çocuk sahibi olanın derdi ile dertlenemez. Her şeyin bir tadı var hamileliğin bir tadı var doğum evet zor ama onun bir tadı var çocuk bakmak büyütme evet zor ama onun da ayrı bir tadı var anne olmak zor ama gülüşü yeter, sevgisi yeter anne deyiverdiği yeter.” (Aysel,55)

Ayten (d. 1960) ise kadınların anne olmak istememe kararlarını, sorumluluktan kaçıp kendilerini düşünerek aldıkları bencilce bir karar olarak yorumlarken, anne olmamanın kadını eksik kılmayacağını, ama anneliğin de hayata anlam katacağını ifade eder.

“Kadın eğer isteyip de anne olamıyorsa Kendi elinde olan bir şey değil, bunu kabullenmesi gerekiyor. Ama anne olabildiği halde anne olmayı istemiyorsa da bu kendini düşünerek aldığı bir karardır, bencilce alınmış bir karardır. Çünkü annelik büyük sorumluluk ister demek ki bu sorumlulukların altına girmek istemiyor. Bir kadın istemiyorsa gerçekten anne olmamalı, çocuğuna bakmayacaksa, bir köşeye atacaksa, ona iyi bir gelecek sağlayamayacaksa, sağlıklı bir birey olarak yetiştiremeyecekse olmasın daha iyi. O çocuğa da yazık etmesin, çünkü dünyaya gelmek onun seçimi değil, insanlığa da yazık etmesin sevgisiz büyüyen çocukların hepsi potansiyel bir suçlu oluyor. Kadın anne olamazsa eksik olmaz ama anne olursa da hayatı tamamlanır renklenir, bir anlam, mana kazanır.”(Ayten,63)

III. Kuşak genç anneler ise bir ikilemde olup kariyerinde ve toplumsal ilişkilerinde daha tanınır ve bilinir olma yolunun evlilik ve çocuktan vazgeçmek olduğuna ilişkin bir kanaat geliştirebilir. Dolayısıyla ortaya iki farklı kadın söylemi çıkar; evliliği tercih edip çocuk doğurmak ile çocuksuz olup kariyerini ilerletmek arasında kalan kadınlar kendilerini zaman zaman bir güç yarışının içinde bulabilir. İki farklı kadınlık durumunun ortasını bulmak için “*çocuk da yaparım, kariyer de*” söylemiyle yeni annelik trendleri ortaya çıkar; “modern annelik”, “ideal annelik”, “mükemmel annelik” gibi.

Bu yeni trendle artık anne hem kariyerinde başarılı bir iş kadını, hem evinin her türlü işini çekip çeviren bir idareci, hem kocasını mutlu ve tatmin eden mükemmel bir eş, hem sosyal ilişkilerinde son derece duyarlı ve empatik bir arkadaş, hem kök ailelerle muhteşem ilişkiler içinde olan ideal bir gelin ve nihayetinde hem de çocuğunun bakımı ve beslenmesini üstlenen, fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan, çocuk yetiştirirken bilimsel bilgiyi kullanıp, güncel bilgi ve iletişim teknolojilerini takip eden, çocuğun beden ve ruh sağlığından, eğitimi ve öğretiminden, terbiyesi ve ahlakından birincil derecede sorumlu tutulan doktor, pedagoğ, hemşire, öğretmen, bakıcı ve oyun ablası bir annedir. Toplumun “ideal annelik” söylemiyle aynı anda bu kadar çok beklenti içinde olması sonucu, kadınların “error” vermesi işten bile değildir.

Kariyerinde ilerlemek ile annelikten aldığı hazzın arasında ikilemde kalmış III. Kuşak genç annelerden Seda (d. 1995), annelikle kadınlığın ayrı iki rol olduğunu, annelik olmazsa kadının eksik kalmayacağını, fakat kadın anne olursa ikinci bir rol daha üstlenmiş olduğunu belirtti.

“Tabii ki annelik kadını tamamlayan bir şey olarak düşünülemez, ikisi birbirinden bağımsız roller. Bazen bu kadar erken anne olmasaydım diyorum ama bu duyguyu tattıktan sonra annelik hazzını aldıktan sonra iyi ki de doğurmuşum diyorum çünkü olmasaydı eksik kalırdım ama bunun öncesinde böyle bir duyguyu bilmiyorsunuz ya da tercih etmiyorsunuz dolayısıyla bilmediğiniz tatmadığınız bir duygunun eksikliğini yaşamazsınız. Belki de çocuğum olmasaydı gezip tozabilen mesleğinin doruk noktasında olabilen bir kadın olsaydım o zaman da diyecektim ki işim gücüm olmasaydı da keşke çocuğum çocuğum olsaydı. Bebeğimin bakışını dünyalara değişmem bana hiç kimse bu kadar sıcak ve sevgi dolu bakmadı o yüzden annelik zorlu olduğu kadar hazzı da mükemmel bir duygu. Seni koşulsuz seven sana koşulsuz güvenen bir varlık ve sen de ona koşulsuzca bağlısın ve seviyorsun bu inanılmaz bir duygu tarif edilemez bir duygu iyi ki de yaşamışım iyi ki anne olmuşum dedirten bir duygu bunu hayatta hiçbir statü sağlayamaz. Anneliğin kadını tamamlaması ya da anne olamayınca eksik hissetme durumu aslında hayata bakış açısıyla da alakalı bir şey. Kimisi böyle bir eksikliği hiç hissetmez; kitapları, projesi, kedisi, köpeği ya da yaptığı iş ona fazlasıyla doyum sağladığı için böyle bir eksikliği hiç hissetmez ama kimisi de hayatın her alanında bu eksikliği hissedebilir.

Meşgalesi olmayan bir ev hanımı bunu çok doruk noktasında hissederken, işiyle çok fazla meşgul olan bir iş kadını hissedemeyebilir bu eksikliği. O biraz hayata nasıl ve nereden baktığınızla alakalı bir şey. Toplumla alakalı bir durum, yaşadığın coğrafya, yetiştirilme tarzı, çevrendeki insanların düşünce yapısı bunların hepsi anneliğe karşı düşünce tarzını etkiler. Mesela çevremde 2 tane örnek var, bir tane kadın anne olamadığı için bedbaht bir durumda, hiç kimseyle iletişim kurmuyor, kendini diğer insanlardan soyutlamış, şanssız ve talihsiz hissediyor. Diğer bir kadın ise gayet hayatından memnun, mutlu, mesut, doyum sağlayan bir birlikteliği var, kedileri var, anne olmamayı ya da olamamayı hiçbir şekilde sorun etmiyor dolayısıyla bu etrafımızdaki insanlardan ya da bulunduğumuz coğrafyadan kaynaklı bir durum, yetiştirilme tarzımızdan, düşünce yapımızdan kaynaklı bir durum. Anneliğin kadını tamamlandığını düşünmüyorum. Kadınlık zaten tek başına bağımsız bir roldür. Annelik ise kadınlıktan müstesna farklı bir roldür. Annelik olmazsa kadın yarım kalmaz, ama eğer anne olursa kadın farklı bir rol daha üstlenmiş olur. Bu kalıplaşmış toplumsal yargıların yıkılması gerektiğini düşünüyorum.” (Seda,28)

Merve, (d. 1988) ise çocuk sahibi olmayı istememenin eksiklik olamayacağını, annelik etmek için illa ki doğurmak gerekmediğini, anneliğin önkoşulunun da kadınlık olmadığını belirtti.

“Çocuk sahibi olamamak kadını eksik kılmaz bir kadın çocuğu olmadığında evlat da edinebilir, kurucu aile olabilir vs. Çocuk sahibi olmayı istememek de bir eksiklik değildir çünkü zaten o kadın çocuk sahibi olmanın eksikliğini hissetmiyor ki istemiyor. Neye göre ve kime göre eksiklik. Dolayısıyla kadınlık ve annelik tamamen farklı iki rol, annelik kadınlığı tamamlamaz ya da anneliğin ön koşulu kadınlık değildir. Ya da her üreyebilen ve doğurabilen kadın da anne değildir ve anne olmak için de illaki doğurmak gerekmez.” (Merve, 35)

Genç annelerden Bahar (d. 1995) da Merve ile benzer düşüncelere sahip olmakla birlikte anneliğin cinsiyet atfetmeksizin, insanlıkla alakalı bir duygu olduğunu söyledi.

“Doğurabilmek eylemi tabi ki yüce bir şey ama illa doğurmakla anne olunmaz, bir kadın veya erkek kendinden olmayan bir çocuğa da annelik ya da babalık yapabilir, mesela şimdiki eşim ilk çocuğuma kendi babasının yapmadığı fedakârlıkları yapıyor.

Hasta olunca sabahlara kadar başında bekler, yemeğini yedirir, banyosunu yaptırır. Aslında annelik ve babalık rolüne cinsiyet atfetmeksizin, sadece yürekte gelen ve insanlıkla alakalı bir duygu olduğunu söyleyebiliriz. Kendinde bir çocuk sahibi olma yetkinliği, olgunluğu ve yeterliliği ve tabi ki de isteği olan herkes bir çocuk sahibi olmalı bence. Ters bir durumda eksik kalmaz, ama çocuk da hayatına renk neşe ve bu hayattaki hiçbir şeyin sağlayamayacağı hazzı verir. Bu bir tercih meselesidir.” (Bahar, 28)

Tuğba (d.1994) ise anneliğin kadını yücelttiğini ya da anne olmamanın kadını eksik kıldığını düşünmediğini, bunun bir tercih olduğunu ve herkesin saygı göstermesi gerektiğini söyledi.

“Bence eksik değildir, çünkü kimi anneler var ki çocuğunu doğurup ilgilenmiyor, sevgisizliğe, sokağa, yada kendi kaderine bırakıyor, böyle olmasındansa hiç anne olmaması çok daha iyi, en azından o masumun hakkına girilmez. Bir de nasıl her çocuk doğuran kadın anne olamazsa, doğurmayan insanlar da pekala anne olabilir. Kariyeri, isteklerini, anne olmamayı, anneliğe tercih eden kadınlara da saygı duyuyorum, bu bir tercih meselesidir, evlenmek istememek kadar normaldir. Anne olamamak kadını eksiltmez, ya da annelik kadını yüceltmez, bu Allah’ın bize sunduğu bir lütuftur, isteyen değerlendirir, istemeyen değerlendirmez. Kendi hayatı kendi kararı, bize saygı göstermek düşer.” (Tuğba,29)

Sibel (d. 1979) anne olmanın “istenilir”, ya da anne olmamanın “eksiklik” olarak düşünülmesinin kişiden kişiye değiştiğini, standart olamayacağını belirtti.

“Ben anne olmayı sevdim, tercih ettim, bile isteye seçtim dolayısıyla benim gibi düşünen bir insan için anne olamamak bir eksiklik. Ama mesela tercih etmeyen istemeyen anne olmayı aklının bir köşesinden dahi geçirmeyen bir kişi için ise bu bir eksiklik dahi değildir. Mesela bir arkadaşım akademik anlamda ilerlemeyi tercih ediyor ve hiçbir zaman hayatının hiçbir döneminde anne olmayı tercih etmiyor dolayısıyla anne olmamak onun için bir eksiklik değil. Başka bir arkadaşım ise 3 çocuk sahibi kendisi, ben anne olacak kadın değilmişim diyor bunu 3 çocuktan sonra anlayabiliyor ama çok da mükemmel bir anne, çocuklarını da çok seviyor ama anne olmasaymışım da bunun eksikliğini yaşamazmışım diyebilen bir kadın.” (Sibel, 44)

Ebru (d. 1995) ise herkesin anne olmamasını, anne olmak isteyen kadının anne olmadan önce bir nevi ehliyet sınavı gibi belli bir eğitim ve denetime tabi tutulması gerektiğini söyledi.

“Bence her kadın anne olmamalı çocuğuna bakım verebilecekse, sevebilecekse, merhamet verebilecekse anne olmalı o yüzden anne olmak istemeyenleri saygı ile karşılıyorum. Gerçekten anne olmak isteyenlerin de anne olmadan önce buna hazır olmaları gerektiğine inanıyorum. Olağanüstü bir durum, bir insan dünyaya getiriyorsunuz. Nasıl ki araba kullanmak için ehliyet almanız gerekiyor, asıl evlenmeden ve çocuk sahibi olmadan önce bireylerin sıkı bir denetimden geçmesi gerekiyor.” (Ebru,28)

Üç farklı kuşaktan annelerin anlatılarında da görüldüğü üzere kademeli olarak bir bilinç düzeyinde artış gözlemleyebiliriz. Örneğin I.Kuşaktaki anneler daha geleneksel bir düşünce yapısına sahip oldukları için gerek kültürel gerekse dini dogmaların etkisiyle anneliğin kadını tamamlayan bir rol olduğunu düşünmektedirler. II.Kuşak annelere gelindiğinde ise içinde bulundukları dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak bilinç düzeyinin üst kuşağa göre daha da arttığını ve anne olup olmamanın bir tercih meselesi olduğunu, bunu tercih etmek istemeyenleri eksiklikle suçlamak yerine saygı gösterilmesi gerektiğini belirttiler. III.Kuşak annelerde ise artık çağın da gereği olarak düşünce yapısının değiştiğini anneliğin önkoşulunun kadınlık olmayacağını dolayısıyla da anneliği deneyimlemek istemezse de bir kadının eksik olarak görülmeyeceğini, ya da anneliğin kadını tamamlayan bir unsur olmaktan ziyade bu hayatta üstlenebileceği bir rolden öteye gitmediğini belirtmişlerdir.

III.TEMA

3.3. Kuşak Ekseninde Annelerin Çocuk Yetiştirme Deneyimlerinin İzini Sürme

Annelerin eğitim ve farkındalık düzeyleri, yaşadıkları dönemin sosyo-ekonomik şartları ve bu şartlara bağlı olarak gelişen bilim ve teknolojinin annelik pratiklerine etkileri gibi göstergeler onların çocuklarını yetiştirmede gösterdikleri eğilimleri de etkilemektedir.

Bu amaçla, saha çalışmalarından elde ettiğim verilerden yola çıkarak, bu bölümde; görüştüğüm annelerin anneliği öğrenme kaynakları, çocuk bakımı ve yetiştirmede aile içindeki anne baba rolleri, çocuk yetiştirirken gözetilen cinsiyet farkı, annelerin pişmanlıkları ve en nihayetinde de kuşaklar arasında aktarılan annelik deneyimlerindeki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durulmuştur.

3.3.1 Anneliği Nereden Öğrendim? Annelerin Anneliği Öğrenme Kaynakları

Görüşmelerde üç farklı kuşaktan kadınlar, anneliğin kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve tecrübe aktarımı olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle birinci kuşak anneannelere göre, annelik, akrabalar ve yakın sosyal çevre arasında paylaşılarak aktarılan, ailenin tecrübe sahibi kadınlarının bilgilerine dayanan geleneksel yöntemlere dayalı bir öğrenme sürecidir.

I.Kuşak annelerden Zeynep Teyze (d. 1955), evlenmeden önce bakımını üstlendiği küçük kardeşleri ve yeğenlerinin vesilesiyle ailede kendinden önce anne olmuş kadınların bilgisinden yararlandığını şöyle anlatıyor;

“Aslında biraz da bilinçliydim abimin çocukları yeğenlerim olduğu için onlara hep ben baktım dolayısıyla nasıl alt açılır çocuk nasıl kundaklanır nasıl giydirilir nasıl beslenir hepsini biliyordum. Ben altı yaşındayken ikiz kardeşlerim doğduğu için onlara da ben baktım besledim. Bir de benim abimin eşi yengem çok bilinçli bir kadındı, bilinçli bir anneydi. Ağabeyim öğretmendi, eşi de çok okumuş tahsilli bir kadındı, ondan da çok güzel şeyler öğrendim çocuk bakımına dair.” (Zeynep,68)

Yine I. kuşak annelerden Latife Teyze (d. 1960) evlendikten sonra kayınvalidesinin deneyimlerinden ve o dönemde anne-bebek sağlığı için evleri dolaşan sağlık personellerinin verdiği bilgilerle anneliğe dair tecrübe edindiğini belirtti:

“Kayınvalidem kayınpederimin ikinci eşi idi, ve en büyük çocuğu 20 yaşında benim eşimdi. Eşimden küçük evde yedi çocuk daha var boy boy, dolayısıyla çocuk bakımını ondan öğrendim, bana da yardım etti, sağlık ocağı personelleri evleri dolaşıp hamilelik ve çocuk bakımı hakkında bilgi verirlerdi. Ben de gidip her aklıma takılanı danışırdım, kontrolleri, aşıları hiç aksatmadım.”(Latife,63)

Aynı kuşak annelerden Azize Teyze (d. 1946) ise anneliğin gözlem yoluyla öğrenilebilen bir beceri olduğunu, etrafta o kadar çocuk varken ister istemez öğrenildiğini belirtti:

“Anamdan öğrendim kardeşlerime bakarken, eltilerimden öğrendim, çoluk çocuk dolu her yanda zibille, analığı öğrenmeye ne var. İki baktın mı becerirsin zaten, Allah o bilgiyi koymuş kalbine. Yeter ki öğrenmeye hevesin olsun.” (Azize, 77)

I.Kuşak annelerin hemen hepsinde görülen evlendikten sonra kocasının ailesiyle geleneksel geniş aile düzeninde yaşama durumu otomatik olarak anneliği öğrenme kaynağını kayınvalide ve eltiler olarak sınırlamıştır. Buna Ayşe (d. 1941) ve Zehra Teyzelerin (d. 1945) anlatılarında rastlıyoruz:

“Kayınvalidemle, elimle birlik yaşırdık. İkisi de destek oldular bana. Kaynanam kaynatam çok iyilerdi, maddi manevi destek oldular her konuda, elim bana hem ablalık hem annelik yaptı, bende emeği çoktur. Bebe bebeye bakarsa n olur, 16 yaşındayım zaten ben kendim çocuktum, onlar gösterdiler bana anneliği.” (Ayşe,72)

“Ben anneliği kayınvalidemden öğrendim, o gösterdi, altını değiştirmeyi, emzirmeyi yatırmayı, kaldırmayı; annemin biz büyüdükten sonra başka ufak çocuğu yoktu. Allah razı olsun her şeyi o öğretti bana, yıkadığıma kirli demedi, pişirdiğıme kötü demedi hiç. Ben elimin büyüğüüm ben de eltime öğrettim bebek nasıl bakılır. O da çocuk yaşta anne oldu ben gibi. Birbirimize destek olduk.” (Zehra,78)

Annesinin desteğini elde etme imkanı bulan annelerin ise anneliği öğrenmede vazgeçilmez birincil kaynakları yine kendi anneleri olmaktadır;

“Annem üç çocuğumda da hiçbir zaman beni yalnız bırakmadı, bebek nasıl bakılır, nasıl kundaklanır, nasıl alt alınır, nasıl değiştirilir üstü başı, nasıl emzirilir her şeyi annem öğretti, annem de çok görgülü, kültürlü bir kadındı.”(Nezihe,77)

İkinci kuşaktan orta nesil anneler ise, anneliği, geleneksel metodların yanı sıra yaygınlaşan sağlık ocaklarından da bebek bakımına dair akıllarına takılan soruları sorarak yardım aldıklarını belirttiler;

“Kayınvalidem rahatsızdı, görümcem küçük, elim işlerin anca hakkından geliyor, kendi kendime kara düzen öğrendim. Kendi kardeşlerime de baktım da en çok yengemin çocuklarının beslenmesi, kundak yapması, alt değiştirmelerini izledim, o yaparken baktım, sonra ben de yaptım, bir nevi staj gibi ondan öğrendim diyebilirim. Sağlık ocaklarına gittim çokça, aklıma ne takılırsa sordum.”(Emine,53)

İkinci kuşak anneler de tıpkı birinci kuşak anneler gibi ilk olarak anne, kayınvalide, teyze, hala gibi evin tecrübeli kadınlarına danışarak ve onları gözlemleyerek bu şekilde anne olmanın zorluklarını deneyim sahibi kişilerden öğrenerek aştıklarını ifade etmişlerdir;

“Doktorlar, ebeler hastanede bir kundağa sardılar, bi tutmayı emzirmeyi gösterdiler, tamam işte o kadar, altını filan değiştirirken ağlardım, her yerine bulaştırırdım. Nerede şimdiki gibi hazır bez, çocuk hemen çişini yapınca ıslanıverirdi. Tek lüksüm popolarını temizlerken eczaneden pamuk aldırma oldu, çeyizimdeki havlulara da kuruldum çoğu zaman. Kayınvalidemden öğrendim, kendi annemden öğrendim, bana kardeşlerime nasıl bakmışsa öyle baktık biz de çocuklarımıza. Biz üç kardeşiz, iki kız bir oğlan, en büyük çocuk ben olduğum için kardeşlerime bakarken de öğrendim aslında anneliği.”(Nermin,66)

Üçüncü kuşak anneler ise annelerinin deneyim ve birikimlerinden yardım alsalar da makale, dergi, kitaplar ve bilgi iletişim teknolojilerinden edindikleri bilgilerle anneliği icra ettiklerini söylediler. III. kuşak genç annelere göre, annelik gibi çok yönlü bir süreçte sadece büyüklerin bilgisinin tek başına yeterli bir kaynak olamayacağı, çağın beraberinde getirdiği çocuk yetiştirme konusunda yeni bilgi ve teknolojik yöntemlerin varlığının da yadsımaması gerektiği dile getirilmiştir;

“Anneliği tabii ki annemden öğrendim ama daha çok internet siteleri, kitaplar, uzmanlar vs. bunlardan da çok destek aldım, hatta çoğu yerde annemi ve kayınvalidemi eleştirdiğim oldu.

Bakın sizin yaptığınız yanlışmış, asıl doğru olan buymuş gibi. Örneğin eski toprak anneler çocuğu kat kat marul gibi giydirirler, ben mesela buna karşı çıktım ve hiçbir zaman çocuğumu kat kat giydirmedim.” (Seda, 28)

Günümüzde artık eskisi gibi geniş aile düzenindeki yaşam yerini çekirdek aile düzenine bıraktığından ve genç annelerin çocuk bakımında annelerinden aldığı en baştaki birebir desteğin de devamlı olamayacağından mütevellit daha kolay erişilebilir internet ve kitaplardan bu anlamda faydalanıldığını da annelerimizin anlatılarında görmekteyiz.

“İlk günlerde annem destek oldu bana ve bebek bakımına, anneliği kendi annemden öğrendim, o bir hafta staj yaptırdı bana resmen, sonra tabi doktora gittikçe, sağlık ocağına gittikçe oradaki personeller de tavsiyeler verdi, aynı zamanda internetten de çok araştırdım. Annem uzakta, internet elimin altında, hamileyken ve doğduktan sonra ay ay bebeğimin gelişimlerini takip ederdim.” (Tuğba,29)

Bir başka genç annemiz ise anneliğin öğrenilmesinde, kitaplarda ya da internet sitelerinde olduğu gibi teorik bilgilerden ziyade tecrübeli bir kişinin bilgilerinden faydalanmanın ve birebir gözlemin daha etkili olduğunu söylüyor;

“Ben anneliği annemden öğrendim, bizim nesil anneler gibi kitaplarmış, internetmiş faydalaniyoruz elbette ama direkt annemden öğrendim. Çünkü ben çocuğumu emzirme noktasında dahi zorlanıyordum, bebek zaten çok aşırı küçük, hayatımda ilk kez anne oluyorum bebek nasıl tutulur nasıl emzirilir hiçbir şey bilmiyorum fakat çok iyi bir gözlemciydim ve anneme inanılmaz güveniyordum, onu çok iyi gözlemledim ve ne derse elimden geldiğince uygulamaya çalıştım. Teoriden ziyade tecrübe sahibi birinin desteği gerçekten çok daha önemli o süreçte evet okuyorsunuz bebeğin gazını nasıl çıkarılır ama bunu bilen tecrübe sahibi bir insanla birlikte yapınca süreç daha kolay oluyor.”(Sibel, 44)

Genç annelerimiz hem kitaplar, internet siteleri vs. kaynaklardan teorik bilgiyi alarak hem de annelerinden gözlemleyerek edindikleri bilgileri bizzat deneyimleyerek anneliklerini yerine getirdiklerini belirttiler:

“Anne olmayı zaten ilk bir hafta annem bizimle beraber hem bana hem bebeğe baktığı için onu gözlemledim nasıl altını bağıyor, nasıl giydiriyor nasıl kucağına alıyor vesaire ama onun dışında da bir çocuğun gelişimini, nasıl beslenmesi gerektiğini hangi ay hangi gün hangi hareketleri yapması gerektiğini bizzat hem kitaplardan hem de internetten takip ettim. Mesela çocuğumun ayak tırnakları yoktu ve mesela bebekken ilk 1 ay ağladığında gözyaşı gelmiyordu bunların hepsini internetten öğrendim neden çocuğun gözyaşı yok ayak tırnakları yok vesaire gibi meğer zaten o kadar küçükken olmamış.” (Merve, 35)

Genç annelerden Ebru ise gözlem ve teorik bilginin yanı sıra annelik içgüdülerinin ve hislerinin de anneliği şekillendiren yönünden bahsediyor;

“Anneliği aslında pek çok teorik bilgisini internetten ve kitaplardan öğrendim, gerisini annemin desteğiyle, yaparak yaşayarak biraz da içgüdüsel sanırım, çünkü o esnada ne yapmanız gerektiğini hissediyorsunuz. Her aşamayı tecrübe ederek bizzat deneyimleyerek öğrendim.” (Ebru, 28)

Görüşmelerde dikkat çeken en önemli nokta, annelik ile ilgili bilgi ağlarının gelişen iletişim teknolojileri ile geniş bir kitleye yayılmasına rağmen geleneksel kültürel kodların nesilden nesile aktarılmasının hâlâ güncelliğini koruduğudur. Görüşmelerde III. Kuşak anneler, her ne kadar sosyal medya ve uzman görüşe başvurduklarını dile getirirler de annelerinden edindikleri yaşanmış tecrübeler onlara göre çocuk yetiştirme konusunda önemli bir bilgi kaynağıdır.

3.3.2. Çocuk Bakımı ve Yetiştirmede Anne- Baba Roller

19. yüzyılda çocuğun erişkinlerden farklı gereksinimlerinin olduğu ve erişkinin küçük bir kopyası olmadığı anlaşıldı (Çavuşoğlu, 2013: 2). 20. yüzyılda bilimsel buluşlar, teknolojik ilerlemeler ve yenilikler, artan refah düzeyi çocuk kavramını olumlu etkilemişti. Bu dönemde çocuğun erişkinden farklı fiziksel, fizyolojik ve psikolojik özellikleri bulunduğu, devamlı büyüme ve gelişme süreci gösterdiği bilinci uyanmış, bilimsel olarak çocuk bakım standartları geliştirilmiş, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve her toplumun bu sorumluluğu yüklenmesi gereği ileri sürülmüştür (Görak, Erdoğan, Savaşer ve Çakıroğlu, 1992: 2).

Dolayısıyla çocuk bakımı ve yetiştirmesi bir toplum sorumluluğu ise toplumun en küçük birimi olan ailede bu sorumluluk anne ve baba arasında paylaşılmalıdır. Farklı kuşaklardan annelerimizin anlatılarına bakarak bu sorumluluğun eşit paylaşılmadığını fakat günümüze doğru geldikçe babanın da çocuk bakımında ve yetiştirmesinde rol aldığını ama hiçbir zaman bir annenin üstlendiği sorumlulukla eşdeğer bir sorumluluk üstlenmediğini görüyoruz.

Üç farklı kuşaktan anne ile yaptığımız görüşmelerde dikkatimizi çeken, kuşak fark etmeksizin toplum ve tüm anneler tarafından sessizce kabul edilmiş ve günümüze kadar gelmiş hakim bir inanç gözlemliyoruz. Nasıl ki çocuğu 9 ay karnında taşıyan ve doğuran anne ise aynı şekilde çocuğun bakımı, beslenmesi, büyütülmesinden ve sonraki eğitim hayatından da ilk sorumlu kişi anne olarak görülüyor ve bu görevi onun kadar mükemmel yapabilecek başka bir kişi olamayacağı empoze edilerek bu görev annelerin üzerine yapışıp kalıyor. Bu sorumluluğu almada baba ikincil kişi olarak karşımıza çıkıyor, annenin olmadığı yerde ya da anne başka bir işle uğraşırken, diğer çocuklarla ilgilenirken, ya da anne bizzat böyle bir talepte bulunursa baba sorumluluk alıyor. Annelerin gösterdiği kendiliğindenci bir duyarlılık maalesef babalarda gözlenmemektedir.

I.Kuşak anneannelerden Latife Teyze (d. 1960) dört çocuktan sonra hane nüfusu artınca geniş aile düzeninden ayrılıp kendi evlerine çıktıktan sonra eşinin iş bulacağım diye evden çıkıp da dört yıl boyunca bir haber dahi etmeden onu 24 yaşında 4 çocukla bir başına bırakıp gidişini gözleri dolarak anlatırken, sorumluluğu nasıl tek başına göğüslediğini şöyle aktardı;

“Valla kızım her konuda olduğu gibi çocuk konusunda da evde ben otoriteyim, çünkü kafasına estikçe giden, ona en çok ihtiyaç duyduğum zor günlerimde ne ailesi, ne kendisi yanımda olmayan bir adamın otoritesini asla kabul edemem, böyle bir şeye de hakkı yok, bütün çocuklarımın doğumlarından tut, evlenene kadar her türlü bakım, gelişim eğitimleri bana aitti, otorite üzerine sorumluluğu alana aittir, yaşam dört mevsim, karı koca barabar varda, darda, zorda elini taşın altına sokacak ki o yuva yuva olsun, Değilse ilk koyup kaçanın hükümranlığı yıkılır, tebaa yoluna devam eder, biz de yolumuza devam ettik, ne eşimden ne ailesinden bir çöp görmedim, tırnaklarımla kazıya kazıya bu günlere geldim. Kendim öyle olduğum için çocuklarımın da güçlü, kendi ayakları üzerinde bireyler olmalarını hedefledim.” (Latife,63)

Geleneksel aile düzeninin bir sonucu olan toplu halde yaşamının getirdiği zorlukların beraberinde, çocuklarının her ihtiyaçlarını da karşılamamanın kendisine ait bir sorumluluk olduğu empoze edilen annede bu sorumluluklar eşi ile paylaşılmadığında yetersizlik ve suçluluk duygusuna yol açar.

Bunun neticesinde, toplumda bakım verme angaryasını üstlenmediği için çocuklarıyla yüz-göz olmayan ve “ayak sesleriyle hizaya geline” saygıdeğer baba, saçını süpürge eden ve ne yaparsa yapsın asla yaranamayan kötü anne imajları oluşur. I.Kuşak anneannelerden Gülsüm Teyze (d. 1938) bu durumu şöyle anlatır;

“Vallahi nasıl yetiştirdim yavrum, birlik yaşarken bakamıbdım, bakamadım, yarı aç, yarı susuz büyüdü gitti yavrular. Terbiyeye gelince, “*anadan olur buzağı dökülür çamın kozağı*” derler emme heç iyi olunca anadan demezler, kötü olunca anaya kabahat bulurlar, alem laf söz etmesin diye sıkıydım, benden daha çok korkarlardı. Aralarında yaş çok az olduğu için genelde kavga ederlerdi, ben de yokluk, iş güç, başımdaki kaynana elti kayınpeder zulmü, ne edeyim, toyluk, onlara kızardım, bağırdım yeri geldiğinde vururdum popolarına neyim sırtlarına, eşim kızmazdı, çok severdi onları. Uzaktan ben de severim tabi ya, gücüm yettiği hatta yetmediği kadar bunalasıya her hacetlerini gören ben, kötü ana yine ben. Hatta bana derdi bağırırsan yüzüz olur döversen arsız olurlar elleme çocuklara derdi. Ama çok severlerdi babalarını, kapıdan öksürüğünü, sesini duyar duymaz kalkarlardı ayağa, saygıdan sevgiden.” (Gülsüm,85)

Yine bir geniş aile düzeninin esaretinde yaşayan, lafı-sözü, işi-gücü, karışanı-edeni çok olan bir aile içinde annelik yapmaya çalışan, babaları yurtdışında diye çocuklar üzerinde ailenin diğer erkeklerinin söz sahibi olduğu, anne olarak kendisinin fikri dahi sorulmadığı Azize Teyze’nin (d. 1946) serzenişlerine bakalım bu sefer de;

“Ana olarak doğurdum, baktım, besledim, büyüttüm, ama hiçbir söz hakkına sahip olamadım. İyi olursa onlardan, kötü olursa anaları bir şey öğretmemiş olurdu. Benim bir şey söylemeye hakkım yoktu ki anneleri olarak, babaları yurt dışında diye amcaları dedeleri vs. karışanımız çoktu, kız çocuklarının başlarına iş gelmesin diye pek oraya buraya salmazdık, okumak istediler ama kötü yola düşmesinler başlarına iş gelmesin, babaları da yok diye maalesef okutmadılar amcaları, dedeleri. Bize fikrimizi soran olmadı. Ama elimden geldiğince dürüst, namuslu, adaletli evlatlar yetiştirmeye çalıştım.”(Azize,77)

Avacı-toplayıcı topluluklardan kalma erkeğin dış, kadının iç mekanla özdeşleştirilmesi aile içinde görev ve sorumlulukları paylaşmada etkili olmuş, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi ev içi işlerden sayıldığı için annenin görevi olarak kodlanmıştır. Bu kültürel kodlamayı peşinen kabul eden I. Kuşak annelerden Naime Teyze (d. 1947) anlatısında şunları belirtmiştir;

“Erkeğin işi ekmek getirmek ise, kadının binlerce işi var. Onu aş yapacak, sıcacık bir sofraya, mutlu bir yuva yapar. Çocukların bakımı, büyütmesi, beslemesi, ahlakı terbiyesi, her şeyi ile yakından ilgilidir.” (Naime,76)

Sırf ücretli bir işte çalışıp eve ekmek getirdiği için çocuk bakımı ve yetiştirmesinden muaf tutulan baba modeli ile ev içindeki emeği ve çalışması işten bile sayılmayan ve çocuk bakımı ve eğitiminden birincil derecede sorumlu tutulan anne modeli geleneksel toplum yapısında sıkça rastladığımız iki modeldir. I.Kuşak annelerde bu rollere göre sorumluluk paylaşımı gözlenmektedir;

“Evde olduğum için evdeki eğitimleri, ahlakları, oturmaları kalkmalarına ben dikkat ettim, eğittim. Babası eksik gediklerini karşılamadan sorumluydu. Eşim çalıştığı için ben de evde olduğum için, çocukların bakımı, eğitimi, ahlakı yetişmesi filan hep ben sorumluydum.” (Ayşe,72)

Eşi tarlaya, yaylaya ya da dağa sürü başına gittiği için çocuklarının bakımı ve eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenen Zehra Teyze'nin (d. 1945) durumu da kendi kuşağındaki annelerle aynıdır.

“3 oğlum 2 kızım var hiçbir evladımı diğerinden ayırt etmedim, kız erkek diye de hiç ayırt etmedim. Elimden geldiğince dilim döndüğünce ben ne bilirim öğretmeye çalıştım, eşim davar başında dururdu yaylada, kırdaki bayırda, ya da harmanda olurdu, o yüzden hiç yardım etmezdi, çok köyde durmazdı ki hal böyle olunca bakımı, büyütmesi, eksik gedikleri, eğitimi hep ben ilgilendim. Birlik olunca evde de mutlaka bir erkek var, kaynım, kaynatam onların da gözetimi altındaydık tabi ki de.” (Zehra, 78)

I.Kuşaktan Nezihe Teyze (d. 1946) eşinin çocukların temel ihtiyaçlarında desteğini göremese de mesleğinin de öğretmenlik olması sebebiyle çocukların eğitimlerinde etkili olduğunu belirtti.

“Kız çocuk, erkek çocuk fark etmez üçünün de okumasını istedim, kendi ayakları üzerinde durmalarını istedim bir üniversite bitirmelerini istedim.

Bir memur maaşıyla yetmediği yerde dantel gördüm, Oya da yaptım onları okutabilmek için, elimden gelen her şeyi yaptım. Eşim çocukların bakımı, ekmeği aşı, beslenmesi hakkında çok rol sahibi değilse de, öğretmen olduğu için ahlaki yönü, eğitimi konusunda etkiliydi ve babalık anlamında çok iyi bir babaydı. Çocuklara da kıyamazdı, ha dedikleri yere han dikerdi, kızları kolunda götürdü getirdi okula, diyelim oğlan iş görüşmesine gidecek ondan önce gider sıraya girerdi sırf kuyrukta beklemesin diye.” (Nezihe,77)

Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumun ürettiği ebeveynlik ile ilişkili olduğunu belirten Chodorow, sanayinin gelişimi ve kapitalist sistemin üretimiyle birlikte kamusal alanda birincil konumda bulunan erkeklerin ebeveynlikte ikincil konuma geldiğini belirtip asimetrik bir ilişkinin söz konusu olduğunu ifade eder. Bu asimetrinin oluşum nedeni, Chodorow’a göre kadına doğurganlık özelliği ile birlikte yüklenen annelik rolüdür. Bu rol ile kadın ebeveynlikte farklı konumlandırılmıştır. Oysaki annelik ‘doğum’ gibi biyolojik bir durumun ötesinde ‘bakım, sorumluluk üstlenme, yetiştirme’ dir. (Chodorow’dan Akt.Erdoğan, 2008: 76) Bu yönden bakıldığında, erkeklerin de bir ebeveyn olduğunu hatırlaması gerekir.

Chodorow’un bu görüşleri ışığında kadınlık, ‘doğal, hazır olan, kolay elde edilen’ bir sonuçken erkeklik, ‘kültürel, emek ile kazanılan, ispatlanması gereken’ bir sonuçtur. Bu durum, cinsiyet rollerinin sosyal yaşam konumunu ve ilişkisel deneyimleri etkilemektedir. Ebeveynlik tutumları, simetrik özellik oluşturmadıkça yani erkek, kadının sosyal ve kültürel rollerini üstlenmedikçe cinsiyetçi bir hiyerarşi varlığını toplumun her biriminde sürdürecektir. (Chodorow’dan Akt.Erdoğan, 2008: 78) II. kuşak annelere gelindiğinde ebeveynlik tutumlarındaki bu asimetrik yapı çok da değişmiş görünmüyor. Nitekim II. Kuşak annelerden Ayten (d. 1960) ve Aysel (d. 1968) bu konuda şunları aktardılar:

“Eşim çocuklar küçükken ne temel bakım becerilerinde, ne eğitimlerinde, ne mesela okulda toplantı olurdu, bir veli toplantılarında, ne mesela üniversiteyi kazandılar, okula kayıt ettirmeye, yurda yerleştirme vs. hiçbir şeyde aktif olarak rol almamıştır hepsine ben koşturdum. Kısaca doğumundan evlenmelerine kadar her şeylerini ben düşündüm. Eşim işe gitti geldi, kimi zaman getirdi kimi zaman hiçbir şey getirmedi, çoğu zaman borç taktı hatta, o borçlardan dolayı haciz geldiği de oldu. Bir de onun arkasını toplamalarımız derlemelerimiz oldu, dolayısıyla çok mücadele etmek zorunda kaldım bu hayatta.” (Ayten,63)

“İki çocuğumun eğitimiyle de hep ben ilgilendim, babaları sitelerde çalışıyordu, işe gidiyorum diye çıkardı çocukların bakımı, eğitimi, okulu her türlü ilgilenmesi benim üzerimdeydi. Baba sadece maddi anlamda parasal destek sağlardı. Bir de nereye gideceklerse servis şoförlüğü yapar, getir götür işleri, çocukları bir yere götürecekse götürür getirecekse getirir. Bir de sanırım bizim Türk toplumun yapısı öyle, kadın çocuğu doğurursa, kadın ilgilenir erkek çocuk bakımıyla çok ilgilenmez.” (Aysel,55)

Orta kuşak annelerden Halime Teyze (d. 1959), çocukluğunda baskı altında ve özgüvensiz büyütülen eşinin gençliğinde yapamadıklarını evlenip kök aileden ayrılmanın verdiği rahatlıkla yapabildiğini, eş ve baba olarak sorumluluklarını ihmal edip evlilik hayatına ters düşen davranışlar içinde olduğunu dolayısıyla çocuklarının anılarında bir baba figürünün olmadığını gözyaşları içinde şöyle anlattı:

“Çocuklarımın hep iyi insan olmaları için çok çabaladım, sevgimi merhametimi asla esirgemedim, ama eğitim noktasında da hiç baskı yapmadım, içinde varsa okur dedim. İlk çocuğum Behiye 7 yaşındaydı babası öldüğünde, hatta defterini kitabını kaplamıştık, ertesi gün okula gidecekti. Haber geldi trafik kazasında kaybettik. Dolayısıyla çocuklarımın eğitim hayatı ile hep ben ilgilendim, hem anneleri hem babaları oldum. Maalesef bebekliklerinde de ilgilenmedi eşim, hiç onlara masallar anlatayım, ninniler söyleyeyim, oyunlar oynayayım, demezdi, hiç öyle anıları yoktur kızlarımın babalarıyla. Eşim memuriyete atanıp beni Ankara'ya yanına aldırana kadar, 2 yıl kayıvalı, kayınpeder, görümce eziyetlerine katlandım, büyük kızım 2 yaşına gelmişti sonra Ankara'ya taşındık bu sefer de eşimin farklı eziyetlerine maruz kaldık. Eve barka gelmedi, kötü arkadaşlıklar edindi, içkiye kumara alıştı, kadına kıza dadandı. Eşimi de babası çok sıkılmış mesela ilkokuldan sonra yanına almış dizinin dibine oturtturmuş ne harçlık vermiş ne bir arkadaşı ile sohbet muhabbet, kafesteki kuş gibi özgürlükten yoksun, sabahtan akşama kadar dikiş, dolayısıyla özgüvensiz bir çocuk yetişmiş çocukluğuna doyamadan gençliğine doyamadan büyümüş, sonra Ankara'ya tayin olunca, eline de para geçince, evliliği fırsat bildi, artık babasına hesap vermek zorunda değildi, ben de zaten kimim ki. Birden özgürlüğün tadını çıkarmaya başladı kabak çiçeği gibi açıldı ve bir daha da toplayamadı kendini. Çocuklar aş ekmek istiyor, nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun, diyemezdim şiddet uygulardı sonra atardı bebelerle beni kapıya, yalvarırdım beni geriye alsın diye, bir komşu görecekti de rezil olacağım diye öylesine utanırdım ki.

O zamanlar en küçük oğlan kardeşim bize yiyecek getirirdi çocuklara bana, öylesine utanırdım ki. Ben kendi sülalemdaki amcalarımdan dayılarımdan erkek kardeşlerimden hiç böyle kadına eziyet, şiddet görmediğim için hep kusuru, suçu kendimde buldum o yüzden de kimselere bir şey söyleyemedim.” (Halime,64)

II. Kuşak annelerden Leyla (d. 1976) ise çocukların yetiştirilmesi, bakımı ve eğitiminden birincil derecede sorumluluk sahibi kişinin kendisi olduğunu, ne zaman ki çok yorulur ya da hasta düşerse eşinin o zaman yardım ettiğini belirtti.

“Çocuklarımla birincil velisi bendim, onları bakıp büyüten besleyen ve sonrasında da ahlaki ve eğitimleriyle ve istekleri, dertleri her şeyleriyle ilgilenen, okulda veli toplantılarına giden kişi bendim. Babaları o kadar ilgilenmedi maalesef. Ama ben hasta sökel olduğumda ya da çocuklar hasta olduğunda bakardı, çok misafirimiz gelirdi bizim eve, çünkü bir evde nerdeyse üç kuşak oturuyoruz, kaynanamın da kaynanası bizde yaşayınca eş dost çok gelip giden olurdu, bir yandan çocuklar bir yandan ev işleri yetiştiremezdim bazen eşim, hatta kayınım bile yardım ederdi bana, yemek yapmaya, bulaşık yıkamaya, çocuklara bakmaya yardım ederdi, çünkü ben bazen yorgunluktan sızır kalırdım eksiklerimi o tamamlardı, bu konularda hakkını yiyemem.” (Leyla,47)

Geleneksel aile yapısında ev işleri ve çocuğun eğitiminden anneler sorumlu tutulup, evin geçimini sağlayan ve küçük tamir işlerini yerine getiren kişi babalar olmuştur. Tüm ebeveynlik sorumluluğu üzerine yıkılan, ebeveynlik sorumluluklarını eşiyle eşit ve simetrik bir şekilde paylaşmadığı için tüm bu sorumluluklar istemese de onu baskıcı ve otoriter bir karakter haline getiren Nermin (d. 1957) ise bu durumdan hoşnutsuzluğunu şöyle anlattı:

“Kızlarımı yetiştirme, disiplin etme noktasında ben baskın karakterdim, Kızlarımı uçan kuştan kıskanırdım. Baskıcı ve sahiplenici bir karakterdim. Bu yüzden de onları çok sıkıttım, baskıladığım, hatta dövdüğüm bile oldu. Kabul ediyorum diktatör bir anneydim. Çünkü zaten hayatın bütün yükü benim omzumdaydı, erkeğin rolü anca bir para kazanmak ama eşimin benim yükümü hafiflettiğini söyleyemem. Bakması, büyütmesi, yemesi, içmesi, okulu, eğitimi, terbiyesi, ahlakı hepsi benim üzerimeydi. Bizim evde olaylar olur, biter en son babalar duyar.

Karşı komşularımız aleviydi. Mahallede birtakım söylentiler, dedikodular ayyuka çıkmıştı, ee kimseye bir şey diyemeyeceğim için gücüm kendi çocuklarımı baskılamaya yetiyordu. Zaten doğru düzgün bi baba figürü yok, ben de sahip çıkmazsam bu çocuklar kayar gider elimizden diye baskı kurdum. Bu durumdan ben de hiç hoşnut değildim, ama içgüdüsel olarak kendimi buna mecbur hissediyordum.”(Nermin,66)

II. Kuşak annelerden Belma (d. 1966) ise ebeveynlik olarak eşinin en büyük katkısının ancak çocukların bir yerden alınıp başka bir yere götürülmesinde ortaya çıktığını, fakat kendi babasının aktif ebeveynliğini eşinde göremediğini belirtti.

“Çocuklarımın eğitilmesi ve yetiştirilmesi noktasında babalarından ziyade en çok ben etkin rol oynadım. Aslında bu durum bizim kültürümüzde, toplumumuzda böyle. İlber Ortaylı da diyor ya "bir çocuğu anne yetiştirir." Eşim sadece çocukları getir götür nakliyecilik işlerini yapardı, haa unutmadan bir ara da işten çıktıktan sonra okul aile birliği başkanı oldu hakkını yemeyelim şimdi. (güler.) Ama dersleri olsun eğitim öğretim başarıları olsun bunlarla bizzat ben ilgilendim. Ama mesela benim yetiştirilmemde babam söz sahibiydi bizim üzerimizde, kendisi bir öğretmen olduğu için de olabilir belki, eğitimimiz öğretimimizde kim en çok etkin rol oynadı dersiniz babam derim. Tabii ki annem de çok zeki, görgülü, bilgili bir kadındı ama babam daha çok aktif rol oynadı mesela. Ben kendi babamdan böyle gördüğüm için eşimden de bunu bekledim belki de en büyük hayal kırıklığım bu noktada oldu.”(Belma,57)

III. Kuşak annelere gelindiğinde ise artık kadınların çalışma hayatına katılmasıyla geleneksel ev kadını imajı yerini çalışan kadına bırakmıştır. Her ne kadar kadınların iş yaşamına katılmalarındaki oranlar beklenilenin altında olsa da geçmişe kıyasla kadınlar artık evinde oturan, ev işleriyle meşgul olan, çocuk büyüten ve sadece annelikleriyle değil, toplumsal hayatın bütün katmanlarında ön plana çıkmaya başlamıştır. Kadınların iş hayatına katılmaları babanın evin geçimini sağlayan tek kişi olma niteliğini ortadan kaldırmıştır. Çalışma hayatına aktif olarak katılan kadınlar ev işleri ve çocukların bakımı gibi konularda eşlerinden daha fazla destek talebinde bulunmuşlardır.

Cinsiyet ayrımcılığına sebep olan faktörlerin giderilmesinde kat edilen mesafe toplumda erkeklerin üstünlüğünü giderek azaltmış; eşitlikçi politikaları gündeme getirmiştir. Haliyle bu süreçte anne ve babanın aile içi rol ve statülerinde değişimler olmuş ve ebeveynlerin sorumlulukları “eşitlik” düzleminde paylaşımları sonucu çocuklar baba ile daha fazla ilişki içine girmişlerdir. Bunun sonucunda babalığa ilişkin evde eşiyile iş birliğine giren, ev işleriyle, çocuklarıyla daha fazla ilgilenen, eşiyile rol paylaşımında bulunan, “yeni baba” imajı ortaya çıkmıştır. Bu süreç, babaya çocukların fiziksel bakımlarıyla daha fazla ilgilenmesi gerektiği yönünde bir baskıyı beraberinde getirmiştir (Düzce, 2020: 385). Fakat yaşanan tüm bu değişimlere karşın kadının geleneksel aile içi rol ve sorumlulukları devam etmekte olup çocuklarıyla ilgilenen bir anne içinde başarılı çalışan bir kadın, aynı zamanda evi çekip çeviren, kocasıyla da ilgilenen bir eş olarak pek çok farklı cephede mücadele etmektedir.

Ailenin değişimiyle ilgili olarak kaydedilmesi gereken bir başka değişim, aile üyeleri arasındaki ilişki biçiminin "hiyerarşik ve asimetrik bir ilişkiden, eşitlikçi bir ilişkiye" doğru dönüşmesidir. Bu gelişmenin arkasında ataerkil büyük ailenin yıkılması kadar, kadının eğitim düzeyinin yükselmesi, çalışma yaşamına katılması ve dolayısıyla da ekonomik olarak bağımsızlaşması yatmaktadır. Ayrıca kadınların hukuksal güvenceler elde etmiş olması da önemli bir etkidir.

Son yıllarda AB'ye uyum yasaları çerçevesinde Türk aile yapısında, "aile reisliği"nin kaldırılmış olması ve erkeğin-teorik olsa da- hâkimiyetinin sona ermiş olması, radikal bir değişim örneği olarak zikredilmektedir (Yıldırım, 2011: 136).

Genç annelerden Buket’in (d. 1986) anlatısı günümüzde yeni baba imajının geldiği noktayı özetliyor:

“Eşimin katkısını inkar edemem çocuklarımız üzerinde ikimizin de ortak emeği var diyebilirim. Hastalandığında beraber baktık. Birimiz diğeri ile ilgilenirken, öbürümüz diğer çocuklukla ilgilendi. Önceden "erkek, çocuk mu bakarmış" derlerdi mesela ama o algı artık bizim kuşakta kırılıyor İnşallah yavaş yavaş.” (Buket,37)

III.Kuşak annelerden Sibel (d.1979) ise mesleğinin de etkisiyle çocuğuna yaklaşımında annelik ile öğretmenlik arasında sıkışıp kaldığını, eğitimleri kuralları hatırlatan kişinin hep kendisi olduğunu belirtti.

Sibel bu durumun onu sert ve katı bir anne yaparken babanın ise eğlenceli bir oyun partneri olmaktan öteye geçmediğini sitemle belirtti.

“Ben çocuğumla kurduğum ilişkide anne ile öğretmen arasında gidip geliyorum. Ve o çizgiyi daha hâlâ net olarak ayırabildiğimi düşünmüyorum evet biliyorum yanlış ama maalesef eğitimsel anlamda bu konuda bocalamaktayım. Bu da öğretmen çocuklarının kaderi mi desek ne desek, ama bu konuda hala çabalıyorum. Sonuçta bir çocuğa defalarca anlatmak gerekiyor sabırla, özenle, incitmeden. Sanırım ben o sabrı gösteremiyorum. Kazandırmak istediklerimi kazandıramayınca dönüp kendimi de suçluyorum. Babayla ilişkisine bakacak olursak baba oğlumun oyun partneri gibi dolayısıyla eğitimler, kurallar kaideler hep benden çıkıyor. Bu da annelerin yapışıp kalmış kaderi diyebiliriz çünkü biz kadınlar ve anneler olarak evde belli bir düzeni, yemek saatini temizliği şunu bunu ayarlamamız gerektiği için zaten çoğu enerjimiz o kanallara gittiğinden dolayı e kalkıp bir de bu çocukla saatlerce oyun oynayıp bir de bu çocuk da bunun üstüne de eğitim öğretim işlerini yapamayacağımız için birinden biri aksıyor. Napalım hadi babası oyun oynasın ben de eğitime bakıyım durumuna gelince işler böyle oluyor. Bu işler aslında hep böyle olmamalı tabii ki çevremdeki ailelerde çok güzel baba rollerine de şahit oluyorum. Misal arkadaşımın eşi bir baba olarak evdeki düzende etkin rol oynamakta. Evdeki kitap okuma saati, diş fırçalama saati, uyku saati, çay saati yani her şeyin bir düzeni var ve bundan birinci derecede baba sorumlu. Arkadaşım diyor ki *"ben müdahale etmem, o düzeni babamız sağlar"* deyince ben çok şaşırdım mesela, var mı öyle babalar ya dedim kendi kendime. Ve uyku saati gelince de artık saati her kaç ise *"Haydi bakalım yatağa anneyle babanın baş başa kalma vakti"* gibi uygulama. Hayran oldum.

Bir eşin ve babanın bu denli hassas ve aile huzuru için gerekli kuralları oluşturup dizayn ediyor oluşu çocukların gözünde de baba faktörünü eşsiz kılar, eşin gözünde de koca faktörünü eşsiz kılar bence. Çok mükemmel bir şey bence. "Elini yıka, dişlerini fırçala, üstünü başını değiştir, ödevlerini yap" gibi sıkıcı rutinleri sürekli söyleyen ve yaptıran kişi bence anne olmamalı sadece. Buradaki örnekte baba yaptırıyor her şeyi ama ben müşterek olmasına razıyım, öyle de olmalı. Bütün bu her şeyi ben yaptırmak zorunda kalınca sert ve katı bir anne olmak zorunda kalıyorum ve ben bundan hiç hoşlanmıyorum.” (Sibel,44)

Kuşak fark etmeksizin çocuk bakımından annelerin birincil derecede sorumlu olması “evden sabah çıkıp, akşam gelen” tam mesai çalışan babanın bu bakımı verememesine de bağlıdır. Dolayısıyla her dönemde eğer bakıcı, destek olacak bir aile büyüğü ya da kreş gibi bir alternatifleri yoksa ebeveynlerden biri çalışırken diğerinin çocuğa bakım vermesi kaçınılmazdır. Genç annelerden Buket (d. 1986) ve Büşra (d. 1992) bu durumu şöyle anlattılar:

“Ahlaki bakımdan eğitimleri akademik anlamdaki okul ödevleri, dersleri, eğitimleri hepsiyle ben ilgileniyorum çünkü babası sabah beşte gidiyor, akşam sekizde geliyor dolayısıyla belki bir saat oturuyorlar ya da oturamıyorlar o zaman da sohbet muhabbet tabii ki onlarla oynar, onlarla vakit geçirir, Dolayısıyla çocukların bebeklikteki bakımları da, şu anki eğitimleri de hepsi benim üzerimde ve böyle de olmaya devam ediyor.” (Büşra,31)

“Çocuğum 2,5 yaşında ama bütün onun bakımı benim üzerimde diyebilirim eşim geç saatlere kadar çalışıyor 8.00'de falan geliyor akşam, dolayısıyla beraber geçirebildikleri süre yarım saati geçmiyor, dolayısıyla şu ana kadar bütün bakımı ilgilenmesi hepsi benim üzerimdeydi. Belki bu kadar yoğun tempolu bir işi olmasa ilgilenirdi diye düşünüyorum. Bir de ben açıkçası babalarda babalık duygusunun daha geç oturduğunu düşünüyorum. Biz annelerde bebek rahme düştüğü anda annelik duygusuna kendimizi kaptırıyoruz ama onlarda daha böyle bir ele ayağa gelecek çocuk, onunla oynayacak, güreşecek vs. Ancak o zaman bence oturuyor onlarda babalık duygusu. Yani babalar aslında çocukları sevmek vakit geçirmek için onların aklının ereceği çağı bekliyorlar bence.”(Buket, 37)

Seda'nın (d. 1995) ise eşinin tam mesai çalışması çocuğa bakım verememesi için bir mazeret olarak kabul görürken, kendisi de aynı şekilde çalışmaya başladığında yine aynı sorumlulukları üstlenmeye devam ettiğini, anneliğin kadınlara yapışıp kaldığını belirtti.

“Bebeğe bakım verme noktasında, ya da yetiştirme noktasında ben daha etkinim haliyle. Eşim çok da etkin rol oynayamıyor açıkçası. Sabah yedide çıkıp akşam sekizde geldiği için bebeğin bütün bakımı benim üzerimde diyebilirim. Ama şimdi iki ay oldu ben de çalışmaya başladım yine ben bakıyorum çünkü artık sanki bu yapışmış kadına nasıl ki çocuğu doğuruyorsak bakmak da bizim yükümlülüğümüzde görülüyor.

Mesela eşime bir saatliğine çocuğu versem dışarı çıksam bir saat dolmadan arar, nerede kaldın diye, çünkü bakamaz bu konuda o kadar tecrübeli değil. Mesela şu ana kadar hiç alt değiştirme, üst değiştirme yok; herhangi bir besleme etkinliği yok; herhangi bir uyutma durumu yok, alayım şöyle bir saat dışarıda gezdireyim eğleyeyim yok, şöyle bir liste yapsak hepsi eksi puan.” (Seda,28)

3.3.3. Çocuk Yetiştirirken Gözetilen Cinsiyet Farkı:

Bireyler, doğumlarından itibaren yaşamları boyunca sosyalleşerek topluma ve kültüre katılırlar. Çocuklar büyürken ailelerinden erkeksi ve kadınsı kabul edilen davranışları öğrenerek ve bu davranışları kendi cinsiyetlerine göre sergilemeleri teşvik edilerek büyür.

Çocuklar kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet davranışlarını anne ve babalarını taklit ederek ya da gözlemleyerek öğrendikleri gibi onların bazen açık, bazen kapalı mesajları aracılığı ile de öğrenirler. (Bozok, 2011: 94). Bu öğrenme sürecinde anne ve babalar, bu araştırma özelinde de anneler birincil etki eden modellerdir. Tabi bu etki kuşaklara göre farklılık göstermektedir. Çocuklar büyütülürken başkaldırı ve hâkim olma erkeklerle, itaat etmek, sabretmek, sevgi göstermek ise kadına yakıştırılmaktadır. Örneğin I. Kuşak anneler her ne kadar şu anda “ *öyle olsun istemezdik, biz de bilemedik*” deseler de kızlarını ve oğullarını yetiştirirken toplumsal cinsiyet kalıplarının gerektirdiği değer yargılarına göre hareket etmişler; kızlar daha fazla baskı altına alınan, susmayı bilen, itaat eden, alttan alan, eşi, çocukları, yuvası ve dirliği için fedakarlıklar yapabilen bir kadın olarak yetiştirilirken oğullar evini geçindirmek için ekmeğini taştan çıkarabilen, kendi ayakları üzerinde duran, güçlü, sorumluluk sahibi bir erkek olarak yetiştirilmişlerdir. I. Kuşak anneannelerden Ayşe Teyze (d. 1941) anlatısında tam da bu durumu özetler:

“Tabi bu düzen evvelinden beri kadınlar için daha zor. Oğlumu bir sıkımsam kızlarımı iki sıkımsımdır. Aman giyiminize-kuşamınıza, oturup- kalkmanıza, namusunuz- ahlakınıza dikkat edin diye hep söylemişimdir. Oğlumun da, kendi ayakları üzerinde dursun, evini barkını geçimini yapabilecek bir er olsun diye uğraştık. Yalan yok kızlardan çok istedik okumasını ama kızlarda okuma hevesi vardı da bunda yoktu. Kızları da maddiyatsızlıktan ortaokuldan sonra okutamadık. Belki oğlan okumak isteseydi elimizdekini avucumuzdakini kırıp sarıp okuturduk, ne bileyim, geçmiş zaman imtihan dünyası, keşke kızları da okutabilseydim.”(Ayşe,72)

Aynı kuşak annelerden Latife Teyze (d. 1960) de çocuklarından okumak isteyenini okuttuğunu; kızlarını eşine , ailesine hürmet eden, tutumlu, itaatkar birer kadın, oğlunu ise evine ocağına sahip çıkıp, ailesini himayesine alan ilgili bir erkek olarak yetiştirmiştir.

“Kızlarıma önce ahlaklı ve terbiyeli olmalarını öğütledim. Büyüğünüzü büyük bilin sayın, küçüğünüzü küçük bilip kollayın, yere de atsalar kimsenin bir iğnesine tenezzül etmeyin. Yalan söylemeyin, sırrınızı derdiniz evvela beni arkadaş bilip benimle paylaşın, saygıyı yitirmeyin, saygının olmadığı yerde sevgi olmaz, bir çift kırıcı laf insanı mahveder, sözlerinize dikkat edin. Eşinizi sevin, ailesine hürmet edin, dedim hep. Birinin eskisiyle diğerine pantolon dikedim, özellikle kızlarıma da benim gibi tutumlu, güçlü olmayı öğrettim, okuyanı okuttum, okumayana dikiş nakış, eliş öğrettim ki ileride kimseye muhtaç olmasınlar. Ahhh kızım ağaçlar kalem, göller mürekkep olsa şu benim yaşadıklarımı yazmaya yetmez.(ağlar) Oğlumun da en çok evine ocağına, ailesine sahip olmasını öğrettim, çünkü ben eşimden çok çektim. Erkeğin ilgisiz, gamsız çok zor. Gelinimin maalesef kendisi psikolojik rahatsızları var, korkuyorum kendine, oğluma, çocuklara zarar verecek diye. Kafasına esince eşyaları sarıp gidiyor annesinin evine. Doktora götürdük, bu tarz hastaların evliliği çok sağlıklı olmuyor, tedavi olmadan önermiyoruz dedi. Nereye evlenip çoluğa çocuğa karıştılar bile. Bekarlığından beri ilaç kullanıyormuş, bize söylememişler. Şimdi adeta ben gelinim, onun gönlünü hoş tutayım diye bin dereden su getiriyorum, üç çocuğuna ben bakıyorum, sırf çocuklarıyla eşiyle iyi geçinsin, kavga dövüş olmasın diye. Erkek kısmı bir dayanır iki dayanır, bizim gibi canı pek değil ki, korkuyorum gelinin bu hallerine dayanamaz da, oğlum da babası gibi bahane bulur çeker başını gider diye.”(Latife,63)

I.Kuşak anneannelerden Gülsüm Teyze (d. 1938) de eskiden köyde okuldan sonra Kur'an kursuna gitme adedinin yaygın olduğunu belirterek, ilerisini okuyup da meslek sahibi olmaya hevesli olan kızlarını yokluk yüzünden okutamadıklarını, oğlunu da zaten babasından kalma çiftçiliğe meraklı olduğu için okutamadığını belirtti. Kızlarına her zaman arına namusuna sahip çıkmaları gerektiğini öğütleyen Gülsüm Teyze anlatısında şunları aktardı:

“Kız erkek fark etmez hepsine aynı öğüdü verdim. Dinli, imanlı; abdestli namazlı Allah'tan korkan, kuldan utanan evlatlar olmalarını istedim.

Varlıkta yoklukta hepsini hatim ettirdim. Evveli bizim köyde mektepten ziyade Kur'an öğretmek daha evlâ idi. Ben bilemiyorum evlatlarım okusun diye hepsinin öğrenmesine önayak oldum elimden geldiğince. Kızlarıma hep derdim, arınıza, namusunuza kara kir getirmeyin, aklınızı başınızı toplayın. Arkanızdan öksürürlerse, yemenilerini takırdatırlarsa dönüp de bakmayın, yüzünüzü görmek için yaparlar diye nasihatler verirdim. Allah'a çok şükür hepsi sözümü dinledi, arı ile namusuyla gelin oldular, şimdi de hepsi ocağında bucağında, anne oldular, anneanne oldular, babaanne oldular. Oğlan çiftçiliğe meraklıydı emme kızlarım okumak isteyip de yokluk yüzünden söyleyemediler. Ortanca kız babasına demiş “Baba ben okumak istiyorum” diye “yokluk var gücümüz yetmez arkandan nasıl geleyim” demiş eşim. Yavrum kaynana- kaynata ile birlik oturunca sana ait mal olmuyor, yeni ayrılmıştık, gerçekten fakirdik, ama çok şükür açta açıkta değildik yiyeceğimiz içeceğimiz vardı ama öyle bolluk yoktu. 4 çocuk iki anne baba kendi geçimimizi ancak sağladık. Şehirde çocuk okutmak zordu bizim için. 5. sınıftan çıktıktan sonra hocaya gittiler hatim ettiler sonra da evlendiler. O sıralar kız çocuklarının okutulması adeti yoktu. Bir de biz köy yerindeyiz, arkasını önünü kim takip edecek diye de biz üzerine düşmedik. Oğlum da ortaokuldayken eşim vefat etti. Sonra ben dul kadın başıma yol bilmem iz bilmem şehirlerde nerede okutacağımı bilemedim oğlumu. Rençberlik yaptık anne oğul, tarlayı satıp traktör aldık, pulluk aldık, araba aldık derken sonra kendini geliştirdi, malını mülkünü tarlasının tabanını artırdı, şu anda çiftçilik yapıyor.” (Gülsüm,85)

Türkiye’de namusu koruma adı altında kadınlık, tamamen özel alanda deneyimlenmekte, kadınlar ideal kadınlığı hemen her zaman ev içinde tarif etmektedir. Aile, düzeni yaratan ve pekiştiren bir kurum olarak da hiyerarşik sistemin yaratılmasında önemli rol oynar (Lerner ve Bhasin’den Akt. Yavuz, 2015: 118) ve böylece aile içinde kadınların gündelik hayatı ile toplumdaki ataerkil kuralların devamlılığı arasında bir çelişki yaşanmamasına olanak sağlar. Evlenmeden önce baba evinde, evlendikten sonra koca evinde aynı kadere sahip olan kadınlar evin içinde tutularak, kimi zaman eğitimleri engellenerek güya namusları korunmuştur. Namusu korumada anne başta olmak üzere, baba ve erkek kardeşler etkili figürlerdir. Kadınların anlatılarında pek çok örneğin gösterdiği gibi kız çocukları çoğu zaman nitelik kazanacakları eğitimlerden geçmedikleri için, ev içinde anne babanın; evlenmişlerse de kocalarının sözünden dışarı çıkamamaktadırlar.

Görüşüğüm I. Kuşak annelerin geneli kendileri ailede söz sahibi olmadıklarından dolayı çocuklarının geleceğı hakkında da yönlendirici bir etkiye sahip olamamışlardır. I. Kuşak annelerden Azize Teyze (d. 1946) her cepheden kuşatılmış kadınlığını ve anneliğini şöyle aktardı:

“Kız çocuklarının başlarına iş gelmesin diye pek oraya buraya salmazdık, okumak istediler ama kötü yola düşmesinler, başlarına iş gelmesin, babaları da yok diye maalesef okutmadılar amcaları, dedeleri. Kızlarımı da oğlumu da terbiye ederken aklınızı başınıza toplayın, iyi insan olun , doğru olun, dürüst olun, ahlaklı olun vs. bu gibi tavsiyelerden pek öteye gidemedim çünkü ben de zaten özgür bir kadın değildim. Kendi irademle bir şeyleri yapmış değildim, hayatımda etrafım kuşatılmış çevrelenmiş gibiydi, Kayıinvalidem, kayınpederim, eşimin erkek kardeşleri, eltiler toplum, adetler, gelenekler görenekler bana kadın olarak kimse hiçbir şey noktasında fikrimi sormadı Ben çocuklarıma ne gibi tavsiyeler verebilirdim ki. Anamın babamın bana tavsiyesi sen küçüksün eltine saygı duy, kaynına saygı duy, sen evladısın kaynanana, kaynatana saygı duy, sen kadınsın kocana saygı duy, sen alttan al , sen uyma, sen duyma, sen sus, sen konuşma, benim aldığım tavsiyeler bunlar, ötesini karıştırma evladım, ben ne tavsiye vereyim evladıma, su akar yolunu bulur.” (Azize,77)

Geleneksel ailedeki ebeveynler toplumsal yaşama oğullarını hazırlarken, onlara küçüklükten itibaren, toplumda kabul gören erkeklik değerlerini; ağlamamalarını, güçlü ve cesur olmalarını, kavgadan kaçınmamalarını, ailenin namusundan sorumlu olacaklarını öğretirler. Erkek de sünnet olurken, askere giderken, iş bulurken ve evlilik sürecinde, sürekli erkekliğini ispat etmek zorunda kalır.

Türkiye’de erkek çocukları büyürken kız çocuklarından daha çok sokakta oynar, onlara ev işi yaptırılmaz, ev dışında diğer erkeklerle gezmeleri desteklenir. Geleneksel ebeveynler dış dünyaya hazır olmalarını sağlamak için erkek çocuklarını kadınsı olan her şeyden uzak büyütürler, mesela “kadın gibi” evde oturmaları makbul bir davranış değildir. Bu süreçte erkekler, kadınlardan üstün olduklarını öğrenirlerken, kadınların toplumsal yaşantıda, erkeklerden sonra gelen ikincil konumlarını içselleştirmeleri sağlanır.

Ataerkil ailelerde aile büyükleri, anneler, hatta kız kardeşler erkek çocuğa hizmet ederek ve saygı göstererek, ona ayrıcalıklı olduğunu hissettirir. İkisi de bebek olarak eşit doğan erkek ve kız çocukları, çevrenin etkisiyle cinsiyetleri gözetilip farklı muamele edilerek büyütülürse toplumda ataerkiyi yeniden oluşturan ve üreten bireylere dönüşür.

Geleneksel aile düzeninde erkek çocuklarını kız çocuklarından ayırarak büyütme, onlara ayrıcalıklar tanımak yaygın bir eğilimdir. Erkek çocuklarını ayrıcalıklı olarak yetiştirme geleneği, kendilerinin erkeklerden daha değersiz oldukları görüşünü içselleştiren kadınlar aracılığı ile yeniden üretilir. Bu ayrımları görerek büyüyen kız çocuğu, medyada, okulda, iş yerinde, siyaset arenasında, gelenek ve göreneklerde kadınların sürekli ikinci planda kaldığını gördüğü zaman, kıymetli olanın kadın değil erkek olduğu bilgisiyle büyümektedir. Nezihe Teyze (d. 1946) de hiç istemediği halde farkında olmadan bu kalıplara göre çocuk yetiştirdiğini söyledi.

“Kızlarıma verdiğim öğütler evlenmeden önce okumaları, kendi ayakları üzerinde durmaları yönündeydi, evlendikten sonra da aman geçiminizi dirliğinizi bozmayın, her ev için de olur, duyduğunuzu duymazlıktan, gördüğünüzü görmezlikten gelin, elin iyisi olmaz, bu kocayı boşasan başkası iyi mi olacak, geçinmek için elinizden geleni yapın gibi nasihatler oldu. Oğluma gelince aslında askere gitmeden önce halim selim bir çocuğu benim de, ablalarının da sözünden çıkmazdı, askere gitti geldi erkek oldu beyimiz, arkasını derleyen toplayan iki ablası bir de ben olunca öyle hiç bize yardım etmezdi ev işinde şimdi aynısını gelinime yapıyor, ama ben tabii ki gelinimden yanayım, diyorum bırak kendisi yapsın o da “geçim için napayım anne” diyor, maalesef her ne kadar öyle olmasını istemediğim halde oğlumu da toplumun bu kara düzenine göre yetiştirmişim, şu anda da eğilip bükülmüyor, ne edeyim. ” (Nezihe,77)

II.Kuşak orta nesil annelere gelince, Cennet’in (d. 1966) anlatısından da çıkaracağımız gibi, anneler çok daha bilinçli ve farkındalık düzeyleri daha yüksek olduğundan toplumsal değer yargılarının kendilerini soktuğu kalıpların içine çocukları girmesin diye uğraşsalar da bu değişimin bireysel değil toplumsal olarak köklü olması gerektiğini düşünmektedirler.

“Hiçbir şey hayal ettiğim gibi olmadı. Kızımın güçlü, kendi ayakları üzerinde duran, her konuda açık görüşlü bir kadın olmasını istedim, ama o okumadı, gitti, ev hanımlığını, çocuklarına anneliği, kocasına eşliği tercih etti. O böyle mutlu, akışına bırakmak lazım. Ben oğullarıma iş tuttururdum, kızıma sen otur küçüksün, abilerin yapsın derdim, hiç ezdirmedim. Kız çocuğunu çok severim ben, hiç kıyamam, erkekler bizi ezdiği için herhalde. Ben oğullarımı "çocuğum hastalık var, tökezlemek var, ilerde evlenirseniz eşinize yardım edersiniz, şimdi burada öğrenirseniz ilerde zorluk çekmezsiniz" diye yetiştirdim, bulaşık yıkar, yemek yapmayı bilirlerdi. Ama şu anda hiç zannetmiyorum eşlerine yardım edip, evde bu şekilde bulaşık yıkayıp yemek yapsınlar çünkü toplum onları erkek yapmış, kadını da kadın yapmış, görevler kodlanmış. Toplumdaki yargıların kökten değişmesi gerekir ki insanlar değişsin, bu 1-2 kişiyle olacak bir şey değil. Gerçi büyük oğlanın iş yüzü var, karısı kaza geçirip 3 ay yataktan çıkamayınca, onu 3 ay boyunca kucağında taşıdı dişini fırçalattı, yemeğini yaptı, her türlü hizmetini gördü. Ama küçük oğlan yapmaz o çok aksi, belki de biraz fitratla ilgili bu işler, kişiden kişiye değişiyor. Oğlan çocuğuna neyi ne kadar öğütlersen öğütüle belli bir süre sonra zaten kendi yolunu çiziyor ve seni hiçbir şekilde ciddiye almıyor.” (Cennet,57)

II. Kuşak annelerden Emine (d. 1970) ise çocuklarını toplumsal ezberi bozmaya yönelik cinsiyetlerinden bağımsız tamamen insani değerleri kazandırmak odaklı yetiştirdiğini belirtti.

“Öyle bir ayırım yapmadık, sen kızsın şunu yap, sen oğlansın bunu yap gibi bir şey olmadı. Okuma noktasında da üçünü de teşvik etmeye çalıştık. Onlarla arkadaş gibi olmaya çalıştım ki başka dertleşecek birini aramasınlar, hallerini dertlerini önce bana anlatsınlar. Öyle de oldu. Öyle erkek işi, kadın işi diye ayırt etmeden oğlumu da sofraya kurmaya, yemek, salata yapmak gibi işlere ortak ettim ki öğrensin. Kısaca kızlarıma pamuk prens, oğluma paşalar gibi davranmaktan ziyade insan olmayı öğretmeye çalıştım. Çünkü hayatın gerçekleri masallardaki gibi değil.”(Emine,53)

III. Kuşak annelere gelindiğinde ise bilinç ve farkındalık seviyesinin artık uygulama düzeyine geldiğini, annelerin çocuklarına insani değerleri ve meziyetleri kazandırırken kesinlikle cinsiyet farkı gözetmeden ve hatta yerleşmiş toplumsal ezberleri bozuma uğratacak şekilde yaklaştıklarını görüyoruz.

Örneğin Merve (d. 1988) oğluna yaklaşımını şu şekilde anlattı:

“Oğlumu geleceğin bir babası olarak ve bir erkek olarak öncelikle kesinlikle kendi ihtiyaçlarını giderebilmesini, kendi ayakları üzerinde durabilmesini sağlaması yönünde eğitmeye çalışıyorum. Yeri gelince yemek yapmasını, yeri gelince toz almasını bilmeli. Mesela ben şu yaşta oğlumu mutfağı çağırıyorum, yemeği karıştırmasını kek çırparken onun karıştırmasını ya da kahvaltı tabağını kendinin hazırlamasını istiyorum. Erkek çocuk ne gerek var değil tam tersi asıl erkek çocuk olduğu için öğrenmesini bilmeli. Çünkü kız çocuklar zaten yatkın oluyorlar, bir şekilde öğreniyorlar. Erkek çocuktur arabayla oynar, kız çocuktur bebekle oynar, kalıplarına da karşıyım tabii ki kız çocuk arabayla da oynayabilir erkek çocuk bebekle de pekala oynayabilir, tabii bunun gelecekteki cinsiyet rollerine zarar vermeyecek şekilde olması gerek yani kalkıp bir erkeğin oje sürmesi ya da kız gibi etekler makyajlar saçlarını başlarını yapmasını da uygun bulmuyorum çünkü o cinsiyet karmaşası yaratabilir çocukta oyun dahi olsa.” (Merve, 35)

III. Kuşak annelerden Sibel (d. 1979) ise ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkisinin ve çocuğa model olarak gösterdikleri rollerin çocuğun gelişiminde ve yetişmesinde çok önemli olduğuna dikkat çekerek, birbirini seven ve birbiriyle müttefik olan anne babanın çocuğun gelecek yaşantısında çok etkili olacağını bu yüzden de buna çok önem verdiğini anlattı.

“Ben şuna çok inanıyorum bir babanın evladiyla çok iyi, sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için ona kurallar koyabilmesi, değer verebilmesi, onu sevebilmesi, ona babalık yapabilmesi için öncelikle eşiyle çok sağlıklı ilişkiler içerisinde olması gerekiyor. Eşiyle bir olabilen bir babayı çocuk rol model olarak görünce anneyle babayı çatışmasız olarak birbiriyle eşdeğer olarak görüyor. Tersisi durum söz konusu olduğunda onların aralarındaki fikir ayrılıklarından çatışmalardan çocuk faydalanır çünkü çocuklar çok zekidir. Ve maalesef iki taraf da, hem anne, hem baba çocuk üzerinde yetkin bir şekilde söz sahibi olamaz. Çocuklar bu çocuk yaşlarında evet bu fikir ayrılıklarından faydalanırlar ama ileride kendileri de bir yuva kurduklarında onlar da sorunlu bir eş, sorunlu bir anne baba figürü olurlar maalesef ki benim önem verdiğim asıl mesele de bu. Eşine değer veren, ona sahip çıkan, her anlamda eşinin yanında olduğunu hissettiren, ona destek olan bir evlat yetiştirebilmek için öyle bir rol model olmalıyım. Böyle bir dert var ve anne olarak bu derdi sadece ben dert edilmemeliyim, bu derde babaların da dahil olması gerekir.

Ki ileride çocuk kendi yuvasını kurduğunda anne ve babasından aldığı rol modeli kendi ailesinde uygulayabilsin. Babaların etkin rol almayışından kaynaklı bir eksiklik yaşıyoruz çünkü baba demek sadece çocuğun oyun arkadaşı demek değildir. Bu çocuk büyüyecek, iş hayatına atılacak, baba olacak, ev geçindirecek, sosyal bir statüsü olacak dolayısıyla bunların hepsi sorumluluk isteyen şeyler evde bakıyor babasının da, kendisinin de sürekli arkasını derleyen toplayan bir anne olursa bu çocuk maalesef ileride hiçbir sorumluluk almaz. Diş fırçalamak dahi bir sorumluluktur. Oğluma verdiğim tavsiyelerin içerisinde, "nasıl şu anda bana sevgini dile getiriyorsun ileride eşine de sevgini dile getirmekten hiç çekinme, ona çiçekler al, okulda ya da sosyal ortamlarında kız arkadaşlarıyla nasıl konuşacağına dikkat et, kaba ve küfürlü kelimeler kullanma." Eğitim hayatında ise "anneciğim sen geleceğinde neye karar verirsen ben her zaman senin yanındayım, ama bazı konularda karar verebilmek için yaşın tecrübelerin yetersiz olabilir istersen ben bu konularda sana destek olabilirim ya da gerekli destekleri uzman kişilerden alabiliriz, araştırmak soruşturmak her zaman çok faydalıdır. Mesela şu sıra çok futbola merak sardı, ileride bu futbolcu olmak istiyorum diyor, bunu bir hobi olarak yapıp eğitim hayatına ağırlık vererek, buna ileride karar vermesi gerektiğini" söylüyorum. Ya da sosyal ortamlarında bir arkadaşıyla arasında herhangi bir anlaşmazlık çıktığında hemen şikayetlenmemesi gerektiğini, ileride hayatına çok daha farklı insanların çıkacağını dolayısıyla problem çözme becerisi geliştirmesi gerektiğini tavsiye ediyorum." (Sibel,44)

Genç annelerden Ebru (d. 1995) da kadınların anlaşılmaya ihtiyacı olduğunu o yüzden de oğlunu ileride eşiyle empati kuran onu anlayabilen bir erkek olması için henüz daha çok küçük olsa da bugünden yetiştirmeye çalışacağını belirtti.

"Şu anda çok küçük ama büyüyünce eşiyle empati kurabilen, onu anlayan bir erkek olması için elimden geleni yapmaya çalışacağım. Çünkü kadınların anlaşılmaya ihtiyacı var." (Ebru,28)

Büşra (d. 1992) ise oğullarını ileride sorumluluk sahibi bir eş olabilmeleri ve ev işlerinde adil olabilmeleri için bugünden yetiştirdiğini belirtti.

"Ağaç yaş iken eğilir, dolayısıyla küçük yaşta onları ev işlerine sokuyorum ki ileride büyüdüklerinde eşlerine de yardımcı olabilsinler mesela geçen büyük oğlum anne gözlerini kapat diyerek beni mutfığa götürdü masayı derleyip toplamış. Küçük bir şey ama böyle böyle damlaya damlaya göl olacak o yüzden erkek işidir, kadın işidir diye bir ayrım yapmaksızın bütün ev işlerinde kimin neye gücü yeterse ortak görev alınması taraftarıyım." (Büşra,31)

3.3.4. Annelerin Pişmanlıkları

Anneliğin her kadın için farklı anlamları olabilir. Kadınları ikna etmek için yapılan ısrarın ve söylenenlerin aksine, annelik bütün kadınlar tarafından ‘her şeye rağmen verilen emeğe değer’ şeklinde deneyimlenmiyor. Üç farklı kuşaktan kadına annelikleri konusunda pişmanlık yaşıyıp yaşamadıkları ve bu pişmanlıkların neler olduğu sorulduğunda genelde mevcut annelik durumlarına dair bir pişmanlıktan ziyade annelik pratiklerine, daha iyi annelik yapamadıklarına dair bir pişmanlık gözlenmektedir.

Pişmanlık duygusunu konuşurken kadınlar, herhangi bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için anne olmayı ve evlatlarını sevdiklerini, anneliği takdir ettiklerini ısrarla vurgularken aslında bir bakıma yargılanmaktan korktuklarını sezdim. Toplum anneliğe öyle bir kutsiyet atfetmiş ki anneler, yanlış bir kelime söyleyip kötü anne olarak damgalanmaktan çekiniyorlar. Görüştüğüm annelerin çoğunluğu, pişmanlıklarının toplumsal dayatmalara, dönemin zorlu şartlarında kadın olmaya, doğurduğu kanından canından çocuklarına yeterince iyi bakamamanın verdiği suçluluk ve çocuklarının yetiştirilmesinden birincil derecede sorumlu tutulmanın verdiği öfkeden kaynaklı olduğunu ileri sürdüler.

Özellikle I. Kuşak anneannelerin anlatımında dönemin şartlarına bağlı olarak aynı evde birkaç kuşak birlikte yaşamak zorunda kalmaları ve geleneksel geniş aile yapısının kadını kısıtlayan ve değersizleştiren yaptırımları, onların anneliklerini de sekteye uğratmıştır. Örneğin, gelin- elti- kayınvalidenin aynı evde yaşamak zorunda olduğu geniş ailelerde tarla, bağ, bahçe, ev işlerinin ağır mesaisi yüzünden anneler çocuklarını istedikleri gibi yetiştiremediklerini, eğitimleri konusunda çocuklarıyla birebir ilgilenemediklerini belirtmişlerdir.

“İçimde ukde kalan şey işten güçten ilk çocuklarıma çok iyi bakamadım akşam saat 9.00'da koyardım da, ertesi gün akşam 6.00'da alırdım tekrar çocuğu torba salıncaktan. Aç mı susuz mu, ne yaptı o bebe tek başına. Ama ayrı eve çıktıktan sonra çocuklarımı uçan kuştan, karıncadan esirgedim üzerlerine titredim gönlümce sevdim giydirdim doyurdum, akladım pakladım, Bu bir anne için bence en büyük sevinç kaynağı.”(Azize,77)

Ataerkil bir düzenin hakim olduğu geniş ailede yaşayan I.Kuşak anneannelerden Gülsüm Teyze (d. 1938) ise gözleri dolarak dört bir yandan kuşatılmış kadınlığını ve anneliğini anlatırken, en büyük pişmanlığının, güçlünün zayıfa, gücü yetenin gücü yettiğine tahakküm kurduğu bu sistemde kendini ve çocuklarını ve hatta kocasını koruyamamak olduğunu söyledi.

“Keşke dediğim çok şey var, korkmasaymışım keşke, çocuklarımla ilgilenseymişim, vaktinde onları sevseymişim, öpseymişim, koklasaymışım her şey vaktinde güzel yavrum. Bir gün çocuklar açlığından ölecek, ben işten güçten yeni gelmişim ben de açım, koştum hemen bulgur pilavı yaptım. Ocaktan tavayı indirir indirmez getirdim, bir yandan oturayım, dinleneyim, karıştırayım bir yandan da üfleye üfleye çocuklara yedireyim dedim. Hepimiz açız, çocuklar bağırlar, ver ağzımıza acıktık, yiyeceğiz diye. Çocuğa üfleyerek bulguru verdim, ağzım yandı diye bağırdı, ağladı. Kayınpederim duymuş, eltim kayınpederime "çocukların ağzına sıcak yemeği tepti, çocukları ağlatıyor" deyince niye ağlıyorlar diye geldi, konuşmama fırsat vermeden, kayınpederim tencereyi bahçeye fırlattı öfkeyle, hepimiz aç kaldık. Sabahtan akşama kadar tarlada çalışmışım, o iki çocuğun açlığını, susuzluğunu, ağlayışlarını kimse o saate kadar düşünmemiş, ben anaları olarak başlarına gelince, bana inat birden çocukları düşünür oldular. İşte bu kadar iki yüzölçer ve merhametsizlerdi. Çocuklarıma içim acıyor, birlikteyken çocuklar yarı aç, yarı tok gezdiler sırtları doyasıya esvap, karınları doyasıya aş ekmek görmedi. Ona acırım, o benim en büyük pişmanlığım. Çok zorluklar çektim yavrum, bir de hanedeki kadınlar arasında dayanışma da yoktu, eltim, kayıinvalidem hiç destek olmadılar, dedikodu vardı, onların yüzünden çok laf işitmişliğim vardır. Ne kadar alttan aldıysam o kadar üzüldüm, ne kadar saygı duyduysam o kadar saygısızlık gördüm. Ben ne kadar büyüktür atadır yapar eder küçüğüm, susayım dediysem o kadar üstüme geldiler. Beni bırak çocuklarımla dahi kıymeti olmadı. Bir gün benim büyük kızım ile eltimin kızı sofrada kaşıktan dolayı kavga ettiler, o dedi benim, öbürü dedi benim. İkisi de küçük, ikisi de çocuk. Benim kız 3-4 yaşındaydı. Kayınpederim sen kaşıktan dolayı kavga ediyorsun diye benim çocuğu tuttuğu gibi kapının önüne bir hışımla attı lak diye. Çocuğum oturdu kaldı. Bir yandan ağlar, bir yandan korkudan altına işedi. Bu sefer de sen işedin diye çocuğu tuttuğu gibi hayata fırlattı. Eltimin kızına hiçbir şey söylemedi, oysa ikisi de çocuk. Ötekilerin çocuklarına hiçbir şey söylemezdi de benim çocuğumu kaç kez olur olmaz sudan sebeplerle dövdü. İçin için gözyaşlarımı içime akıttım, öfkelendim, sinirlendim.

Ama ağzımı açıp da hiçbir şey söyleyemedim. İçimden içimden ağladım ama dışıma bile ağlayamadım. Bu saygı değil, bu korku. Kadın sindirilmişti o dönemde yavrum, hiçbir şey söyleyemezdik. Şu anda bile hatırladıkça burnumdan acı duman geliyor. Hatamız şuydu yavrum eşim de, ben de çok saygılı insanlardık atalarımıza karşı. Hata yapsalar da yüzlerine vurmazdık, alttan alırdık, susmayı bilirdik. Bu yüzden ne benim, ne çocuklarımın, ne de eşimin kıymeti olmadı maalesef, meğer cevval olacakmışsın, hakkını arayacakmışsın, susmayacakmışsın, işte en büyük pişmanlığım budur.” (Gülsüm,85)

I.Kuşak anneannelerden Gülsüm Teyze (d. 1938) aynı zamanda kalbinin ve aklının reddettiği toplumsal dayatmalara rağmen, çocuklarına layık iyi bir anne olma çabasını anlatırken bir yandan da eliyle sürekli aslında son derece düzgün olan kanepenin örtüsünü düzeltmeye çalışır, adeta geçmişte yaşananları şimdiki aklı ve o zamanki gençliğiyle düzeltmek istercesine;

“Ben iyi anne olmak için çabaladım amma olamadım. (Ağlar) Evlatlarımın birleri iki olsun diye uğraştım, elimden geldiğince eller katarından kalmasınlar yüzleri gülsün diye çabaladım. Çocuklarım körpe bebekken, çocukken onlara bakmak isterdim, onlarla ilgilenmek isterdim sevip öpüp okşayıp koklamak isterdim ama maalesef işten güçten laftan sözden hiç fırsat bulamazdım bir kere çocuğumu kucağıma aldığımda kalk onlarla oyalanıp durma, küşüleyip durma şu çocukları diye sürekli laf ederlerdi. Çocuklar aç susuz kendi başlarına eğlenir gezerlerdi, işten güçten ilgilenemezdim çocuklarımla. Eskiden ataların yanında çocuk sevmek ayıp karşılanırdı, eşim de bu yüzden anasının babasının yanında yavrularımızı hiç sevmedi, hatta benimle konuşması bile hoş karşılanmazdı çoğu zaman, annesi babası varken benimle hiç konuşmazdı.”(Gülsüm,85)

Zehra Teyze (d. 1945) ise toplumun dayattığı ve büyüklere saygısızlık olarak görülen “*atanın yanında çocuk sevilmez*” lafına uymadığını, gayet tabi sevdiğini söylerken bir yandan da doğduktan sonra hasta oldukları için kaybettiği iki çocuğuna dair unutamadığı acısını dile getirdi.

“Eskiden büyüklerin yanında çocuk sevilmezmiş ya işte ben o adete hiç uymadım, öyle şey mi olurmuş, canımdan bir parça, ben anası olarak sevmeyeceğim de kim sevecek, ben hiç çekinmezdim severdim de eşim çekinirdi, severken ana-babası gelince bırakıverirdi çocuğunu. Hiçbir pişmanlığım yok kızım o anki şartlara göre gücümüzün yettiğince bakmaya çalıştık çocuklara. Tek pişmanlığım keşke ilmini bilip çaresini bulup da o aradaki bir kızım la oğlumu kaybetmeseydim hastalıktan.” (Zehra,78)

Kayınpederinin dışında kimsenin fikrini söyleyemediği, diktatörlüğün hakim olduğu bir hanede gelin, kadın ve anne olan Ayşe Teyze'nin (d. 1941) en büyük pişmanlığı ise kendisine evlenirken fikri sorulmadığı gibi aynı kaderi çocuklarının da yaşamasına engel olamamasıdır. 13 yaşında evlendirilen bir kız çocuğu olarak yaşadığı travmayı şöyle anlattı:

“Kaynatam ne derse evde o olurdu, beni bırak, eşim de bir şey diyemezdi babasına. Büyük kızımı öyle amcasının oğluna verdik, hiçbirimiz razı olmadığımız halde. O içimde bir yaradır. Misal oğluma Eltimin kızını aldık, gelinime de kimse fikrini sormadı, bu sabiler biz atasına karşı duramayan dilsizler, ana-babalarının yüzünden hiçbir fikirleri sorulmadan amca çocuklarıyla evlendirildiler. Bu benim elimden o zamanlar hiçbir şey gelemeyen çaresiz pişmanlığımdır. Ben eşimin üçüncü eşiyim. İlk önce amca kızıyla evlenmiş, aynı evde kardeş gibi büyüyen iki çocuğu birbiriyle evlendirince çok sürmemiş ayrılmışlar, kökten yanlış her şey, sonraki evliliğinden üç çocuk olmuş, eşi son çocuğun doğumunda ölmüş maalesef. O çocuk annesiz kalmış. Sonra işte çocuklarına analık yapayım diye bebek 40 günlükken beni alıyorlar. Ben de 13 yaşındayım. Kendim daha çocuğum. Bebek ağlıyor bana mama yap dediler. Bilemiyorum, altını değiş diyorlar bilemiyorum, kaynatam bana kızıyor, hiçbir şey bilmiyorum diye. Yüreğim sızlar hala, önüme düşüp de kızım şöyle yapacaksın, böyle yapacaksın diye gösteren olmadı ki, çocuğa sıcak vermişiz, soğuk vermişiz, su vermeyi unutmuşuz, öldü bebe. O kadar da güzeldi ki, melek gibi. Melek oldu sabi. Çok çok üzüldüm. O bebe içimin sızısıdır. (Ağlıyor.) Kimselere açamadığım derdimdir. Maddi anlamda da keşke hepsinin gönlünce varabileydim, her ellerini uzattıklarını tamam edip gönüllerini hoş edebilsem diyorum tabi daha hala derim, her anne baba der, ama maddi durum el verip imkanlar neye müsaade ettiyse onu yapmaya çalıştık gücümüz yettiğince.” (Ayşe,72)

Görüştüğüm orta kuşak annelerden Belma'nın annesi ve genç annelerden Seda'nın anneannesi Nezihe Teyze'nin (d. 1946) pişmanlıkları ise kızı Belma ve torunu Seda'nın evliliklerine dair. Bu soruyu yanıtlarken ‘ah be kızım ben yanarım yavruma, yavrum da yanar yavrusuna’ diyerek söze başladı:

“Anelik konusunda pişman olduğum tek şey kızım Belma'yı akrabamla, halamın torunuyla evlendirmektir. Daha hala da pişmanım keşke evlendirmeseydim. Damadım kötü bir insan mı? Hayır...

Bana karşı da saygılı, naif, ama iyi bir insan olması, bana karşı saygılı olması, onun iyi bir eş olduğu anlamına gelmiyor, maalesef iyi bir eş olamadı. Maalesef hiç sorumluluk sahibi değildi, bak şimdi ele karıştı, torunu oldu hala da sorumluluk sahibi değil. Bir erkeğin önceliği kendi eşi, çoluğu, çocuğu, kızı, karısı değil de hep kök ailesi ise kendi ailem, kendi kardeşlerim, kendi anam babam derse, maalesef hayatta iyi bir eş olamıyor her ne kadar iyi insan olursa olsun. Belma'nın kızı torunum Seda'yı de maalesef eşine hiç yardımcı olmayan, ev işlerinde çocuk bakımında destek olmayan bir eşle evlenmesine ben sebep oldum diye içim içimi yiyor, halbuki Belma'nın kocası da, Seda'nın kocası da ve kendi oğlum da okumuş insanlar, üstelik yeni nesil, yeni kuşak, onlar da hala eski ataerki kurallara göre davranıyorlar. Oğluma diyorum, ayağını denk al, eşine sevgiyle muhabbetle davran, ona yardım et, yoksa Allah korusun, bu kadın seni boşarsa... Ben de onunla giderim, ben çocuğuna bakarım o da gider çalışır, diyorum. O derece gelinimi seviyorum, o derece yanındayım. Çünkü kadınlarımızın birbirlerine destek olması lazım.”(Nezihe,77)

Annelerin pişmanlıkları meselesinden bağımsız olarak, görüşmelerde dikkatimi çeken bir durum annelerin, ister istemez kızlarına evli değillerse evlenmeleri yönünde, evlilerse de anne olmaları için telkinlerde bulunan, ikna edici ve hatta zorlayıcı en uygun aile üyesi olma potansiyelindedirler. Böylelikle kızları için her şeyin en iyisini isteyen anneler bilinçli ya da bilinçsizce ataerki annelik kurumunun aktarıcısı olma görevini de üstlenmektedirler. Bu durum da bir vakit sonra annelerde pişmanlıklara sebep olabiliyor, tıpkı bir önceki anlatıda olduğu gibi Nezihe Belma'ya dair kaygılanırken Belma da kızı Seda için kaygılanabiliyor. Belma (d. 1966) bu kaygı ve pişmanlıklarını tıpkı annesi gibi “acabalarla, yanlış mı yaptım, iyi mi ettim, kötü mü ettim” hezeyanlarıyla şu şekilde aktardı:

“Kızım Seda 24 yaşında evlendi, üniversiteyi bitirdi hemen evlendi, orada benim çok büyük bir pişmanlığım var açıkçası. Evlenip bir an önce yuva kurmasını telkin etmiş olabilirim. Damadımda bir sıkıntı yok, çocuk ODTÜ mezunu mühendis, efendi birisi ama yetiştirilme tarzlarında farklılık olduğunu düşünüyorum. Sonuçta benim kızımı özgür düşünen, üniversite mezunu bir anne yetiştirmişken karşıdaki kayınvalidesinin beklentileri farklı olunca tabii ki ister istemez bocaladı. Birinci pişmanlığım bu, ikinci pişmanlığım da; acaba diyorum eşimden ayrı olsaydım ve çocuklarımı tek başıma büyütme noktasında daha özgür olsaydım diyorum.

Bu takım toplumsal kalıp yargılara maruz kalmadan büyütebilir miydim diye de düşünmüyor değilim. Çünkü eşimin toplumsal çevresi beni de ister istemez şekillendirdi, etkiledi, yıprattı. Eşimle görüş ayrılıklarımız var, onun yetiştirilme tarzıyla benim yetiştirilme tarzımın arasında fark var. Kötü bir eş mi, hayır ki demek ki ayrılmamışım bu zamana kadar, iyi mi onu da valla tam olarak söyleyemeyeceğim, demek ki bir eksiklik var ki böyle bir şey düşünebilmişim, çok da tatmin edici ve doyurucu bir eşlik ve babalık görememişim ondan, öyle büyük bir muamma. Kızım Seda evlendikten sonra da henüz atanmamıştı, pandemi dönemine denk gelmişti, pandemi döneminde hamile kalırsın doğumunu yaparsın belki çocuğunu büyütürsün gibi telkinlerde bulundum belki orada da hata yapmış olabilirim.(Belma,57)

Ayten (d. 1960) ise şimdiki aklıyla 19 yaşındaki haline seslenerek şunları dile getirdi:

“Şu anki aklım o anda olsaydı bunların hiçbirine katlanmazdım, şu anda 63 yaşındaki kadın, o zamanlardaki 19 yaşındaki genç kıza "hiçbir şeye katlanmak zorunda değilsin, sen bu dünyaya kendin için geldin, kendine değer vermek zorundasın" derdim. Pişmanlık demeyelim de keşke daha iyi maddi imkanlara sahip olsaydım da çocuklarımı türlü türlü yedirip giydirseydim diye üzülmedim değil çok üzüldüm ama boş durmadım elimden geleni yaptım yeri geldi mantı yaptım yeri geldi elimde örgü ördüm türlü türlü yedirmeye giydirmeye çalıştım.” (Ayten, 63)

Leyla (d. 1976) ise çocuklarıyla gönlünce eğlenemediğini, şimdi o günleri torunlarıyla vakit geçirerek telafi etmeye çalıştığını belirtti:

“Mesela çocuklarımın elinden tutup parka götürmek gibi bir fırsatım olmadı, onların yolunca varabilmek, her istediklerini yapabilmek gibi bir şansım olmadı, her zaman arkalarındaydım ama o tarz faaliyetlerinde bulunamadım, iş güç vardı, o zaman çocuklarımda yapamadıklarımı şimdi torunlarımda yapıp hevesimi alıyorum.” (Leyla,47)

Aysel (d. 1968) ise geleneksel birlikte yaşamanın ev içinde yarattığı huzursuzluktan çocuklarının da olumsuz etkilendiğini, bu ortamda onlarla yeterince ilgilenemediğinden kaynaklı pişmanlığını şu şekilde dile getirdi:

“Pişmanlığım ve içimde ukde kalan, keşke olmasaydı dediğim şey; birlik yaşamasaydık!

Üç kız bir oğlan kardeşlik, evde tartışma, hırgür, kavga dövüş eksik olmazdı. Miras kavgası hani, ister istemez buna çocuklarım da şahit oldular. Otizmlı oğlum daha olumsuz etkilendi, onun küçüğü kızımın sevgiye, ilgiye ihtiyacı var. Bir yandan otizmlı çocuğumla uğraşırken, bir yandan bu tartışmalarla uğraşırken, kızıma çok sevgi ve ilgi veremedim belki de. Kayınvalidem görümcem bende kalıyorlardı, beraber yaşıyorduk. Bir de benim koca biraz mal canlısı, severdi malı, onlar tartışıp evlerine gittiklerinde bizim evde kavga hala bitmezdi, biz bir de onlar gittikten sonra tartışırdık neme lazımsa. Her şeyi bir kenara bırakıp çocuklarıma doysaymışım. Huzursuz bir ailede büyüyen çocuk sonradan istersen saraylarda da yaşasa o geçmişini, çocukluğunu unutamıyor.”(Aysel, 55)

Orta kuşak annelerden Nermin (d. 1957) ise hem kalabalık ailede yaşamaktan kaynaklı çocuklarını doyasya sevemediğine, hem onların doğru kişilerle evlendiremediğine, hem de en önemlisi okutamadığına yanarak pişmanlıklarını şöyle sıraladı:

“Önce kayınvalide sonra elti ile birlikte kalabalık bir ailede yaşadığımız için şöyle doya doya küçükken çocuklarımı sevemedim. Bu içimde ukdedir, bunu şimdi torunlarımı severek gideriyorum. Evlilikleri noktasında da çoğu zaman keşke doğru kişilerle evlenmelerini sağlayabilseydim diyorum, ama kader o anda benim de gücüm ona yetti demek ki diyorum. Bir de en çok içimde pişmanlık okutsaydım. Hepsinin okumasını çok isterdim, belki şu anda çok daha başka hayatları olurdu, şimdi torunlarımı okutmaya çalışıyorum. Anne-babalarından fazla ben telaş ediyorum okumaları için.” (Nermin,66)

Kimi annenin de kırmızı bir rügan ayakkabı keşkesi hiç sönmeyen bir pişmanlık olarak oturur kalır yüreğinde tıpkı Halime Teyze’nin (d. 1959) olduğu gibi.

“Anneliğim konusunda tek pişmanlık yaşadığım şey ortanca kızım okuldayken benden kırmızı rügan ayakkabı istemiş o sırada başka işlerle mi meşguldüm, duymadım mı, yoksa maddiyat mı yoktu, neden bilmiyorum ama almamışım, artık sonradan öğretmeni almış, bunu bana söyler durur; "neden bana ayakkabı almadın anne?" diye. Çocuğumun içinde ukde kalmış, e dolayısıyla benim içimde de ukde kaldı. Şimdi yüz tane ayakkabı alsam asla yerini tutmaz. Onun dışında bir pişmanlığım yok, elimden geldiğince gücüm yettiğince annelik yapmaya çalıştım.

Üçünün de evleri arabaları var, düğünlerini dört dörtlük yaptım, eğitimlerini karşılamaya çalıştım. Evlilikleri, geçimleri, dirlikleri, iş hayatları çok şükür yolunda. Önceden çektiğimiz ıstıraplar ve acılar sonrasında şu anda çok şükür hepimiz çok mutluyuz.” (Halime,64)

Annelik, anne ne yaparsa yapsın tam manasıyla yeterli olduğunu hissetmediği bir kurumdur. Bu yetersizlik hissi kuşak fark etmeksizin her annede gözlenmektedir. I. Ve II. Kuşak anneler geniş aile düzeninde yaşamak zorunda kaldıkları için ev işlerinin ağır mesaisi yüzünden çocuklarıyla ve eğitimleri ile istedikleri gibi ilgilenemediklerini söylerken, III. Kuşak annelerden çalışıyor olanlar kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte yoğun çalışma temposu içinde ev ve iş arasında ciddi mesai harcadıklarını, çalışmayanlar ise ne yaparsa yapsınlar dayatılan ideal anne kriterlerinden bazılarının mutlaka eksik kaldığını, bu durumun da kendilerini yetersiz hissettirdiğini belirttiler.

III. Kuşak annelerden çalışma hayatının koşturmaya ve hengâmesi arasında annelik yapmaya çalışan Sibel (d. 1979), sınırları alınmış mükemmel anne ütopyasına kapılan Merve (d. 1988) ve her şeyin en iyisini yapmaya çalışırken tersine sebebiyet veren Buket (d. 1986) pişmanlıklarını şöyle dile getirdiler:

Keşke şunları yapabilseydim dediğim şeyler, lohusalık ve hamilelik döneminde çok daha güzel hazırlanabilirdim, o dönemi çok daha kolaylıkla neşeyle ve mutlulukla atlatabilirdim, bir bu, ikincisi böyle işten yorgun gelmeler, hengameler koşturmacalar bunların arasında çocuğumun çocukluğunda çok böyle keyifli ve neşeli vakitler geçiremedim bunlara keşke diyorum.” (Sibel, 44)

“Pişmanlık yaşadığım bir nokta olmadı annelik konusunda çünkü yetebildiğim kadar ve yapabildiğim kadar elimden geldiği kadar yapmaya çalıştım her şeyi ama hani keşke daha az kızabilseydim çocuğuma diyorum, hala da diyorum ve demeye de devam edeceğim sanırım bu gidişle. Keşke daha sabırlı olabilsem, hiç kızmasam, bağırmasam sesimi yükseltmesem, her şeyi mükemmel ve eksiksiz yapsam, hani ideal anneler var ya öyle olsam, sınırlarım alınmış mükemmel bir anne olsam. (güler.) (Merve,35)

“Bazen ebeveynler olarak çok hırslı olabiliyoruz en iyi anne ben olayım, her şeyin en iyisini ben yapayım derken her şeyi yüzümüze gözümüze bulaştırıyoruz.

Mesela bir gün diğer çocuklardan bir adım önde olsun diye 4-5 yaşındayken oğluma alfabeyi okumayı yazmayı öğretmeye kalkmıştım. Okuyamayınca, öğrenemeyince çok kızmıştım, çok korkmuştu, hala hatırlıyorum gözlerimin önünden gitmiyor keşke yapmasaydım en büyük pişmanlığım budur. Oysaki 1. sınıfa geldiğinde her şey doğal akışında ilerledi ve rahatlıkla öğrendi, demek ki acele etmemem gerekiyormuş.” (Buket,37)

3.3.5.Kuşaklar Arasında Aktarılan Annelik Deneyimlerinde Benzerlikler Farklılıklar

İnsanların yaşamlarındaki duygusal deneyimlerinde, sevgiyi yaşayış ve sunma biçimlerinde en önemli etken annelerinin onlara yaptığı anneliktir. Bir anne olarak kadın ise çocuğuyla iletişimini kurarken, sürdürürken ve kendi annelik pratiklerini uygularken ve biçimlendirirken annesi ile yaşadığı deneyimleri yeniden yapılandırır ve bu deneyimleri referans alarak öznel dünyasında kullanmaya devam eder. Chodorow’un ifadesiyle “kadınların anneliği, kuşaklar boyunca üretilir.” Kadınların duygusal yaşamlarındaki deneyimlerinde, sevgiyi yaşayış ve sunuş biçimlerinde de annelerinin anneliğinin önemli bir etkisi vardır. Bir anne olarak kadın, kendi çocuğuyla iletişimini sürdürürken ve kendi annelik yönünü biçimlendirirken, annesi ile yaşantı deneyimlerini yeniden yapılandırır ve bu deneyimleri öznel dünyasında referans olarak kullanmaya devam eder.

Kadınlar, anneleriyle olan duygusal ilişkiyi yeniden oluşturmayı, yeniden şekillendirmeyi, yeniden hayal etmeyi amaçlar. Kadın, içsel imge ve nesne olarak annesiyle doludur ve bu durum, kadının sevgi ilişkilerini şekillendirir. (Chodorow, 1978: 82) Kültürel sembolleştirmelerin de sayesinde biçim kazanan anne figürü , bir imge ve nesne olarak hem cinsiyetin öğrenilmesinde hem de kimlik ediniminde kızları üzerinde etki gösterebilmektedir, ancak bu etki annenin kızıyla kurduğu etkileşim niteliği bakımından farklılık gösterecektir.

Üç farklı kuşaktan annenin, yani anneanne, kız ve torununun birbirlerine benzeyen özellikleri, farklılıkları ve benzerliklerinin üzerinde duracağımız bu bölümde, annelerimizin anlatılarından annelik pratiklerine dair nelerin kuşaktan kuşağa aktarıldığına ya da nelerin aktarımının sekteye uğradığına şahitlik edeceğiz.

I.Kuşak anneanneler kendi anneleriyle anneliklerini kıyasladığında genelde annelerinin zamanındaki yaşam koşullarının kendi zamanlarına kıyasla daha

zorlayıcı olduklarından bahsettiler. Nezihe Teyze (d. 1946) kendi annesi ve anne annesinden şöyle bahsetti:

“Annemin anneliği ile kendi anneliğimi düşündüğümde annemin şartları çok çok daha zordu çünkü babam kumar oynardı. İki kız, iki erkek 4 çocuk annesi bir kadın her şeye rağmen güçlü, görgülü, bilgili, kültürlü bir kadındı benim annem. Babam ben çok küçükken hiç işlemediği bir suçtan hapse düşmüş.

2 yıl boyunca babam yokken annemin çekmediği çile kalmamış kayınvalidesinden, eltilerinden. Derdim hep "bir tane bendim, neden gitmedin ki anne, neden bırakıp gitmedin." Zormuş bırakıp gitmek evvelden. Akyurt'taki bütün tarlalar topraklar hepsi kumar borcuna gitmiş, annem de böyle bir şeyle imtihan oldu mesela. Hatta anneannem rahmetli çok variyetli bir ailenin kızıymış, dedem rahmetli Çanakkale savaşı sırasında 10 sene gitmiş de gelmemiş 10 sene dedemin yolunu gözlemiş anneannem o da çok çekmiş velhasıl. Ondan anneme miras kalan bütün mallar mülkler de babamın kumar borçlarına gitmiş. Aslında her şeyim benziyor, bu hayattaki en çok sevdiğim ilk insanı örnek aldım çünkü. Ekmek aş yapmayı, misafir geldiğinde ikram etmeyi, cömertliği, merhameti, sevgiyi, şefkati, dürüstlüğü, namusu, adaleti, bebek bakmayı, yavrularımı sevebilmeyi, insanları sevmeyi, onları hoş görmeyi ve hatta sabretmeyi, her şeyi annemden öğrendim. O benim İlk öğretmenim, ilk hocam, bu hayattaki en çok güvendiğim ilk insandı.” (Nezihe, 77)

Zeynep Teyze (d. 1945) ise annesinin yaşadığı zorlukların hikayesi kendi anneliğinde yaşadığı zorluklardan farklı olsa da annesinden öğrendikleriyle çocuklarına annelik ettiğini, sevgisini ve şefkatini ondan aldığını şöyle belirtti:

“Benim annemin 6 oğlu 2 kızı 2 de ölmüş toplamda 10 tane çocuğu var. Annem benim gibi değil ki köy yerinde çok büyük zorluklarla büyümüş bizleri, kırkıyken nohut destesi sarmaya gitmiş, anlatır hep “abini kırklı iken, nohut destesinin yanına yatırdım, hastalandı, Bir daha da hiç iyi olmadı” der. Mesela ben 6 yaşındayken ikiz kardeşlerim oldu, annem tarlaya tabana giderdi Ben onların aralarında otururdum, güya çocuk bakacağım, onlar ağlardı ben ağlardım, Bizim köyde su kıttır gider uzaktan eşekle su taşırdım da onların bezlerini yıkardım çok rezillik çektim. 6 yaşında o testileri nasıl doldurup geri nasıl eşeğe yüklerdim aklım almıyor bir gün eşek taşıyamaz bir şekilde ıhtı kaldı testiler bir yana devrildi, Ben bir yana devrildim. Bir keresinde de annem

beni öğütlemişti, yavrum biz tarladayken çingene, hırsız, aptal gelirse sakın kapıyı açma dışarı çıkarsan da kapıyı kilitlemeden çıkma diye ben de çingene gelmiş kapıyı kilitlemişim elimdeki anahtarı ona göstere göstere oynuyormuşum 6 yaşında çocuğum işte annemin verdiği öğütü bu kadar tutabilmişim, Allah'tan ki bir şey yapmamışlar bana, annem gelmiş ben oynarken.

Yani annemle aramızda çok fark var annem hem tarlada tabanda çalışmış hem de elinden geldiğince 10 tane çocuğa bakmış, bense evimde ılık, sıcak ne pişirdiysem o, bir evimin işi bir çocuklar o kadar. Çocuk bakımı, sevgim şefkatim anama benzer, herkes anasına çeker, kime çekecek, ondan ne öğrendiysem öyle baktım çocuklarıma.”(Zeynep, 68)

Katılımcıların anlatılarında da vurguladıkları gibi zaman, mekan, kişiler ve hikayeler değişse de anneliğin kadim zorluğunun değişmediğini, her dönemde farklı zorluklarla yeni bir annelik pratiğinin geliştiğini ve gelişeceğini görmekteyiz. Latife Teyze (d. 1960) de anlatısında bu durumu şöyle aktardı:

“Zamanlar, mekanlar, kişiler ve hikayeler değişir kızım, ama annelik her devirde her zaman zordur. Annemle kaderimiz bir aslında, o da dışıyla tırnağıyla büyütmüş beslemiş bizi, kendi çabasıyla yurt yuva kurdu, babam inşaatlarda çalışırdı, vasıfsız bir işçiydi. Annem de birim bin olsun diye uğraşmış, çok çalışmış annem, fakirken zengin olduk, bir evin geçimini, idaresini kadın yapar kızım, ben de annemden öyle gördüm, öyle de yaptım. ”
(Latife, 63)

I.Kuşak anneannelerin anlatımlarında da belirttikleri gibi eskiden geniş aile düzeninde yaşayan ve geçimini tarımla sağlayan ailelerde iş yoğunluğundan dolayı çocuk bakımı ikinci planda kalır ve çocuklara yeterince ilgi ve sevgi verilemezdi. Gülsüm Teyze (d. 1938) de işten güçten kendisini “yeterince” sevmeyi ve koruyup kollamayı beceremeyen annesi gibi o da çocuklarını “yeterince” sevemediğini belirtti. Bu “yeterince” sevmeme durumunu dönemin koşullarını ve annenin kendi vicdanındaki susturamadığı suçluluk ve yetersizlik duygusunu da hesaba katarak ele almakta fayda vardır, çünkü yaptığım diğer görüşmelerde de ne yaparsa yapsın her annenin çocuklarıyla yeterince ilgilenemediği hissine kapıldığına rastlamaktayım.

“Anamdan farkım, babamın ailesi evlat ayırımı yapmadı, babamı, anamı bizi hiç ayırt etmediler. Adil davrandılar, yokluk, iş güç, zorluk vardı elbet, emme hepimize vardı. Benim kocamın ailesi evlat ayırt etti, o da pek zor oluyor. Anama benzer yanımda; anamın evde de iş doluydu, 40 yılda bir anamı ziyarete gittiğimde daha bana iş yüklerdi; ya buğday çekilecek, ya harmana gidilecek, varsam yarım saat bir saat ya dururum ya durmam, gelirdim geri. Ezeli iş güç çocuktan evvela gelirdi, anam beni işten güçten sevmeyi beceremedi. Ben de çocuklarımı. Anam da bizi tam sevmeyi, korumayı kollamayı, ilk önceliğe bizi almayı beceremedi, ben de beceremedim.” (Gülsüm,85)

Kocasını yurtdışındayken tüm zorluklarla tek başına göğüs geren Azize Teyze (d. 1946) de annesiyle benzer ve farklı yönlerini şöyle aktardı:

“Anam da çok büyük zorluklarla, rezilliklerle büyüttü bizleri, 6 kız bir oğlu vardı, zaten hane kalabalıktı, eltiler görümcüler kaynana kaynata vardı. İş çok, yokluk var. Farkımız onun kocası başında, benimki yurt dışında, her şeye tek başına göğüs gerdim. Ama onun döneminin şartları da benimkine göre daha zordu. Merhametimiz, sevgimiz aynıdır, zorluklara rağmen kartal gibi çocuklarımızı bakıp büyütmemiz aynıdır. Türk kadını cefakardır, ne yapar eder bir yolunu bulur, yavrularını besler büyütür.” (Azize,77)

Günümüz şartlarının anne olmak için çok daha uygun olduğunu belirten Zehra Teyze (d. 1945) ise kendisinin ve annesinin dönemindeki zorlukları şöyle anlattı:

“Annem bizi büyütürken tabi ki şartlar çok daha çetin ve zor, kıtlık varmış mesela, 7 sene poyraz ekmeği yemişler. Biz onlara göre daha rahattık. İsimiz de çoktu ama çok şükür açta, açıkta da kalmadık. Şimdiki zamana baktığımda da anneme benzerim, eskiden yiyim-giyim böyle türlü türlü değildi, çarşaflardan bezler, basma fistandan entariler, un bulamacından mamalar yapardık çocuklarımıza, şimdi nerde her şey hazır, türlü türlü, çeşit çeşit. Şimdi ana olmaya ne var, daha kolay.” (Zehra, 78)

Naime Teyze (d. 1947) ise annesinin kendisine sunduğu, kendisinin de çocuklarına sunduğu bakımı sevgi ile karıştırdığını sevginin sadece çocuğun

karnını doyurmak olmadığını sonradan anladığını kendisini ve annesini eleştirerek aktardı anlatısında:

“Anamın hayatı benimkinden daha zordu gün doğmadan kalkacak, yayık yayacak, mala melala gidecek, dağa davara gidecek, süt sağıp gelecek, arılara bakacak, anam o kadar çok işle güçle uğraşırdı ki ben akıl baliğ oluncaya kadar büyükannemi, babaannemi anam sandım, ilgilenemezdi bizimle.

Ama ilgilenmez değil ilgilenemezdi, o istemez mi yavrularını sevip sarılmak, bizim için koştururdu o cepheden o cepheye. Çok kardeşlik, boğaz çok, iş çok, ama sevgiye doyamadık, ebemizi anamız bildik uzunca bir vakit. Anama benzerliğim; çocuk bakmayı, beslemeyi, büyütmeyi, ondan öğrendim. Fedakar olmayı, cefakar olmayı, çocuklarımız için koşturmayı, çabalamayı gayret etmeyi, hep ondan öğrendim. Ama besbelli sevgiyi anamdan çok göremediğim için, ben de çocuklarımı sevemedim. İşte onların karnını doyurmak, aşını ekmeğini pişirmek, üstünü başını yumak yeter sandım, onları sevgi sandım, öyle gösterdim sevgimi, çünkü annemden öyle gördüm.”
(Naime, 76)

Anlatılanların bir nevi özeti niteliğinde de düşünülebilecek eskiye gidildikçe ve sosyo- ekonomik yapıya da bağlı dönemin şartları zorlaştıkça anneliğin de zorlaştığını, ama ne var ki dönem fark etmeksizin tüm annelerin ortak özelliklerinin de başında sevgi, merhamet ve yaptığı fedakarlıklar geldiğine değindi Şerife Teyze (d. 1938) anlatısında:

“Ne kadar eskiye gidersen o kadar zorlaşıyor her şey, annemin zamanındaki annelik benimkinden zor, ben ne yaşamışım ki diyorum, benimki kızıma göre zor, kızımın ki de kızına göre zor. Benzer yanımız çocuklarına sevgi, merhamet vermesi, kendini feda etmesi bence tüm annelerin ortak noktası.”
(Şerife,85)

II. kuşak orta nesil annelere gelindiğinde ise onlar da eski zamanın zorlu koşullarından bahsetseler de kendi dönemindeki zorlukların da annelik pratiklerini etkilediğini, tıpkı anneleri gibi onlar da sevgi, merhamet, fedakârlık gibi duygusal değerlerinin annelerinden miras kaldığını belirttiler. Aysel (d. 1968) bu konuda anlatısında şunlara değindi:

“Annemin koşulları çok daha zormuş. Mesela annemler bezin içine ısıtılmış toprak koyarlarmış, bebeğin mayasılını almış, her toprak da değil tabii ki,

böyle özel, suyu içinde tutmayan bir toprak olması lazım. Eski zamanların koşulları daha zor, ama her annenin farklı bir hikayesi oluyor, mutlu annelerin hikayeleri benzerdir, ama zorluklar yaşayan annelerin her birinin hikayesi farklı olur, tıpkı annemle farklı hikayelere sahip olmamız gibi. Ben de annem gibiyim, her şeyi kafaya takarım yüzüm gülse de içim kan ağlasa da kimseye belli etmem hele çocuklarıma. Merhametim ondan gelmiş, anneme benzerim. Anne çocuklarına kızar azarlar ama içi yanar, aynı annem gibiyim bu konularda. Bir espriyi, şakayı ya da bir şey bahane eder gülerim geçerim, ama içim kan ağlar özellikle içimin kan ağladığı zamanlarda daha çok gülerim hep anneme çekmişim.”(Aysel,55)

Görüşmelerden edindiğim bulgulara göre kadınların kadınlığı algılayış biçimleri onların annelik pratiklerini de etkilemektedir. Sürekli verici, fedakâr, alttan alan, haksızlıklara karşı ses çıkaramayan, sırasıyla önce ataerkil sistemin, sonrasında kocasının ailesinin ve nihayetinde de kocasının otoritesi altında ezilen kadınların annelik pratikleri de bu etkenlere göre biçimlenmiştir. Ayten (d. 1960) de annesinden sadece annelik rolünü değil kadınlık rolünü de öğrendiğini ve sonunda hep onun gibi idare eden, alttan alan, sineye çeken, susan ve ezilen taraf olduğunu belirtti.

“Şöyle bir bakıyorum da annemin anneliğiyle benim anneliğim arasında çok bir fark yok aslında. Hikayeler, kişiler, zamanlar, mekanlar farklı ama çektiğimiz dertler ve zorluklar aslında aynı. O zamanki döneme göre annem farklı bir sıkıntı çekmiş, ben de kendi dönemime göre ayrı sıkıntılar çekmişim. Annemle benzer yönlerimiz, merhametimiz, şefkatimiz, sakinliğimiz benziyor, agresiflik tabiatımız yok, Bir de her şeyi bizim idare etmemiz gerekiyormuş gibi hissediyorum, bizim alttan almamız, bizim susmamız, bizim bu geçimi dirliği sürdüren kişi olmamız benziyor. Kendime hiç değer vermedim, geri plana attım hislerimi, isteklerimi, duygularımı ve adeta ben idare etmezsem bu yuva yıkılacakmış gibi hissettim. Ben idare ettiysem geçim oldu yoksa olmadı. Hep fedakarlık yapan kişi biz olduk. Çünkü ben annemden öyle gördüm, saygılı olun, idare edin, sineye çekin, alttan alın derdi hep, öyle de devam etti, hakkımızı arayamaz olduk.” (Ayten, 63)

Cinsiyet kimliği Nancy Chodorow’a göre 0-3 yaş arası Pre-oedipal olarak adlandırılan dönemde gelişim gösterir. Çocuk özdeşleşme nesnesi olarak anne ile ilişkisel bir deneyim yaşar ve kişilik özellikleri geliştirir. Kız çocuk için bu dönem,

annesi ile uzun süreli ilişkisel deneyim ve bağımlılıkla geçer. Anne ile özdeşleşen kız çocuğu için ego sınırlarını belirlemek ve farklılaşmak kolay değildir. Oğlan çocuk ise kendisine ayrı bir benlik yaratabilmek için anne nesnesinden uzaklaşır. Feminin özellikleri reddedip maskülen özellikleri sahiplenme çabası içinde olup toplumda kendini ‘erkek’ olarak tanımlar.

Kız çocuğu ise anne nesnesi ile ilişkisini sürdürmesinden dolayı kendini başkaları ile olan ilişkiler şeklinde tanımlar. Kendisine farklı bir benlik yaratmak isteyen oğlan çocuğu annesini genellikle ev içinde, babasını da ev dışında gördüğü için sabit bir erkek rolüne ulaşmaması ile babasını ve erkek rolünü kurgulamaya başlar. Toplumda da çeşitli söylemler ile (sünnet, askerlik, babalık vb. ritüelleri erkek olma ile ilişkilendirme) ulaşılmak istenen durum erkek çocuk için çekicidir. Toplum, bu şekilde ataerkil sisteme bir ortak konumundadır. (Akt. Erdoğan, 2008: 77)

Çevreyle olan ilişkilerin kimliği belirlemede önemli bir rol üstlendiğini açıklayan Chodorow’un görüşleri paralelinde; II. Kuşak annelerden Cennet (d. 1966) de annesinin anneliğini eleştirerek çocukluk döneminde maruz kaldığı zorlukların önce kadınlığına sonrasında da anne olunca annelik pratiklerine etkilerini anlattı, sonrasında da her annenin anneliğinin bilgisi oranında olduğunu belirterek bir toplumun geleceği için özellikle kadınların eğitilmesi gerektiğini vurguladı.

“Annemin anneliğiyle kendi anneliğimi kıyasladığımda anneliklerimiz konusunda farklılıklar; ben annemden daha avantajlı durumdaydım, çünkü annem çok farklı cephede savaşmak zorunda kalırken benim kayınvalidem, eltim, görümcem, kaynatam yoktu bunların hiçbirisiyle uğraşmak zorunda kalmadım ben çocukluğumdan getirdiğim travmaları mı iyileştirmek zorunda kaldım sadece. Üstelik eşim de iyi bir insandı, iyi bir babaydı, hiçbir zaman sopasını dayadığını yemedim, mesela babam annemi çok döverdi annem bütün bu zorlukların arasında bir de annelik yapmaya çalıştı. Annem bizi çok eğitememiş çünkü çok farklı cephede çarpışmak zorunda kalmış. Kaynana kaynata, elti görümce bir de babam şiddet uygularmış. Annem de bana uygulardı, kimin gücü kime yeterse. O yüzden annemi, üzerimde daha fazla baskı uygulayan kişi olarak hatırlıyorum. Babam ise baskı uygulamadı neden çünkü hiç ilgilenmezdi. Bütün yük annemin üzerinde olduğu için ve çocuklar sadece olumsuz şeyleri hatırlarlar, bizi sevdiği anlardan çok dövdüğü anları hatırlıyorum.

O yüzden annem çok mükemmeldi, harika bir anneydi, sevgi dolu bir anneydi diyemiyorum. Ama babam bizimle hiç ilgilenmediği halde, olumsuz bir anımız da olmadığı için, daha iyi bir baba gibi canlanıyor gözümde, oysa ki bütün yük annemin üstündeydi. Annemin yaşadığı bütün olumsuzluklar ben büyük çocuk olduğum için bana yansıdı. Diğer kardeşlerimin arasındaki yaş farkı azdı. Bir arada büyüdükleri için birbirlerine destek olabildiler. Ama ben büyük çocuk olarak yapayalnız, annesinin elinin altında sinirini boşaltması için hep bir köşede hazır bekleyen, işe koşulmaya, dövülmeye hazır, kız çocuk olduğu için babaannesi, dedesi ya da herhangi birilerinin itelemesine, kakalamasına mağdur bir şekilde büyüdüm, büyütüldüm. O yüzden hep özgür olmak istedim belki de, o yüzden tek başına o Cennet'i kurtarmak istedim oradan. Ama bu mümkün olmuyor maalesef çünkü bir kadın için maddi özgürlük her şey, maddi olarak birine bağımlı yaşamak zorundaysan diğer bütün özgürlüklerin de kısıtlanıyor. Benim şu andaki halim gibi bir erkeğin esaretinden çıkıp başka bir erkeğin esaretine girdim, hiçbir fark yok. Annenden ne görürsen çocuğunu da o şekilde yetiştirirsin. Ben annemden bugüne kadar hiçbir eğitici kelime duymadım. Çamaşır yıka, onu yap, bunu yap gibi emirler, döverek terbiye etmek gibi baskılar, mesela bunların hepsi bana annemden miras kalan şeyler. Bunlar hoşuna gitmiyor, asla çocuklarıma yapmam dediğin şeyleri bir anda bir bakıyorsun ki annen gibi yapıyorsun. Çünkü travmatik olarak bilinçaltına işlemiş bunlar senin, kurtulamıyorsun. Belki annemden bir tık daha az yapmışımdır ya da çocuklarımı eğitime noktasında ondan daha hoşgörülü olmuşumdur ama asla çocuklarımı dövmedim, onlara baskı uygulamadım diyemem. Ama şöyle bir durum var annem çok anaç bir kadın, evet belki uyguladığı eğitim yöntemleri, terbiye yöntemleri yanlış olabilir ama bizi çok sevdi. Kendinden çok bizi düşündü. Aslında annelere de kızmamalıyız, onlar evlatlarının iyiliğini mutluluğunu isterler ama kendi bilgileri dahilinde bunu sağlayabilirler. Neyin çocuğu için gerçek iyilik olduğunu, hangi yolun çocuğuna gerçekten istediği hayatın kapısını açacağını kestiremediği için ellerinden gelen o kadar, O yüzden anneler bilgileri dahilinde iyi ya da kötü anne olurlar, o yüzden kadınları iyi eğitmeliyiz ki iyi anne olabilsinler, iyi evlat yetiştirebilsinler.”(Cennet, 57)

Emine (d. 1970) ise Şu anda belki zorluk diye bahsettiğimiz Şeylerin eskiden lüks sayılabileceğini, annelik pratiğinin eylemsel olarak değişse de duygusal olarak deĐiŐmeyeceĐini sĐyledi.

“Temelinde anneliğim anneme benzer ama sadece zamanın ve mekanın koşulları farklı olabilir. Onun yaşadığı çocuk kayıplarını, acıları ben yaşamadım. Benim acı ya da zorluk diye bahsettiğim kendim ebe hemŐireyi çağırمام anneme gülünç gelebilir. Ne kadar geĐmiŐe gitsek zorluklar o kadar artıyor. Annem bana ne yaptıysa olumlu anlamda beni mutlu eden, ben de elimden geldiğince aynısını çocuklarıma uygulamaya çalışıyorum. Sevgi, Şefkat, fedakârlık yönümüz benzer. Tabi eski dönemler daha zormuş çocuğa ve anneye değer verilmezmiŐ, babamın doğudan bir asker arkadaşı bizimle sofrada yemek yerken yadırgadı; biz çocuklarımızla sofraya oturmayız diye; babam da dedi ki “biz de tam tersi çocuklar oturmayınca oturmayız.” (Emine,53)

II. kuşak annelerden Leyla (d. 1976), annesinin mücadeleci ve savaŐçı yönüne hayranlığını dile getirdi.

“Annem çok dominant ve cevval bir kadındır, ben ona göre daha sessiz ve uyumluyum, o yaşadığı zorlukları itiraz ederek ve karşı durarak atlattı, bense kabullenerek, akışına bırakıp sessiz kalarak... Dolayısıyla çok farklıyız, onun yaşadığı zorluklar tabi ki benimkilerle kıyaslanamaz, onları yaşamak istemezdim, ama onun gibi savaŐmayı isterdim, onun gibi olmak isterdim. Annemle neyimiz benzer, evlatlarımız için çırpınmamız, onlar için didinmemiz benzer. Sevgimiz, öğütlerimiz benzer.” (Leyla,47)

Çalışan bir orta kuşak annesi olan Belma (d. 1966) ise annesinin çalışma hayatı olmadığından tüm enerjisini onlara harcadığı için onun anneliğinin kendisinininkine göre çok daha tatmin edici olduğunu, mutlu bir çocukluk geğirdiğini belirtti.

“Annemin anneliği ile kendi anneliğimi kıyasladığımda en azından annem ev hanımıydı, evdeydi ve sadece bizimle ilgileniyordu bütün enerjisini gücünü sevgisini Şefkatini bize harcıyordu. Annem yemek konusunda inanılmaz mükemmel bir kadındı, hele ki pastalar konusunda o dönemde belki de Türkiye’de ilk Alman pastasını yapan oydu. Yeğenlerim, kuzenlerim bize gelecekleri zaman bayram ederlerdi gerçekten. Annemin yoğun sevgisiyle büyümuŐ çocuklardık, öyle televizyon nedir bilmezdik bahçede oynardık gelirdik annemizin lezzetli yemeklerinden yerdik mutlu bir çocukluk yaşadım.

Bu bakımlardan benden çok daha iyi ve tatmin edici bir annelik yaptı bize. Benzerlik bakımından da annem de bize özgür bırakırdı asla kısıtlamaz da baskı uygulamadı dana annemden geç diye saklar cezı eder asla çocuğa yasak konulamaz çocuğu ne kadar bastırırsan, sıkarsan o kadar arsız olur itaatsiz olur derdi ben çocuklarıma onu uyguladım.” (Belma, 57)

Orta kuşak annelerden Halime (d. 1959) ise kendisinin babasız ve yoksulluk şartlarında çocuk büyütmek zorunda kaldığından, annesinin ise varlıklı bir ailede çocuk büyütmemesinin haliyle annelikleri arasında da farklar oluşturduğuna değindi. Hikâyeleri farklı olsa da çabaları ve gayretleri benzer olan anneliklerini şöyle aktardı:

“Farkımız, ben hem babasız hem de yoklukta çocuk büyüttüm, annem ise hem varlıklı, hem de kadın, eş, gelin kıymeti bilen görgülü ve varlıklı bir ailenin kızı ve geliniydi. Annemin anneliği ile kendi annemi kıyasladığımda aslında çok fazla benzerlik var elinden geldiğince gücü yettiğince bize hep iyi bir anne olmaya çalıştı bana her koşulda destek olmaya çalıştı. Çocuklarına karşı hep özverili ve düşkün bir anneydi. Ben 7 yaşındayken babam Almanya'ya gitti. Bu süreçte bütün çocukları ile tek başına ilgilenmek zorunda kaldı ve kendini bize feda etti. İkimizde çocuklarımız için ne biliyorsak kendimizce en iyisini yapmaya çabalamamız, kendimizi çocuklarımıza feda etmemiz, merhametimiz, sevgimiz. Annem varlıklı bir ailenin geliniydi ama babam Almanya'da çalıştığı için o da uzun süre bizi tek başına büyütmek zorunda kaldı.” (Halime,64)

III. Kuşak genç annelere gelindiğinde ise değışen teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikler annelik kimliğinin yeniden tanımlanmasına, annelik pratiklerinin eylem boyutunda değışmesine neden olmuştur. Fakat anneliğe atfedilen “sevgi, merhamet, şefkat” gibi duygusal değerler kuşak fark etmeksizin tüm anneliklerde tutarlı bir şekilde devam ederken, pek çok anne için gurur kaynağı olan “kutsallık, kendini adanışlık ve fedakârlık” gibi değerler ise zaman zaman genç anneler tarafından sorgulanmıştır.

III. Kuşak annelerden Sibel (d. 1979) de bazı konularda kendini sorgulayarak annesinde gözlediğı kimi özelliğı kendi anneliğine aktarmak istemediğini belirtti.

“Annemden farklı olan özelliklerim demeyelim de farklı olmasını istediğim özelliklerim var mesela birincisi her şeyi kafama takmak istemiyorum tam tersine boş verebilen bir insan olmak istiyorum. Tek verici ve fedakar ben olmayım yani. İkincisi söylenmek istemiyorum, sürekli söylenmek, bir şeylerden şikayet etmek, yani “dır dır eden bir kadın” olmak istemiyorum. Ama söyleyene değil söyletene bakacaksın karşındakinde herhangi bir olumlu davranış değişikliği gözlemlenmiyorsa senin iyi niyetle söylediğin her şey bir dırdıra dönüşüyor. Aslında vakti zamanında anneme kızdığım bir şeylerin aynısını ben yapıyorum. Mesela yemek benim hassas noktam, akşam belli bir saatte oğluma yedirmem gereken yemek hazır olmalı gibi bir takıntıya sahiptim, bunu yavaş yavaş atlatıyorum. Diyorum ki hayır bu sadece senin sorumluluğun değil o saatte o yemeğin hazır olması sadece senin sorumluluğun değil. Annem yemek konusunda son derece hassas ve düzenli bir kadındı maalesef babamın mesai saatleri çok uymadığı için her gelene farklı sofraya otururdu annem, dolayısıyla ortak bir yemek saatimiz olmadığı için bunu ben evlenince kendi çekirdek ailemde uygulamak istedim. İstedim ki hep beraber sofraya oturalım sohbetler eşliğinde yemeğimizi yiyelim ama maalesef mümkün olmadı ve belli bir süre sonra bu görev bana yapıştı kaldı oysaki şöyle de yapabiliydik ben oğlumla birlikte okuldan geldikten sonra karnımızı doyurup akşam da babamız yedide sekizde ne zaman geliyorsa o zaman yemeğini yiyebilirdi nihayetinde onu beklemek zorunda değiliz o saate kadar.” (Sibel, 44)

Tuğba (d. 1994) ise eskiden çocuk nasılsa bir şekilde büyür gider mantığıyla yapılması gereken ev işlerinin öncelikli tutulmasını eleştirerek annesinin işleri bırakıp onlarla ilgilenme lüksünün olmadığını ama şimdi kendisinin bu fırsata sahip olduğunu söyledi.

“Annem bizimle çok ilgilenemedi, işten güçten fırsat bulup da bizimle şöyle gönlünce vakit geçiremedi, ben bunun eksikliğini hissettiğim için kızımınla daha çok vakit geçirmeye, ilgilenmeye, ona sevgimi aktarmaya çalışıyorum. Oyunlar oynayıp göz teması kurmaya çalışıyorum, annem bunu yapamadı ki maalesef, kalabalık aile, ev işleri, hayvanlar, dışarı işleri, hatta bizi ananeme bırakıp tarla, bağ, bahçe bostan işleri bitmezdi hiç. Yapmıyorum çocuklarımla ilgileneceğim deme lüksü yoktu. Ama ben zaman olarak çok müsaittim, işim olsa bile bırakıp kızımınla ilgilenme lüksüne de sahiptim.

Annemle aramızdaki en büyük fark budur. Kızma, disiplin etme şeklimiz aynı, bir bakışımız yetiyor çocukları hizaya getirmeye.” (Tuğba, 29)

Merve (d. 1988) ise dönemin şartlarının annesinin anneliği ile kendi anneliği arasındaki en büyük fark olduğunu, annelerin çocukları için yetememe hissini her dönemde olduğunu ve olacağını ve aşırı müdahaleci yönünü törpülemek için annesini örnek aldığını belirtti.

“Tabi günümüz döneminin şartları değişti, çünkü mesela ben çocuğumla ya da anneliğimle alakalı bir şey merak ettiğimde açıyorum internetten araştırabiliyorum ya da kitaplara erişimim daha kolay ama annemde bu şekilde değildi. Çevresinden etraftan ne görmüşse gözlem yoluyla ne elde etmişse ya da kendi bildikleri neyse onları uygulayabiliyordu. Üstelik ayrıca maddi imkanlar olarak ben daha ayrıcalıklıydım çünkü çalışan bir anneydim kendi paramı kazandığım için çocuğuma bir şey gördüğümde rahatlıkla alabiliyordum herhangi bir maddi kaygı gütmeyen ya da kimseden izin almak zorunda kalmadan. Ama annemin döneminde her şey bu kadar çok değil, bu kadar çeşitli değil, AVM'ler bu kadar yaygın değil, köy yerinde en fazla şehir merkezine gidecek de, oradan işte bir mağaza bulacak da alacak daha kısıtlı imkanlar var yani. Peki şöyle söyleyebilir miyiz annemin yaptığı annelik eksik ya da benim yaptığım annelik mükemmel tabii ki hayır imkanlar böyle diye ne annemin yaptığı annelik benimkinden daha eksik ne de benimki anneminkinden daha mükemmel çünkü herkes çocuğuna maddi ve manevi yetebildiği kadar annedir herhangi bir üstünlük söz konusu olamaz. Ve hiçbir anne de çocuğuna tam olarak yetebildiğini düşünmez her zaman daha iyisinin olmasını ister. "Acaba çocuğuma yetebiliyor muyum?" bu annenin kendini sorgulaması dün de vardı, bugün de var, yarın da olacak hiçbir zaman bitmeyen bir sorgulama yada hezeyan... Annemle benzer yönlerimizden ziyade annemi örnek aldığım yönler var mesela Selim'e çok müdahaleci ve kontrolcü davranabiliyorum bazen bu konuda annemi örnek almam gerekiyor çünkü annem hiç müdahaleci değildi, bize yol gösterir ve çekilirdi, kendi doğrumuzu ve kendi yanlışımızı kendimizin bulmamızı sağlardı, Ben de öyle olmak istiyorum.” (Merve, 35)

Eskiden ev işlerinin öncelikli olmasından dolayı annelerinin kendileriyle yeterince ilgilenemediğini ve ev içindeki huzursuz atmosferden çocukluk döneminde olumsuz etkilendiğini belirten Bahar (d. 1995) aynı hatayı yapmamak için gayret ettiğini ve bu yönde kendini geliştirdiğini belirtti.

“Çok fark var, duygusal tatmin edebilirlik noktasında çok fark var, annelik sadece o evin temizliğini, aşını ekmeğini, işini yapıp da sonra gelip ben senin annenim diye anne olunmuyor bence. Tabi ki benim de çok eksiklerim vardır ama annemin bize yapamadığı, bilemediği, gücünün yetmediği çoğu şeyi ben çocuklarıma yapabilmek adına kendimi geliştiriyorum, okuyorum araştırıyorum, sırf bu yüzden bu bölümü seçtim. Mesela ben ve erkek kardeşim evin içinde kavga, dövüş bağırs çok maruz kaldık, bunun ne kadar çocuğu yıpratıcı bir şey olduğunu ilk elden tecrübe ettiğim için ben asla kendi evimde yüksek tonda bir sese bile müsaade etmiyorum. Benzerlik noktasında tabi ki annem de bizleri çok sevdi, bilgisi dahilinde ilgilendi, şartlar elverdiği ölçüde baktı, emek verdi. Onun çabasını yok sayamam, şimdi torunlarına bakarak onları severek acısını çıkarıyor o da. Onun acısı da, pişmanlığı da budur. Onu çok seviyorum.” (Bahar,28)

Ebru (d. 1995) ise otizmli bir abisi olduğu için travmatik bir çocukluk yaşadığını, anne- babasının daha çok abisiyle ilgilenmek zorunda oldukları için sevgisiz kaldığını, gözleri dolarak anlatırken *“annemi şu yaşımda anlayabiliyorum, ama çocukluğumun sevgiye muhtaç yanına ve öfkesine de hak veriyorum”* dedi.

“Annemle anneliğimiz çok benzemiyor bence. Ben benzediğini düşünmüyorum çünkü ben kendi kendime büyümüş bir çocuğum, benim abim hastaydı ve annem babam hep abimle ilgilenmek zorunda kaldılar ve ben çok ilgiye sevgiye muhtaç büyüdüm ve hatta şöyle söyledim “benimle ilgilenmeniz, beni sevmeniz için benim de mi hasta olmam gerekiyordu” bence böyle olmamalıydı, başka bir yolu olmalıydı. Ben babam tarafından para verip susturulan bir çocuktum, ağlamayım zırlamayayım diye, annemle ise hiç aram iyi değildi. Ona küskün kırgın ve kızgındım. Hastalığından ötürü annem abime daha düşküncü onunla ilgilenmesi gerekiyordu ama ben küçük olduğum için bunu idrak edemiyordum ta ki ben ne zaman liseye başladım o zaman gerçekten abimin ilgiye benden daha fazla ihtiyacı olduğunu anladığım da anneme hak vermeye başladım, onu affettim, ama çocukluğum, sevgiye

muhtaç yanıma da hak veriyorum öfkemi için. Şunu söyleyebilirim ki anne olunca annemi çok daha iyi anladım, anneliğin ne kadar zor olduğunu gördüğüm zaman onunla empati kurabildim. Hayati İnanç'ın da söylediği gibi annelik kadar zor bir meslek yok, 7/24 karşılıksız emek. Tek bir gülüş yetiyor ama.”(Ebru,28)

Genç annelerden Seda (d. 1995) ise kendisini “*el üstünde büyütülen bir nesil*” olarak atfettiği için kendisini anneliğin ufacık zorluklarına katlanamayan bir anne olarak gördüğünü belirtti.

“Annemle aramdaki farklar çok devasa, çok iyi hatırlıyorum mesela annem bizi kardeşimle anneannemden alır asansör de yok o zamanlar, onca katı çıkardık eve girince kendimizi sere serpe yere atardık eşyalarla birlikte. Sonra gelir bir ton yemek yapardı, yani şimdi benim böyle sıkıntılarım yok. Babam bizi arabayla alıyor arabayla bırakıyor, kayınvalidemle annemden tencereler dolusu yemekler geliyor, ben onları sadece ısıtıp çocuğun önüne koyuyorum, belki de bizim nesil daha böyle el üstünde pırpışlanarak büyütüldüğü için en ufacık zorluklara gelemiyoruz. Annelerimizin zamanındaki zorluklarla kıyaslanırsa şu an bizim zorluk addettiklerimiz de annelerimize zorluk olarak gelmiyordur. Aileler tarafından çok rahat yetiştirildik el bebek gül bebek. Benzerlik anlamında ise daha şu anda çocuğum çok küçük ama aynen bizi çok özgür bireyler olarak yetiştirdi bir insan ne kadar özgürse aldığı kararlarda da o kadar sorumluluk sahibidir ben de çocuğumu bu şekilde yetiştirmek istiyorum bir ikincisi de cinsiyetçilik bağlamında annem hep ayakları üzerinde duran güçlü kızlar olmamızı isterdi bu bağlamda ben de Çocuğumu toplumsal cinsiyetçi kalıp yargılardan uzak yetiştirmek istiyorum.” (Seda, 28)

Sonuç olarak katılımcıların anlatılarından yola çıkarak geçmişten günümüze üç farklı kuşaktan annelik deneyimlerinde hangi eylemlerin süreklilik gösterdiği hangi eylemlerin ise değişip dönüşüme uğradığını anlayabilmek için öncelikle anneliği kuşatan, kadınları baskılayan ve onlara evlatlarına gönüllerince annelik etmelerine imkan tanımayan negatif sınırların farkında olmak gerekir. Çünkü mantıksal olarak bir şeyin nasıl olması gerektiğine karar vermek öncelikle nasıl olmaması gerektiğini ortaya koymaktan geçer.

Kuşak fark etmeksizin tüm annelerin bilinçli olarak kaçındığı annelik tarzı; ataerkil toplumsal izler taşıyan yerli ve geleneksel bir düzende sıkışıp kalmış anneliktir. Her ne kadar I. ve II. Kuşak anneler bu geleneksel düzendeki kuşatılmışlığa maruz kalsalar da genç anneler bu yönüyle ‘geleneksel annelik’ diye adlandırdıkları eğilimlerden oldukça uzak durmaya çalışmakta oldukları gözlenmiştir.

Özellikle sevgi odaklı ve kendi incinmiş yanlarından beslenen merhamet duyguları ekseninde şekillenen bir annelik sergilemeye çabalamaktadırlar. III. kuşak anneler bu konuda bilinçli, seçici ve kararlı bir tavır sergilemekte, geleneksel olarak gördükleri uygulamalara karşı mesafeli davranmaktadırlar. İdeal annelik modelleri kendi aralarında farklılık göstermekle birlikte, kendi annelerinin temsil ettiği annelik modelinden farklı olarak çocuk artık birinci planda, ev işleri, günlük koşturmaca, eşle olan ilişki, çalışma hayatı ve sosyal hayat çocuğun ihtiyaçları ön planda tutularak organize edilmektedir. Eskiden anneler, geniş aile düzenindeki ağır iş yükünden fırsat bulamadıkları için çocukları ile ilgilenemediğinden kendilerini yetersiz hissederlerken; günümüzdeki anneler ise “ideal annelik” dayatması altında kadınlardan aynı anda pek çok rolün beklenmesinden dolayı kendilerini zaman zaman yetersiz hissetmişler ve suçluluk duygusuna kapılmışlardır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ

Toplumun çok önemli bir parçasını oluşturan aile kurumundaki annelerin, annelik deneyimleri, annelik algıları, annelik süreçleri gibi durumların araştırıldığı bu çalışmadan elde ettiğimiz bulgular Ankara ilinde ikamet eden 27 anne ile sözlü tarih çalışması yapılarak elde edilmiştir. Annelerin, annelik deneyimleri ve süreçlerine ilişkin görüşlerine yer verilen bu çalışmada; kuşaklar ekseninde annelik deneyimlerinin farklılaştığı ve benzeştiği yönler de ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmış ve kuşaklararası değişim üzerine yoğunlaşan çalışmalar yerli literatürde oldukça sınırlı olduğundan literatüre bu yönde bir katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu sebeple bu çalışma kuşaklararası annelik deneyimleri hakkında önemli bulguları içermektedir.

Üç farklı kuşaktan annelerin anlatılarına yer vererek üç kuşak annelerin hamilelik doğum ve lohusalık süreçlerine, üç farklı kuşaktan kadının annelik algıları üzerine odaklanan ve kuşak ekseninde annelerin çocuk yetiştirme deneyimlerinin izini sürmeyi amaçlayan bu çalışma, literatürdeki eksikliği bir parça da olsa gidermeyi umarak oluşturulmuştur. Bu amaçla, Ankara ilinde yaşayan üç farklı kuşaktan 27 anne ile gerçekleştirilen sözlü tarih çalışması sonucunda elde edilen veriler üç ana kategoriye ayrılmıştır.

Bu bölümde, bu kategorilerin incelenerek özetlenmesi ve sonuçların verilmesi amaçlanmıştır. Ardından ülkemizdeki annelerin mevcut durumlarını iyileştirmeye ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilecektir. İlk kategori altında, “*Annelerin Hamilelik, Doğum, Lohusalık ve Emzirme Süreçlerindeki Deneyimlerine*” yer vererek kuşaklararası süregelen ya da kesintiye uğrayan durumlar incelenmiştir. Bu başlık altında öncelikle hamilelik öncesi süreçte “*Annelerin Anne Olup Olmama Kararlarını*” kendilerinin alıp almadığı konusu ele alınmıştır. Anlatılardan elde edilen sonuçlara göre I. kuşak annelerin yaşadığı dönemin şartlarını göz önünde bulunduracak olursak nasıl ki erken yaşta evlenmeleri, gelenekselleşip normalleşmiş ise aynı şekilde hamilelik olgusu da, bizzat bu eylemin öznesi olan kadınların bireysel kararlarına bırakılmaktan ziyade, toplumsal ön kabuller ve kültürel normlar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Dolayısıyla I. kuşak anneler ne evlenirken ne de anne olurken kendi kararları doğrultusunda hareket edememişler ve evliliğin doğal bir sonucu olarak hamile kalmışlardır. II. kuşak annelerde ise yine durum çok farklı olmamakla birlikte dönemin şartlarına ve annelerin eğitim seviyesine bağlı olarak evlenme ve anne olma yaşı daha ileriki yaşlara ertelenmiştir. III. kuşak annelere gelindiğinde ise anne olma kararının eşle ortak alındığını ve her ikisini de yakından ilgilendiren bu süreçte demokratik bir yaklaşım sergilendiğini görüyoruz. Kısaca zaman ilerledikçe ve dönemsel şartlar iyileştikçe Türk toplumunda bir modernleşme sürecine evrilme gözlemlenmiştir. Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesine paralel olarak anne olma kararının altında yatan etkenlerin daha bireyselleştiği görülmektedir. Ayrıca yine hamilelik öncesi süreçte örneklem grubundaki annelere *“Doğum Kontrol Yöntemleri”* sorulduğunda, dahil olduğu kuşaklar fark etmeksizin kadınların cinsellik ile ilgili hususları dillendirmeyi sıkı mahrem alanı olarak gördükleri gözlenmiştir. Çoğunlukla eril tahakkümün hüküm sürdüğü toplumlarda kadınlar birçok alanda olduğu gibi cinsellik gibi öznesinin kendisi oldukları bu alanda da ikinci plana itilmiş olup kendisine atfedilen rolleri yerine getirmiştir. Dolayısıyla cinsellik ve doğum konuları tabulaştırılmış konular olup, kadınların doğum kontrol yöntemine dair sorulan soruya kısa, genel, geçiştirmeli ve çekimser cevaplar vermeleri, bu mahrem olarak atfettikleri konular hakkında üçüncü bir kişiye bilgi vermek istememeleri de ihtimal dâhilindedir. Bu yüzdendir ki aktif bir cinsel hayatı olan ve hamile kalma potansiyeli yüksek olan III. Kuşaktan 9 yeni nesil anneden yedisi bu soruya *“eşim korunuyor”* cevabını vermiştir, bir anne eşinden ayrıldığı için bekar bir anne olarak hayatına devam ederken, bir anne de *“şu anda eşim korunuyor, ama uzun bir süre bebek düşünmediğim için spiral taktırmayı düşünüyorum”* demiştir. Kimyasal ilaçlar ya da doğum kontrol haplarının kadınlarda kısırlık yaptığına dair yaygın inanç erkek eşin korunmasını daha uygun görmelerine neden olmuştur. Artık çocuk sahibi olmayı gündemlerinden kaldıran II. kuşak anneler ise; gebeliği kontrol etmek için erkek eşin korunması, doğum kontrol hapları, spiral taktırma, tubal sterilizasyon yaptırma (tüp ligasyonu ameliyatı- kadının tüplerini bağlatması) gibi yöntemler uygulamışlardır. I. Kuşak annelere gelindiğinde, yaşadıkları dönemin şartlarını bulundukları sosyal çevre ile birlikte ele alacak olursak doğum kontrol yöntemleri hakkındaki bilgi eksikliği, çevredeki sağlık kurumlarından aile planlaması desteğinin alınmaması, doğum kontrolüne dair dini ve geleneksel ezber inançlar, doğum kontrol yöntemlerinin kullanımını sınırlamaktadır.

Annelerin “*Hamile Olup Olmama Durumunu Nasıl Öğrendiklerini*” incelediğimiz bir diğer bölümde ise I. Kuşak anneanneler döneminde adet kanamasının gecikmesi hamileliğin anlaşılmasındaki en önemli belirti olarak karşımıza çıkıyor. Annelerin yaşadığı sosyo-kültürel coğrafya gebelik öncesi ve sonrasında sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilmelerindeki en önemli belirleyicilerden biridir. Dolayısıyla her ne kadar aksaklıklar olsa da kırsal kesimlere kadar yaygınlaştırılmaya çalışılan sağlık ocakları sayesinde II. Kuşaktaki orta nesil annelerin hamileliklerini öğrenebilmesi, gebelik sürecinde hem kendilerinin hem de bebeğin sağlığı hakkında bilgi alabilmeleri I. Kuşak anneannelere göre daha kolay olmuştur. III. kuşaktan genç anneler ise artık her eczaneden kolaylıkla edinilebilen, erişimi kolay gebelik testi kitleri sayesinde hamile olup olmadıklarını kolaylıkla öğrenebilmektedirler.

Üç farklı kuşaktan annenin “*Gebelik ve Doğum Süreçlerinde Sağlık Hizmetlerine Erişimlerini*” incelediğimiz bölümde ise I. Kuşak anneannelerden çoğunluğu (dokuz anneden sekizi) doğum öncesi gebelik sürecinde herhangi bir sağlık hizmeti almadıklarını belirtirken dokuz anneden dördü ise gebelik sürecinde sağlık hizmeti almak şöyle dursun doğumda dahi sağlık hizmetlerine erişemeyip tüm doğumlarını evde yaptıklarını belirttiler. Annelerin yaşadığı dönem, kırsal ya da kentsel coğrafya, ailelerin eğitim düzeyleri, sosyo-kültürel belirleyiciler ve kişisel istekler, anne ve bebeğin genel sağlık durumu, doğum öncesi genel gebelik kontrollerini; doğum esnasında ise doğum tercihlerini, mekanlarını ve şekillerini etkileyebilmektedir. II.kuşak annelere gelince evde doğumun kayda değer azaldığını buna bağlı olarak hastanede doğumun arttığını görmekteyiz. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak gitgide gelişen ve yaygınlaşan sağlık hizmetleri bu kuşaktaki annelerimiz için daha erişilebilir olmuştur. Ayrıca ilk kez bu kuşaktaki anneler döneminde gündeme gelen sezaryen doğum şekli, sağlık sektöründeki değişimleri annelerin doğum şeklini de etkilediğini ortaya koymaktadır. III.Kuşak genç annelerin gebelik ve doğum süreçlerine dair anlatılarını dinlediğimizde ise hem gebelik hem doğum her iki süreçte de aktif bir şekilde sağlık hizmetlerine erişebildiklerini ve genç annelerin hiçbirinin evde doğum yapmadıklarını görüyoruz.

Annelerin “*Kız Çocuk veya Erkek Çocuk Doğurdıklarında Karşılaştıkları Tutumları*” incelediğimiz bölümde ise anlatılardan elde ettiğimiz verilere göre I. kuşak annelerin çoğunluğu istemeseler de maruz kaldıkları eylemler veya söylemler sonucunda erkek çocuğu sahip olmanın kendilerine ayrıcalık sağlayacağına öylesine inanmışlar ki, sınırlı bir alanda da olsa otoritelerini meşrulaştırma imkanı sağlayan ‘erkek çocuğu anası olma’ idealini gerçekleştirmek için erkek çocuk doğuruncaya kadar doğum yapmaya devam etmişlerdir.

II. Kuşak annelere geldiğimizde gittikçe modernleşen bir toplumsal yapı oluşmaya başlamış ve geniş aileler giderek yerini çekirdek ailelere bırakmıştır, bunun da etkisiyle var olan katı cinsiyetçi çocuk ayrımının yerini giderek daha hoşgörülü ve eşitlikçi bir tutumun aldığını gözlemliyoruz. III. kuşak annelere gelindiğinde ise bu ayrımın ailede geçim ve dirliği zedelemesine mahal vermemesi, kendisi de birilerinin kız çocuğu olan anneye karşı incitici bir tutum oluşturmaması açısından söyleme dökülmediğine genç annelerin anlatılarında şahit oluyoruz. Bu cinsiyet ayrımı tamamen kaybolmasa da her doğan çocuğun kız erkek fark etmeksizin iyi dileklerle karşılandığını, eş, dost, akrabalar arasında erkek çocuğun doğumuna karşılık içten içe gizli bir sevinç varsa da bunun alenen dile getirilmediğini gözlemliyoruz.

Annelerin “*Lohusalık Dönemi Aldıkları Yardım ve Destekleri*” incelediğimiz bir diğer bölümde ise geniş aile düzeninde kocasının ailesiyle birlikte yaşamak zorunda olan I. kuşak anneler, kendi annelerinin onlara lohusalık döneminde yardım için gelemediğini ve bu yüzden bu dönemde destek olarak hane içindeki diğer kadınların insafına kalmış durumda olduklarını belirttiler. Ayrıca o dönemlerde doğum genelde evde ve normal bir şekilde olduğu için, hane içinde kalıp da hastane gibi daha kamusal bir alana yayılmadığından sıradan bir rutin olarak sayılıyor, hane içindeki diğer kadınlar tarafından da gereken hassasiyet ve önem verilmiyordu. Bu yüzden I. kuşak anneler destek şöyle dursun bebeğinden ayrılmak zorunda kalarak bu dönemde yapılması güç işlere koşuldıklarını belirttiler. II. Kuşaktan orta nesil annelerin lohusalık dönemlerine ait anlatıları derlediğimizde artık yavaş yavaş geniş aile ile yaşamak azaldığı için, kocasının ailesinin bir sokak ötesinde yada altlı üstlü aynı apartmanda da olsa çekirdek ailenin kendilerine ait bir özel alanı olduğundan bir üst kuşaktaki müdahalelerden bir nebze daha müstesna, yarı bağımsız bir aile yapısı gözlemliyoruz.

III. kuşak annelerin lohusalık dönemlerine bakacak olursak kendi çekirdek ailelerine ait bağımsız bir yuvaları olan anneler artık bir önceki kuşağa nispeten daha iyi durumdalar ve hem kendi anneleri, hem de kız kardeşleri bu dönemde onlara rahatça destek olabilmektedir.

“Lohusalık döneminde anne ve bebek için uygulanan ritüeller” bölümünü incelediğimizde kültürümüzde doğumdan sonra anne ve bebeğin sağlığına yönelik, hem de kötü ruhlarla ilişkili tehlikeleri önlemek amacıyla gerçekleştirilen ritüellerden en önemlisinin temizlenmek olduğuna rastlıyoruz. Dolayısıyla bu inançlara paralel olarak arınmanın dinen uygun ve sağlık açısından da faydalı olduğu düşünüldüğünden görüştüğümüz üç farklı kuşaktan annelerin hepsi de bebeğin doğumunun 20. günü ve ya yaygın olarak 40. günü bu yıkanma ritüelini yaptıklarını söylediler. Fakat I.Kuşak annelerin hepsi de bu ritüelleri eksiksiz yapmış değil, geleneksel kalabalık geniş aile yaşamı ve aile bireylerine düşen ağır iş yükü lohusalık döneminde anne ve bebeğe gereken özeni gösterilmesini engellemiş, doğumlar bir nümayiş havasında değil de sıradan rutinler gibi karşılanmıştır. II. ve III. Kuşak anneler ise bu ritüelleri yapabilmek için daha elverişli şartlara sahip olsalar da yapılan ritüeller günümüze gelinceye kadar değişime uğrayıp etkisini kaybetmiş, can sıkıntısından ya da kendilerini iyi hissetmek için yapılır olmuştu.

“Annelerin Emzirme Pratiklerini” konu aldığımız bölümde ise I. kuşak anneler anneliğin gereği olarak gördükleri emzirme eyleminin aksini hiç düşünmedikleri gibi, sadece diğer çocuğa hamile olduklarında emzirmeleri kesintiye uğramıştır. Geçmiş dönemin şartları bir de yoklukla birleşince mamayı edinebilmek çok zor olduğundan emzirmek anneler için en kolay ve tercih edilir bir bebek besleme yöntemi olmuştur. II. kuşak annelere gelindiğinde ise emzirmenin alternatifi olan mamaya erişimleri bir önceki nesile göre daha kolay olsa da emzirmeyi kendilerinin istediğini ve bunun için uğraştıklarını görüyoruz. III. kuşak annelerde ise emzirmenin yanı sıra mama takviyesinin de yapıldığını, etraflarından emzirmeleri yönünde baskılar, yada mama vermemesi yönünde ikazlar olsa da önemsemediklerini belirttiler.

İkinci kategori altında, *“Üç Farklı Kuşaktan Annenin Annelik Algıları”* üzerinde yoğunlaşarak annelerin anneliğe atfettikleri değer incelenmiş ve zaman içinde bu değerlerin değişime uğrayıp uğramadığı ele alınmıştır.

Bu başlık altında öncelikle kuşaklar ekseninde “*Annelerin İdeal Annelik Algısı*”na değinilerek I. kuşak annelerin çocukların temel ihtiyaçlarının giderilmesiyle ideal anne olunabileceği fikri, ve görüşmelerdeki II. kuşak katılımcıların deyimiyle “karnı tok, sırtı pek, gürbüz ve mutlu çocuk yetiştirerek” ideal anne olunabileceği fikri, artık geçmişten günümüze doğru gelindikçe yeterli olmadığı, gelişen bilgi ve teknoloji çağının etkisiyle III. kuşak annelerden de beklentilerin arttığını gözlemliyoruz.

“*Çalışan Anneleri*” ele aldığımız bölümde ise, I. Kuşak annelerin genelde ücretli bir işte çalışmasalar da tarlada rençberlik, bağda bahçede ırgatlık, büyük ve küçük hayvan bakımı veya geniş aile içinde günlük yapılması gereken işlerde ücretsiz emekte bulunmuş olduklarını görüyoruz.

Günde 10-12 saat çalışıp kalan zamanı da ev işine ayıran, çocuklarıyla ilgilenemeyen ve yaşam koşullarının ağırlığı altında ezilen I. Kuşak annelerin, kendisi çalışırken çocuklarını güvenip de emanet edecek birini bulamadıklarını görüyoruz. Araştırma dahilinde görüştüğüm, II. Kuşak orta nesil anneler artık yavaş yavaş kamusal alanda görünür olmaya başlasalar da büyük çoğunluğu çocuklar küçükken çalışmayıp, onlar büyüdükten sonra çalışmaya başlamışlardır. III. Kuşak annelere gelindiğinde ise çalışan anne sayısı artmış, sadece bir anne ev hanımı iken, diğer iki anne de toplumsal değer yargılarına göre bebeğin bakımından birincil derecede anne sorumlu tutulduğundan, bebekleri küçük olduğu için çalışmamaktadır.

“*Anne Olmanın Kadına Sağladığı Ayrıcalıkları*” ele aldığımız bölümde kuşak fark etmeksizin hemen hemen bütün anneler merhamet-sevgi, sabır-fedakârlık, güçlenme- tamamlanma gibi duygusal ve psikolojik kazanımları vurgulamışlardır. Bu kazanımlar anneliğin kadını tamamlayan, onu her anlamda güçlendiren bir sorumluluk olarak algılanmasına temel oluşturmaktadır. Fakat “*Anne Olmanın Kadını Kısıtladığı Yönleri*” sorduğumuzda ise geleneksel geniş aile ortamında ve omuzlarında diğer kuşaklara göre daha ağır iş yüküyle yaşamak zorunda kalan I. Kuşak anneanneler, kadını kısıtlayan şeyin annelik değil de toplumdaki “*kara düzen*”le alakalı olduğunu belirtip hane içindeki herkesin annelik pratiklerine doğrudan ya da dolaylı olarak bir etkilerinin olduğunu dile getirdiler.

Yavaş yavaş geniş aile düzeninden çekirdek aile düzenine geçen II. Kuşak orta nesil annelerin anlatılarında ise çemberin biraz daha genişlediği gözlemleniyor. Bu sefer de anneler kadını kısıtlayan şeyin annelikten ziyade ataerkil toplum yapısı olduğunu söylemektedirler. Günbegün gelişen bilgi ve teknoloji çağında yaşayan ve gittikçe kamusal alanda, çalışma hayatında ve sosyal yaşamda görünür olan III. Kuşak genç annelerde ise bu alanlarda kadını kuşatan idealize edilmiş bir “mükemmel annelik” algısı mevcuttur. Sözelimi yüzyıllar boyunca yanan bu patriarkal ateşin dumanı, sisi torunların üzerine kadar sinmiştir.

Üç farklı kuşaktan annenin, anneliği kadınlık üzerinden değerlendirdiği bölümde ise “*kadınlık annelik durumlarını*” ele alınarak anneliğin kadını tamamlayıcı bir rol olup olmadığı üzerine annelerin görüşleri alınmıştır. I. Kuşaktaki anneler daha geleneksel bir düşünce yapısına sahip oldukları için gerek kültürel gerekse dini dogmaların etkisiyle anneliğin kadını tamamlayan bir rol olduğunu düşünmektedirler. II. Kuşak annelere gelindiğinde ise içinde bulundukları dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak bilinç düzeyinin üst kuşağa göre daha da arttığını ve anne olup olmamanın bir tercih meselesi olduğunu belirtmişlerdir.

Anneliği tercih etmek istemeyenleri eksiklikle suçlamak yerine saygı gösterilmesi gerektiğini belirttiler. III. Kuşak annelerde ise artık çağın da gereği olarak düşünce yapısının değiştiğini anneliğin önkoşulunun kadınlık olmayacağını dolayısıyla da anneliği deneyimlemek istemezse de bir kadının eksik olarak görülmeyeceğini, ya da anneliğin kadını tamamlayan bir unsur olmaktan ziyade bu hayatta üstlenebileceği bir rolden öteye gitmediğini belirtmişlerdir.

Üçüncü kategori altında, “*Kuşak Ekseninde Annelerin Çocuk Yetiştirme Deneyimleri*” üzerinde yoğunlaşarak annelerin çocuk yetiştirmeyi nereden öğrendikleri, çocuk yetiştirirken gözetilen cinsiyet farkı, çocuk yetiştirmede anne-baba rolleri, annelerin pişmanlıkları ve son olarak üç kuşak annenin benzerlikleri, farklılıkları ve birbirlerine etkileri incelenmiştir. Bu başlık altında öncelikle “*Annelerin Anneliği Öğrenme Kaynakları*” ele alınmıştır. I. Kuşak annelerin hemen hepsinde görülen; evlendikten sonra, kocasının ailesiyle geleneksel geniş aile düzeninde yaşama durumu, otomatik olarak anneliği öğrenme kaynağını kayınvalide ve etiler olarak sınırlamıştır.

II. kuşak anneler de tıpkı I. kuşak anneler gibi ilk olarak anne, kayınvalide, teyze, hala gibi evin tecrübeli kadınlarına danışarak ve onları gözlemleyerek bu şekilde anne olmanın zorluklarını deneyim sahibi kişilerden öğrenerek aştıklarını ifade etmişlerdir. III. Kuşak anneler ise, annelerinin deneyim ve birikimlerinden yardım alsalar da makale, dergi, kitaplar ve bilgi iletişim teknolojilerinden edindikleri bilgilerle anneliği icra ettiklerini söylediler. III. kuşak genç anneler, annelik gibi çok yönlü bir süreçte sadece büyüklerin bilgisinin tek başına yeterli bir kaynak olamayacağını, çağın beraberinde getirdiği çocuk yetiştirme konusunda yeni bilgi ve teknolojik yöntemlerin varlığının da yadsınmaması gerektiğini dile getirmişlerdir.

“Çocuk Yetiştirmede Anne-Baba Rollerini”ni ele aldığımız bölümde sırf ücretli bir işte çalışıp eve ekmek getirdiği için çocuk bakımı ve yetiştirmesinden muaf tutulan baba modeli ile ev içindeki emeği ve çalışması işten bile sayılmayan ve çocuk bakımı ve eğitiminden birincil derecede sorumlu tutulan anne modeli geleneksel toplum yapısında sıkça rastladığımız iki modeldir. I.Kuşak annelerde de bu rollere göre çocuk yetiştirmeye dair sorumluluk paylaşımı gözlenmektedir. II. Kuşak annelere gelindiğinde ise ebeveynlik tutumlarındaki bu asimetrik yapı çok da değişmiş görünmüyor. II. Kuşak anneler anlatılarında çocukların yetiştirilmesi, bakımı ve eğitiminden birincil derecede sorumluluk sahibi kişinin yine kendileri olduğunu, ne zaman ki çok yorulur ya da hasta düşerlerse babanın o zaman devreye girdiğini belirttiler.

III. Kuşak annelere gelindiğinde ise artık kadınların çalışma hayatına katılmasıyla geleneksel ev kadını imajı yerini çalışan kadına bırakmıştır. Her ne kadar kadınların iş yaşamına katılmalarındaki oranlar beklenilenin altında olsa da geçmişe kıyasla kadınlar artık evinde oturan, ev işleriyle meşgul olan, çocuk büyüten ve sadece annelikleriyle değil, toplumsal hayatın bütün katmanlarında ön plana çıkmaya başlamıştır. Kadınların iş hayatına katılmaları babanın evin geçimini sağlayan tek kişi olma niteliğini ve de mazeretini ortadan kaldırmıştır. Çalışma hayatına aktif olarak katılan kadınlar ev işleri ve çocukların bakımı gibi konularda eşlerinden daha fazla destek talebinde bulunmuşlardır.

“Çocuk Yetiştirirken Gözetilen Cinsiyet Farkı”nı ele aldığımız bölümde ise I. Kuşak anneler her ne kadar istememiş olsalar da kızlarını ve oğullarını yetiştirirken toplumsal cinsiyet kalıplarının gerektirdiği değer yargılarına göre hareket etmişler; kızlar daha fazla baskı altına alınan, susmayı bilen, itaat eden, alttan alan, eşi, çocukları, yuvası ve dirliği için fedakarlıklar yapabilen bir kadın olarak yetiştirilirken oğullar evini geçindirmek için ekmeğini taştan çıkarabilen, kendi ayakları üzerinde duran, güçlü, sorumluluk sahibi bir erkek olarak yetiştirilmişlerdir. II. kuşak orta nesil annelere gelince, anneler çok daha bilinçli ve farkındalık düzeyleri daha yüksek olduğundan toplumsal değer yargılarının kendilerini soktuğu kalıpların içine çocukları girmesin diye uğraşsalar da bu değişimin bireysel değil toplumsal olarak köklü olması gerektiğini düşünmektedirler. III. kuşak annelere gelindiğinde ise bilinç ve farkındalık seviyesinin artık uygulama düzeyine geldiğini annelerin çocuklarına insani değerleri ve meziyetleri kazandırırken kesinlikle cinsiyet farkı gözetmeden ve hatta yerleşmiş toplumsal ezberleri bozuma uğratacak şekilde yaklaştıklarını görüyoruz.

“Annelerin Pişmanlıkları”nı ele aldığımız bölümde ise I. Kuşak anneannelerin anlatımında dönemin şartlarına bağlı olarak aynı evde birkaç kuşak birlikte yaşamak zorunda kalmaları ve geleneksel geniş aile yapısının kadını kısıtlayan ve değersizleştiren yaptırımları, onların anneliklerini de sekteye uğratmış olduğunu görüyoruz. Örneğin, gelin- elti- kayınvalidenin aynı evde yaşamak zorunda olduğu geniş ailelerde tarla, bağ, bahçe, ev işlerinin ağır mesaisi yüzünden anneler çocuklarını istedikleri gibi yetiştiremediklerini, eğitimleri konusunda çocuklarıyla birebir ilgilenemediklerini söyleyerek pişmanlıklarını dile getirmişlerdir.

Annelik, anne ne yaparsa yapsın tam manasıyla yeterli olduğunu hissetmediği bir kurumdur. Bu yetersizlik hissi kuşak fark etmeksizin her annede gözlenmektedir. I. ve II. Kuşak anneler geniş aile düzeninde yaşamak zorunda kaldıkları için ev işlerinin ağır mesaisi yüzünden çocuklarıyla ve eğitimleri ile istedikleri gibi ilgilenemediklerini söylerken, III. Kuşak annelerden çalışıyor olanlar kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte yoğun çalışma temposu içinde ev ve iş arasında ciddi mesai harcadıklarını, çalışmayanlar ise ne yaparsa yapsınlar dayatılan ideal anne kriterlerinden bazılarının mutlaka eksik kaldığını, bu durumun da kendilerini yetersiz hissettirdiğini belirttiler.

Son olarak çalışmamızda, katılımcıların anlatılarından yola çıkarak “*Kuşaklar Arasında Aktarılan Annelik Deneyimlerinde Benzerlikler Farklılıklar*”ı ele aldığımız bölümde ise kuşak fark etmeksizin tüm annelerin bilinçli olarak kaçındığı annelik tarzı; ataerkil toplumsal izler taşıyan yerli ve geleneksel bir düzende sıkışıp kalmış annelik olduğunu görüyoruz. Her ne kadar I. ve II. Kuşak anneler bu geleneksel düzendeki kuşatılmışlığa maruz kalsalar da genç anneler bu yönüyle ‘geleneksel annelik’ diye adlandırdıkları eğilimlerden oldukça uzak durmaya, özellikle sevgi odaklı ve kendi incinmiş yanlarından beslenen merhamet duyguları ekseninde şekillenen bir annelik sergilemeye çabalamaktadırlar. III. kuşak anneler bu konuda bilinçli, seçici ve kararlı bir tavır sergilemekte, geleneksel olarak gördükleri uygulamalara karşı mesafeli davranmaktadırlar. İdeal annelik modelleri kendi aralarında farklılık göstermekle birlikte, kendi annelerinin temsil ettiği annelik modelinden farklı olarak çocuk artık birinci planda, ev işleri, günlük koşturmaca, eşle olan ilişki, çalışma hayatı ve sosyal hayat çocuğun ihtiyaçları ön planda tutularak organize edilmektedir. Eskiden anneler, geniş aile düzenindeki ağır iş yükünden fırsat bulamadıkları için çocukları ile ilgilenemediğinden kendilerini yetersiz hissederlerken; günümüzdeki anneler ise “ideal annelik” dayatması altında kadınlardan aynı anda pek çok rolün beklenmesinden dolayı kendilerini zaman zaman yetersiz hissetmişler ve suçluluk duygusuna kapılmışlardır.

4.2. ÖNERİLER

Bu araştırma Ankara ilinde ve sınırlı bir örneklem grubu ile gerçekleştirilmiştir. Ankara’da yaşayıp da her biri bir diğerinin akrabası olacak şekilde üç farklı kuşaktan anne ile Sözlü Tarih yöntemi kullanarak çalışmak araştırmada daha büyük örneklem ile çalışmaya sınırlılık getirmiştir. Türkiye’de bu ve benzer araştırmaların farklı bölgeler ve daha geniş örneklem ile gerçekleştirilmesi aile sosyolojisi ve anneliğe yönelik daha fazla bir bilgi birikimini yakalamak bakımından yararlı olabilecek bir durumdur. Sadece Türk kültürüne ait annelik değil diğer kültürlerde de annelik çalışmalarının yapılması literatüre faydalı sonuçlar getirecektir.

Annelik ve ebeveynlik deneyimi ve süreçlerinin toplumsal yapı ve düzen için çok önemli bir durum olmasından hareketle konu ile ilgili olarak; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, yerel yönetimlerin ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının annelik deneyimleri, anne baba eğitimleri, problemlerle başa çıkma süreçleri ve iletişim stratejileri konusunda eğitimlerin verilmesi ve yaygınlaşması da büyük önem arz etmektedir. Sınıfsal farklılık gözetmeksizin anne baba eğitimi veren kurumların çoğaltılması, ebeveynlerin anne baba olma süreçleri ile ilgili daha fazla bilinçlendirilmesi ve farkındalık oluşturulması gereklidir. Akademik literatürdeki annelik ile ilgili olan feminist yazına ilave olarak, annelik deneyimlerinin süreçleri ve etkilerine yönelik araştırmalara gerekli ilgiyi ve önemi vererek bu konu ile ilgili olarak, daha geniş bir bilgi ve anlayış geliştirilmesini sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2008). Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Adamson, P. B. (1985). Some Rituals Associated With Parturition In Antiquity, Folklore, Vol. 96, (No. 2): 176-183
- Adıgüzel, O., Batur, H. Z. Ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19), 165-182.
- Akgökçe, N. (1999). Ortak Geçmişi Birlikte Kurmak, Tarih ve Toplum : Aylık Dergi, Mayıs
- Akşit-Vural , E. E. (2013).Annelik, Feminizm, Tarih. Doğu Batı 64, 181-202
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30 (1) , 53-72.
- Aktaş, Y.(1994) “Çalışan Anne Ve Çocuğu” Yaşadıkça Eğitim. Sayı: 36, Sayfa: 7-11
- Alptekin, A.B.(1993). Fırat Havzası Efsaneleri, Antakya
- Arendell, T. (2000). Conceiving And Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship. Journal Of Marriage And The Family, 62, 1192-1207.
- Badinter, E. (1992). Annelik Sevgisi 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi. Çev. Kâmuran Çelik. İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş
- Badinter, E. (2017). Kadınlık Mı Annelik Mi (A. Ekmekçi, Çev., 3. Bs.). İstanbul: İletişim Yayıncılık
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(8), 102-126.
- Beauvoir, De S. (2019). İkinci Cinsiyet (1.Bs). (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.

Beauvoir, De S. (1993). Kadın İkinci Cins Evlilik Çağı, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul

Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (2012) Aşkın Normal Kaosu. (Çev.) N. Ermiş, İstanbul, İmge Kitapevi.

Berktaş, F. (2003). Tarihin Cinsiyeti, İstanbul, Metis Yayınları

Beydili Gürbüz, E. (2017) Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Annelik Deneyimleri: Şanlıurfa, Cihanbeyli Ve Çarşamba Örneğinde Bir Panel Araştırması, Doktora Tezi, Ankara

Beyinli, G. (2014). Elleri Tılsımlı: Modern Türkiye’de Ebelik. Ankara: Ayizi Yayıncılık

Bora, A. (2014). Feminizm Kendi Arasında. Ankara: Ayizi Yayıncılık.

Bora, A. (1998). “Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması”, Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozok, M. (2011). Soru Ve Cevaplarla Erkeklikler. İstanbul: Sogep

Butler, K. (2010). Intensive Mothering In British Columbia: Understanding The Impact Of An “Investing-In-Children” Framework On Mothering Ideology. International Journal Of Canadian Studies, 42, 243-253.

Caner, D. (2019). Çingene Kadınların Anlatılarındaki Göç Ve Mekan: Ankara Kale Mahallesi’nde Bir Saha Araştırması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.

Caunce, S. (2001). Sözlü Tarih Ve Yerel Tarihçi. Çev: Bülent Can – Alper Yalçinkaya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay

Chodorow, N. (1978). The Reproduction Of Mothering, Psychoanalysis And The Sociology Of Gender, London, University Of California Press, Ltd.

Christopher, K. (2012). Extensive Mothering: Employed Mothers' Constructions Of The Good Mother. Gender And Society, 26 (1), 73-96. Doi: 10.1177/0891243211427700.

- Coward,R. (1995). Şu Hain Kalplerimiz, Çev. A. Bora, A. Emre. Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Creswell, J. W. (2007). Qualitative Inquiry And Research Design. Thousand Oaks: Sage.
- Çalak, E.(2016) [Http://Erdogancalak.Blogspot.Com/2015/02/Asiri-Fedakar-Anne-Buyumenin.Html](http://Erdogancalak.Blogspot.Com/2015/02/Asiri-Fedakar-Anne-Buyumenin.Html)
- Çavuşoğlu, H. (2013). Çocuk Sağlığı Hemşireliği (11.Bs.). Ankara: Sistem Ofset Basımevi
- Çelik, F. (2022). Tarihyazımı, Hafıza, Aidiyet: Sözlü Tarih Yöntemi Ve Türkiye’de Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme – Medeniyet Araştırmaları Dergisi, Volume 7, Issue 1,
- Dede, M. (2020). Anadolu Sağlık. <https://Www.Anadolusaglik.Org/Blog/Hamilelik-Belirtileri-Nelerdir>
- Demir, G.(1997). “Eğitim - Meslek - Çalışma Bağlamında Kadının Durumu” Çağdaş Eğitim. Sayı: 234, Sayfa: 23 – 24
- Demirci-Yılmaz, T. (2015). Osmanlı Ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Annelik Kurguları (1840-1950) Cogito Sayı 81 Annelik, Alfa Ekspres
- Dennis, Cl., Fung, K., Vd. (2007). Traditional Postpartum Practices And Rituals: A Qualitative Systematic Review. Women's Health, 3(4): 487-502.
- Dereli, B. Ve Toruntay, H. (2015). Örgütlerde Kuşakların İş Değerleri, Motivasyon Ve Mentorluk Kavramlarına Dayalı Yönetimi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, Working Paper Series, Tartışma Metinleri, Wps, No/03/2015-05.
- Din İşleri Yüksek Kurulu, <https://Kurul.Diyanet.Gov.Tr/Konu-Cevap-Ara/423/Tip-Ve-Saglik-Kurtaj-Cocuk-Dusurme-Dogum-Kontrolu-Vb>
- DSÖ, (2019) https://Www.Who.Int/Maternal_Child_Adolescent/Adolescence/En/
- DSÖ, (2023) https://Www.Who.Int/Health-Topics/Adolescent-Health/#Tab=Tab_1

- Dunn- Mascetti, M. (2000). İçimizdeki Tanrıça: Kadınlığın Mitolojisi. Çev.Belkıs Çorakçı, İstanbul: Doğan Kitapçılık
- Düzce, M. (2020). “Sivil Din Ve Politik Din Kavramlarına Teorik Bir Bakış”. Bilimname,41, 385-441
- Erdoğan, T. (2008). Nancy Chodorow’un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14, 73-82.
- Erol, H. Ve Özdemir, A. (2018) Türkiye’de 1980 Sonrası Sağlık Politikalarında Dönüşüm Ve Sağlık Harcamalarına Etkileri, Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 119-146
- Eryurt, M. A., Canpolat, Ş. B., Ve Koç, İ. (2013). Türkiye’de Nüfus Ve Nüfus Politikaları: Öngörüler Ve Öneriler. Amme İdaresi Dergisi, 46 (4) , 129-156.
- Featherstone, B. (1999). Taking Mothering Seriously: The Implications For Child Protection. Child And Family Social Work, 4, S. 43-53.
- Freud, S.(2015) Psikanalize Giriş, Çev. A. Can İdemen. Cem Yayınları, İstanbul
- Giddens, A. (1999) İleri Toplumların Sınıf Yapısı, Çev. Ömer Baldık, Birey Yayıncılık, İstanbul
- Giddens, A. (2015). Sosyoloji Kitabı, İstanbul: Alfa Yayıncılık
- Glenn, E. N. (1994). Social Constructions Of Mothering: A Thematic Overview . E. N. Glenn, G. Chang, Ve F. L. (Ed.) İçinde, Mothering: Ideology, Experience, Agency (S. 1-29). London: Routledge.
- Görak, G., Erdoğan, S., Savaşer, S., Çakıroğlu, S. (1992). Anadolu Üniversitesi Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Green, F. J. (2010). Patriarchal Ideology Of Motherhood. A. O. (Ed.) İçinde, Encyclopedia Of Motherhood (S. 969-970). Usa: Sage Publications.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(2), 245-256.

Hançer,Ayşegül, (2018)Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının “Annelik” Kimliğine Eleştirel Bir Bakış – (A Critical View Of The Motherhood Identity Of The Woman As A Subject Of The Gender), Akdeniz Kadın Çalışmaları Ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi

Hays, S. (1996). The Cultural Contradictions Of Motherhood. New Haven, Ct: Yale University Press

J.A. Smith, P. Flower And M. Larkin (2009), Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method And Research, 6, 10.1080/14780880903340091, Qualitative Research İn Psychology

J.A. Smith, P. Flower And M. Larkin (2009), Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method And Research.

<https://doi.org/10.1080/14780880903340091>

Kağıtçıbaşı, Ç.(1982) Çocuğun Değeri : Türkiye’de Değerler Ve Doğurganlık, İstanbul Boğaziçi Üniversitesi

Kandiyoti, D. (2011) Cariyeler Bacılar Yurttaşlar, Çev. Aksu Bora,Feyziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay, Metis Yayınları, İstanbul

Karabaş (Seyfi) 1999, Bütüncül Türk Budun Bilimine Doğru, Cogito, Y.K.Y, İstanbul

Karakuş Öztürk, H. (2016). “Ninnilere Gizlenen Duygular Sevgi Nefret İkileminde Annelik” P. 95-112

https://www.researchgate.net/publication/312308128_Ninnilere_Gizlenen_Duygular_Sevgi_Nefret_Ikileminde_Annelik

Karaman, E. Ve Doğan, N.(2018) ” Annelik Rolü Üzerine: Kadının “Annelik” Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması” Gifder Cilt:6 Sayı:2

<https://doi.org/10.19145/E-Gifder.443214> P.1475-1496

Karaman, Esra Dudu, Ve Doğan, Neva (2018). Annelik Rolü Üzerine: Kadının “Annelik” Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6(2), 1475-1496.

Köse, O. E. (2017). Doğum Sonrası Bazı Kültürel Uygulamalar Ve Arkeoloji . Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 26 (1) , 171-185 . Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Cusosbil/Issue/31939/350963>

Kümbetoğlu, B. (2020). Niteliksel Araştırmalarda Analiz. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kümbetoğlu, Belkıs (2008), Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lewis, S. (2002). Concepts Of Motherhood. H. Klee, M. Jackson, Ve S. L. (Ed.) İçinde, Drug Misuse And Motherhood (S. 32-44). London: Routledge.

Lipovetsky G. (1998). Üçüncü Kadın, Çev. F.N. Deniztekin, Varlık, İstanbul.

Karaömerlioğlu, M. A. (2019). “Bir Uluslarüstü Kuşak Olarak 1968’liler Üzerine Birdeneme,” *68’e Bugünden Bakmak* , Der. Ayhan Bilgin, Ankara, Ütopya, 219-229

Marshall, G. (1999).Sosyoloji Sözlüğü. Çev. Osman Akınhay & Deryakörmürcü. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları

Miller, T. (2010). Annelik Duygusu: Mitler Ve Deneyimler. (Çev. Gül Tunçer). İstanbul: İletişim Yayınları.

Nicolson, P. (1993). Motherhood And Women’s Lives. D. Richardson Ve V. Robinson (Ed.). Introducing Women’s Studies (S. 201-224) İçinde. London: Macmillan.

Oğuz, H. Ş. (2012). Alanda Bir Kadın. Fe Dergi, 4(1), 64-78.

O’reilly, A. (2008). "That Is What Feminism Is—The Acting And Living And Not Just The Told”: Modeling And Mentoring Feminism. A. O’reilly İçinde, Feminist Mothering (S. 191-205). Usa, Albany: State University Of New York Press

Öngel Atar, A. (2021) Gebelikte Ve Doğum Sonrası Dönemde Cinsel İşlev Bozuklukları, Gebelikte Ve Doğum Sonrası Dönemde Ruhsal Bozuklukların Sağaltım Kılavuzu, Bayt Yayınevi, Ankara

Özdemir, A. (2017). Doğum Kontrol Teşviklerinden En Az Üç Çocuğa: Tarihsel Süreçte Türkiye’de Antinatalist Ve Pronatalist Politikaların Seyri . Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi , 3 (3) , 65-75 . Doi:10.25272/J.2149-8539.2017.3.3.07

Özdemir, H. (2015). Aile Hekimlerinin Hukuki Statüsü Ve Rücu Davası, Eühfd, C. XIX, S. 1-2, 132-179. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/183343>

Rahim Tahliyesi Ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi Ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük, <http://Www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuatmetin/2.5.837395> .Pdf, (Erişim Tarihi: 19.07.2016.) Resmî Gazete Tarihi: 18.12.1983 Resmî Gazete Sayısı: 18255

S. Freud, (1914). ‘Some Reflections On Schoolboy Psychology’, S.E., Vol. 13, S. 243.

Santrock, Jw. (2014). Ergenlik (14. Basım) (Çeviri Ed:Siyez Çm). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık,

Schleifer, A. (2004). İslam’da Annelik A.Z. Cengiz (Çev.). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Seçer, Ş.(2010). Çalışan Anneler Ve Çalışan Annelere Yönelik Ayrımcılık. İzmir: Altın Nokta Yayınevi

Sever,M.(2015). “Kadınlık, Annelik, Gönüllü Çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den Kadınlık Mı Annelik Mi?, Tina Miller’dan Annelik Duygusu: Mitler Ve Deneyimler Ve Corinne Maier’den No Kid Üzerinden Bir Karşılaştırmalı Okuma Çalışması” Fe Dergi 7, No. 2, 72-86.

Sili-Kalem, A. (2021). Göç Ve Annelik: Ulusaşırı Göçmen Kadınların Annelik Pratikleri Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt:5, Sayı: 2. S. 86-105.

Sormaz, F., Yüksel, H. (2012). Değişen Çocukluk, Oyun Ve Oyuncağın Endüstrileşmesi Ve Tüketim Kültürü. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), 985-1008

Sülkü, M. (2021). Hekim Sözü, Memleket Tabipliğinden Aile Hekimliği Sistemine Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri <https://Www.İstabip.Org.Tr/6741-Memleket-Tabipliginden-Aile-Hekimligi-Sistemine-Birinci-Basamak-Saglik-Hizmetleri-Mustafa-Sulku.Html>

Şahin, N. H. (2009). Seksio-Sezaryen: Yaygınlığı Ve Sonuçları. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim Ve Sanatı Dergisi, 2(3), 93-98.)

Şahin, Özlem (2004). “Geçmiş, Tarih Ve Sözlü Tarih”, Mülkiye, 28, (244), 111-126,Ankara.

Thompson, P. (1999). Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih. (Çev. Ş. Layıkel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Orijinal Eser Yayın Yılı 1988).

Toker, E. Ovalı Turan, İ. (2015)Suda Doğum, Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics 2015;1(3):87-95

https://www.researchgate.net/publication/326069865_Suda_Dogum_Water_Birth

Türkdoğan , Ö (2013). Ana Akım Medyada Annelik Miti. Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 13, 35-59

Uğur, S.B.(2018). “Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı Ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri” Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık,Sayı:45: 227-247

Van Manen, M. (2007). Phenomenology Of Practice. Phenomenology & Practice. 1(1), 11-30. <https://doi.org/10.29173/Pandpr19803>.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Sosyoloji Konferansları, (35), 29-56.

Wilson, A. (2015). A Guide To Phenomenological Research. Nursing Standard, 29(34), 38-43. <https://doi.org/10.7748/Ns.29.34.38.E8821>

Yavuz, Ş.(2015). “Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü:Trabzon Örneği” Fe Dergi 7, No. 1: 117-130. Url: http://cins.ankara.edu.tr/11_10.pdf

Yeşilyaprak, B.(2004). Çalışan Anne Ve Çocuk. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, E.(2011). “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile, Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler”, 121-139, Aile Sosyolojisi. Ed.. Kadir Canatan. İstanbul. Açılım Kitap

**KUŞAKLARARASI ANNELİK ANLATILARINDA
SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: ANKARA ÖRNEĞİ
GÖRÜŞME SORULARI**

- 1) Bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız? (Adınız? Yaşınız? Doğum yeriniz? Eğitim durumunuz? Mesleğiniz? Medeni durumunuz? Kaç çocuğunuz var? Kaç yaşındalar ve cinsiyetleri?
- 2) İlk olarak kaç yaşında anne oldunuz?
- 3) Anne olmaya nasıl karar verdiniz? / kim karar verdi? Bütün çocuklarınızı isteyerek ve planlayarak mı doğurdunuz?
- 4) Bize biraz sizin döneminizdeki doğum kontrolü yöntemlerinden bahsedebilir misiniz?
- 5) Hamileliğiniz / hamilelikleriniz sırasında sağlık hizmeti almak için hangi kurumlardan ve / veya kişilerden ve hangi sıklıkla yardım aldınız?
- 6) Çocuğunuzu / Çocuklarınızı nasıl ve nerede doğurdunuz (normal doğum, Sezaryen)? Sırasıyla, anlatabilir misiniz?
- 7) (Bu soru iki farklı cinsiyette çocukları olan annelere sorulmalı) Kız çocuk doğurmak ile erkek çocuk doğurmak arasındaki farkları açıklayabilir misiniz? Siz nasıl hissettiniz? Esiniz / Çocuğunuzun babası nasıl tepki verdi? Yakınınızdakilerin tepkisi nasıl oldu?
- 8) Lohusalık zamanınız nasıl geçti? Yanınızda size yardımcı kimler vardı? Lohusalığınızda dinlendiniz mi? Çalışmak zorunda kaldınız mı?
- 9) Lohusalık döneminde bebek için yapılan özel kutlamalardan/ ritüellerden bahsedebilir misiniz?
- 10) Çocuğunuzun emzirdiniz mi yoksa mama ile beslediniz? Neden?

- 11) (Emziremeyen anneler için) Nasıl hissettiniz çocuğunuzu emziremediğinizde? Çevrenizden ne tepkiler aldınız bu konuda? Doktorunuz, ebeniz, aile büyükleriniz... vb.?
- 12) Siz anne olmayı nereden öğrendiniz düşünüyorsunuz? Kimler öğretti size anne olmayı? (Doktorunuz, ebeniz, anneniz, kayınvalideniz, televizyon, kitaplar vb.). Çocuğunuzu büyütürken kimler size çocuk büyütmenin püf noktaları konusunda bilgi verdi?
- 13) Sizce bir çocuk en iyi şekilde nasıl eğitilebilir, geliştirilebilir? (disiplin etme / kontrol etme / büyüklerinin sözünden çıkmama durumları?)
- 14) Kızlarınızı yetiştirirken onlara verdiğiniz öğütler / nasihatler nelerdi? Neleri en çok öğretmek istediniz kızlarınıza? Hangi değerleri ve becerileri kazanmalarını için çabaladınız?
- 15) Oğullarınızı yetiştirirken onlara verdiğiniz öğütler / nasihatler nelerdi? Neleri en çok öğretmek istediniz oğullarınıza? Hangi değerleri ve becerileri kazanmalarını için çabaladınız?
- 16) Sizce annelik nedir? Sizce nasıl ideal bir anne olunur? “Makbul annelik” kriterleri nelerdir?
- 17) (Çalışıyorsa): Çalışan bir anne olmak nasıl bir şey? Çalışan anne olarak kimlerden yardım görüyordunuz ve kimler size zorluk çıkarıyordu? Ve siz bu zorluklarla nasıl mücadele ettiniz?
- 18) Anne olmak sizin hayatınızı nasıl değiştirdi? Sizce annelik kadını özgürleştiriyor mu? Ayrıcalık sağlıyor mu? (Özgürleştiriyorsa / ayrıcalık sağlıyorsa neden/ nasıl?)
- 19) Peki anneliğin kadını kısıtladığı yönler var mı? (Varsa, neden?)

20) Sizin anneliğinizle, annenizin anneliğini kıyaslarsanız aranızda ne farklar olduğunu düşünüyorsunuz? Neleri annenizden farklı yaptığınızı düşünüyorsunuz?

21) Sizin anneliğinizle, annenizin anneliğini kıyaslarsanız aranızda ne gibi benzerlikler var? Neleri anneniz gibi yaptığınızı düşünüyorsunuz?

22) Anneliğiniz konusunda hiç pişmanlık yaşadınız mı? Ah keşke bunu böyle yapmasaydım dediğiniz konular neler?

23) Bir kadın anne olmadığı zaman eksik mi kalıyor sizce? Kadınlık ve annelik durumlarını nasıl yorumlarsınız?

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, “KUŞAKLARARASI ANNELİK ANLATILARINDA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM: ANKARA ÖRNEĞİ” başlıklı bir Yüksek Lisans Tezi Araştırma Çalışması olup geçmişten günümüze kuşaklararası annelik deneyimlerini anlamak ve annelik anlatılarından yola çıkarak annelik olgusundaki süreklilik ve değişimi saptamak amacını taşımaktadır

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, Sözlü tarih çalışması kapsamında derinlemesine görüşmeler ve mülakatlar yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler arşivleme yöntemiyle korunacak ve proje bitiminde öğretim üyesi tarafından arşive gönderilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.
- ✓ Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederiz. Proje hakkındaki sorularınızı Manisa Celal Bayar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yönetim Kurulu Üyesi Dr. Öğretim Üyesi Faika Çelik’e yöneltebilirsiniz.

Proje Koordinatörü: Dr. Öğretim Üyesi Faika Çelik
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yönetim Kurulu Üyesi

Görüşmeyi Yapan Araştırmacı: Nuray SOY GENÇASLAN
Manisa Celal Bayar Üniversitesi Kadın Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve
Soyadı:
İmza:
Tarih: